។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

ខុទ្ទកនិកាយេ

ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថា

បារាយនវគ្គនិទ្ទេសោ

១. អជិតមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

បារាយនវគ្គស្ស បឋមេ អជិតសុត្តនិទ្ទេសេ –

“១. កេនស្សុ និវុតោ លោកោ, (ឥច្ចាយស្មា អជិតោ,)

កេនស្សុ នប្បកាសតិ;
កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសិ, កឹសុ តស្ស មហព្ភយ”ន្តិ។ –

អជិតមាណវស្ស បុច្ឆិតេ បឋមបញ្ហេ ច ឧបរូបរិបញ្ហេ ច និទ្ទេសេសុ ច វុត្តញ្ច ឧត្តានញ្ច វជ្ជេត្វា វិសេសមេវ វក្ខាម។ តត្ថ **និវុតោ**តិ បដិច្ឆាទិតោ។ **កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសី**តិ កឹ អស្ស លោកស្ស អភិលេបនំ វទេសិ?

អាវុតោតិ អាវរិតោ។ **និវុតោ**តិ បដិច្ឆាទិតោ។ **ឱវុតោ**តិ ហេដ្ឋា បដិច្ឆាទិតោ។ **បិហិតោ**តិ ឧបរិភាគេន ឆាទិតោ។ **បដិច្ឆន្នោ**តិ អវិវដោ។ **បដិកុជ្ជិតោ**តិ អធោមុខំ ឆាទិតោ។

នប្បកាសតីតិ នប្បកាសោ ហោតិ។ **នប្បភាសតី**តិ ញាណប្បភាសំ ន ករោតិ។ **ន តបតី**តិ ញាណតបំ ន ករោតិ។ **ន វិរោចតី**តិ ញាណវិរោចនំ ន ករោតិ។ **ន ញាយតី**តិ ន ជានីយតិ។ **ន បញ្ញាយតី**តិ នប្បញ្ញាយតេ។

កេន លិត្តោតិ កេន លិម្បិតោ។ **សំលិត្តោ ឧបលិត្តោ**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **អាចិក្ខសិ** និទ្ទេសវសេន។ **ទេសេសិ** បដិនិទ្ទេសវសេន ។ **បញ្ញបេសិ** តេន តេន បការេន។ អត្ថំ ពោធេន្តោ **បដ្ឋបេសិ**។ តស្សត្ថស្ស ការណំ ទស្សេន្តោ **វិវរសិ**។ ព្យញ្ជនភាវំ ទស្សេន្តោ **វិភជសិ**។ និកុជ្ជិតភាវំ គម្ភីរភាវញ្ច ហរិត្វា សោតូនំ ញាណស្ស បតិដ្ឋំ ជនយន្តោ **ឧត្តានីករោសិ**។ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ អាការេហិ សោតូនំ អញ្ញាណន្ធការំ វិធមេន្តោ **បកាសេសី**តិ ឯវំ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

២. វេវិច្ឆា បមាទា នប្បកាសតីតិ មច្ឆរិយហេតុ ច បមាទហេតុ ច នប្បកាសតិ។ មច្ឆរិយំ ហិស្ស ទានាទីហិ គុណេហិ បកាសិតុំ ន ទេតិ, បមាទោ សីលាទីហិ។ **ជប្បាភិលេបន**ន្តិ តណ្ហា អស្ស លោកស្ស មក្កដលេបោ វិយ មក្កដស្ស អភិលេបនំ។ **ទុក្ខ**ន្តិ ជាតិអាទិកំ ទុក្ខំ។

យេសំ ធម្មានន្តិ យេសំ រូបាទិធម្មានំ។ **អាទិតោ សមុទាគមនំ បញ្ញាយតី**តិ បឋមតោ ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ។ **អត្ថង្គមតោ និរោធោ បញ្ញាយតី**តិ ភង្គតោ និរុជ្ឈនំ បញ្ញាយតិ។ **កម្មសន្និស្សិតោ វិបាកោ**តិ កុសលាកុសល វិបាកោ កម្មំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តនតោ កម្មសន្និស្សិតោ វិបាកោតិ វុច្ចតិ។ **វិបាកសន្និស្សិតំ កម្ម**ន្តិ កុសលាកុសលំ កម្មំ វិបាកស្ស ឱកាសំ កត្វា ឋិតត្តា វិបាកសន្និស្សិតំ កម្មន្តិ វុច្ចតិ។ **នាមសន្និស្សិតំ រូប**ន្តិ បញ្ចវោការេ រូបំ នាមំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តនតោ នាមសន្និស្សិតំ រូបន្តិ វុច្ចតិ។ **រូបសន្និស្សិតំ នាម**ន្តិ បញ្ចវោការេ នាមំ រូបំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តនតោ រូបសន្និស្សិតំ នាមន្តិ វុច្ចតិ។

៣. សវន្តិ សព្ពធិ សោតាតិ សព្ពេសុ រូបាទិអាយតនេសុ តណ្ហាទិកា សោតា សន្ទន្តិ។ **កឹ និវារណ**ន្តិ តេសំ កឹ អាវរណំ កា រក្ខា។ **សំវរំ ព្រូហី**តិ តំ តេសំ និវារណសង្ខាតំ សំវរំ ព្រូហិ។ ឯតេន សាវសេសប្បហានំ បុច្ឆតិ។ **កេន សោតា បិធីយរេ**តិ កេន ធម្មេន ឯតេ សោតា បិធីយន្តិ បច្ឆិជ្ជន្តិ។ ឯតេន អនវសេសប្បហានំ បុច្ឆតិ។

សវន្តីតិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ **អាសវន្តី**តិ អធោគាមិនោ ហុត្វា សវន្តិ។ **សន្ទន្តី**តិ និរន្តរគាមិនោ ហុត្វា សន្ទមានា បវត្តន្តិ។ **បវត្តន្តី**តិ បុនប្បុនំ វត្តន្តិ។

៤. សតិ តេសំ និវារណន្តិ វិបស្សនាយុត្តា កុសលាកុសលធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសមានា សតិ តេសំ សោតានំ និវារណំ ។ **សោតានំ សំវរំ ព្រូមី**តិ តមេវាហំ សតី សោតានំ សំវរំ ព្រូមីតិ អធិប្បាយោ។ **បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ**តិ រូបាទីសុ បន អនិច្ចតាទិបដិវេធសាធិកាយ មគ្គបញ្ញាយ ឯតេ សោតា សព្ពសោ បិធីយន្តិ។

បច្ឆិជ្ជន្តីតិ ឧច្ឆិជ្ជន្តិ។ **សមុទយញ្ចា**តិ បច្ចយញ្ច។ **អត្ថង្គមញ្ចា**តិ ឧប្បន្នានំ អភាវគមនញ្ច, អនុប្បន្នានំ អនុប្បាទំ វា។ **អស្សាទញ្ចា**តិ អានិសំសញ្ច។ **អាទីនវញ្ចា**តិ ទោសញ្ច។ **និស្សរណញ្ចា**តិ និក្ខមនញ្ច។

៥. បញ្ញា ចេវាតិ បញ្ហាគាថាយ យា ចាយំ តយា វុត្តា **បញ្ញា**, យា ច **សតិ**, យញ្ច តទវសេសំ **នាមរូបំ, ឯតំ** សព្ពម្បិ **កត្ថ** និរុជ្ឈតិ។ **ឯតំ មេ** បញ្ហំ **បុដ្ឋោ បព្រូហី**តិ ឯវំ សង្ខេបត្ថោ វេទិតព្ពោ។

កត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតីតិ ឯតំ នាមរូបំ កត្ថ ន ភវតិ។ **វូបសម្មតី**តិ និព្ពាតិ។ **អត្ថំ គច្ឆតី**តិ អភាវំ គច្ឆតិ។ **បដិប្បស្សម្ភតី**តិ សន្និសីទតិ។

៦. វិស្សជ្ជនគាថាយ បនស្ស យស្មា បញ្ញាសតិយោ នាមេនេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ, តស្មា តា វិសុំ ន វុត្តា។ អយមេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – **យំ មំ ត្វំ, អជិត, ឯតំ បញ្ហំ អបុច្ឆិ** – “កត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតី”តិ, តទេតំ **យត្ថ នាមញ្ច រូបញ្ច អសេសំ ឧបរុជ្ឈតិ,** តំ តេ **វទាមិ**។ តស្ស តស្ស ហិ **វិញ្ញាណស្ស និរោធេន** សហេវ អបុព្ពំ អចរិមំ **ឯត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតិ,** ឯត្ថេវ វិញ្ញាណនិរោធេន និរុជ្ឈតិ ឯតំ, វិញ្ញាណនិរោធា តស្ស តស្ស និរោធោ ហោតិ, តំ នាតិវត្តតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

សោតាបត្តិមគ្គញាណេន អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេនាតិ សោតាបត្តិមគ្គសម្បយុត្តបញ្ញាយ កុសលាកុសលចេតនាសម្បយុត្តចិត្តស្ស អភព្ពុប្បត្តិកវសេន និរុជ្ឈនេន។ តត្ថ ទុវិធោ និរោធោ អនុបាទិន្នកនិរោធោ ឧបាទិន្នកនិរោធោតិ។ **សោតាបត្តិមគ្គេន** ហិ ចត្តារិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តានិ វិចិកិច្ឆាសហគតន្តិ បញ្ច ចិត្តានិ និរុជ្ឈន្តិ, តានិ រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ ។ តំ អនុបាទិន្នករូបក្ខន្ធោ , តានិ ចិត្តានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, តំសម្បយុត្តា វេទនា សញ្ញា សង្ខារា តយោ អរូបក្ខន្ធា។ តត្ថ សចេ សោតាបន្នស្ស សោតាបត្តិមគ្គោ អភាវិតោ អភវិស្ស, តានិ បញ្ច ចិត្តានិ ឆសុ អារម្មណេសុ បរិយុដ្ឋានំ បាបុណេយ្យុំ។ សោតាបត្តិមគ្គោ បន នេសំ បរិយុដ្ឋានុប្បត្តិំ វារយមានោ សេតុសមុគ្ឃាតំ អភព្ពុប្បត្តិកភាវំ កុរុមានោ អនុបាទិន្នកំ និរោធេតិ នាម។ **សកទាគាមិមគ្គេន** ចត្តារិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានិ ទ្វេ ទោមនស្សសហគតានីតិ ឱឡារិកកាមរាគព្យាបាទវសេន ឆ ចិត្តានិ និរុជ្ឈន្តិ។ **អនាគាមិមគ្គេន** អណុសហគតកាមរាគព្យាបាទវសេន តានិ ឯវ ឆ ចិត្តានិ និរុជ្ឈន្តិ។ **អរហត្តមគ្គេន** ចត្តារិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តានិ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ចាតិ បញ្ច អកុសលចិត្តានិ និរុជ្ឈន្តិ។ តត្ថ សចេ តេសំ អរិយានំ តេ មគ្គា អភាវិតា អស្សុ, តានិ ចិត្តានិ ឆសុ អារម្មណេសុ បរិយុដ្ឋានំ បាបុណេយ្យុំ។ តេ បន តេសំ មគ្គា បរិយុដ្ឋានុប្បត្តិំ វារយមានា សេតុសមុគ្ឃាតំ អភព្ពុប្បត្តិកភាវំ កុរុមានា អនុបាទិន្នកំ និរោធេន្តិ នាម។ ឯវំ អនុបាទិន្នកនិរោធោ វេទិតព្ពោ។

សចេ បន សោតាបន្នស្ស សោតាបត្តិមគ្គោ អភាវិតោ អភវិស្ស, ឋបេត្វា សត្ត ភវេ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ ឧបាទិន្នកក្ខន្ធប្បវត្តំ បវត្តេយ្យ។ កស្មា? តស្ស បវត្តិយា ហេតូនំ អត្ថិតាយ។ តីណិ សំយោជនានិ ទិដ្ឋានុសយោ វិចិកិច្ឆានុសយោតិ ឥមេ បន បញ្ច កិលេសេ សោ មគ្គោ ឧប្បជ្ជមានោវ សមុគ្ឃាតេតិ។ ឥទានិ កុតោ សោតាបន្នស្ស សត្ត ភវេ ឋបេត្វា អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តិស្សតិ។ ឯវំ សោតាបត្តិមគ្គោ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ អប្បវត្តំ កុរុមានោ ឧបាទិន្នកំ និរោធេតិ នាម។

សចេ សកទាគាមិស្ស សកទាគាមិមគ្គោ អភាវិតោ អភវិស្ស, ឋបេត្វា ទ្វេ ភវេ បញ្ចសុ ភវេសុ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តេយ្យ។ កស្មា? តស្ស បវត្តិយា ហេតូនំ អត្ថិតាយ។ ឱឡារិកានិ កាមរាគបដិឃសំយោជនានិ ឱឡារិកោ កាមរាគានុសយោ បដិឃានុសយោតិ ឥមេ បន ចត្តារោ កិលេសេ សោ មគ្គោ ឧប្បជ្ជមានោវ សមុគ្ឃាតេតិ។ ឥទានិ កុតោ សកទាគាមិស្ស ទ្វេ ភវេ ឋបេត្វា បញ្ចសុ ភវេសុ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តិស្សតិ ។ ឯវំ សកទាគាមិមគ្គោ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ អប្បវត្តំ កុរុមានោ ឧបាទិន្នកំ និរោធេតិ នាម។

សចេ អនាគាមិស្ស អនាគាមិមគ្គោ អភាវិតោ អភវិស្ស, ឋបេត្វា ឯកំ ភវំ ទុតិយភវេ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តេយ្យ។ កស្មា? តស្ស បវត្តិយា ហេតូនំ អត្ថិតាយ។ អណុសហគតានិ កាមរាគបដិឃសញ្ញោជនានិ អណុសហគតោ កាមរាគានុសយោ បដិឃានុសយោតិ ឥមេ បន ចត្តារោ កិលេសេ សោ មគ្គោ ឧប្បជ្ជមានោវ

សមុគ្ឃាតេតិ។ ឥទានិ កុតោ អនាគាមិស្ស ឯកំ ភវំ ឋបេត្វា ទុតិយភវេ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តិស្សតិ។ ឯវំ អនាគាមិមគ្គោ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ អប្បវត្តំ កុរុមានោ ឧបាទិន្នកំ និរោធេតិ នាម។

សចេ អរហតោ អរហត្តមគ្គោ អភាវិតោ អភវិស្សា, រូបារូបភវេសុ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តេយ្យ។ កស្មា? តស្ស បវត្តិយា ហេតូនំ អត្ថិតាយ។ រូបរាគោ អរូបរាគោ មានោ ឧទ្ធច្ចំ អវិជ្ជា មានានុសយោ ភវរាគានុសយោ អវិជ្ជានុសយោតិ ឥមេ បន អដ្ឋ កិលេសេ សោ មគ្គោ ឧប្បជ្ជមានោវ សមុគ្ឃាតេតិ។ ឥទានិ កុតោ ខីណាសវស្ស បុនព្ភវេ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ បវត្តិស្សតិ? ឯវំ អរហត្តមគ្គោ ឧបាទិន្នកប្បវត្តំ អប្បវត្តំ កុរុមានោ ឧបាទិន្នកំ និរោធេតិ នាម។

សោតាបត្តិមគ្គោ ចេត្ថ អបាយភវំ និរោធេតិ។ សកទាគាមិមគ្គោ សុគតិកាមភវេកទេសំ។ អនាគាមិមគ្គោ កាមភវំ។ អរហត្តមគ្គោ រូបារូបភវំ, សព្ពភវេបិ និរោធេតិ ឯវាតិ វទន្តិ។ ឯវំ ឧបាទិន្នកនិរោធោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ “អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេនា”តិ ឯតេន អនុបាទិន្នកនិរោធំ ទស្សេតិ។ “យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ នាមញ្ច រូបញ្ច, ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តី”តិ ឥមិនា បន ឧបាទិន្នកនិរោធំ ទស្សេតិ។

តត្ថ **សត្ត ភវេ ឋបេត្វា**តិ កាមភវតោ កាមភវំ សំសរន្តស្ស សត្ត ភវេ វជ្ជេត្វា។ **អនមតគ្គេ សំសារេ**តិ –

> “ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
> អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, ‘សំសារោ’តិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦១៩; ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៩; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១១៧; ឥតិវុ. អដ្ឋ. ១៤, ៥៨; ឧទា. អដ្ឋ. ៣៩) –

ឯវំ វណ្ណិតេ សំសារវដ្ដេ។ **យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ នាមញ្ច រូបញ្ចា**តិ នមនលក្ខណំ ចតុក្ខន្ធសង្ខាតំ នាមញ្ច រុប្បនលក្ខណំ ភូតោបាទាយសង្ខាតំ រូបញ្ច ឯតេ ធម្មា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ។ **ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តី**តិ ឯតស្មិំ សោតាបត្តិមគ្គេ ឯតេ នាមរូបធម្មា អភព្ពុប្បត្តិកវសេន និរោធំ គច្ឆន្តិ។ **សកទាគាមិមគ្គញាណេនា**តិ ឯត្ថ បដិសន្ធិវសេន សកិំយេវ ឥមំ លោកំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី , តស្ស មគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ។ តេន មគ្គេន សម្បយុត្តញាណេន។ **ទ្វេ ភវេ ឋបេត្វា**តិ កាមធាតុយាយេវ បដិសន្ធិវសេន ទ្វេ ភវេ វជ្ជេត្វា។ **បញ្ចសុ ភវេសូ**តិ តទវសិដ្ឋេសុ បញ្ចសុ ភវេសុ។ **ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តី**តិ ឯត្ថ សកទាគាមិមគ្គេ ឯតេ ធម្មា វុត្តនយេន និរុជ្ឈន្តិ។ **ឯកំ ភវំ ឋបេត្វា**តិ ឧក្កដ្ឋវសេន រូបធាតុយា វា អរូបធាតុយា វា ឯកំ ភវំ វជ្ជេត្វា។ **រូបធាតុយា វា អរូបធាតុយា វា**តិ ទុតិយកភវេ រូបធាតុយា ចេវ អរូបធាតុយា ច។ **នាមញ្ច រូបញ្ចា**តិ ឯត្ថ រូបភវេ នាមរូបំ, អរូបភវេ នាមមេវ។ **ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តី**តិ ឯត្ថ អនាគាមិមគ្គេ ឯតេ នាមរូបធម្មា វុត្តនយេន និរុជ្ឈន្តិ។

អរហតោតិ កិលេសេហិ អារកត្តា “អរហា”តិ លទ្ធនាមស្ស ខីណាសវស្ស។ **អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា**តិ ទុវិធា ហិ និព្ពានធាតុ សឧបាទិសេសា ច អនុបាទិសេសា ច។ តត្ថ ឧបាទីយតិ “អហំ មមា”តិ ភុសំ គណ្ហីយតីតិ ឧបាទិ, ខន្ធបញ្ចកស្សេតំ អធិវចនំ។ ឧបាទិយេវ សេសោ អវសិដ្ឋោ ឧបាទិសេសោ, សហ ឧបាទិសេសេន វត្តតីតិ **សឧបាទិសេសា**។ នត្ថេត្ថ ឧបាទិសេសោតិ **អនុបាទិសេសា**។ តាយ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា។ **បរិនិព្ពាយន្តស្សា**តិ និរិន្ធនស្ស វិយ ជាតវេទស្ស និព្ពាយន្តស្ស អប្បវត្តំ បវិសន្តស្ស។ **ចរិមវិញ្ញាណស្ស និរោធេនា**តិ ឯត្ថ អស្សាសបស្សាសានំ និរោធវសេន។ តយោ ចរិមា ភវចរិមោ ឈានចរិមោ ចុតិចរិមោតិ។ ភវេសុ ហិ កាមភវេ អស្សាសបស្សាសា បវត្តន្តិ, រូបារូបភវេសុ នប្បវត្តន្តិ។ តស្មា សោ **ភវចរិមោ**។ ឈានេសុ បុរិមឈានត្តយេវ បវត្តន្តិ, ចតុត្ថេ នប្បវត្តន្តិ។ តស្មា សោ **ឈានចរិមោ**។ យេ បន ចុតិចិត្តស្ស បុរតោ សោឡសមេន ចិត្តេន សហុប្បន្នា, តេ ចុតិចិត្តេន សហ និរុជ្ឈន្តិ។ សោ **ចុតិចរិមោ នាម។ អយំ ឥធ ចរិមោតិ អធិប្បេតោ។ យេ ហិ កេចិ** ពុទ្ធា វា បច្ចេកពុទ្ធា វា អរិយសាវកា វា អន្តមសោ កុន្ថកិបិល្លិកំ ឧបាទាយ សព្ពេ ភវង្គចិត្តេនេវ អព្យាកតេន ទុក្ខសច្ចេន កាលំ ករោន្តិ។ តស្មា **ចរិមវិញ្ញាណស្ស និរោធេនា**តិ ចុតិចិត្តស្ស និរោធេនាតិ អត្ថោ។

បញ្ញា ច សតិ ច នាមញ្ចាតិ ឯតេហិ ចតុន្នំ អរូបក្ខន្ធានំ គហណំ បច្ចេតព្ពំ។ **រូបញ្ចា**តិ ឯតេន ចតុន្នំ មហាភូតានំ ចតុវីសតិឧបាទារូបានញ្ច គហណំ បច្ចេតព្ពំ។ ឥទានិ តស្ស និរុជ្ឈនូបាយំ ទស្សេន្តោ **“វិញ្ញាណស្ស និរោធេន, ឯត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតី”**តិ អាហ។ តត្ថ **វិញ្ញាណ**ន្តិ ចរិមវិញ្ញាណម្បិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណម្បិ។ អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស បហីននិរោធេន ឯត្ថេតំ ឧបរុជ្ឈតិ និរុជ្ឈតិ ទីបសិខា វិយ អបណ្ណត្តិកភាវំ យាតិ, ចរិមវិញ្ញាណស្ស អនុប្បាទបច្ចយត្តា អនុប្បាទនិរោធេន អនុប្បាទវសេនេវ ឧបរុជ្ឈតីតិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៤៩៩)។

៧. ឯត្តាវតា ច “ទុក្ខមស្ស មហព្ភយ”ន្តិ ឥមិនា បកាសិតំ ទុក្ខសច្ចំ, “យានិ សោតានី”តិ ឥមិនា សមុទយសច្ចំ, “បញ្ញាយេតេ បិធីយរេ”តិ ឥមិនា មគ្គសច្ចំ, “អសេសំ ឧបរុជ្ឈតី”តិ ឥមិនា និរោធសច្ចន្តិ ឯវំ ចត្តារិ សច្ចានិ សុត្វាបិ អរិយភូមឹ អនធិគតោ បុន សេក្ខាសេក្ខបដិបទំ បុច្ឆន្តោ **“យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ”**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **សង្ខាតធម្មា**តិ អនិច្ចាទិវសេន បរិវីមំសិតធម្មា, អរហន្តានមេតំ អធិវចនំ។ **សេក្ខា**តិ សីលាទីនិ សិក្ខមានា អវសេសា អរិយបុគ្គលា។ **បុថូ**តិ ពហូ សត្តជនា។ **តេសំ មេ និបកោ ឥរិយំ បុដ្ឋោ បព្រូហី**តិ តេសំ មេ សេក្ខាសេក្ខានំ និបកោ បណ្ឌិតោ ត្វំ បុដ្ឋោ បដិបត្តិំ ព្រូហីតិ។

តេសំ ខន្ធា សង្ខាតាតិ តេសំ បញ្ចក្ខន្ធា អប្បដិសន្ធិកំ កត្វា ទេសិតា, សង្ខេបំ កត្វា ឋបិតា វា។ ធាតុអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥរិយ**ន្តិ បយោគំ។ **ចរិយ**ន្តិ កិរិយំ។ **វុត្តិ**ន្តិ បវត្តិំ។ **អាចរ**ន្តិ ចរណំ។ **គោចរ**ន្តិ បច្ចយំ។ **វិហារ**ន្តិ ឥរិយាបថបវត្តនំ។ **បដិបទ**ន្តិ វិបស្សនំ។

៨. អថស្ស ភគវា យស្មា សេក្ខេន កាមច្ឆន្ទនីវរណំ អាទិំ កត្វា សព្ពកិលេសា បហាតព្ពា ឯវ, តស្មា **“កាមេសូ**តិ ឧបឌ្ឍគាថាយ សេក្ខបដិបទំ ទស្សេតិ។ តស្សត្ថោ – វត្ថុ**កាមេសុ** កិលេសកាមេន **នាភិគិជ្ឈេយ្យ**, កាយទុច្ចរិតាទយោ ច មនសោ អាវិលភាវករេ ធម្មេ បជហន្តោ **មនសានាវិលោ សិយា**តិ។ យស្មា បន អសេក្ខោ អនិច្ចាទិវសេន សព្ពសង្ខារាទីនំ បរិតុលិតត្តា **កុសលោ** សព្ពធម្មេសុ កាយានុបស្សនាសតិអាទីហិ ច **សតោ** សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនំ ភិន្នត្តា **ភិក្ខុ**ភាវំ បត្តោ ហុត្វា សព្ពឥរិយាបថេសុ **បរិព្ពជតិ**, តស្មា “កុសលោ”តិ ឧបឌ្ឍគាថាយ អសេក្ខបដិបទំ ទស្សេតិ។

នាភិគិជ្ឈេយ្យាតិ គេធំ នាបជ្ជេយ្យ។ **ន បលិគិជ្ឈេយ្យា**តិ លោភំ នាបជ្ជេយ្យ។ **ន បលិពុន្ធេយ្យា**តិ លោភវសេន ន អល្លីយេយ្យ។

អាវិលករេ កិលេសេ ជហេយ្យាតិ ចិត្តាលុឡករេ ឧបតាបសង្ខាតេ កិលេសេ ជហេយ្យ។

សព្ពេ ធម្មា អនត្តាតិ និព្ពានំ អន្តោករិត្វា វុត្តំ។ **យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្ម**ន្តិ យំ កិញ្ចិ សប្បច្ចយសភាវំ។

សហ គាថាបរិយោសានាតិ គាថាវសានេនេវ សទ្ធិំ។ **យេតេ ព្រាហ្មណេន សទ្ធិំ ឯកច្ឆន្ទា**តិ យេ ឯតេ អជិតមាណវេន កល្យាណឆន្ទេន ឯកជ្ឈាសយា។ **ឯកប្បយោគា**តិ កាយវចីមនោបយោគេហិ ឯកប្បយោគា។ **ឯកាធិប្បាយា**តិ ឯកោ អធិប្បាយោ រុចិ ឯតេសន្តិ ឯកាធិប្បាយា, ឯករុចិកាតិ អត្ថោ។ **ឯកវាសនវាសិតា**តិ អតីតពុទ្ធសាសនេ តេន សទ្ធិំ ភាវិតភាវនា។ **អនេកបាណសហស្សាន**ន្តិ អនេកេសំ ទេវមនុស្សសង្ខាតានំ បាណសហស្សានំ។ **វិរជំ វីតមល**ន្តិ រាគាទិរជវិរហិតំ រាគាទិមលវិរហិតញ្ច។

ធម្មចក្ខុន្តិ ឥធ សោតាបត្តិមគ្គោ អធិប្បេតោ។ អញ្ញត្ថ ហេដ្ឋាមគ្គត្តយំ។ តស្ស ឧប្បត្តិការណទស្សនត្ថំ **“យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម”**ន្តិ អាហ។ តញ្ហិ និរោធំ អារម្មណំ កត្វា កិច្ចវសេន ឯវំ សព្ពសង្ខតំ បដិវិជ្ឈន្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ **តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចី**តិ តស្ស ច អជិតព្រាហ្មណស្ស អន្តេវាសិកសហស្សានញ្ច តណ្ហាទីហិ អគ្គហេត្វា កាមាសវាទីហិ មគ្គក្ខណេ ចិត្តំ វិមុច្ចមានំ ផលក្ខណេ វិមុច្ចិ។ **សហ អរហត្តប្បត្តា**តិ អរហត្តប្បត្តិយា ច សហេវ អាយស្មតោ អជិតស្ស ច អន្តេវាសិកសហស្សស្ស ច អជិនជដាវាកចីរតិទណ្ឌកមណ្ឌលុអាទយោ អន្តរធាយឹសុ។ សព្ពេវ ឥទ្ធិមយបត្តចីវរធរា ទ្វង្គុលកេសា ឯហិភិក្ខូ ហុត្វា ភគវន្តំ នមស្សមានា បញ្ជលិកា និសីទឹសុ។ បាឡិយំ បន អជិតត្ថេរោវ បញ្ញាយតិ។ តត្ថ **អន្វត្ថបដិបត្តិយា**តិ សយំ បច្ឆាសីសិតលទ្ធបដិបត្តិយា, និព្ពានលទ្ធភាវេនាតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។ ឯវំ ភគវា អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

អជិតមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. តិស្សមេត្តេយ្យមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩. ទុតិយេ តិស្សមេត្តេយ្យសុត្តនិទ្ទេសេ – **កោធ សន្តុសិតោ**តិ និដ្ឋិតេ បន អជិតសុត្តេ “កថំ លោកំ អវេក្ខន្តំ, មច្ចុរាជា ន បស្សតី”តិ (សុ. និ. ១១២៤; ចូឡនិ. មោឃរាជមាណវបុច្ឆា ១៤៣) ឯវំ មោឃរាជា បុច្ឆិតុំ អារភិ។ “ន តាវស្ស ឥន្ទ្រិយានិ បរិបាកំ គតានី”តិ ញត្វា ភគវា “តិដ្ឋ ត្វំ, មោឃរាជ, អញ្ញោ បុច្ឆតូ”តិ បដិក្ខិបិ។

តតោ តិស្សមេត្តេយ្យោ អត្តនោ សំសយំ បុច្ឆន្តោ “**កោធា**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **កោធ សន្តុសិតោ**តិ កោ ឥធ សត្តោ តុដ្ឋោ។ **ឥញ្ជិតា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិតានិ។ **ឧភន្តមភិញ្ញាយា**តិ ឧភោ អន្តេ អភិជានិត្វា។ **មន្តា ន លិប្បតី**តិ បញ្ញាយ ន លិប្បតិ។

បរិបុណ្ណសង្កប្បោតិ នេក្ខម្មាទិវិតក្កេហិ បរិបុណ្ណសង្កប្បត្តា បរិបុណ្ណមនោរថោ។

តណ្ហិញ្ជិតន្តិ តណ្ហាយ ចលិតំ។ **ទិដ្ឋិញ្ជិតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **កាមិញ្ជិត**ន្តិ កិលេសកាមេហិ ឥញ្ជិតំ ផន្ទិតំ។ “កម្មិញ្ជិត”ន្តិបិ បាឋោ, តំ ន សុន្ទរំ។

មហន្តោ បុរិសោតិ **មហាបុរិសោ**។ ឧត្តមោ បុរិសោតិ **អគ្គបុរិសោ**។ បធានោ បុរិសោតិ **សេដ្ឋបុរិសោ**។ អលាមកោ បុរិសោតិ **វិសិដ្ឋបុរិសោ**។ ជេដ្ឋកោ បុរិសោតិ **បាមោក្ខបុរិសោ**។ ន ហេដ្ឋិមកោ បុរិសោតិ **ឧត្តមបុរិសោ**។ បុរិសានំ កោដិប្បត្តោ បុរិសោតិ **បធានបុរិសោ**។ សព្ពេសំ ឥច្ឆិតោ បុរិសោតិ **បវរបុរិសោ**។

សិព្ពិនិមច្ចគាតិ តណ្ហំ អតិអគា, អតិក្កមិត្វា ឋិតោ។ **ឧបច្ចគា**តិ ភុសំ អតិអគា។

១០. តស្សេតមត្ថំ ភគវា ព្យាករោន្តោ “**កាមេសូ**”តិ គាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **កាមេសុ ព្រហ្មចរិយវា**តិ កាមនិមិត្តំ ព្រហ្មចរិយវា, កាមេសុ អាទីនវំ ទិស្វា មគ្គព្រហ្មចរិយេន សមន្នាគតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្តាវតា សន្តុសិតតំ ទស្សេតិ។ “វីតតណ្ហោ”តិអាទីហិ អនិញ្ជិតតំ។ តត្ថ **សង្ខាយ និព្ពុតោ**តិ អនិច្ចាទិវសេន ធម្មេ វីមំសិត្វា រាគាទិនិព្ពានេន និព្ពុតោ។

អសទ្ធម្មសមាបត្តិយាតិ នីចធម្មសមាយោគតោ។ **អារតី**តិ អារកា រមនំ។ **វិរតី**តិ តាយ វិនា រមនំ។ **បដិវិរតី**តិ បដិនិវត្តិត្វា តាយ វិនា រមនំ។ **វេរមណី**តិ វេរវិនាសនំ។ **អកិរិយា**តិ កិរិយាបច្ឆិន្ទនំ។ **អករណ**ន្តិ ករណបរិច្ឆិន្ទនំ។ **អនជ្ឈាបត្តី**តិ អនាបជ្ជនតា។ **វេលាអនតិក្កមោ**តិ សីមាអនតិក្កមោ។ សេសំ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយត្តា បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ។ ទេសនាបរិយោសានេ អយម្បិ ព្រាហ្មណោ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ សទ្ធឹ អន្តេវាសិកសហស្សេន, អញ្ញេសញ្ច អនេកសហស្សានំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទិ។ សេសំ បុព្ពសទិសមេវ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

តិស្សមេត្តេយ្យមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. បុណ្ណកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១២. តតិយេ បុណ្ណកសុត្តនិទ្ទេសេ – **អនេជ**ន្តិ ឥទម្បិ បុរិមនយេនេវ មោឃរាជានំ បដិក្ខិបិត្វា វុត្តំ។ តត្ថ **មូលទស្សាវី**តិ អកុសលមូលាទិទស្សាវី។ **ឥសយោ**តិ ឥសិនាមកា ជដិលា។ **យញ្ញ**ន្តិ ទេយ្យធម្មំ។ **អកប្បយិំសូ**តិ បរិយេសិំសុ។

ហេតុទស្សាវីតិអាទីនិ សព្ពានិ ការណវេវចនានេវ។ ការណញ្ហិ យស្មា អត្តនោ ផលត្ថាយ ហិនោតិ បវត្តតិ, តស្មា **ហេតូ**តិ វុច្ចតិ។ យស្មា តំ ផលំ និទេតិ ‘ហន្ទ, គណ្ហថ ន’ន្តិ អប្បេតិ វិយ, តស្មា **និទាន**ន្តិ វុច្ចតិ។ **សម្ភវទស្សាវី**តិអាទីនិ បញ្ច បទានិ ហេដ្ឋា ទស្សិតនយានិ ឯវ។ យស្មា តំ បដិច្ច ឯតិ បវត្តតិ, តញ្ច ផលំ តតោ សមុទេតិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា **បច្ចយោ**តិ ច **សមុទយោ**តិ ច វុច្ចតិ។

យា វា បនញ្ញាបិ កាចិ សុគតិយោតិ ចតុអបាយវិនិមុត្តកា ឧត្តរមាតាទយោ អប្បេសក្ខា កបណមនុស្សា ច ទុល្លភឃាសច្ឆាទនា ទុក្ខបីឡិតា វេទិតព្ពា។ **យា វា បនញ្ញាបិ កាចិ ទុគ្គតិយោ**តិ យមរាជនាគសុបណ្ណបេតមហិទ្ធិកាទយោ បច្ចេតព្ពា។ **អត្តភាវាភិនិព្ពត្តិយា**តិ តីសុ ឋានេសុ បដិសន្ធិវសេន អត្តភាវបដិលាភត្ថាយ។ **ជានាតី**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ជានាតិ។ **បស្សតី**តិ សមន្តចក្ខុនា បស្សតិ។

អកុសលាតិ អកោសល្លសម្ភូតា។ អកុសលំ ភជន្តីតិ **អកុសលភាគិយា**។ អកុសលបក្ខេ ភវាតិ **អកុសលបក្ខិកា**។ សព្ពេ តេ អវិជ្ជា មូលំ ការណំ ឯតេសន្តិ **អវិជ្ជាមូលកា**។ អវិជ្ជាយ សមោសរន្តិ សម្មា ឱសរន្តិ គច្ឆន្តីតិ **អ

វិជ្ជាសមោសរណា។ អវិជ្ជាសមុគ្ឃាតាតិ អរហត្តមគ្គេន អវិជ្ជាយ ហតាយ។ **សព្ពេ តេ សមុគ្ឃាតំ គច្ឆន្តី**តិ វុត្តប្បការា អកុសលធម្មា, តេ សព្ពេ ហតភាវំ បាបុណន្តិ។

អប្បមាទមូលកាតិ សតិអវិប្បវាសោ អប្បមាទោ មូលំ ការណំ ឯតេសន្តិ អប្បមាទមូលកា។ អប្បមាទេសុ សម្មា ឱសរន្តិ គច្ឆន្តីតិ **អប្បមាទសមោសរណា។ អប្បមាទោ តេសំ** ធម្មានំ អគ្គមក្ខាយតីតិ **សយំ កាមាវចរោបិ សមានោ ចតុភូមកធម្មានំ បតិដ្ឋាភាវេន អគ្គោ នាម ជាតោ។**

អលមត្ថោតិ សមត្ថចិត្តោ។ **មយា បុច្ឆិត**ន្តិ មយា បុដ្ឋំ។ **វហស្សេតំ ភារ**ន្តិ ឯតំ អាភតភារំ វហស្សុ។ **យេ កេចិ ឥសិបព្ពជ្ជំ បព្ពជិតា**។ “ឥសិបព្ពជ្ជា បព្ពជិតា”តិបិ បាឋោ។

អាជីវកសាវកានំ អាជីវកា ទេវតាតិ យេ អាជីវកវចនំ សុណន្តិ សុស្សូសន្តិ, តេ អាជីវកសាវកា, តេសំ អាជីវកសាវកានំ។ អាជីវកា ច តេសំ ទេយ្យធម្មំ បដិគ្គណ្ហន្តិ, តេ ឯវ អាជីវកា ទេវតា។ ឯវំ សព្ពត្ថ។ **យេ យេសំ ទក្ខិណេយ្យា**តិ យេ អាជីវកាទយោ ទិសាបរិយោសានា យេសំ ខត្តិយាទីនំ ទេយ្យធម្មានុច្ឆវិកា។ **តេ តេសំ ទេវតា**តិ តេ អាជីវកាទយោ តេសំ ខត្តិយាទីនំ ទេវតា។

យេបិ យញ្ញំ ឯសន្តីតិ ទេយ្យធម្មំ ឥច្ឆន្តិ។ **គវេសន្តី**តិ ឱលោកេន្តិ។ **បរិយេសន្តី**តិ ឧប្បាទេន្តិ។ **យញ្ញា វា ឯតេ បុថូ**តិ យញ្ញា ឯវ វា ឯតេ បុថុកា។ **យញ្ញយាជកា វា ឯតេ បុថូ**តិ ទេយ្យធម្មស្ស យាជនកា ឯវ វា ឯតេ បុថុកា។ **ទក្ខិណេយ្យា វា ឯតេ បុថូ**តិ ទេយ្យធម្មានុច្ឆវិកា ឯវ វា ឯតេ បុថុកា។ តេ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ “**កថំ យញ្ញា វា ឯតេ បុថូ**”តិអាទិនា នយេន វិត្ថារេន ទស្សេតិ។

១៣. អាសីសមានាតិ រូបាទីនិ បត្ថយមានា។ **ឥត្ថត្ត**ន្តិ ឥត្ថភាវញ្ច បត្ថយមានា, មនុស្សាទិភាវំ ឥច្ឆន្តាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ជរំ សិតា**តិ ជរំ និស្សិតា។ ជរាមុខេន ចេត្ថ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ វុត្តំ។ តេន វដ្ដទុក្ខនិស្សិតា ឥតោ អបរិមុច្ចមានាយេវ កប្បយិំសូតិ ទីបេតិ។

រូបបដិលាភំ អាសីសមានាតិ វណ្ណាយតនសម្បត្តិលាភំ បត្ថយមានា។ **សទ្ទា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ខត្តិយមហាសាលកុលេ អត្តភាវបដិលាភ**ន្តិ សារប្បត្តេ ខត្តិយានំ មហាសាលកុលេ អត្តភាវលាភំ បដិសន្ធិំ បត្ថយមានា។ **ព្រាហ្មណមហាសាលកុលា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ព្រហ្មកាយិកេសុ ទេវេសូ**តិ ឯត្ថ បុព្ពភវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ឯត្ថា**តិ ខត្តិយកុលាទីសុ។

ជរានិស្សិតាតិ ជរំ អស្សិតា។ **ព្យាធិនិស្សិតា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯតេហិ សព្ពំ វដ្ដទុក្ខំ បរិយាទិយិត្វា ទស្សិតំ ហោតិ។

១៤. កច្ចិស្សុ តេ ភគវា យញ្ញបថេ អប្បមត្តា, អតារុ ជាតិញ្ច ជរញ្ច មារិសាតិ ឯត្ថ យញ្ញោ ឯវ យញ្ញបថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កច្ចិ តេ យញ្ញេ អប្បមត្តា ហុត្វា យញ្ញំ កប្បយន្តា វដ្ដទុក្ខមុត្តរិំសូតិ។

យេបិ យញ្ញំ ទេន្តិ យជន្តីតិ ទេយ្យធម្មទានវសេន យជន្តិ។ **បរិច្ចជន្តី**តិ វិស្សជ្ជេន្តិ។

១៥. អាសីសន្តីតិ រូបបដិលាភាទយោ បត្ថេន្តិ។ **ថោមយន្តី**តិ “សុចិំ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា នយេន យញ្ញាទីនិ បសំសន្តិ។ **អភិជប្បន្តី**តិ រូបាទិបដិលាភាយ វាចំ គិរន្តិ។ **ជុហន្តី**តិ ទេន្តិ។ **កាមាភិជប្បន្តិ បដិច្ច លាភ**ន្តិ រូបាទិលាភំ បដិច្ច បុនប្បុនំ កាមេ ឯវ អភិជប្បន្តិ, “អហោ វត អម្ហាកម្បិ សិយុ”ន្តិ វទន្តិ, តណ្ហញ្ច តត្ថ វឌ្ឍេន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **យាជយោគា**តិ យាគាធិមុត្តា។ **ភវរាគរត្តា**តិ ឯវមិមេហិ អាសីសនាទីហិ ភវរាគេនេវ រត្តា, ភវរាគរត្តា វា ហុត្វា ឯតានិ អាសីសនាទីនិ ករោន្តា **នាតរិំសុ** ជាតិអាទិវដ្ដទុក្ខំ ន ឧត្តរិំសុ។

យញ្ញំ វា ថោមេន្តីតិ ទានំ វា វណ្ណេន្តិ។ **ផលំ វា**តិ រូបាទិបដិលាភំ។ **ទក្ខិណេយ្យេ វា**តិ ជាតិសម្បន្នាទីសុ។ **សុចិំ ទិន្ន**ន្តិ សុចិំ កត្វា ទិន្នំ។ **មនាប**ន្តិ មនវឌ្ឍនកំ។ **បណីត**ន្តិ ឱជវន្តំ។ **កាលេនា**តិ តត្ថ តត្ថ សម្បត្តកាលេ ។ **កប្បិយ**ន្តិ អកប្បិយំ វជ្ជេត្វា ទិន្នំ។ **អនវជ្ជ**ន្តិ និទ្ទោសំ។ **អភិណ្ហ**ន្តិ បុនប្បុនំ។ **ទទំ ចិត្តំ បសាទិត**ន្តិ ទទតោ មុញ្ចនចិត្តំ បសាទិតន្តិ។ **ថោមេន្តិ កិត្តេន្តី**តិ គុណំ បាកដំ ករោន្តិ។ **វណ្ណេន្តី**តិ វណ្ណំ ភណន្តិ។ **បសំសន្តី**តិ បសាទំ បាបេន្តិ។

ឥតោ និទានន្តិ ឥតោ មនុស្សលោកតោ ទិន្នការណា។ **អជ្ឈាយកា**តិ មន្តេ បរិវត្តេន្តា។ **មន្តធរា**តិ មន្តេ ធារេន្តា។ **តិណ្ណំ វេទាន**ន្តិ ឥរុវេទយជុវេទសាមវេទានំ។ ឱដ្ឋបហដករណវសេន បារំ គតាតិ **បារគូ**។ សហ

និយណ្ឌុនា ច កេដុភេន ច **សនិឃណ្ឌុកេដុភានំ។ និឃណ្ឌូ**តិ និឃណ្ឌុរុក្ខាទីនំ វេវចនប្បកាសកំ សត្ថំ។ **កេដុភ**ន្តិ កិរិយាកប្បវិកប្បោ កវីនំ ឧបការាវហំ សត្ថំ ។ សហ អក្ខរប្បភេទេន **សាក្ខរប្បភេទានំ។ អក្ខរប្បភេទោ**តិ សិក្ខា ច និរុត្តិ ច។ **ឥតិហាសបញ្ចមាន**ន្តិ អាថព្ពណវេទំ ចតុត្ថំ កត្វា “ឥតិហ អាស, ឥតិហ អាសា”តិ ឦទិសវចនបដិសំយុត្តបុរាណកថាសង្ខាតោ ឥតិហាសោ បញ្ចមោ ឯតេសន្តិ ឥតិហាសបញ្ចមា, តេសំ ឥតិហាសបញ្ចមានំ វេទានំ។

បទំ តទវសេសញ្ច ព្យាករណំ អធិយន្តិ, វេទេន្តិ វាតិ **បទកា វេយ្យាករណា។ លោកាយតំ** វុច្ចតិ វិតណ្ឌវាទសត្ថំ។ **មហាបុរិសលក្ខណ**ន្តិ មហាបុរិសានំ ពុទ្ធាទីនំ លក្ខណទីបកំ ទ្វាទសសហស្សគន្ថប្បមាណំ សត្ថំ។ យត្ថ សោឡសសហស្សគាថាបទបរិមាណា ពុទ្ធមន្តា នាម អហេសុំ។ យេសំ វសេន “ឥមិនា លក្ខណេន សមន្នាគតា ពុទ្ធា នាម ហោន្តិ, ឥមិនា បច្ចេកពុទ្ធា, អគ្គសាវកា , អសីតិមហាសាវកា (ថេរគា. អដ្ឋ. ២.១២៨៨), ពុទ្ធមាតា, ពុទ្ធបិតា, អគ្គុបដ្ឋាកោ, អគ្គុបដ្ឋាយិកា, រាជា ចក្កវត្តី”តិ អយំ វិសេសោ ញាយតិ។ **អនវយា**តិ ឥមេសុ លោកាយតមហាបុរិសលក្ខណេសុ អនូនា បរិបូរការិនោ, អវយា ន ហោន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អវយា នាម យេ តានិ អត្ថតោ ច គន្ថតោ ច សន្ធារេតុំ ន សក្កោន្តិ។ **វីតរាគា**តិ បហីនរាគា។ ឯតេន អរហត្តផលដ្ឋា វុត្តា។ **រាគវិនយាយ វា បដិបន្នា**តិ ឯតេន អរហត្តមគ្គដ្ឋា។ **វីតទោសា**តិ អនាគាមិផលដ្ឋា។ **ទោសវិនយាយ វា បដិបន្នា**តិ ឯតេន អនាគាមិមគ្គដ្ឋា។ **វីតមោហា**តិ អរហត្តផលដ្ឋា។ **មោហវិនយាយ វា បដិបន្នា**តិ អរហត្តមគ្គដ្ឋា។ **សីលសមាធិបញ្ញាវិមុត្តិសម្បន្នា**តិ ឯតេហិ ចតូហិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកេហិ សីលាទីហិ សម្បន្នា។ **វិមុត្តិញាណទស្សនសម្បន្នា**តិ ឯតេន បច្ចវេក្ខណញាណសម្បន្នា វុត្តាតិ ញាតព្ពំ, តញ្ច ខោ លោកិយមេវ។ **អភិជប្បន្តី**តិ បត្ថេន្តិ។ **ជប្បន្តី**តិ បច្ចាសីសន្តិ។ **បជប្បន្តី**តិ អតីវ បច្ចាសីសន្តិ។ **យាជយោគេសុ យុត្តា**តិ អនុយោគេ ទេយ្យធម្មេ ទិយ្យមានេ អភិយោគវសេន យុត្តា។

១៦. អថ កោ ចរហីតិ អថ ឥទានិ កោ អញ្ញោ អតារិ។

១៧. សង្ខាយាតិ ញាណេន វីមំសិត្វា។ **បរោបរានី**តិ បរានិ ច ឱបរានិ ច, បរត្តភាវសកត្តភាវាទីនិ បរានិ ច ឱបរានិ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិធូមោ**តិ កាយទុច្ចរិតាទិធូមវិរហិតោ ។ **អនីឃោ**តិ រាគាទិឦឃវិរហិតោ។ **អតារិ សោ**តិ សោ ឯវរូបោ អរហា ជាតិជរំ អតារិ។

សករូបាតិ អត្តនោ រូបា។ **បររូបា**តិ បរេសំ រូបា។ **កាយទុច្ចរិតំ វិធូមិត**ន្តិ តិវិធកាយទុច្ចរិតំ វិធូមំ កតំ។ **វិធមិត**ន្តិ នាសិតំ។

មានោ ហិ តេ, ព្រាហ្មណ, ខារិភារោតិ យថា ខារិភារោ ខន្ធេន វយ្ហមានោ ឧបរិដ្ឋិតោបិ អក្កន្តក្កន្តដ្ឋានំ បថវិយា សទ្ធឹ ផស្សេតិ វិយ, ឯវំ ជាតិគោត្តកុលាទីនិ មានវត្ថូនិ និស្សាយ ឧស្សាបិតោ មានោ, តត្ថ តត្ថ ឥស្សំ ឧប្បាទេន្តោ ចតូសុ អបាយេសុ សំសីទាបេតិ។ តេនាហ – “មានោ ហិ តេ, ព្រាហ្មណ, ខារិភារោ”តិ។ **កោធោ ធូមោ**តិ តវ ញាណគ្គិស្ស ឧបក្កិលេសដ្ឋេន កោធោ ធូមោ។ តេន ហិ តេ ឧបក្កិលិដ្ឋោ ញាណគ្គិ ន វិរោចតិ។ **ភស្មនិ មោសវជ្ជ**ន្តិ និរោជដ្ឋេន មុសាវាទោ ឆារិកា នាម។ យថា ហិ ឆារិកាយ បដិច្ឆន្នោ អគ្គិ ន ជោតតិ, ឯវំ តេ មុសាវាទេន បដិច្ឆន្នំ ញាណន្តិ ទស្សេតិ។ **ជិវ្ហា សុជា**តិ យថា តុយ្ហំ សុវណ្ណរជតលោហកដ្ឋមត្តិកាសុ អញ្ញតរមយា យាគយជនត្ថាយ សុជា ហោតិ, ឯវំ មយ្ហំ ធម្មយាគយជនត្ថាយ បហុតជិវ្ហា សុជាតិ វទតិ។ យថា តុយ្ហំ នទីតីរេ យជនដ្ឋានំ, ឯវំ ធម្មយាគយជនដ្ឋានដ្ឋេន **ហទយំ ជោតិដ្ឋានំ។ អត្តា**តិ ចិត្តំ។

ជាតីតិ ជាយនកវសេន ជាតិ។ ឥទមេត្ថ សភាវបច្ចត្តំ។ សញ្ជាយនវសេន **សញ្ជាតិ,** ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ ឱក្កមនវសេន **ឱក្កន្តិ**។ ជាយនដ្ឋេន វា **ជាតិ**។ សា អបរិបុណ្ណាយតនវសេន យុត្តា។ សញ្ជាយនដ្ឋេន សញ្ជាតិ។ សា បរិបុណ្ណាយតនវសេន យុត្តា។ ឱក្កមនដ្ឋេន **ឱក្កន្តិ**។ សា អណ្ឌជជលាពុជវសេន យុត្តា។ តេ ហិ អណ្ឌកោសញ្ច វត្ថិកោសញ្ច ឱក្កមន្តិ បវិសន្តិ ឱក្កមន្តា បវិសន្តា វិយ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ អភិនិព្ពត្តនដ្ឋេន **អភិនិព្ពត្តិ**។ សា សំសេទជឱបបាតិកវសេន យុត្តា។ តេ ហិ បាកដា ឯវ ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ។ អយំ តាវ សម្មុតិកថា។

ឥទានិ បរមត្ថកថា ហោតិ។ ខន្ធា ឯវ ហិ បរមត្ថតោ បាតុភវន្តិ, ន សត្តា។ តត្ថ ច **ខន្ធាន**ន្តិ ឯកវោការភវេ ឯកស្ស, ចតុវោការភវេ ចតុន្នំ, បញ្ចវោការភវេ បញ្ចន្នម្បិ គហណំ វេទិតព្ពំ។ **បាតុភាវោ**តិ ឧប្បត្តិ។ **អាយតនាន**ន្តិ ឯត្ថ តត្រ តត្រ ឧបបជ្ជមានាយតនានំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **បដិលាភោ**តិ សន្តតិយា បាតុភាវោយេវ។ បាតុភវន្តានេវ ហិ តានិ បដិលទ្ធានិ នាម ហោន្តិ។ សា បនេសា តត្ថ តត្ថ ភវេ បឋមាភិនិព្ពត្តិលក្ខណា ជាតិ, និយ្យាតនរសា, អតីតភវតោ ឥធ ឧម្មុជ្ជនបច្ចុបដ្ឋានា, ផលវសេន ទុក្ខវិចិត្តតាបច្ចុបដ្ឋានា វា។

ជរាតិ សភាវបច្ចត្តំ។ **ជីរណតា**តិ អាការភាវនិទ្ទេសោ។ **ខណ្ឌិច្ច**ន្តិអាទយោ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា, បច្ឆិមា ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសា។ អយញ្ហិ **ជរា**តិ ឥមិនា បទេន សភាវតោ ទីបិតា។ តេនស្សា ឥទំ សភាវបច្ចត្តំ។ **ជីរណតា**តិ ឥមិនា អាការតោ, តេនស្សាយំ អាការនិទ្ទេសោ។ **ខណ្ឌិច្ច**ន្តិ ឥមិនា កាលាតិក្កមេ ទន្តនខានំ ខណ្ឌិតភាវករណកិច្ចតោ។ **បាលិច្ច**ន្តិ ឥមិនា កេសលោមានំ បលិតភាវករណកិច្ចតោ។ **វលិត្តចតា**តិ ឥមិនា មំសំ មិលាបេត្វា តចេ វលិភាវករណកិច្ចតោ។ តេនស្សា ឥមេ ខណ្ឌិច្ចន្តិអាទយោ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា។ តេហិ ឥមេសំ វិការានំ ទស្សនវសេន បាកដីភូតា បាកដជរា ទស្សិតា។ យថេវ ហិ ឧទកស្ស វា វាតស្ស វា អគ្គិនោ វា តិណរុក្ខាទីនំ សំភគ្គបលិភគ្គតាយ វា ឈាមតាយ វា គតមគ្គោ បាកដោ ហោតិ, ន ច សោ គតមគ្គោ តានេវ ឧទកាទីនិ, ឯវមេវ ជរាយ ទន្តាទីនំ ខណ្ឌិច្ចាទិវសេន គតមគ្គោ បាកដោ, ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វាបិ គយ្ហតិ, ន ច ខណ្ឌិច្ចាទីនេវ ជរា។ ន ហិ ជរា ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា ហោតិ។

អាយុនោ សំហានិ ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោតិ ឥមេហិ បន បទេហិ កាលាតិក្កមេយេវ អភិព្យត្តាយ អាយុក្ខយចក្ខាទិឥន្ទ្រិយបរិបាកសង្ខាតាយ បកតិយា ទីបិតា, តេនស្សិមេ បច្ឆិមា ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ យស្មា ជរំ បត្តស្ស អាយុ ហាយតិ, តស្មា ជរា "អាយុនោ សំហានី"តិ ផលូបចារេន វុត្តា។ យស្មា ច ទហរកាលេ សុប្បសន្នានិ សុខុមម្បិ អត្តនោ វិសយំ សុខេនេវ គណ្ហនសមត្ថានិ ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ជរំ បត្តស្ស បរិបក្កានិ អាលុឡិតានិ អវិសទានិ, ឱឡារិកម្បិ អត្តនោ វិសយំ គហេតុំ អសមត្ថានិ ហោន្តិ។ តស្មា "ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោ"តិ ផលូបចារេនេវ វុត្តា។

សា បនេសា ឯវំ និទ្ទិដ្ឋា សព្ពាបិ ជរា បាកដា បដិច្ឆន្នាតិ ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ ទន្តាទីសុ ខណ្ឌាទិភាវទស្សនតោ រូបធម្មេសុ ជរា **បាកដជរា** នាម។ អរូបធម្មេសុ បន ជរា តាទិសស្ស វិការស្ស អទស្សនតោ **បដិច្ឆន្នជរា** នាម។ តត្ថ យ្វាយំ ខណ្ឌាទិភាវោ ទិស្សតិ, សោ តាទិសានំ ទន្តាទីនំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា វណ្ណោយេវ។ តញ្ច ចក្ខុនា ទិស្វា មនោទ្វារេន ចិន្តេត្វា "ឥមេ ទន្តា ជរាយ បហដា"តិ ជរំ ជានាតិ។ ឧទកដ្ឋានេ ពទ្ធានិ គោសិង្គាទីនិ ឱលោកេត្វា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស អត្ថិភាវជាននំ វិយ។

បុន អវីចិ សវីចីតិ ឯវម្បិ អយំ ជរា ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ មណិកនករជតបវាឡចន្ទសូរិយាទីនំ មន្ទទសកាទីសុ បាណីនំ វិយ ច បុប្ផផលបល្លវាទីសុ អបាណីនំ វិយ ច អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **អវីចិជរា** នាម, និរន្តរជរាតិ អត្ថោ។ តតោ អញ្ញេសុ បន យថាវុត្តេសុ អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **សវីចិជរា** នាម។

តត្ថ សវីចិជរា ឧបាទិន្នកអនុបាទិន្នកវសេន ឯវំ ទីបេតព្ពា – ទហរកុមារកានញ្ហិ បឋមមេវ ខីរទន្តា នាម ឧដ្ឋហន្តិ, ន តេ ថិរា។ តេសុ បន បតិតេសុ បុន ទន្តា ឧដ្ឋហន្តិ, តេ បឋមមេវ សេតា ហោន្តិ, ជរាវាតេន បន បហដកាលេ កាឡកា ហោន្តិ។ កេសា បន បឋមមេវ តម្ពាបិ ហោន្តិ កាឡកាបិ សេតកាបិ។ ឆវិ បន សលោហិតកា ហោតិ។ វឌ្ឍន្តានំ វឌ្ឍន្តានំ ឱទាតានំ ឱទាតភាវោ, កាឡកានំ កាឡកភាវោ បញ្ញាយតិ។ ជរាវាតេន បហដកាលេ ច វលឹ គណ្ហាតិ។ សព្ពម្បិ សស្សំ វបិតកាលេ សេតំ ហោតិ, បច្ឆា នីលំ។ ជរាវាតេន បន បហដកាលេ បណ្ឌុរំ ហោតិ។ អម្ពង្កុរេនាបិ ទីបេតុំ វដ្ដតិ ឯវំ។ សា បនេសា ខន្ធបរិបាកលក្ខណា ជរា, មរណូបនយនរសា, យោព្ពនវិនាសបច្ចុបដ្ឋានា។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។ ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ អយម្បិ ព្រាហ្មណោ អរហត្តេ បតិដ្ឋាសិ សទ្ធឹ អន្តេវាសិកសហស្សេន។ អញ្ញេសញ្ច អនេកសហស្សានំ ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទិ។ សេសំ វុត្តសទិសមេវ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

បុណ្ណកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មេត្តគូមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១៨. ចតុត្ថេ មេត្តគូសុត្តេ – **មញ្ញាមិ តំ វេទគូ ភាវិតត្ត**ន្តិ "អយំ វេទគូ"តិ ច "ភាវិតត្តោ"តិ ច ឯវំ តំ មញ្ញាមិ។

អបរិត្តោតិ ន អប្បោ។ **មហន្តោ**តិ ន ខុទ្ទកោ។ **គម្ភីរោ**តិ ន ឧត្តានោ។ **អប្បមេយ្យោ**តិ មិនិតុំ ន សក្កុណេយ្យោ។ **ទុប្បរិយោគាឡ្ហោ**តិ អវគាហិតុំ ឱតរិតុំ ទុក្ខោ។ **ពហុរតនោ សាគរូបមោ**តិ ពហូនំ ធម្មរតនានំ អាករត្តា អនេកវិធរតនសម្បន្នោ មហាសមុទ្ទោ វិយ ពហុរតនោ សាគរសទិសោ។

ន មង្កុ ហោតីតិ ន វិកុណិតមុខោ ហោតិ។ **អប្បតិដ្ឋិតចិត្តោ**តិ ទោសវសេន ន យនីភូតចិត្តោ។ **អលីនមនសោ**តិ ន សង្កុចិតចិត្តោ។ **អព្យាបន្នចេតសោ**តិ ន បូតិចិត្តោ។

ទិដ្ឋេ ទិដ្ឋមត្តោតិ ចក្ខុវិសយេ រូបារម្មណេ ទិដ្ឋមត្តោយេវ តំ អារម្មណំ ភវិស្សតិ, កត្តា វា ការកោ វា នត្ថិ។ យំ ចក្ខុនា ទិដ្ឋំ វណ្ណាយតនមេវ។ **សុតា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបិ ច **ទិដ្ឋេ**តិ ទស្សនយោគេន វណ្ណាយតនំ, សវនយោគេន សទ្ទាយតនំ, មុតយោគេន ឃានជិវ្ហាកាយាយតនានិ ទស្សេតិ។ ឃានស្ស គន្ធាយតនំ, ជិវ្ហាយ រសាយតនំ, កាយស្ស បឋវី តេជោ វាយូតិ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ, វិញ្ញាតយោគេន ធម្មាយតនំ ទស្សេតិ។ **ទិដ្ឋេ អនូបយោ**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន ទិដ្ឋេ រាគូបយវិរហិតោ។ **អនបាយោ**តិ កោធវិរហិតោ អប្បដិឃោ ។ **អនិស្សិតោ**តិ តណ្ហាយ អនល្លីនោ។ **អប្បដិពទ្ធោ**តិ មានេន ន ពទ្ធោ។ **វិប្បមុត្តោ**តិ សព្ពារម្មណតោ មុត្តោ។ **វិសញ្ញុត្តោ**តិ កិលេសេហិ វិយុត្តោ ហុត្វា ឋិតោ។

សំវិជ្ជតិ ភគវតោ ចក្ខូតិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ បកតិមំសចក្ខុ ឧបលព្ភតិ។ **បស្សតី**តិ ទក្ខតិ ឱលោកេតិ។ **ចក្ខុនា រូប**ន្តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបារម្មណំ។ **ឆន្ទរាគោ**តិ តណ្ហាឆន្ទោ។

ទន្តំ នយន្តិ សមិតិន្តិ ឧយ្យានកីឡាមណ្ឌលាទីសុ ហិ មហាជនមជ្ឈំ គច្ឆន្តា ទន្តមេវ គោណំ វា ទន្តំ អស្សាជានីយំ វា យានេ យោជេត្វា នយន្តិ។ **រាជា**តិ តថារូបានេវ ឋានានិ គច្ឆន្តោ រាជាបិ ទន្តមេវ អភិរុហតិ។ **មនុស្សេសូ**តិ មនុស្សេសុបិ ចតូហិ អរិយមគ្គេហិ ទន្តោ និព្ពិសេវនោវ សេដ្ឋោ។ **យោតិវាក្យ**ន្តិ ឯវរូបំ អតិក្កមវចនំ បុនប្បុនំ វុច្ចមានម្បិ តិតិក្ខតិ នប្បតិប្បរតិ ន វិហញ្ញតិ, ឯវរូបោ ទន្តោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។

អស្សតរាតិ វឡវាយ គទ្រភេន ជាតា។ **អាជានីយា**តិ យំ អស្សទម្មសារថិ ការណំ ការេតិ, តស្ស ខិប្បំ ជាននសមត្ថា។ **សិន្ធវា**តិ សិន្ធវរដ្ឋេ ជាតា អស្សា។ **មហានាគា**តិ កុញ្ជរសង្ខាតា មហាហត្ថិនោ។ **អត្តទន្តោ**តិ ឯតេ អស្សតរា វា សិន្ធវា វា កុញ្ជរា វា ទន្តាវ, ន អទន្តា។ យោ បន ចតុមគ្គសង្ខាតេន អត្តនោ ទន្តតាយ អត្តទន្តោ និព្ពិសេវនោ, អយំ តតោបិ វរំ, សព្ពេហិបិ ឯតេហិ ឧត្តរិតរោតិ អត្ថោ។

ន ហិ ឯតេហិ យានេហីតិ យានិ ឯតានិ ហត្ថិយានាទីនិ ឧត្តមយានានិ, ឯតេហិ យានេហិ កោចិ បុគ្គលោ សុបិនន្តេនបិ អគតបុព្ពត្តា “អគត”ន្តិ សង្ខាតំ និព្ពានទិសំ តថា ន គច្ឆេយ្យ។ យថា បុព្ពភាគេ ឥន្ទ្រិយទមេន ទន្តេន, អបរភាគេ អរិយមគ្គភាវនាយ សុទន្តេន ទន្តោ និព្ពិសេវនោ សប្បញ្ញោ បុគ្គលោ តំ អគតបុព្ពំ ទិសំ គច្ឆតិ, ទន្តភូមឹ បាបុណាតិ, តស្មា អត្តទមនមេវ វរតរន្តិ អត្ថោ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.៣២២; មហានិ. អដ្ឋ. ៩០)។

វិធាសុ ន វិកម្បន្តីតិ នវវិធមានកោដ្ឋាសេសុ ន ចលន្តិ ន វេធេន្តិ។ **វិប្បមុត្តា បុនព្ភវា**តិ កម្មកិលេសតោ សមុច្ឆេទវិមុត្តិយា សុដ្ឋុ មុត្តា។ **ទន្តភូមឹ អនុប្បត្តា**តិ អរហត្តផលំ បាបុណិត្វា ឋិតា។ **តេ លោកេ វិជិតាវិនោ**តិ តេ វុត្តប្បការា ខីណាសវា សត្តលោកេ វិជិតវិជយា នាម (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៧៦; មហានិ. អដ្ឋ. ៩០)។

យស្សិន្ទ្រិយានិ ភាវិតានីតិ យស្ស ខីណាសវស្ស សទ្ធាទិបញ្ចិន្ទ្រិយានិ អរហត្តផលំ បាបេត្វា វឌ្ឍិតានិ។ **អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ចា**តិ ចក្ខាទិអជ្ឈត្តាយតនានិ ច រូបាទិពហិទ្ធាយតនានិ ច និព្ពិសេវនានិ កតានិ។ **សព្ពលោកេ**តិ សកលតេធាតុកេ លោកេ ច។ **និព្ពិជ្ឈ ឥមំ បរញ្ច លោក**ន្តិ ឥមញ្ច អត្តភាវំ បរលោកេ ច អត្តភាវំ អតិក្កមិត្វា ឋិតោ ខីណាសវោ ។ **កាលំ កង្ខតិ ភាវិតោ ស ទន្តោ**តិ សោ ខីណាសវោ ចក្ខាទិតោ ទន្តោ វឌ្ឍិតចិត្តោ មរណកាលំ បត្ថេតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៥២២; មហានិ. អដ្ឋ. ៩០)។

យេសំ ធម្មានំ អាទិតោ សមុទាគមនំ បញ្ញាយតីតិ យេសំ ខន្ធាទិធម្មានំ ឧប្បត្តិ បញ្ញាយតិ។ **អត្ថង្គមតោ និរោធោ**តិ អត្ថង្គមនវសេន តេសំយេវ អភាវោ បញ្ញាយតិ។ **កម្មសន្និស្សិតោ វិបាកោ**តិ កុសលាកុសលកម្មនិស្សិតោ វិបាកោ កម្មំ អមុញ្ចិត្វា បវត្តនតោ វិបាកោបិ កម្មសន្និស្សិតោវ នាម។ **នាមសន្និស្សិតំ រូប**ន្តិ សព្ពរូបំ នាមំ គហេត្វា បវត្តនតោ នាមសន្និស្សិតំ នាម ជាតំ។ **ជាតិយា អនុគត**ន្តិ សព្ពំ កម្មាទិកំ ជាតិយា អនុបវិដ្ឋំ។ **ជរាយ អនុសដ**ន្តិ ជរាយ បត្ថដំ។ **ព្យាធិនា អភិភូត**ន្តិ ព្យាធិទុក្ខេន អភិមទ្ទិតំ។ **មរណេន អព្ភាហត**ន្តិ មច្ចុនា អភិហដំ បហដំ។ **អតាណ**ន្តិ បុត្តាទីហិបិ តាយនស្ស អភាវតោ អតាយនំ អនារក្ខំ អលព្ភណេយ្យំ ខេមំ វា។ **អលេណ**ន្តិ អល្លីយិតុំ និស្សយិតុំ អនរហំ, អល្លីនានម្បិ ន លេណកិច្ចករណំ។ **អសរណ**ន្តិ និស្សិតានំ ន ភយហារកំ, ន ភយវិនាសកំ។ **អសរណីភូត**ន្តិ បុរេ ឧប្បត្តិយា អត្តនោ អភាវេនេវ អសរណំ, ឧប្បត្តិសមកាលមេវ អសរណភូតន្តិ អត្ថោ។

១៩. អបុច្ឆសីតិ ឯត្ថ **អ-**ឥតិ បទបូរណមត្តេ និបាតោ, បុច្ឆសិត្វេវ អត្ថោ។ **បវក្ខាមិ យថា បជាន**ន្តិ យថា បជានន្តោ អាចិក្ខតិ, ឯវំ អាចិក្ខិស្សាមិ។ **ឧបធិនិទានា បភវន្តិ ទុក្ខា**តិ តណ្ហាទិឧបធិនិទានា ជាតិអាទិទុក្ខវិសេសា បភវន្តិ។

តណ្ហូបធីតិ តណ្ហា ឯវ តណ្ហូបធិ។ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ ឯវ **ទិដ្ឋូបធិ**។ រាគាទិកិលេសា ឯវ **កិលេសូបធិ**។ បុញ្ញាទិកម្មានិ ឯវ **កម្មូបធិ**។ តិវិធទុច្ចរិតានិយេវ **ទុច្ចរិតូបធិ**។ កពឡីការាទយោ អាហារា ឯវ **អាហារូបធិ**។ ទោសបដិឃោ ឯវ **បដិឃូបធិ**។ កម្មសមុដ្ឋានា កម្មេនេវ គហិតា បថវាទយោ ចតស្សោ ធាតុយោវ **ចតស្សោ ឧបាទិន្នធាតុយោ ឧបធី**។ ចក្ខាទិឆអជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ ឯវ **ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ ឧបធី**។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិឆវិញ្ញាណកាយាវ **ឆ វិញ្ញាណកាយា ឧបធី។ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ ទុក្ខមនដ្ឋេនា**តិ សព្ពតេភូមកំ ទុក្ខំ ទុស្សហនដ្ឋេន ឧបធិ។

២០. ឯវំ ឧបធិនិទានតោ បភវន្តេសុ ទុក្ខេសុ – **យោ វេ អវិទ្វា**តិ គាថា។ តត្ថ **បជាន**ន្តិ សង្ខារេ អនិច្ចាទិវសេន ជានន្តោ។ **ទុក្ខស្ស ជាតិប្បភវានុបស្សី**តិ វដ្ដទុក្ខស្ស ជាតិការណំ “ឧបធី”តិ អនុបស្សន្តោ។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសេ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

២១. សោកបរិទ្ទវញ្ចាតិ សោកញ្ច បរិទេវញ្ច។ **តថា ហិ តេ វិទិតោ ឯស ធម្មោ**តិ យថា យថា សត្ថា ជានន្តិ, តថា តថា ញាបនវសេន វិទិតោ ឯស តយា ធម្មោតិ។

តត្ថ **តរន្តី**តិ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋោឃំ តរន្តិ។ **ឧត្តរន្តី**តិ ទុតិយមគ្គេន កាមោឃំ តនុករណវសេន ឧគ្គន្ត្វា តរន្តិ។ **បតរន្តី**តិ តមេវ និរវសេសប្បហានវសេន តតិយមគ្គេន វិសេសេន តរន្តិ។ **សមតិក្កមន្តី**តិ ភវោឃអវិជ្ជោឃប្បហានវសេន ចតុត្ថមគ្គេន សម្មា អតិក្កមន្តិ។ **វីតិវត្តន្តី**តិ ផលំ បាបុណិត្វា តិដ្ឋន្តិ។

២២. កិត្តយិស្សាមិ តេ ធម្មន្តិ និព្ពានធម្មំ និព្ពានគាមិនិបដិបទាធម្មញ្ច តេ ទេសយិស្សាមិ។ **ទិដ្ឋេ ធម្មេ**តិ ទិដ្ឋេវ ទុក្ខាទិធម្មេ, ឥមស្មឹយេវ វា អត្តភាវេ។ **អនីតិហ**ន្តិ អត្តបច្ចក្ខំ។ **យំ វិទិត្វា**តិ យំ ធម្មំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនា (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; កថា. ៧៥៣) នយេន សម្មសន្តោ វិទិត្វា។

តត្ថ **អាទិកល្យាណ**ន្តិ ហិត្វាបិ អនុត្តរំ វិវេកសុខំ ធម្មំ តវ កិត្តយិស្សាមិ, តញ្ច ខោ អប្បំ វា ពហុំ វា កិត្តយន្តោ អាទិកល្យាណាទិប្បការមេវ កិត្តយិស្សាមិ។ អាទិម្ហិ កល្យាណំ ភទ្ទកំ អនវជ្ជមេវ កត្វា កិត្តយិស្សាមិ ។ មជ្ឈេបិ។ បរិយោសានេបិ ភទ្ទកំ អនវជ្ជមេវ កត្វា កិត្តយិស្សាមីតិ វុត្តំ ហោតិ។ យស្មិញ្ហិ ភគវា ឯកគាថម្បិ ទេសេសិ, សា សមន្តភទ្ទកត្តា ធម្មស្ស បឋមបាទេន អាទិកល្យាណា, ទុតិយតតិយបាទេហិ មជ្ឈេកល្យាណា, បច្ឆិមបាទេន បរិយោសានកល្យាណា។ ឯកានុសន្ធិកំ សុត្តំ និទានេន អាទិកល្យាណំ, និគមនេន បរិយោសានកល្យាណំ, សេសេន មជ្ឈេកល្យាណំ។ នានានុសន្ធិកំ សុត្តំ បឋមានុសន្ធិនា អាទិកល្យាណំ, បច្ឆិមេន បរិយោសានកល្យាណំ, សេសេហិ មជ្ឈេកល្យាណំ។

អបិ ច សនិទានឧប្បត្តិត្តា អាទិកល្យាណំ, វេនេយ្យានំ អនុរូបតោ អត្ថស្ស អវិបរីតតាយ ច ហេតុទាហរណយុត្តតោ ច មជ្ឈេកល្យាណំ, សោតូនំ សទ្ធាបដិលាភជននេន និគមនេន ច បរិយោសានកល្យាណំ។

សកលោ ហិ សាសនធម្មោ អត្តនោ អត្ថភូតេន សីលេន អាទិកល្យាណោ, សមថវិបស្សនាមគ្គផលេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ, និព្ពានេន បរិយោសានកល្យាណោ។ សីលសមាធីហិ វា អាទិកល្យាណោ, វិបស្សនាមគ្គេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ, ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ។ ពុទ្ធសុពោធិតាយ វា អាទិកល្យាណោ, ធម្មសុធម្មតាយ មជ្ឈេកល្យាណោ, សង្ឃសុប្បដិបត្តិយា បរិយោសានកល្យាណោ ។ តំ សុត្វា តថត្តាយ បដិបន្នេន អធិគន្តព្ពាយ អភិសម្ពោធិយា វា អាទិកល្យាណោ, បច្ចេកពោធិយា មជ្ឈេកល្យាណោ, សាវកពោធិយា បរិយោសានកល្យាណោ។

សុយ្យមានោ ចេស នីវរណវិក្ខម្ភនតោ ភវនេនបិ កល្យាណមេវ អាវហតីតិ អាទិកល្យាណោ, បដិបជ្ជិយមានោ សមថវិបស្សនាសុខាវហនតោ បដិបត្តិយាបិ កល្យាណមេវ អាវហតីតិ មជ្ឈេកល្យាណោ, តថាបដិបន្នោ (បារា. អដ្ឋ. ១.១) ច បដិបត្តិផលេ និដ្ឋិតេ តាទិភាវាវហនតោ បដិបត្តិផលេនបិ កល្យាណមេវ អាវហតីតិ បរិយោសានកល្យាណោតិ។

យំ បនេស ភគវា ធម្មំ ទេសេន្តោ សាសនព្រហ្មចរិយំ មគ្គព្រហ្មចរិយញ្ច បកាសេតិ, នានានយេហិ ទីបេតិ។ តំ យថានុរូបំ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ សង្កាសនបកាសនវិវរណវិភជន ឧត្តានីករណបញ្ញត្តិអត្ថបទសមាយោគតោ **សាត្ថំ**។ អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនំ**។ អត្ថគម្ភីរតាបដិវេធគម្ភីរតាហិ **សាត្ថំ** ។ ធម្មគម្ភីរតាទេសនាគម្ភីរតាហិ **សព្យញ្ជនំ**។ អត្ថបដិភានបដិសម្ភិទាវិសយតោ **សាត្ថំ**។ ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាវិសយតោ **សព្យញ្ជនំ**។ បណ្ឌិតវេទនីយតោ សរិក្ខកជនប្បសាទកន្តិ **សាត្ថំ**។ សទ្ធេយ្យតោ លោកិយជនប្បសាទកន្តិ **សព្យញ្ជនំ**។ គម្ភីរាធិប្បាយតោ **សាត្ថំ**។ ឧត្តានបទតោ **សព្យញ្ជនំ**។ ឧបនេតព្ពស្ស អភាវតោ សកលបរិបុណ្ណភាវេន **កេវលបរិបុណ្ណំ**។ អបនេតព្ពស្ស អភាវតោ និទ្ទោសភាវេន **បរិសុទ្ធំ**។

អបិ ច – បដិបត្តិយា អធិគមព្យត្តិតោ **សាត្ថំ**។ បរិយត្តិយា អាគមព្យត្តិតោ **សព្យញ្ជនំ**។ សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធយុត្តតោ **កេវលបរិបុណ្ណំ**។ និរុបក្កិលេសតោ និត្ថរណត្ថាយ បវត្តិតោ លោកាមិសនិរបេក្ខតោ ច **បរិសុទ្ធំ**។ សិក្ខត្តយបរិគ្គហិតត្តា ព្រហ្មភូតេហិ សេដ្ឋេហិ ចរិតព្ពតោ, តេសញ្ច ចរិយភាវតោ **ព្រហ្មចរិយំ** (បារា. អដ្ឋ. ១.១)។

ឯវំ បរិយត្តិធម្មំ ទស្សេត្វា ឥទានិ លោកុត្តរធម្មំ ទស្សេតុំ “**ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ**”តិ អាហ។ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មេ ទស្សេត្វា និព្ពត្តិតលោកុត្តរំ ទស្សេតុំ “**និព្ពានញ្ច**”តិ អាហ។ **និព្ពានគាមិនិញ្ច បដិបទ**ន្តិ បុព្ពភាគសីលសមាធិវិបស្សនាធម្មញ្ច កិត្តយិស្សាមិ។

ទុក្ខេ ទិដ្ឋេតិ ទុក្ខសច្ចេ សរសលក្ខណេន ទិដ្ឋេ ទុក្ខសច្ចំ បកាសេស្សាមិ។ **សមុទយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

២៣. តញ្ចាហំ អភិនន្ទាមីតិ តំ វុត្តប្បការធម្មជោតកំ តវ វចនំ អហំ បត្ថយាមិ។ **ធម្មមុត្តម**ន្តិ តញ្ច ធម្មមុត្តមំ អភិនន្ទាមិ។

តត្ថ **មហតោ តមោកាយស្ស បទាលន**ន្តិ មហតោ អវិជ្ជារាសិស្ស ឆេទនំ។ អនិច្ចលក្ខណវសេន **ឯសី**។ ទុក្ខលក្ខណវសេន **គវេសី**។ អនត្តលក្ខណវសេន សមន្តតោ **បរិយេសី**។ **មហតោ វិបល្លាសស្ស បភេទន**ន្តិ មហន្តស្ស អសុភេ សុភន្តិអាទិទ្វាទសវិធស្ស វិបល្លាសស្ស ភេទនំ។ **មហតោ តណ្ហាសល្លស្ស អព្ពហន**ន្តិ មហន្តស្ស អន្តោតុទនដ្ឋេន តណ្ហាកណ្ដកស្ស លុញ្ចនំ។ **ទិដ្ឋិសង្ឃាដស្ស វិនិវេឋន**ន្តិ ទិដ្ឋិយេវ អញ្ញោញ្ញច្ឆិន្នប្បវត្តិតោ សង្ឃដិតដ្ឋេន សង្ឃាដោ, តស្ស ទិដ្ឋិសង្ឃាដស្ស និវត្តនំ។ **មានធជស្ស បាតន**ន្តិ ឧស្សិតដ្ឋេន ឧន្នតិលក្ខណស្ស មានទ្ធជស្ស បាតនំ។ **អភិសង្ខារស្ស វូបសម**ន្តិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារស្ស ឧបសមនំ។ **ឱឃស្ស និត្ថរណ**ន្តិ វដ្ដេ ឱសីទាបនស្ស កាមោឃាទិឱឃស្ស និត្ថរណំ និក្ខមនំ។ **ភារស្ស និក្ខេបន**ន្តិ រូបាទិបញ្ចក្ខន្ធភារស្ស ខិបនំ ឆឌ្ឌនំ។ **សំសារវដ្ដស្ស ឧបច្ឆេទ**ន្តិ ខន្ធាទិបដិបាដិសំសារវដ្ដស្ស ហេតុនស្សនេន ឧច្ឆិជ្ជនំ។ **សន្តាបស្ស និព្ពាបន**ន្តិ កិលេសសន្តាបស្ស និព្ពុតិ។ **បរិឡាហស្ស បដិបស្សទ្ធ**ន្តិ កិលេសបរិឡាហស្ស វូបសមំ បដិបស្សម្ភនំ។ **ធម្មធជស្ស ឧស្សាបន**ន្តិ នវវិធលោកុត្តរធម្មស្ស ឧស្សាបេត្វា ឋបនំ។ **បរមត្ថំ អមតំ និព្ពាន**ន្តិ ឧត្តមដ្ឋេន បរមត្ថំ។ នត្ថិ ឯតស្ស មរណសង្ខាតំ មតន្តិ អមតំ។ កិលេសវិសបដិបក្ខត្តា អគទន្តិបិ អមតំ។ សំសារទុក្ខបដិបក្ខភូតត្តា និព្ពុតន្តិ **និព្ពានំ**។ នត្ថេត្ថ តណ្ហាសង្ខាតំ វានន្តិបិ **និព្ពានំ**។

មហេសក្ខេហិ សត្តេហីតិ មហានុភាវេហិ សក្កាទីហិ សត្តេហិ។ **បរិយេសិតោ**តិ បរិយិដ្ឋោ។ **កហំ ទេវទេវោ**តិ ទេវានំ អតិទេវោ កុហឹ។ **កហំ នរាសភោ**តិ ឧត្តមបុរិសោ។

២៤. ឧទ្ធំ អធោ តិរិយញ្ចាបិ មជ្ឈេតិ ឯត្ថ **ឧទ្ធ**ន្តិ អនាគតទ្ធា វុច្ចតិ។ **អធោ**តិ អតីតទ្ធា។ **តិរិយញ្ចាបិ មជ្ឈេ**តិ បច្ចុប្បន្នទ្ធា។ **ឯតេសុ នន្ទិញ្ច និវេសនញ្ច, បនុជ្ជ វិញ្ញាណ**ន្តិ ឯតេសុ ឧទ្ធាទីសុ តណ្ហញ្ច ទិដ្ឋិនិវេសនញ្ច អភិសង្ខារវិញ្ញាណញ្ច បនុទេហិ។ បនុទិត្វា ច **ភវេ ន តិដ្ឋេ**តិ ឯវំ សន្តេ ទុវិធេបិ ភវេ ន តិដ្ឋេយ្យ។ ឯវំ តាវ បនុជ្ជសទ្ទស្ស បនុទេហីតិ ឥមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ សម្ពន្ធោ។ បនុទិត្វាតិ ឯតស្មឹ បន អត្ថវិកប្បេ ភវេ ន តិដ្ឋេតិ អយមេវ សម្ពន្ធោ។ ឯតានិ នន្ទិនិវេសនវិញ្ញាណានិ បនុទិត្វា ទុវិធេបិ ភវេ ន តិដ្ឋេយ្យាតិ។

សហោកាសវសេន ទេវលោកោ ឧទ្ធំ។ អបាយលោកោ អធោ។ មនុស្សលោកោ មជ្ឈេ។ តត្ថ **កុសលា ធម្មា**តិ អបាយំ មុញ្ចិត្វា ឧបរិ បដិសន្ធិទានតោ កុសលា ធម្មា **ឧទ្ធ**ន្តិ វុច្ចន្តិ។ **អកុសលា ធម្មា** អបាយេសុ បដិសន្ធិទានតោ **អធោ**តិ។ តទុភយវិមុត្តត្តា **អព្យាកតា ធម្មា តិរិយញ្ចាបិ មជ្ឈេ**តិ វុច្ចន្តិ។ សព្ពោបរិវសេន អរូបធាតុ ឧទ្ធំ។ សព្ពអធោវសេន កាមធាតុ អធោ។ តទុភយន្តរវសេន រូបធាតុ មជ្ឈេ។ កាយចិត្តាពាធខននវសេន សុខា វេទនា ឧទ្ធំ ។ ទុក្ខមនវសេន ទុក្ខា វេទនា អធោ។ អទុក្ខមសុខា វេទនា មជ្ឈេ។ អត្តភាវវសេន បរិច្ឆេទំ

ទស្សេន្តោ “**ឧទ្ធន្តិ ឧទ្ធំ បាទតលា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧទ្ធំ បាទតលា**តិ បាទតលតោ ឧបរិ។ **អធោ កេសមត្ថកា**តិ កេសមត្ថកតោ អធោ។ **មជ្ឈេ**តិ ទ្វិន្នំ អន្តរេ។

បុញ្ញាភិសង្ខារសហគតំ វិញ្ញាណន្តិ តេរសវិធបុញ្ញាភិសង្ខារសម្បយុត្តំ កម្មវិញ្ញាណំ។ **អបុញ្ញាភិសង្ខារសហគតំ វិញ្ញាណ**ន្តិ ទ្វាទសវិធអបុញ្ញាភិសង្ខារសម្បយុត្តំ កម្មវិញ្ញាណំ។ **អានេញ្ជាភិសង្ខារសហគតំ វិញ្ញាណ**ន្តិ ចតុព្ពិធំ អានេញ្ជាភិសង្ខារសហគតំ កម្មវិញ្ញាណំ។ **នុជ្ជា**តិ ខិប។ **បនុជ្ជា**តិ អតីវ ខិប។ **នុទា**តិ លុញ្ច។ **បនុទា**តិ អតីវ លុញ្ច។ **បជហា**តិ ឆឌ្ឌេហិ។ **វិនោទេហី**តិ ទូរំ ករោហិ។

កម្មភវញ្ចាតិ បុញ្ញាភិសង្ខារចេតនាវ។ **បដិសន្ធិកញ្ច បុនព្ភវ**ន្តិ បដិសន្ធិយា រូបាទិបុនព្ភវញ្ច។ **បជហន្តោ** បឋមមគ្គេន, **វិនោទេន្តោ** ទុតិយមគ្គេន, **ព្យន្តី ករោន្តោ** តតិយមគ្គេន, **អនភាវំ គមេន្តោ** ចតុត្ថមគ្គេន។ **កម្មភវេ ន តិដ្ឋេយ្យា**តិ បុញ្ញាទិអភិសង្ខារេ ន តិដ្ឋេយ្យ។

២៥. ឯតានិ វិនោទេត្វា ភវេ អតិដ្ឋន្តោ ឯសោ – **ឯវំ វិហារី**តិ គាថា។ តត្ថ **ឥធេវា**តិ ឥមស្មិំយេវ សាសនេ, ឥមស្មិំយេវ វា អត្តភាវេ។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោវ។

២៦. **សុកិត្តិតំ គោតមនូបធីក**ន្តិ ឯត្ថ **អនូបធីក**ន្តិ និព្ពានំ, តំ សន្ធាយ ភគវន្តំ អាលបន្តោ អាហ – “សុកិត្តិតំ គោតមនូបធីក”ន្តិ។

និទ្ទេសេ **កិលេសា ចា**តិ ឧបតាបនដ្ឋេន រាគាទយោ កិលេសា ច រាសដ្ឋេន វិបាកភូតា បញ្ចក្ខន្ធា ច កុសលាទិអភិសង្ខារា ចេតនា ច “ឧបធី”តិ វុច្ចន្តិ កថីយន្តិ។ **ឧបធិប្បហានំ** តទង្គប្បហានេន, **ឧបធិវូបសមំ** វិក្ខម្ភនប្បហានេន, **ឧបធិបដិនិស្សគ្គំ** សមុច្ឆេទប្បហានេន **ឧបធិបដិបស្សទ្ធំ** ផលេនាតិ។

២៧. ន កេវលំ ទុក្ខមេវ បហាសិ – **តេ ចាបី**តិ គាថា។ តត្ថ **អដ្ឋិត**ន្តិ សក្កច្ចំ, សទា វា។ **តំ តំ នមស្សាមី**តិ តស្មា តំ នមស្សាមិ។ **សមេច្ចា**តិ ឧបគន្ត្វា។ **នាគា**តិ ភគវន្តំ អាលបន្តោ អាហ។

និទ្ទេសេ **សមេច្ចា**តិ ជានិត្វា, ឯកតោ ហុត្វា វា។ **អភិសមេច្ចា**តិ បដិវិជ្ឈិត្វា។ **សមាគន្ត្វា**តិ សម្មុខា ហុត្វា។ **អភិសមាគន្ត្វា**តិ សមីបំ គន្ត្វា។ **សម្មុខា**តិ សម្មុខេ។ **អាគុំ ន ករោតី**តិ បាបំ ន ករោតិ។

២៨. ឥទានិ នំ ភគវា “អទ្ធា ហិ ភគវា បហាសិ ទុក្ខ”ន្តិ ឯវំ តេន ព្រាហ្មណេន វិទិតោបិ អត្តានំ អនុបនេត្វាវ បហីនទុក្ខេន បុគ្គលេន ឱវទន្តោ “**យំ ព្រាហ្មណ**”ន្តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – **យំ** តំ អភិជានន្តោ “អយំ ពាហិតបាបត្តា **ព្រាហ្មណោ,** វេទេហិ គតត្តា **វេទគូ,** កិញ្ចនាភាវា **អកិញ្ចនោ,** កាមេសុ ច ភវេសុ ច អសត្តត្តា **កាមភវេ អសត្តោ**”តិ ជញ្ញា ជានេយ្យាសិ។ **អទ្ធា ហិ សោ ឱឃមិមំ អតារិ, តិណ្ណោ ច បារំ អខិលោ អកង្ខោ**។

និទ្ទេសេ **រាគកិញ្ចន**ន្តិ រាគបលិពោធំ។ **ទោសកិញ្ចន**ន្តិអាទិបិ ឯសេវ នយោ។ **កាមោឃំ តិណ្ណោ** អនាគាមិមគ្គេន។ **ភវោឃំ តិណ្ណោ** អរហត្តមគ្គេន។ **ទិដ្ឋោឃំ តិណ្ណោ** សោតាបត្តិមគ្គេន។ **អវិជ្ជោឃំ តិណ្ណោ** អរហត្តមគ្គេន។ **សំសារបថំ តិណ្ណោ កុសលាកុសលកម្មប្បភេទេនាតិ។ ឧត្តិណ្ណោ** បឋមមគ្គេន។ **និត្តិណ្ណោ** ទុតិយមគ្គេន។ **អតិក្កន្តោ** តតិយមគ្គេន។ **សមតិក្កន្តោ ចតុត្ថមគ្គេន។**វីតិវត្តោ ផលេន។

២៩. កិញ្ច ភិយ្យោ – **វិទ្វា ច យោ**តិ គាថា។ តត្ថ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ, អត្តភាវេ វា។ **វិសជ្ជា**តិ វោសជ្ជិត្វា។

និទ្ទេសេ **សជ្ជ**ន្តិ មុញ្ចនំ។ **វិសជ្ជ**ន្តិ វោសជ្ជនំ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។ ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ។ ទេសនាបរិយោសានេ ច វុត្តសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

មេត្តគូមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ធោតកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣០. បញ្ចមេ ធោតកសុត្តេ – **វាចាភិកង្ខាមី**តិ វាចំ អភិកង្ខាមិ។ **សិក្ខេ និព្ពានមត្តនោ**តិ អត្តនោ រាគាទីនំ និព្ពានត្ថាយ អធិសីលាទីនិ សិក្ខេយ្យ។ និទ្ទេសេ អបុព្ពំ នត្ថិ។

៣១. ឥតោតិ មម មុខតោ។

និទ្ទេសេ **អាតប្ប**ន្តិ កិលេសតាបនំ។ **ឧស្សាហ**ន្តិ អសង្កោចំ។ **ឧស្សោឡ្ហី**ន្តិ ពលវវីរិយំ។ **ថាម**ន្តិ អសិថិលំ។ **ធិតិ**ន្តិ ធារណំ។ **វីរិយំ ករោហី**តិ បរក្កមំ ករោហិ។ **ឆន្ទំ ជនេហី**តិ រុចិំ ឧប្បាទេហិ។

៣២. ឯវំ វុត្តេ អត្តមនោ ធោតកោ ភគវន្តំ អភិត្ថវមានោ កថំកថាបមោក្ខំ យាចន្តោ “**បស្សាមហ**”ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បស្សាមហំ ទេវមនុស្សលោកេ**តិ បស្សាមិ អហំ ទេវមនុស្សលោកេ។ **តំ តំ នមស្សាមី**តិ តំ ឯវរូបំ តំ នមស្សាមិ។ **បមុញ្ច**ាតិ បមោចេហិ។

និទ្ទេសេ **បច្ចេកពុទ្ធា**តិ តំ តំ អារម្មណំ បាដិយេក្កំ ចតុសច្ចំ សយមេវ ពុទ្ធា បដិវេធប្បត្តាតិ បច្ចេកពុទ្ធា។ **សីហសីហោ**តិ អឆម្ភិតដ្ឋេន សីហានំ អតិសីហោ។ **នាគនាគោ**តិ និក្កិលេសដ្ឋេន, មហន្តដ្ឋេន វា នាគានំ អតិនាគោ។ **គណិគណី**តិ គណវន្តានំ អតីវ គណវា។ **មុនិមុនី**តិ ញាណវន្តានំ អតីវ ញាណវា។ **រាជរាជា**តិ ឧត្តម រាជា។ **មុញ្ច ម**ន្តិ មោចេហិ មំ។ **បមុញ្ច ម**ន្តិ នានាវិធេន មុញ្ចេហិ មំ។ **មោចេហិ ម**ន្តិ សិថិលំ ករោហិ មំ។ **បមោចេហិ ម**ន្តិ អតីវ សិថិលំ ករោហិ មំ។ **ឧទ្ធរ ម**ន្តិ មំ សំសារបង្កា ឧទ្ធរិត្វា ថលេ បតិដ្ឋាបេហិ។ **សមុទ្ធរ ម**ន្តិ សម្មា ឧទ្ធរិត្វា ថលេ បតិដ្ឋាបេហិ មំ។ **វុដ្ឋាបេហី**តិ វិចិកិច្ឆាសល្លតោ អបនេត្វា វិសុំ ករណវសេន ឧដ្ឋាបេហិ។

៣៣. អថស្ស ភគវា អត្តាធីនមេវ កថំកថាបមោក្ខំ ឱយតរណមុខេន ទស្សេន្តោ “**នាហ**”ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **នាហំ សហិស្សាមី**តិ អហំ ន សហិស្សាមិ ន សក្កោមិ។ ន វាយមិស្សាមីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បមោចនាយា**តិ បមោចេតុំ។ **កថំកថិ**ន្តិ សកង្ខំ។ **តរេសី**តិ តរេយ្យាសិ។

និទ្ទេសេ **ន ឦហាមី**តិ បយោគំ ន ករោមិ។ ន សមីហាមីតិ អតីវ បយោគំ ន ករោមិ។ **អស្សទ្ធេ បុគ្គលេ**តិ រតនត្តយេ សទ្ធាវិរហិតេ បុគ្គលេ។ **អច្ឆន្ទិកេ**តិ មគ្គផលត្ថំ រុចិវិរហិតេ។ **កុសីតេ**តិ សមាធិវិរហិតេ។ **ហីនវីរិយេ**តិ និព្វីរិយេ។ **អប្បដិបជ្ជមានេ**តិ បដិបត្តិយា ន បដិបជ្ជមានេ។

៣៤. ឯវំ វុត្តេ អត្តមនតរោ ធោតកោ ភគវន្តំ អភិត្ថវមានោ អនុសាសនឹ យាចន្តោ “**អនុសាស ព្រហ្មេ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ព្រហ្មេ**តិ សេដ្ឋវចនមេតំ។ តេន ភគវន្តំ អាមន្តយមានោ អាហ “អនុសាស ព្រហ្មេ”តិ។ **វិវេកធម្ម**ន្តិ សព្ពសង្ខារវិវេកំ និព្ពានធម្មំ។ **អព្យាបជ្ជមានោ**តិ នានប្បការកំ អនាបជ្ជមានោ។ **ឥធេវ សន្តោ**តិ ឥធេវ សមានោ។ **អសិតោ**តិ អនិស្សិតោ។

៣៥-៧. ឥតោ បរា ទ្វេ គាថា មេត្តគូសុត្តេ វុត្តនយា ឯវ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ ធម្មំ, ឥធ សន្តិន្តិ អយំ វិសេសោ។ តតិយគាថាយបិ បុព្ពឌ្ឍំ តត្ថ វុត្តនយមេវ។ អបរឌ្ឍេ **សង្គោ**តិ សជ្ជនដ្ឋានំ, លគ្គនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច វុត្តសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ធោតកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. ឧបសីវមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៨. ឆដ្ឋេ ឧបសីវសុត្តេ – **មហន្តមោឃ**ន្តិ មហន្តំ ឱឃំ។ **អនិស្សិតោ**តិ បុគ្គលំ វា ធម្មំ វា អនល្លីនោ។ **នោ វិសហាមី**តិ ន សក្កោមិ។ **អារម្មណ**ន្តិ និស្សយំ។ **យំ និស្សិតោ**តិ យំ ធម្មំ វា បុគ្គលំ វា និស្សិតោ។

និទ្ទេសេ **កាមោឃ**ន្តិ អនាគាមិមគ្គេន កាមោឃំ។ អរហត្តមគ្គេន **ភវោឃំ**។ សោតាបត្តិមគ្គេន **ទិដ្ឋោឃំ**។ អរហត្តមគ្គេន **អវិជ្ជោឃំ** តរេយ្យំ។ **សក្យកុលា បព្ពជិតោ**តិ ភគវតោ ឧច្ចាកុលបរិទីបនវសេន វុត្តំ។ **អាលម្ពណ**ន្តិ អវត្ថរិត្វា ឋានំ។ **និស្សយ**ន្តិ អល្លីយនំ។ **ឧបនិស្សយ**ន្តិ អបស្សយនំ។

៣៩. ឥទានិ យស្មា ព្រាហ្មណោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនលាភី តញ្ច សន្តម្បិ និស្សយំ ន ជានាតិ។ តេនស្ស ភគវា តញ្ច និស្សយំ ឧត្តរិញ្ច និយ្យានបថំ ទស្សេន្តោ “**អាកិញ្ចញ្ញ**”ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បេក្ខមានោ**តិ តំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តឹ សតោ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋហិត្វា ច អនិច្ចាទិវសេន បស្សមានោ។ **នត្ថីតិ និស្សាយា**តិ តំ “នត្ថិ កិញ្ចី”តិ បវត្តំ សមាបត្តឹ អារម្មណំ កត្វា។ **តរស្សុ ឱឃ**ន្តិ តតោ បភុតិ បវត្តាយ វិបស្សនាយ យថានុរូបំ ចតុព្ពិធម្បិ ឱឃំ តរស្សុ។ **កថាហី**តិ កថំកថាហិ។ **តណ្ហក្ខយំ នត្តមហាភិបស្សា**តិ រត្តិន្ទិវំ និព្ពានំ វិភូតំ កត្វា បស្ស។ ឯតេនស្ស ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារំ កថេសិ។

និទ្ទេសេ **តញ្ញេវ វិញ្ញាណំ អភាវេតី**តិ អាកាសាលម្ពណំ កត្វា បវត្តមហគ្គតវិញ្ញាណំ អភាវេតិ អភាវំ គមេតិ។ **វិភាវេតី**តិ វិវិធា អភាវំ គមេតិ។ **អន្តរធាបេតី**តិ អទស្សនំ គមេតិ។ **នត្ថិ កិញ្ចីតិ បស្សតី**តិ អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិស្ស នត្ថីតិ បស្សតិ។

៤០. ឥទានិ “កាមេ បហាយា”តិ សុត្វា វិក្ខម្ភនវសេន អត្តនា បហីនេ កាមេ សម្បស្សមានោ “**សព្ពេសុ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ហិត្វា មញ្ញ**ន្តិ អញ្ញំ តតោ ហេដ្ឋា ឆព្ពិធម្បិ សមាបត្តឹ ហិត្វា។ **សញ្ញាវិមោក្ខេ បរមេ**តិ សត្តសុ សញ្ញាវិមោក្ខេសុ ឧត្តមេ អាកិញ្ចញ្ញាយតនេ។ **តិដ្ឋេ នុ សោ តត្ថ អនានុយាយី**តិ សោ បុគ្គលោ តត្ថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនព្រហ្មលោកេ អវិគច្ឆមានោ តិដ្ឋេយ្យ នូតិ បុច្ឆតិ។

និទ្ទេសេ **អវិច្ចមានោ**តិ អវិយុជ្ជមានោ។ **អវិគច្ឆមានោ**តិ វិយោគំ អនាបជ្ជមានោ។ **អនន្តរធាយមានោ**តិ អន្តរធានំ អនាបជ្ជមានោ។ **អបរិហាយមានោ**តិ អនន្តរា បរិហានំ អនាបជ្ជមានោ។

៤១-២. អថស្ស ភគវា សដ្ឋិកប្បសហស្សមត្តកំយេវ ឋានំ អនុជានន្តោ ចតុត្ថំ គាថមាហ។ ឯវំ តស្ស តត្ថ ឋានំ សុត្វា ឥទានិស្ស សស្សតុច្ឆេទភាវំ បុច្ឆន្តោ “**តិដ្ឋេ ចេ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បូគម្បិ វស្សាន**ន្តិ អនេកសង្ខ្យម្បិ វស្សានំ, គណនរាសិន្តិ អត្ថោ។ “បូគម្បិ វស្សានី”តិបិ បាឋោ។ តត្ថ វិភត្តិព្យត្តយេន សាមិវចនស្ស បច្ចត្តវចនំ កាតព្ពំ, បូគន្តិ វា ឯតស្ស ពហូនីតិ អត្ថោ វត្តព្ពោ។ “បូគានី”តិ វាបិ បឋន្តិ, បុរិមបាឋោយេវ សព្ពសុន្ទរោ។ **តត្ថេវ សោ សីតិ សិយា វិមុត្តោ**តិ សោ បុគ្គលោ តត្ថេវាកិញ្ចញ្ញាយតនេ នានាទុក្ខេហិ វិមុត្តោ សីតិភាវប្បត្តោ ភវេយ្យ, និព្ពានប្បត្តោ សស្សតោ ហុត្វា តិដ្ឋេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ **ចវេថ វិញ្ញាណំ តថាវិធស្សា**តិ “ឧទាហុ តថាវិធស្ស វិញ្ញាណំ អនុបាទាយ បរិនិព្ពាយេយ្យា”តិ ឧច្ឆេទំ បុច្ឆតិ, “បដិសន្ធិគ្គហណត្ថំ វាបិ ភវេយ្យា”តិ បដិសន្ធិម្បិ តស្ស បុច្ឆតិ។

តស្ស វិញ្ញាណំ ចវេយ្យាតិ តស្ស អាកិញ្ចញ្ញាយតនេ ឧប្បន្នស្ស វិញ្ញាណំ ចុតឹ បាបុណេយ្យ។ **ឧច្ឆិជ្ជេយ្យា**តិ ឧច្ឆេទំ ភវេយ្យ។ **វិនស្សេយ្យា**តិ វិនាសំ បាបុណេយ្យ។ **ន ភវេយ្យា**តិ អភាវំ គមេយ្យ។ **ឧបបន្នស្សា**តិ បដិសន្ធិវសេន ឧបបន្នស្ស។

៤៣. អថស្ស ភគវា ឧច្ឆេទសស្សតំ អនុបគម្ម តត្ថុបបន្នស្ស អរិយសាវកស្ស អនុបាទាយ បរិនិព្ពានំ ទស្សេន្តោ “**អច្ចី យថា**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អត្ថំ បលេតី**តិ អត្ថំ គច្ឆតិ។ **ន ឧបេតិ សង្ខ**ន្តិ “អសុកំ នាម ទិសំ គតោ”តិ វោហារំ ន គច្ឆតិ។ **ឯវំ មុនី នាមកាយា វិមុត្តោ**តិ ឯវំ តត្ថ ឧប្បន្នោ សេក្ខមុនិ បកតិយា បុព្ពេវ រូបកាយា វិមុត្តោ, តត្ថ ចតុត្ថមគ្គំ និព្ពត្តេត្វា ធម្មកាយស្ស បរិញ្ញាតត្តា បុន នាមកាយាបិ វិមុត្តោ ឧភតោភាគវិមុត្តោ ខីណាសវោ ហុត្វា អនុបាទានិព្ពានសង្ខាតំ អត្ថំ បលេតិ ន ឧបេតិ សង្ខំ “ខត្តិយោ វា ព្រាហ្មណោ វា”តិ ឯវមាទិកំ។

និទ្ទេសេ **ខិត្តា**តិ ចលិតា។ **ឧក្ខិត្តា**តិ អតិចលិតា។ **នុន្នា**តិ បប្បោដិយា។ **បណុន្នា**តិ ទូរីកតា។ **ខម្ភិតា**តិ បដិក្កមាបិតា។ **វិក្ខម្ភិតា**តិ ន សន្តិកេ កតា។

៤៤. ឥទានិ “អត្ថំ បលេតី”តិ សុត្វា តស្ស យោនិសោ អត្ថមសល្លក្ខេន្តោ “**អត្ថង្គតោ សោ**”តិ គាថមាហ។ តស្សត្ថោ – សោ អត្ថង្គតោ ឧទាហុ នត្ថិ, **ឧទាហុ វេ សស្សតិយា** សស្សតភាវេន **អរោគោ** អវិបរិណាមធម្មោ សោតិ ឯវំ **តំ មេ មុនី សាធុ** ព្យាករោហិ។ កឹការណា? **តថា ហិ តេ វិទិតោ ឯស ធម្មោ**តិ។

និទ្ទេសេ **និរុទ្ធោ**តិ និរោធំ បត្តោ។ **ឧច្ឆិន្នោ**តិ ឧច្ឆិន្នសន្តានោ។ **វិនដ្ឋោ**តិ វិនាសំ បត្តោ។

៤៥. អថស្ស ភគវា តថា អវត្តព្ពតំ ទស្សេន្តោ “**អត្ថង្គតស្សា**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **អត្ថង្គតស្សា**តិ អនុបាទាបរិនិព្ពុតស្ស។ **ន បមាណមត្ថី**តិ រូបាទិបមាណំ នត្ថិ។ **យេន នំ វជ្ជុ**ន្តិ យេន រាគាទិនា នំ វទេយ្យុំ។ **សព្ពេសុ**

ធម្មេសូតិ សព្ពេសុ ខន្ធាទិធម្មេសុ។

និទ្ទេសេ **អធិវចនានិ ចា**តិ សិរិវឌ្ឍកោ ធនវឌ្ឍកោតិអាទយោ ហិ វចនមត្តំយេវ អធិការំ កត្វា បវត្តា អធិវចនា នាម។ អធិវចនានំ បថា **អធិវចនបថា** នាម។ “អភិសង្ខរោន្តីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា សង្ខារា”តិ (សំ. និ. ៣.៧៩) ឯវំ និទ្ធារិត្វា សហេតុកំ កត្វា វុច្ចមានា អភិលាបា **និរុត្តិ** នាម។ និរុត្តីនំ បថា **និរុត្តិបថា** នាម។ “តក្កោ វិតក្កោ សង្កប្បោ”តិ (ធ. ស. ៧) ឯវំ តេន តេន បការេន បញ្ញាបនតោ **បញ្ញត្តិ** នាម។ បញ្ញត្តីនំ បថា **បញ្ញត្តិបថា** (ធ. ស. អដ្ឋ. ១០១-១០៨) នាម។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច វុត្តសទិសោវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ឧបសីវមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. នន្ទមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៤៦. សត្តមេ នន្ទសុត្តេ – បឋមគាថាយត្ថោ – **លោកេ ខត្តិយាទយោ**ជនា អាជីវកនិគណ្ឋាទិកេ សន្ធាយ “សន្តិ លោកេ មុនយោ”តិ វទន្តិ។ **តយិទំ កថំសូ**តិ កឹ នុ ខោ តេ សមាបត្តិញាណាទិនា ញាណេន ឧបបន្នត្តា **ញាណូបបន្នំ មុនិ នោ វទន្តិ**, ឯវំវិធំ នុ វទន្តិ, **ឧទាហុ វេ** នានប្បការកេន លូខជីវិតសង្ខាតេន **ជីវិតេនូបបន្ន**ន្តិ។

និទ្ទេសេ **អដ្ឋសមាបត្តិញាណេន វា**តិ បឋមជ្ឈានាទិអដ្ឋសមាបត្តិសម្បយុត្តញាណេន វា។ **បញ្ចាភិញ្ញាញាណេន វា**តិ បុព្ពេនិវាសាទិជាននញាណេន វា។

៤៧. អថស្ស ភគវា តទុភយម្បិ បដិក្ខិបិត្វា មុនឹ ទស្សេន្តោ **“ន ទិដ្ឋិយា”តិ គាថមាហ។**

៤៨. ឥទានិ “ទិដ្ឋាទីហិ សុទ្ធី”តិ វទន្តានំ វាទេ កង្ខាបហានត្ថំ **“យេ កេចិមេ”**តិ បុច្ឆតិ។ តត្ថ **អនេករូបេនា**តិ កោតូហលមង្គលាទិនាបិ។ **តត្ថ យតា ចរន្តា**តិ តត្ថ សក្កាយទិដ្ឋិយា គុត្តា វិហរន្តា។

៤៩. អថស្ស តថា សុទ្ធិអភាវំ ទីបេន្តោ ភគវា ចតុត្ថំ គាថមាហ។

៥០. ឯវំ “នាតរិំសូ”តិ សុត្វា ឥទានិ យោ អតរិ, តំ សោតុកាមោ **“យេ កេចិមេ”**តិ បុច្ឆតិ។ អថស្ស ភគវា ឱឃតិណ្ណមុខេន ជាតិជរាតិណ្ណេ ទស្សេន្តោ ឆដ្ឋំ គាថមាហ។

៥១. តត្ថ **និវុតា**តិ ឱវុដា បរិយោនទ្ធា។ **យេ សីធា**តិ យេ សុ ឥធ, ឯត្ថ ច សុ-ឥតិ និបាតមត្តំ។ **តណ្ហំ បរិញ្ញាយា**តិ តីហិ បរិញ្ញាហិ តណ្ហំ បរិជានិត្វា។ សេសំ សព្ពត្ថ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា បាកដមេវ។

៥២. ឯវំ ភគវា អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ បន នន្ទោ ភគវតោ ភាសិតំ អភិនន្ទមានោ **ឯតាភិនន្ទាមី**តិ គាថមាហ។ ឥធាបិ ច បុព្ពេ វុត្តសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

នន្ទមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. ហេមកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៣. អដ្ឋមេ ហេមកសុត្តេ – **យេ មេ បុព្ពេ វិយាកំសូ**តិ យេ ពាវរិអាទយោ បុព្ពេ មយ្ហំ សកំ លទ្ធឹ វិយាកំសុ។ **ហុរំ គោតមសាសនា**តិ គោតមសាសនតោ បុព្ពតរំ។ **សព្ពំ តំ តក្កវឌ្ឍន**ន្តិ សព្ពំ តំ កាមវិតក្កាទិវឌ្ឍនំ។

យេ ចញ្ញេ តស្ស អាចរិយាតិ យេ ច អញ្ញេ តស្ស ពាវរិយស្ស អាចារេ សិក្ខាបកា អាចរិយា។ **តេ សកំ ទិដ្ឋិន្តិ** តេ អាចរិយា អត្តនោ ទិដ្ឋឹ។ **សកំ ខន្តិន្តិ** អត្តនោ ខមនំ។ **សកំ រុចិន្តិ** អត្តនោ រោចនំ។ **វិតក្កវឌ្ឍន**ន្តិ កាមវិតក្កាទិវិតក្កានំ ឧប្បាទនំ បុនប្បុនំ បវត្តនំ។ **សង្កប្បវឌ្ឍន**ន្តិ កាមសង្កប្បាទីនំ វឌ្ឍនំ។ ឥមានិ ទ្វេ បទានិ សព្ពសង្គាហិកវសេន វុត្តានិ។ ឥទានិ កាមវិតក្កាទិកេ សរូបតោ ទស្សេតុំ “**កាមវិតក្កវឌ្ឍន**”ន្តិអាទិនា នយេន នវវិតក្កេ ទស្សេសិ។

៥៤. **តណ្ហានិគ្ឃាតន**ន្តិ តណ្ហាវិនាសនំ។

៥៥-៦. អថស្ស ភគវា តំ ធម្មំ អាចិក្ខន្តោ “**ឥធា**”តិ គាថាទ្វយមាហ។ តត្ថ **ឯតទញ្ញាយ យេ សតា**តិ ឯតំ និព្ពានំ បទមច្ចុតំ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនា (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; កថា. ៧៥៣) នយេន វិបស្សន្តា អនុបុព្ពេន ជានិត្វា យេ កាយានុបស្សនាសតិអាទីហិ សតា។ **ទិដ្ឋធម្មាភិនិព្ពុតា**តិ វិទិតធម្មត្តា ទិដ្ឋធម្មា ច រាគាទិនិព្ពានេន ច អភិនិព្ពុតា។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ហេមកមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. តោទេយ្យមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៥៧. នវមេ តោទេយ្យសុត្តេ – **វិមោក្ខោ តស្ស កីទិសោ**តិ តស្ស កីទិសោ វិមោក្ខោ ឥច្ឆិតព្ពោតិ បុច្ឆតិ។

៥៨. ឥទានិស្ស អញ្ញវិមោក្ខាភាវំ ទស្សេន្តោ ភគវា ទុតិយំ គាថមាហ។ តត្ថ **វិមោក្ខោ តស្ស នាបរោ**តិ តស្ស អញ្ញោ វិមោក្ខោ នត្ថិ។

៥៩. ឯវំ “តណ្ហក្ខយោ ឯវ វិមោក្ខោ”តិ វុត្តេបិ តមត្ថំ អសល្លក្ខេន្តោ “**និរាសសោ សោ ឧទ អាសសានោ**”តិ បុន បុច្ឆតិ។ តត្ថ **ឧទ បញ្ញកប្បី**តិ ឧទាហុ សមាបត្តិញាណាទិនា ញាណេន តណ្ហាកប្បំ វា ទិដ្ឋិកប្បំ វា កប្បយតិ។

៦០. អថស្ស ភគវា តំ អាចិក្ខន្តោ ចតុត្ថំ គាថមាហ។ តត្ថ **កាមភវេ**តិ កាមេ ច ភវេ ច។

រូបេ នាសីសតីតិ ចក្ខុសមុដ្ឋានិកេ រូបារម្មណេ ឆន្ទរាគវសេន ន បត្ថេតិ។ **សទ្ទា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ បលិពោធដ្ឋេន រាគោ ឯវ កិញ្ចនំ **រាគកិញ្ចនំ** មទនដ្ឋេន វា។ **ទោសកិញ្ចនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

តោទេយ្យមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. កប្បមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦១. ទសមេ កប្បសុត្តនិទ្ទេសេ – **មជ្ឈេ សរស្មិ**ន្តិ បុរិមបច្ឆិមកោដិបញ្ញាណាភាវតោ មជ្ឈភូតេ សំសារេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តិដ្ឋត**ន្តិ តិដ្ឋមានានំ។ **យថាយិទំ នាបរំ សិយា**តិ យថា ឥទំ ទុក្ខំ បុន ន ភវេយ្យ។

អាគមនន្តិ បុព្ពន្តតោ ឥធាគមនំ។ **គមន**ន្តិ ឥតោ បរលោកគមនំ។ **គមនាគមន**ន្តិ តទុភយវសេន វុត្តំ។ **កាល**ន្តិ មរណកាលំ។ **គតី**តិ និព្ពត្តិ។ **ភវាភវោ**តិ ភវតោ ភវោ។ **ចុតិ ចា**តិ ភវតោ ចវនញ្ច។ **ឧបបត្តិ ចា**តិ ចុតស្ស ឧបបត្តិ ច។ **និព្ពត្តិ ចា**តិ បាតុភាវោ ច។ **ភេទោ ចា**តិ ខន្ធភេទោ ច។ **ជាតិ ចា**តិ ជននញ្ច។ **ជរា ចា**តិ

ហានិ ច។ **មរណញ្ចា**តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ចាគោ ច។ **បុរិមាបិ កោដិ ន បញ្ញាយតី**តិ បុព្ពាបិ កោដិ នត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ តថា **បច្ឆិមាបិ កោដិ**។

ឯត្តកា ជាតិយោតិ ឯតបរមា ជាតិយោ។ **វដ្ដំ វត្តី**តិ សំសារបវត្តិ។ **តតោ បរំ ន វត្តតី**តិ តតោ ឧទ្ធំ នប្ប វត្តតិ។ **ហេវំ នត្ថី**តិ ឯវំ នត្ថិ ន សំវិជ្ជតិ។ **ហិ**-តតិ និបាតោ។ **អនមតគ្គោយ**ន្តិ អយំ សំសារោ អវិទិតគ្គោ។

អវិជ្ជានីវរណានន្តិ អវិជ្ជាយ អាវរិតានំ។ **តណ្ហាសំយោជនាន**ន្តិ កាមរាគសង្ខាតតណ្ហាពន្ធនពទ្ធានំ។ **សន្ធាវត**ន្តិ កាមធាតុយា បុនប្បុនំ ធាវន្តានំ។ **សំសរត**ន្តិ រូបារូបធាតុយា សំសរន្តានំ។ **ទុក្ខំ បច្ចនុភូត**ន្តិ កាយិក ចេតសិកទុក្ខំ អនុភូតំ វិន្ទិតំ។ **តិព្ព**ន្តិ ពហលំ។ **ព្យសន**ន្តិ អវឌ្ឍិ វិនាសោ។ **កដសី វឌ្ឍិតា**តិ សុសានវឌ្ឍិតំ។ **អល មេវា**តិ យុត្តមេវ ។ **សព្ពសង្ខារេសូ**តិ តេភូមកសង្ខារេសុ។ **និព្ពិន្ទិតុ**ន្តិ ឧក្កណ្ឋិតុំ។ **វិរជ្ជិតុ**ន្តិ វិរាគំ ឧប្បាទេតុំ។ **វិមុច្ចិតុ**ន្តិ មោចេតុំ។ **វដ្ដំ វត្តិស្សតី**តិ សំសារបវត្តំ តេភូមកវដ្ដំ អនាគតេ បវត្តិស្សតិ។ **តតោ បរំ ន វត្តិស្សតី**តិ តតោ ឧទ្ធំ អនាគតេ សំសារបវត្តំ នប្បវត្តិស្សតិ។ **ជាតិភយេ**តិ ជាតឹ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយេ។ **ជរាភយា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៦២-៣. អថស្ស ភគវា តមត្ថំ ព្យាករោន្តោ ឧបរូបរិគាថាយោ អភាសិ។ ទុតិយគាថា វុត្តត្ថាយេវ។ តតិយ គាថាយ **អកិញ្ចន**ន្តិ កិញ្ចនបដិបក្ខំ។ **អនាទាន**ន្តិ អាទានបដិបក្ខំ, កិញ្ចនាទានវូបសមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនាបរ**ន្តិ អបរបដិភាគទីបវិរហិតំ, សេដ្ឋន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

៦៤. ចតុត្ថគាថាយ **ន តេ មារស្ស បទ្ធគូ**តិ តេ មារស្ស បទ្ធចរា បរិចារិកា សិស្សា ន ហោន្តិ។

មហាជនំ បាសេ និយោជេត្វា មារេតីតិ មារោ។ អកុសលកម្មេ និយុត្តត្តា **កណ្ហោ**។ ឆសុ ទេវលោកេសុ អធិបតិត្តា **អធិបតិ**។ អកុសលានំ ធម្មានំ អន្តំ គតត្តា **អន្តគូ**។ បាបជនំ ន មុញ្ចតីតិ **នមុចិ**។ សតិវិប្បវាសប្ប មត្តបុគ្គលានំ ញាតកោតិ **បមត្តពន្ធុ**។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

កប្បមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. ជតុកណ្ណិមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៦៥. ឯកាទសមេ ជតុកណ្ណិសុត្តេ – **សុត្វានហំ វីរ អកាមកាមិ**ន្តិ អហំ "ឥតិបិ សោ ភគវា"តិអាទិនា (បារា. ១; ទី. និ. ១.១៥៧, ២៥៥, ៣០១; អ. និ. ៦.១០; សំ. និ. ៥.៩៩៧) នយេន វីរ កាមានំ អកាមនតោ អកាមកាមឹ ពុទ្ធំ សុត្វា។ **អកាមមាគម**ន្តិ និក្កាមំ ភគវន្តំ បុច្ឆិតុំ អាគតោម្ហិ។ **សហជនេត្តា**តិ សហជាតសព្ពញ្ញុតញ្ញាណចក្ខុ ។ **យថាតច្ឆ**ន្តិ យថាតថំ។ **ព្រូហិ មេ**តិ បុន យាចន្តោ ភណតិ។ យាចន្តោ ហិ សហស្សក្ខត្តុម្បិ ភណេយ្យ, កោ បន វាទោ ទ្វិក្ខត្តុំ។

ឥតិបិ សោ ភគវា អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ឥមេសំ បទានំ អត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោវ។ វិជ្ជាហិ បន ចរណេន ច សម្បន្នត្តា **វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**។ តត្ថ **វិជ្ជា**តិ តិស្សោបិ វិជ្ជា អដ្ឋបិ វិជ្ជា។ តិស្សោ វិជ្ជា ភយភេរវសុត្តេ (ម. និ. ១.៣៤ អាទយោ) វុត្តនយេន វេទិតព្ពា, អដ្ឋ អម្ពដ្ឋសុត្តេ (ទី. និ. ១.២៥៤ អាទយោ)។ តត្ថ ហិ វិបស្សនាញាណេន មនោមយិទ្ធិយា ច សហ ឆ អភិញ្ញា បរិគ្គហេត្វា អដ្ឋ វិជ្ជា វុត្តា។ **ចរណ**ន្តិ សីលសំវរោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា ភោជនេ មត្តញ្ញុតា ជាគរិយានុយោគោ សត្ត សទ្ធម្មា ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានីតិ ឥមេ បន្នរស ធម្មា វេទិតព្ពា។ ឥមេយេវ ហិ បន្នរស ធម្មា យស្មា ឯតេហិ ចរតិ អរិយសាវកោ គច្ឆតិ អមតំ ទិសំ, តស្មា "ចរណ"ន្តិ វុត្តា។ យថាហ – "ឥធ, មហានាម, អរិយសាវកោ សីលវា ហោតី"តិ (ម. និ. ២.២៤) សព្ពំ មជ្ឈិមបណ្ណាសកេ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។ ភគវា ឥមាហិ វិជ្ជាហិ ឥមិនា ច ចរណេន សមន្នាគតោ, តេន វុច្ចតិ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោតិ។ តត្ថ វិជ្ជាសម្បទា ភគវតោ សព្ពញ្ញុតំ បូរេត្វា ឋិតា, ចរណសម្បទា មហាការុណិកតំ។ សោ សព្ពញ្ញុតាយ សព្ពសត្តានំ អត្ថានត្ថំ ញត្វា មហាការុណិកតាយ អនត្ថំ បរិវជ្ជេត្វា អត្ថេ និយោជេតិ, យថា តំ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ។ តេនស្ស

សាវកា សុប្បដិបន្នា ហោន្តិ, នោ ទុប្បដិបន្នា, វិជ្ជាចរណវិបន្នានញ្ហិ សាវកា អត្តន្តបាទយោ វិយ (បារា. អដ្ឋ. ១.១)។

សោភនគមនត្តា សុន្ទរំ ឋានំ គតត្តា សម្មា គតត្តា សម្មា ច គទត្តា **សុគតោ**។ គមនម្បិ ហិ គតន្តិ វុច្ចតិ។ តញ្ច ភគវតោ សោភនំ បរិសុទ្ធមនវជ្ជំ។ កឹ បន តន្តិ? អរិយមគ្គោ។ តេន ហេស គមនេន ខេមំ ទិសំ អសជ្ជមានោ គតោតិ **សោភនគមនត្តា សុគតោ**។ សុន្ទរញ្ចេស ឋានំ គតោ អមតំ និព្ពានន្តិ **សុន្ទរំ ឋានំ គតត្តាបិ សុគតោ**។ សម្មា ច គតោ តេន តេន មគ្គេន បហីនេ កិលេសេ បុន អបច្ចាគច្ឆន្តោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សោតាបត្តិមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ ន បច្ចេតិ ន បច្ចាគច្ឆតីតិ សុគតោ…បេ…. អរហត្តមគ្គេន យេ កិលេសា បហីនា, តេ កិលេសេ ន បុនេតិ ន បច្ចេតិ ន បច្ចាគច្ឆតីតិ សុគតោ”តិ (មហានិ. ៣៨; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២៧)។

សម្មា វា គតោ ទីបង្ករបាទមូលតោ បភុតិ យាវ ពោធិមណ្ឌា តាវ សមតឹសបារមីបូរិកាយ សម្មាបដិបត្តិយា សព្ពលោកស្ស ហិតសុខមេវ ករោន្តោ សស្សតំ ឧច្ឆេទំ កាមសុខំ អត្តកិលមថន្តិ ឥមេ ច អន្តេ អនុបគច្ឆន្តោ គតោតិ **សម្មា គតត្តាបិ សុគតោ**។ សម្មា ចេស គទតិ យុត្តដ្ឋានេសុ យុត្តមេវ វាចំ ភាសតីតិ **សម្មា គទត្តាបិ សុគតោ**។

តត្រិទំ សាធកសុត្តំ –

“យំ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ អភូតំ អតច្ឆំ អនត្ថសំហិតំ, សា ច បរេសំ អប្បិយា អមនាបា, ន តំ តថាគតោ វាចំ ភាសតិ។ យម្បិ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ ភូតំ តច្ឆំ អនត្ថសំហិតំ, សា ច បរេសំ អប្បិយា អមនាបា, តម្បិ តថាគតោ វាចំ ន ភាសតិ។ យញ្ច ខោ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ, សា ច បរេសំ អប្បិយា អមនាបា, តត្រ កាលញ្ញូ តថាគតោ ហោតិ តស្សា វាចាយ វេយ្យាករណាយ។ យំ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ អភូតំ អតច្ឆំ អនត្ថសំហិតំ។ សា ច បរេសំ បិយា មនាបា, ន តំ តថាគតោ វាចំ ភាសតិ។ យម្បិ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ ភូតំ តច្ឆំ អនត្ថសំហិតំ, សា ច បរេសំ បិយា មនាបា, តម្បិ តថាគតោ វាចំ ន ភាសតិ។ យញ្ច ខោ តថាគតោ វាចំ ជានាតិ ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ, សា ច បរេសំ បិយា មនាបា, តត្រ កាលញ្ញូ តថាគតោ ហោតិ តស្សា វាចាយ វេយ្យាករណាយា”តិ (ម. និ. ២.៨៦)។

ឯវំ **សម្មា គទត្តាបិ សុគតោ**តិ វេទិតព្ពោ។

សព្ពថា វិទិតលោកត្តា បន **លោកវិទូ**។ សោ ហិ ភគវា សភាវតោ សមុទយតោ និរោធតោ និរោធូបាយតោតិ សព្ពថា លោកំ អវេទិ អញ្ញាសិ បដិវិជ្ឈិ។ យថាហ –

“យត្ថ ខោ, អាវុសោ, ន ជាយតិ ន ជីយតិ ន មីយតិ ន ចវតិ ន ឧបបជ្ជតិ, នាហំ តំ គមនេន លោកស្ស អន្តំ ញាតេយ្យំ ទដ្ឋេយ្យំ បត្តេយ្យន្តិ វទាមិ។ ន ចាហំ, អាវុសោ, អប្បត្វាវ លោកស្ស អន្តំ ទុក្ខស្ស អន្តកិរិយំ វទាមិ។ អបិ ចាហំ, អាវុសោ, ឥមស្មិំយេវ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សសញ្ញិម្ហិ សមនកេ លោកញ្ច បញ្ញបេមិ លោកសមុទយញ្ច លោកនិរោធញ្ច លោកនិរោធគាមិនិញ្ច បដិបទំ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥)។

“គមនេន ន បត្តព្ពោ, លោកស្សន្តោ កុទាចនំ;
ន ច អប្បត្វា លោកន្តំ, ទុក្ខា អត្ថិ បមោចនំ។

“តស្មា ហវេ លោកវិទូ សុមេធោ, លោកន្តគូ វុសិតព្រហ្មចរិយោ;
លោកស្ស អន្តំ សមិតាវិ ញត្វា, នាសីសតី លោកមិមំ បរញ្ចា”តិ។ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥);

អបិ ច – តយោ លោកា សង្ខារលោកោ សត្តលោកោ ឱកាសលោកោតិ។ តត្ថ “ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា”តិ (បដិ. ម. ១.១១២) អាគតដ្ឋានេ សង្ខារលោកោ វេទិតព្ពោ។ “សស្សតោ លោកោតិ វា អសស្សតោ លោកោតិ វា”តិ (ទី. និ. ១.៤២១; ម. និ. ១.២៦៩; សំ. និ. ៤.៤១៦; វិភ. ៩៣៧) អាគតដ្ឋានេ សត្តលោកោ។

“យាវតា ចន្ទិមសូរិយា បរិហរន្តិ, ទិសា ភន្តិ វិរោចមានា;

តាវ សហស្សធា លោកោ, ឯត្ថ តេ វត្តតី វសោ’’តិ។ (ម. និ. ១.៥០៣) –

អាគតដ្ឋានេ ឱកាសលោកោ។ តម្បិ ភគវា សព្ពថា អវេទិ។ តថា ហិស្ស ‘‘ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា។ ទ្វេ លោកា នាមញ្ច រូបញ្ច។ តយោ លោកា តិស្សោ វេទនា។ ចត្តារោ លោកា ចត្តារោ អាហារា។ បញ្ច លោកា បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា។ ឆ លោកា ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានិ។ សត្ត លោកា សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ។ អដ្ឋ លោកា អដ្ឋ លោកធម្មា។ នវ លោកា នវ សត្តាវាសា។ ទស លោកា ទសាយតនានិ។ ទ្វាទស លោកា ទ្វាទសាយតនានិ។ អដ្ឋារសលោកា អដ្ឋារស ធាតុយោ’’តិ (បដិ. ម. ១.១១២) អយំ សង្ខារលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ។

យស្មា បនេស សព្ពេសម្បិ សត្តានំ អាសយំ ជានាតិ, អនុសយំ ជានាតិ, ចរិតំ ជានាតិ, អធិមុត្តិំ ជានាតិ, អប្បរជក្ខេ មហារជក្ខេ តិក្ខិន្ទ្រិយេ មុទិន្ទ្រិយេ, ស្វាការេ ទ្វាការេ, សុវិញ្ញាបយេ ទុវិញ្ញាបយេ, ភព្ពេ អភព្ពេ សត្តេ ជានាតិ។ តស្មាស្ស សត្តលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ។ យថា ច សត្តលោកោ, ឯវំ ឱកាសលោកោបិ។ តថា ហេស ឯកំ ចក្កវាឡំ អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច យោជនានំ ទ្វាទស សតសហស្សានិ ចតុតីស សតានិ ច បញ្ញាសញ្ច យោជនានិ។ បរិក្ខេបតោ –

សព្ពំ សតសហស្សានិ, ឆត្តិំស បរិមណ្ឌលំ;
ទស ចេវ សហស្សានិ, អឌ្ឍុឌ្ឍានិ សតានិ ច។

តត្ថ –

ទុវេ សតសហស្សានិ, ចត្តារិ នហុតានិ ច;
ឯត្តកំ ពហលត្តេន, សង្ខាតាយំ វសុន្ធរា។

តស្សាយេវ សន្ធារកំ –

ចត្តារិ សតសហស្សានិ, អដ្ឋេវ នហុតានិ ច;
ឯត្តកំ ពហលត្តេន, ជលំ វាតេ បតិដ្ឋិតំ។

តស្សាបិ សន្ធារកោ –

នវ សតសហស្សានិ, មាលុតោ នភមុគ្គតោ;
សដ្ឋិ ចេវ សហស្សានិ, ឯសា លោកស្ស សណ្ឋិតិ។

ឯវំ សណ្ឋិតេ ចេត្ថ យោជនានំ –

ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, អជ្ឈោគាឡ្ហោ មហណ្ណវេ;
អច្ចុគ្គតោ តាវទេវ, សិនេរុ បព្ពតុត្តមោ។

តតោ ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍេន, បមាណេន យថាក្កមំ;
អជ្ឈោគាឡ្ហុគ្គតា ទិព្ពា, នានារតនចិត្តិតា។

យុគន្ធរោ ឦសធរោ, ករវីកោ សុទស្សនោ;
នេមិន្ធរោ វិនតកោ, អស្សកណ្ណោ គិរិ ព្រហា។

ឯតេ សត្ត មហាសេលា, សិនេរុស្ស សមន្តតោ;
មហារាជានមាវាសា, ទេវយក្ខនិសេវិតា។

យោជនានំ សតានុច្ចោ, ហិមវា បញ្ច បព្ពតោ;
យោជនានំ សហស្សានិ, តីណិ អាយតវិត្ថតោ។

ចតុរាសីតិសហស្សេហិ, កូដេហិ បដិមណ្ឌិតោ;

តិបញ្ចយោជនក្ខន្ធ-បរិក្ខេបា នគវ្ហយា។

បញ្ញាសយោជនក្ខន្ធ-សាខាយាមា សមន្តតោ;
សតយោជនវិត្ថិណ្ណា, តាវទេវ ច ឧគ្គតា;
ជម្ពូ យស្សានុភាវេន, ជម្ពុទីបោ បកាសិតោ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៧; ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៨៤);

យញ្ចេតំ ជម្ពុយា បមាណំ, ឯតទេវ អសុរានំ ចិត្តបាដលិយា, គរុឡានំ សិម្ពលិរុក្ខស្ស, អបរគោយានេ កទម្ពស្ស, ឧត្តរកុរូសុ កប្បរុក្ខស្ស, បុព្ពវិទេហេ សិរីសស្ស, តាវតឹសេសុ បារិច្ឆត្តកស្សាតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

“បាដលី សិម្ពលី ជម្ពូ, ទេវានំ បារិច្ឆត្តកោ;
កទម្ពោ កប្បរុក្ខោ ច, សិរីសេន ភវតិ សត្តមំ។

“ទ្វេ អសីតិ សហស្សានិ, អជ្ឈោគាឡ្ហោ មហណ្ណវេ;
អច្ចុគ្គតោ តាវទេវ, ចក្កវាឡសិលុច្ចយោ;
បរិក្ខិបិត្វា តំ សព្ពំ, លោកធាតុមយំ ឋិតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៧; ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៨៤);

តត្ថ ចន្ទមណ្ឌលំ ឯកូនបញ្ញាសយោជនំ, សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាសយោជនំ, តាវតឹសភវនំ ទសសហស្សយោជនំ, តថា អសុរភវនំ អវីចិមហានិរយោ ជម្ពុទីបោ ច។ អបរគោយានំ សត្តសហស្សយោជនំ។ តថា បុព្ពវិទេហោ។ ឧត្តរកុរុ អដ្ឋសហស្សយោជនោ។ ឯកមេកោ ចេត្ថ មហាទីបោ បញ្ចសតបញ្ចសតបរិត្តទីបបរិវារោ។ តំ សព្ពម្បិ ឯកំ ចក្កវាឡំ ឯកា លោកធាតុ។ តទន្តរេសុ លោកន្តរិកនិរយា ។ ឯវំ អនន្តានិ ចក្កវាឡានិ អនន្តា លោកធាតុយោ ភគវា អនន្តេន ពុទ្ធញាណេន អវេទិ អញ្ញាសិ បដិវិជ្ឈិ។ ឯវមស្ស ឱកាសលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ។ ឯវម្បិ **សព្ពថា វិទិតលោកត្តា លោកវិទូ**។

អត្តនោ បន គុណេហិ វិសិដ្ឋតរស្ស កស្សចិ អភាវតោ នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរោតិ **អនុត្តរោ**។ តថា ហេស សីលគុណេនបិ សព្ពំ លោកំ អភិភវតិ សមាធិ...បេ.... បញ្ញា... វិមុត្តិ... វិមុត្តិញាណទស្សនគុណេនបិ។ សីលគុណេនបិ អសមោ អសមសមោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោ...បេ.... វិមុត្តិញាណទស្សនគុណេនបិ។ យថាហ – “ន ខោ បនាហំ បស្សាមិ សទេវកេ លោកេ...បេ.... សទេវមនុស្សាយ អត្តនា សីលសម្បន្នតរ”ន្តិ (សំ. និ. ១.១៧៣; អ. និ. ៤.២១) វិត្ថារោ។

ឯវំ អគ្គប្បសាទសុត្តាទីនិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) “ន មេ អាចរិយោ អត្ថី”តិអាទិកា (ម. និ. ១.២៨៥; មហាវ. ១១; កថា. ៤០៥; មិ. ប. ៤.៥.១១) គាថាយោ ច វិត្ថារេតព្ពា។

បុរិសទម្មេ សារេតីតិ **បុរិសទម្មសារថិ**, ទមេតិ វិនេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **បុរិសទម្មា**តិ អទន្តា ទមេតុំ យុត្តា តិរច្ឆានបុរិសាបិ មនុស្សបុរិសាបិ អមនុស្សបុរិសាបិ ។ តថា ហិ ភគវតា តិរច្ឆានបុរិសាបិ អបលាលោ នាគរាជា ចូឡោទរោ មហោទរោ អគ្គិសិខោ ធូមសិខោ អរវាឡោ នាគរាជា ធនបាលកោ ហត្ថីតិ ឯវមាទយោ ទមិតា និព្ពិសា កតា, សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបិតា។ មនុស្សបុរិសាបិ សច្ចកនិគណ្ឋបុត្ត អម្ពដ្ឋមាណវបោក្ខរសាតិសោណទន្តកូដទន្តាទយោ។ អមនុស្សបុរិសាបិ អាឡវកសូចិលោមខរលោមយក្ខសក្កទេវរាជាទយោ ទមិតា វិនីតា វិចិត្រេហិ វិនយនូបាយេហិ។ “អហំ ខោ កេសិ បុរិសទម្មេ សណ្ហេនបិ វិនេមិ, ផរុសេនបិ វិនេមិ, សណ្ហផរុសេនបិ វិនេមី”តិ (អ. និ. ៤.១១១) ឥទញ្ចេត្ថ សុត្តំ វិត្ថារេតព្ពំ។ អបិ ច ភគវា វិសុទ្ធសីលាទីនំ បឋមជ្ឈានាទីនិ សោតាបន្នាទីនញ្ច ឧត្តរិមគ្គបដិបទំ អាចិក្ខន្តោ ទន្តេបិ ទមេតិយេវ។

អថ វា **អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថី**តិ ឯកមេវិទំ អត្ថបទំ។ ភគវា ហិ តថា បុរិសទម្មេ សារេតិ, យថា ឯកបល្លង្កេនេវ និសិន្នា អដ្ឋ ទិសា អសជ្ជមានា ធាវន្តិ។ តស្មា “អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថី”តិ វុច្ចតិ។ “ហត្ថិទមកេន, ភិក្ខវេ, ហត្ថិ ទម្មោ សារិតោ ឯកំយេវ ទិសំ ធាវតី”តិ ឥទញ្ចេត្ថ សុត្តំ (ម. និ. ៣.៣១២) វិត្ថារេតព្ពំ។

វិរិយវាតិ អរិយមគ្គេន សព្ពបាបកេហិ វិរតោ។ **បហូ**តិ បភូ។ ***វិសវី***តិ បរសន្តានេ វីរិយុប្បាទកោ។ **អលមត្តោ**តិ សមត្ថចិត្តោ។

វិរតោតិ អរិយមគ្គេន វិរតត្តា អាយតិំ អប្បដិសន្ធិកោ។ **សព្ពបាបកេហិ និរយទុក្ខំ អតិច្ចា**តិ អាយតិំ អប្បដិសន្ធិតាយ និរយទុក្ខំ អតិច្ច ឋិតោ។ **វីរិយវាសោ**តិ វីរិយនិកេតោ។ **សោ វីរិយវា**តិ សោ ខីណាសវោ “វីរិយវា”តិ វត្តព្ពតំ អរហតិ។ **បធានវា វីរោ តាទី**តិ ឥមានិ បទស្ស ថុតិវចនានិ។ សោ ហិ បធានវា មគ្គជ្ឈានបធានេន, វីរោ កិលេសារិវិទ្ធំសនសមត្ថតាយ, តាទិ និព្ពិការតាយ **បវុច្ចតេ តថត្តា**តិ តថារូបោ “វីរិយវា”តិ បវុច្ចតិ។

តេ កាមកាមិនោតិ ឯតេ រូបាទិវត្ថុកាមេ ឥច្ឆន្តា។ **រាគរាគិនោ**តិ រាគេន រញ្ជិតា។ **សញ្ញាសញ្ញិនោ**តិ រាគសញ្ញាយ សញ្ញិនោ។ **ន កាមេ កាមេតី**តិ រូបាទិវត្ថុកាមេ ន បត្ថេតិ។ **អកាមោ**តិ កាមេហិ វិរហិតោ។ **និក្កាមោ**តិ និក្កន្តកាមោ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ តិយទ្ធគតំ សព្ពនេយ្យបថំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញូ, តស្ស ភាវោ សព្ពញ្ញុតា, សព្ពញ្ញុតា ឯវ ញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសង្ខាតំ **នេត្តញ្ច** វាសនាយ សហ កិលេសេ បរាជេត្វា ជិតត្តា **ជិនភាវោ ច អបុព្ពំ អចរិមំ** អបុរេ អបច្ឆា **ឯកស្មិំ ខណេ** ឯកស្មិំ កាលេ **ឧប្បន្នោ** បុព្ពន្តតោ ឧទ្ធំ បន្នោតិ ឧប្បន្នោ។

៦៦. តេជី តេជសាតិ តេជេន សមន្នាគតោ តេជសា អភិភុយ្យ។ **យមហំ វិជញ្ញំ ជាតិជរាយ ឥធ វិប្បហាន**ន្តិ យំ អហំ ជាតិជរាយ បហានភូតំ ធម្មំ ឥធេវ ជានេយ្យំ។

ជគតីតិ បថវី។ **សព្ពំ អាកាសគត**ន្តិ សកលំ អាកាសេ បវត្តំ បត្តដំ។ **តមគត**ន្តិ តមមេវ តមគតំ អន្ធការំ យថា គូថគតំ មុត្តគតន្តិ។ **អភិវិហច្ចា**តិ នាសេត្វា។ **អន្ធការំ វិធមិត្វា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិនិវារកំ អន្ធការំ បលាបេត្វា។ **អាលោកំ ទស្សយិត្វា**តិ សូរិយាលោកំ ទស្សយិត្វា។ **អាកាសេ**តិ អជដាកាសេ។ **អន្តលិក្ខេ**តិ អន្តរធាតុសមត្ថតុច្ឆោកាសេ។ **គគនបថេ**តិ ទេវតានំ គមនមគ្គេ គច្ឆតិ។ **សព្ពំ អភិសង្ខារសមុទយ**ន្តិ សកលំ កម្មសមុទយំ ឧប្បាទំ, តណ្ហន្តិ អត្ថោ។ **កិលេសតមំ អវិជ្ជន្ធការំ វិធមិត្វា**តិ កិលេសតមសង្ខាតំ អញ្ញាណំ អវិជ្ជន្ធការំ នីហរិត្វា នាសេត្វា។ **ញាណាលោកំ** បញ្ញាលោកំ ទស្សយិត្វា។ **វត្ថុកាមេ បរិជានិត្វា**តិ រូបាទិវត្ថុកាមេ ញាតតីរណបរិញ្ញាយ ជានិត្វា។ **កិលេសកាមេ បហាយា**តិ ឧបតាបនសង្ខាតេ កិលេសកាមេ បហានបរិញ្ញាយ បជហិត្វា។

៦៧. អថស្ស ភគវា តំ ធម្មំ អាចិក្ខន្តោ ឧបរូបរិគាថាយោ អភាសិ។ តត្ថ **នេក្ខម្មំ ទដ្ឋុ ខេមតោ**តិ និព្ពានញ្ច និព្ពានគាមិនិញ្ច បដិបទំ “ខេម”ន្តិ ទិស្វា។ **ឧគ្គហិត**ន្តិ តណ្ហាវសេន ទិដ្ឋិវសេន គហិតំ។ **និរត្តំ វា**តិ និរស្សិតព្ពំ វា, មុញ្ចិតព្ពន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **មា តេ វិជ្ជិត្ថា**តិ មា តេ អហោសិ។ **កិញ្ចន**ន្តិ រាគាទិកិញ្ចនំ, តម្បិ តេ មា វិជ្ជិត្ថ។

មុញ្ចិតព្ពន្តិ មុញ្ចិត្វា ន បុន គហេតព្ពំ។ **វិជហិតព្ព**ន្តិ ចជិតព្ពំ។ **វិនោទេតព្ព**ន្តិ ខិបិតព្ពំ។ **ព្យន្តីកាតព្ព**ន្តិ វិគតន្តំ កាតព្ពំ ។ **អនភាវំ គមេតព្ព**ន្តិ អនុ អនុ អភាវំ គមេតព្ពំ។

៦៨-៩. បុព្ពេតិ អតីតេ សង្ខារេ អារព្ភ ឧប្បន្នកិលេសា។ **ព្រាហ្មណា**តិ ភគវា ជតុកណ្ណិំ អាលបតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ជតុកណ្ណិមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ភទ្រាវុធមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧០. ទ្វាទសមេ ភទ្រាវុធសុត្តេ – **ឱកញ្ជហ**ន្តិ អាលយំ ជហំ។ **តណ្ហច្ឆិទ**ន្តិ តណ្ហាកាយច្ឆិទំ។ **អនេជ**ន្តិ លោកធម្មេសុ និក្កម្បំ។ **នន្ទិញ្ជហ**ន្តិ អនាគតរូបាទិបត្ថនាជហំ។ ឯកា ឯវ ហិ សា តណ្ហា, ថុតិវសេន ឥធ នានប្បការតោ វុត្តា។ **កប្បញ្ជហ**ន្តិ ទុវិធំ កប្បជហំ។ **អភិយាចេ**តិ អតិវិយ យាចាមិ។ **សុត្វាន នាគស្ស អបនមិស្សន្តិ ឥតោ**តិ នាគស្ស តវ ភគវតោ វចនំ សុត្វា ឥតោ បាសាណកចេតិយតោ ពហុជនា បក្កមិស្សន្តីតិ អធិប្បាយោ។

យេ ឧបយុបាទានាតិ តណ្ហាទិដ្ឋីហិ ឧបគន្ត្វា គហិតា។ **ចេតសោ អធិដ្ឋានា**តិ ចិត្តេ បតិដ្ឋិតា។ **អភិនិវេសានុសយា**តិ បតិដ្ឋហិត្វា អាគន្ត្វា សយិតា។

៧១. ជនបទេហិ សង្គតាតិ អង្គាទីហិ ជនបទេហិ ឥធ សមាគតា។ **វិយាករោហី**តិ ធម្មំ ទេសេហិ។

សង្គតាតិ ឯតេ ខត្តិយាទយោ ឯកីភូតា។ **សមាគតា**តិ វុត្តប្បការេហិ ជនបទេហិ អាគតា។ **សមោហិតា**តិ រាសីភូតា។ **សន្និបតិតា**តិ អធិយោគា។

៧២. អថស្ស អាសយានុលោមេន ធម្មំ ទេសេន្តោ ភគវា ឧបរូបរិគាថាយោ អភាសិ។ តត្ថ **អាទានតណ្ហ**ន្តិ រូបាទីនំ អាទាយិកំ គហណតណ្ហំ, តណ្ហុបាទានន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **យំ យញ្ហិ លោកស្មិមុបាទិយន្តី**តិ ឯតេសុ ឧទ្ធាទិភេទេសុ យំ យំ គណ្ហន្តិ។ **តេនេវ មារោ អន្វេតិ ជន្តុ**ន្តិ តេនេវ ឧបាទានបច្ចយនិព្ពត្តកម្មាភិសង្ខារនិព្ពត្តវសេន បដិសន្ធិក្ខន្ធមារោ តំ សត្តំ អនុគច្ឆតិ។

៧៣. តស្មា បជានន្តិ តស្មា ឯតមាទីនវំ អនិច្ចាទិវសេន វា សង្ខារេ បជានន្តោ។ **អាទានសត្តេ ឥតិ បេក្ខមានោ, បជំ ឥមំ មច្ចុធេយ្យេ វិសត្ត**ន្តិ អាទាតព្ពដ្ឋេន អាទានេសុ រូបាទីសុ សត្តេ សព្ពលោកេ ឥមំ បជំ មច្ចុធេយ្យេ លគ្គំ បេក្ខមានោ , អាទានសត្តេ វា អាទានាភិនិវិដ្ឋេ បុគ្គលេ អាទានសង្គហេតុញ្ច ឥមំ បជំ មច្ចុធេយ្យេ លគ្គំ តតោ វីតិក្កមិតុំ អសមត្ថំ ឥតិ បេក្ខមានោ កិញ្ចនំ សព្ពលោកេ ន ឧបាទិយេថាតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ភទ្រាវុធសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. ឧទយមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៤. តេរសមេ ឧទយសុត្តេ – **អញ្ញាវិមោក្ខ**ន្តិ បញ្ញានុភាវនិដ្ឋានំ តំ វិមោក្ខំ បុច្ឆតិ។

បឋមេនបិ ឈានេន ឈាយីតិ វិតក្កវិចារបីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តេន បញ្ចង្គិកេន បឋមជ្ឈានេន ឈាយតីតិ ឈាយី។ **ទុតិយេនា**តិ បីតិសុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តេន។ **តតិយេនា**តិ សុខចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តេន។ **ចតុត្ថេនា**តិ ឧបេក្ខាចិត្តេកគ្គតាសម្បយុត្តេន។ **សវិតក្កសវិចារេនបិ ឈានេន ឈាយី**តិ ចតុក្កនយបញ្ចកនយេសុ បឋមជ្ឈានេន សវិតក្កសវិចារេនបិ ឈានេន ឈាយតីតិ ឈាយី។ **អវិតក្កវិចារមត្តេនា**តិ បញ្ចកនយេ ទុតិយេន ឈានេន។ **អវិតក្កអវិចារេនា**តិ ទុតិយតតិយាទិអវសេសឈានេន។ **សប្បីតិកេនា**តិ បីតិសម្បយុត្តេន ទុកតិកឈានេន។ **និប្បីតិកេនា**តិ បីតិវិរហិតេន តទវសេសឈានេន។ **សាតសហគតេនា**តិ សុខសហគតេន តិកចតុក្កឈានេន។ **ឧបេក្ខាសហគតេនា**តិ ចតុក្កបញ្ចកេន។ **សុញ្ញតេនបី**តិ សុញ្ញតវិមោក្ខសម្បយុត្តេន។ **អនិមិត្តេនបី**តិ អនិច្ចនិមិត្តំ ធុវនិមិត្តំ អនិមិត្តញ្ច ឧគ្ឃាដេត្វា បដិលទ្ធេន អនិមិត្តេនបិ ឈានេន ឈាយតីតិ ឈាយី។ **អប្បណិហិតេនបី**តិ មគ្គាគមនវសេន បណិធិ សោធេត្វា បរិយាទិយិត្វា ផលសមាបត្តិវសេន អប្បណិហិតេនបិ។ **លោកិយេនបី**តិ លោកិយេន បឋមទុតិយតតិយចតុត្ថេន។

លោកុត្តរេនបីតិ តេនេវ លោកុត្តរសម្បយុត្តេន។ **ឈានរតោ**តិ ឈានេសុ អភិរតោ។ **ឯកត្តមនុយុត្តោ**តិ ឯកត្តំ ឯកីភាវំ អនុយុត្តោ បយុត្តោ។ **សទត្ថគរុកោ**តិ សកត្ថគរុកោ, **ក**-ការស្សាយំ **ទ**-ការោ កតោ។ សទត្ថោតិ ច អរហត្តំ វេទិតព្ពំ។ តញ្ហិ អត្តុបនិពទ្ធដ្ឋេន អត្តានំ អវិជហនដ្ឋេន អត្តនោ បរមត្ថដ្ឋេន ច អត្តនោ អត្ថត្តា សកត្ថោតិ វុច្ចតិ។ ផលសមាបត្តិសមាបជ្ជនវសេន សកត្ថគរុកោ, “និព្ពានគរុកោ”តិ ឯកេ។ **អរជោ**តិ និក្កិលេសោ។ **វិរជោ**តិ វិគតកិលេសោ។ **និរជោ**តិ អបនីតកិលេសោ , “វិតរជោ”តិបិ បាឋោ, សោយេវត្ថោ។ **រជាបគតោ**តិ កិលេសេហិ ទូរីភូតោ។ **រជវិប្បហីនោ**តិ កិលេសប្បហីនោ។ **រជវិប្បយុត្តោ**តិ កិលេសេហិ មុត្តោ។

បាសាណកេ ចេតិយេតិ បាសាណបិដ្ឋេ បារាយនសុត្តន្តទេសិតដ្ឋានេ។ **សព្ពោស្សុក្កបដិប្បស្សទ្ធត្តា**តិ សព្ពេសំ កិលេសឧស្សុក្កានំ បដិប្បស្សទ្ធត្តា, នាសិតត្តា **អាសីនោ**។

កិច្ចាកិច្ចន្តិ “ឥទំ កត្តព្ពំ, ឥទំ ន កត្តព្ព”ន្តិ ឯវំ មនសា ចិន្តេតព្ពំ។ **ករណីយាករណីយ**ន្តិ កាយទ្វារេន អវស្សំ ឥទំ ករណីយំ, ឥទំ ន ករណីយន្តិ ឯវំ ករណីយាករណីយំ។ **បហីន**ន្តិ វិស្សដ្ឋំ។ **វសិប្បត្តោ**តិ បគុណភាវប្បត្តោ។

៧៥. អថ ភគវា យស្មា ឧទយោ ចតុត្ថជ្ឈានលាភី, តស្មាស្ស បដិលទ្ធឈានវសេន នានប្បការតោ អញ្ញាវិមោក្ខំ ទស្សេន្តោ ឧបរូបរិគាថមាហ។ តត្ថ **បហានំ កាមច្ឆន្ទាន**ន្តិ យទិទំ បឋមំ ឈានំ និព្ពត្តេន្តស្ស កាមច្ឆន្ទបហានំ, តម្បិ អញ្ញាវិមោក្ខន្តិ បព្រូមិ។ ឯវំ សព្ពបទានិ យោជេតព្ពានិ។

យា ចិត្តស្ស អកល្យតាតិ ចិត្តស្ស គិលានភាវោ។ គិលានោ ហិ អកល្លកោតិ វុច្ចតិ។ វិនយេបិ វុត្តំ – “នាហំ, ភន្តេ, អកល្លកោ”តិ (បារា. ១៥១)។ **អកម្មញ្ញតា**តិ ចិត្តគេលញ្ញសង្ខាតោវ អកម្មញ្ញតាការោ។ **ឱលីយនា**តិ ឱលីយនាការោ។ ឥរិយាបថិកចិត្តញ្ហិ ឥរិយាបថំ សន្ធារេតុំ អសក្កោន្តំ រុក្ខេ វគ្គុលិ វិយ ខីលេ លគ្គិតផាណិតវារកោ វិយ ច ឱលីយតិ, តស្ស តំ អាការំ សន្ធាយ “ឱលីយនា”តិ វុត្តំ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ។ **លីនា**តិ អវិប្ផារិកតាយ បដិកុដិតំ។ ឥតរេ ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ **ថិន**ន្តិ សប្បិបិណ្ឌោ វិយ អវិប្ផារិកតាយ ឃនភាវេន ឋិតំ។ **ថិយនា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ ថិយិតភាវោ **ថិយិតត្តំ**, អវិប្ផារវសេនេវ ថទ្ធតាតិ អត្ថោ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១១៦២)។

៧៦. **ឧបេក្ខាសតិសំសុទ្ធ**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានឧបេក្ខាសតីហិ សំសុទ្ធំ។ **ធម្មតក្កបុរេជវ**ន្តិ ឥមិនា តស្មិំ ចតុត្ថជ្ឈានវិមោក្ខេ ឋត្វា ឈានង្គានិ វិបស្សិត្វា អធិគតំ អរហត្តវិមោក្ខំ វទតិ។ អរហត្តវិមោក្ខស្ស ហិ មគ្គសម្បយុត្តសម្មាសង្កប្បាទិភេទោ ធម្មតក្កោ បុរេជវោ ហោតិ។ តេនាហ “ធម្មតក្កបុរេជវ”ន្តិ។ **អវិជ្ជាយ បភេទន**ន្តិ ឯតមេវ ច អញ្ញាវិមោក្ខំ អវិជ្ជាបភេទនសង្ខាតំ និព្ពានំ និស្សាយ ជាតត្តា ការណោបចារេន “អវិជ្ជាយ បភេទន”ន្តិ ព្រូមីតិ។

យា ចតុត្ថេ ឈានេ ឧបេក្ខាតិ ឯត្ថ ឧបបត្តិតោ ឥក្ខតីតិ ឧបេក្ខា, សមំ បស្សតិ អបក្ខបតិតា ហុត្វា បស្សតីតិ អត្ថោ។ **ឧបេក្ខនា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **អជ្ឈុបេក្ខនា**តិ ឧបសគ្គវសេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **ចិត្តសមតា**តិ ចិត្តស្សេកគ្គភាវោ។ **ចិត្តប្បស្សទ្ធតា**តិ ចិត្តស្ស ឩនាតិរិត្តវជ្ជិតភាវោ។ **មជ្ឈត្តតា**តិ ចិត្តស្ស មជ្ឈេ ឋិតភាវោ។

៧៧. ឯវំ អវិជ្ជាបភេទវចនេន វុត្តំ និព្ពានំ សុត្វា “តំ កិស្ស វិប្បហានេន វុច្ចតី”តិ បុច្ឆន្តោ “**កឹសុ សំយោជនោ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **កឹសុ សំយោជនោ**តិ កឹសំយោជនោ។ **វិចារណ**ន្តិ វិចារណការណំ។ **កិស្សស្ស វិប្បហានេនា**តិ កឹនាមកស្ស អស្ស ធម្មស្ស វិប្បហានេន។

៧៨. អថស្ស ភគវា តមត្ថំ ព្យាករោន្តោ “**នន្ទិសំយោជនោ**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **វិតក្កស្សា**តិ កាមវិតក្កាទិកោ វិតក្កោ អស្ស។

៧៩. ឥទានិ តស្ស និព្ពានស្ស មគ្គំ បុច្ឆន្តោ “**កថំ សតស្សា**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **វិញ្ញាណ**ន្តិ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ។

៨០. អថស្ស មគ្គំ កថេន្តោ ភគវា “**អជ្ឈត្តញ្ច**”តិ គាថមាហ។ តត្ថ **ឯវំ សតស្សា**តិ ឯវំ សតស្ស សម្បជានស្ស។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ឧទយមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. បោសាលមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨១. ចុទ្ទសមេ បោសាលសុត្តេ – **យោ អតីតំ អាទិសតី**តិ យោ ភគវា អត្តនោ ច បរេសញ្ច “ឯកម្បិ ជាតិ”ន្តិអាទិភេទំ អតីតំ អាទិសតិ។

ឯកម្បិ ជាតិន្តិ ឯកម្បិ បដិសន្ធិមូលកំ ចុតិបរិយោសានំ ឯកភវបរិយាបន្នំ ខន្ធសន្តានំ។ ឯស នយោ **ទ្វេបិ ជាតិយោ**តិអាទីសុ។ **អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ**តិអាទីសុ បន បរិហាយមានោ កប្បោ សំវដ្ដកប្បោ, តទា សព្ពេសំ ព្រហ្មលោកេ សន្និបតនតោ។ វឌ្ឍមានោ កប្បោ វិវដ្ដកប្បោ, តទា ព្រហ្មលោកតោ សត្តានំ វិវដ្ដនតោ។ តត្ថ សំវដ្ដេន សំវដ្ដដ្ឋាយី គហិតោ ហោតិ តំមូលកត្តា, វិវដ្ដេន ច វិវដ្ដដ្ឋាយី។ ឯវញ្ហិ សតិ យានិ តានិ "ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, កប្បស្ស អសង្ខេយ្យានិ។ កតមានិ ចត្តារិ? សំវដ្ដោ សំវដ្ដដ្ឋាយី វិវដ្ដោ វិវដ្ដដ្ឋាយី"តិ វុត្តានិ (អ. និ. ៤.១៥៦), តានិ បរិគ្គហិតានិ ហោន្តិ។ **សំវដ្ដកប្បេ វិវដ្ដកប្បេ**តិ ច កប្បស្ស អឌ្ឍំ គហេត្វា វុត្តំ។ **សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ**តិ សកលំ កប្បំ គហេត្វា វុត្តំ។ កថំ អនុស្សរតីតិ ចេ? **អមុត្រាសិ**ន្តិអាទិនា នយេន។ តត្ថ **អមុត្រាសិ**ន្តិ អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ អហំ អមុម្ហិ ភវេ វា យោនិយា វា គតិយា វា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា វា សត្តាវាសេ វា សត្តនិកាយេ វា អាសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិ តិស្សោ វា ផុស្សោ វា។ **ឯវំគោត្តោ**តិ កច្ចានោ វា កស្សបោ វា ។ ឥទមស្ស អតីតភវេ អត្តនោ នាមគោត្តានុស្សរណវសេន វុត្តំ។ សចេ បន តស្មឹ កាលេ អត្តនោ វណ្ណសម្បត្តិំ វា លូខបណីតជីវិកភាវំ វា សុខទុក្ខពហុលតំ វា អប្បាយុកទីឃាយុកភាវំ វា អនុស្សរិតុកាមោ, តម្បិ អនុស្សរតិយេវ។ តេនាហ – "**ឯវំវណ្ណោ ឯវមាយុបរិយន្តោ**"តិ។ តត្ថ **ឯវំវណ្ណោ**តិ ឱទាតោ វា សាមោ វា។ **ឯវមាហារោ**តិ សាលិមំសោទនាហារោ វា បវត្តផលភោជនោ វា។ **ឯវំ សុខទុក្ខប្បដិសំវេទី**តិ អនេកប្បការេន កាយិកចេតសិកានំ សាមិសនិរាមិសាទិប្បភេទានំ វា សុខទុក្ខានំ បដិសំវេទី។ **ឯវមាយុបរិយន្តោ**តិ ឯវំ វស្សសតបរមាយុបរិយន្តោ វា ចតុរាសីតិ កប្បសហស្សបរមាយុបរិយន្តោ វា។

សោ តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទិន្តិ សោ អហំ តតោ ភវតោ យោនិតោ គតិតោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិតោ សត្តាវាសតោ សត្តនិកាយតោ វា ចុតោ បុន អមុកស្មឹ នាម ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា ឧទបាទឹ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ អថ តត្រាបិ ភវេ យោនិយា គតិយា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា សត្តាវាសេ សត្តនិកាយេ វា បុន អហោសឹ។ **ឯវំនាមោ**តិអាទិវុត្តនយមេវ។

អបិ ច – យស្មា **អមុត្រាសិ**ន្តិ ឥទំ អនុបុព្ពេន អារោហន្តស្ស យាវទិច្ឆកំ អនុស្សរណំ។ **សោ តតោ ចុតោ**តិ បដិនិវត្តន្តស្ស បច្ចវេក្ខណំ។ តស្មា **ឥធូបបន្នោ**តិ ឥមិស្សា ឥធូបបត្តិយា អនន្តរមេវស្ស ឧបបត្តិដ្ឋានំ សន្ធាយ អមុត្រ ឧទបាទិន្តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្វំ។ **តត្រាបាសិ**ន្តិ ឯវមាទិ បនស្ស តត្រា ឥមិស្សា ឧបបត្តិយា អន្តរេ ឧបបត្តិដ្ឋានេ នាមគោត្តាទីនំ អនុស្សរណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **សោ តតោ ចុតោ ឥធូបបន្នោ**តិ ស្វាហំ តតោ អនន្តរូបបត្តិដ្ឋានតោ ចុតោ ឥធ អសុកស្មឹ នាម ខត្តិយកុលេ វា ព្រាហ្មណកុលេ វា និព្វត្តោ។

ឥតិតិ ឯវំ។ **សាការំ សឧទ្ទេស**ន្តិ នាមគោត្តវសេន សឧទ្ទេសំ, វណ្ណាទិវសេន សាការំ។ នាមគោត្តេន ហិ សត្តោ "តិស្សោ កស្សបោ"តិ ឧទ្ទិសិយតិ, វណ្ណាទីហិ "ឱទាតោ សាមោ"តិ នានត្តតោ បញ្ញាយតិ។ តស្មា នាមគោត្តំ ឧទ្ទេសោ, ឥតរេ អាការាតិ។ **បុព្ពេនិវាស**ន្តិ បុព្ពេ អតីតជាតីសុ និវុដ្ឋក្ខន្ធា បុព្ពេនិវាសោ។ និវុដ្ឋាតិ អជ្ឈាវុដ្ឋា អនុភូតា អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា, និវុដ្ឋធម្មា វា។ និវុដ្ឋាតិ គោចរនិវាសេន និវុដ្ឋា, អត្តនោ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតា បរិច្ឆិន្នា, បរវិញ្ញាណេន វិញ្ញាតាបិ វា ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសុ។ តេ ពុទ្ធានំយេវ លព្ភន្តិ។ តំ បុព្ពេនិវាសំ អាទិសតិ កថេតិ។ **បរេសំ អតីត**ន្តិ អញ្ញេសំ បរបុគ្គលានំ បុព្ពេនិវាសំ ឯកម្បិ ជាតិន្តិអាទិនា នយេន អាទិសតិ។

មហាបទានិយសុត្តន្តន្តិ មហាបុរិសានំ អបទាននិយុត្តំ មហាបទានសុត្តំ (ទី. និ. ២.១ អាទយោ)។ **មហាសុទស្សនិយសុត្តន្ត**ន្តិ មហាសុទស្សនស្ស សម្បត្តិយុត្តំ មហាសុទស្សនសុត្តំ (ទី. និ. ២.២៤១ អាទយោ)។ **មហាគោវិន្ទិយសុត្តន្ត**ន្តិ មហាគោវិន្ទព្រាហ្មណស្ស អបទាននិយុត្តំ មហាគោវិន្ទសុត្តំ (ទី. និ. ២.២៩៣ អាទយោ)។ **មាឃទេវិយសុត្តន្ត**ន្តិ មឃទេវរញ្ញោ អបទាននិយុត្តំ មឃទេវសុត្តំ (ម. និ. ២.៣០៨ អាទយោ)។ **សតានុសារិញាណំ ហោតី**តិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិសម្បយុត្តញាណំ ហោតិ។

យាវតកំ អាកង្ខតីតិ យត្តកំ ញាតុំ ឥច្ឆតិ, តត្តកំ ជានិស្សាមីតិ ញាណំ បេសេតិ។ អថស្ស ទុព្ពលបត្តបុដេ បក្ខន្ទនារាជោ វិយ អប្បដិហតំ អនិវារិតំ ញាណំ គច្ឆតិ។ តេន យាវតកំ អាកង្ខតិ, តាវតកំ អនុស្សរតិ។ **ពោធិជ**ន្តិ ពោធិយា មូលេ ជាតំ។ **ញាណំ ឧប្បជ្ជតី**តិ ចតុមគ្គញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **អយមន្តិមា ជាតី**តិ តេន ញាណេន ជាតិមូលស្ស បហីនត្តា បុន "អយមន្តិមា ជាតិ, នត្ថិទានិ បុនព្ភវោ"តិ (ទី. និ. ២.៣១) អបរម្បិ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណ**ន្តិ ឯត្ថ ឧបរិ "សត្តាន"ន្តិ បទំ ឥធេវ អាហរិត្វា សត្តានំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណន្តិ យោជេតព្វំ។ បរានិ ច អបរានិ ច "បរាបរានី"តិ វត្តព្វេ សន្ធិវសេន **រោ**-ការំ កត្វា "បរោបរានី"តិ វុច្ចតិ។ បរោបរានំ ភាវោ បរោបរិយំ, បរោបរិយមេវ បរោបរិយត្តំ, វេនេយ្យសត្តានំ សទ្ធាទីនំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បរោបរិយត្តំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ, ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តស្ស ញាណំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ, ឥន្ទ្រិយានំ ឧត្តមានុត្តមភាវញាណន្តិ អត្ថោ។ "ឥន្ទ្រិយវរោវរិយត្តញាណ"ន្តិបិ បាឋោ, វរានិ ច អវរានិ ច

វវេវរិយានិ, វវេវរិយានំ ភាវោ វវេវរិយត្តន្តិ យោជេតព្ពំ។ **អវរិយានី**តិ ច ឧត្តមានីតិ អត្ថោ។ អថ វា – បរានិ ច ឱបរានិ ច បរោបរានិ, តេសំ ភាវោ បរោបរិយត្តន្តិ យោជេតព្ពំ។ **ឱបរានី**តិ ច ឱរានីតិ វុត្តំ ហោតិ, លាមកានីតិ អត្ថោ “បរោបរាយស្ស សមេច្ច ធម្មា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៥; សុ. និ. ៤៧៩) វិយ។ “ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តេ ញាណ”ន្តិ ភុម្មវចនេនបិ បាឋោ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៦៨)។

តថាគតស្សាតិ យថា វិបស្សិអាទយោ បុព្ពកា ឥសយោ អាគតា, តថា អាគតស្ស។ យថា ច តេ គតា, តថា គតស្ស។ **តថាគតពល**ន្តិ អញ្ញេហិ អសាធារណំ តថាគតស្សេវ ពលំ។ យថា វា បុព្ពពុទ្ធានំ ពលំ បុញ្ញុស្សយសម្បត្តិយា អាគតំ, តថា អាគតពលន្តិបិ អត្ថោ។ តត្ថ ទុវិធំ តថាគតស្ស ពលំ កាយពលញ្ច ញាណពលញ្ច។ តេសុ កាយពលំ ហត្ថិកុលានុសារេន វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ បោរាណេហិ –

> “កាឡាវកញ្ច គង្គេយ្យំ, បណ្ឌរំ តម្ពបិង្គលំ;
> គន្ធមង្គលហេមញ្ច, ឧបោសថឆទ្ទន្តិមេ ទសា”តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៨; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.២២; អ. និ. អដ្ឋ. ៣.១០.២១; វិភ. អដ្ឋ. ៧៦០; ឧទា. អដ្ឋ. ៧៥; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.២.៤៤);

យទេតំ បកតិហត្ថិកុលនាយ ហត្ថីនំ កោដិសហស្សស្ស, បុរិសគណនាយ ទសន្នំ បុរិសកោដិសហស្សានំ ពលំ ហោតិ, ឥទំ តាវ តថាគតស្ស កាយពលំ។ ញាណពលំ បន មហាសីហនាទេ (ម. និ. ១.១៤៦ អាទយោ) អាគតំ ទសពលញាណំ ចតុវេសារជ្ជញាណំ អដ្ឋសុ បរិសាសុ អកម្បនញាណំ ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ បញ្ចគតិបរិច្ឆេទកញាណំ សំយុត្តកេ (សំ. និ. ២.៣៣-៣៤) អាគតានិ តេសត្តតិ ញាណានិ សត្តសត្តតិ ញាណានីតិ ឯវំ អញ្ញានិបិ អនេកានិ ញាណសហស្សានិ, ឯតំ ញាណពលំ នាម។ ឥធាបិ ញាណពលមេវ អធិប្បេតំ, ញាណញ្ហិ អកម្បិយដ្ឋេន ឧបថម្ភកដ្ឋេន ច ពលន្តិ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.២.៤៤) វុត្តំ។

សត្តានំ អាសយានុសយេ ញាណន្តិ ឯត្ថ រូបាទីសុ ខន្ធេសុ ឆន្ទរាគេន សត្តា វិសត្តាតិ សត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “រូបេ ខោ, រាធ, យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា, តត្រ សត្តោ តត្រ វិសត្តោ, តស្មា ‘សត្តោ’តិ វុច្ចតិ ។ វេទនាយ... សញ្ញាយ... សង្ខារេសុ... វិញ្ញាណេ យោ ឆន្ទោ យោ រាគោ យា នន្ទី យា តណ្ហា, តត្រ សត្តោ តត្រ វិសត្តោ, តស្មា ‘សត្តោ’តិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៣.១៦១; មហានិ. ៧)។

អក្ខរចិន្តកា បន អត្ថំ អវិចារេត្វា “នាមមត្តមេត”ន្តិ ឥច្ឆន្តិ។ យេបិ អត្ថំ វិចារេន្តិ, តេ សត្វយោគេន សត្តាតិ ឥច្ឆន្តិ។ តេសំ សត្តានំ អាសយន្តិ និស្សយន្តិ ឯត្ថាតិ អាសយោ , មិច្ឆាទិដ្ឋិយា សម្មាទិដ្ឋិយា វា កាមាទីហិ នេក្ខម្មាទីហិ វា បរិភាវិតស្ស ចិត្តសន្តានស្សេតំ អធិវចនំ។ សត្តសន្តានេ អនុសេន្តិ អនុបវត្តន្តីតិ អនុសយា, ថាមគតានំ កាមរាគាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ អាសយោ ច អនុសយោ ច អាសយានុសយោ។ ជាតិគ្គហណេន ច ទ្វន្ទសមាសវសេន ច ឯកវចនំ វេទិតព្ពំ។ យស្មា ចរិតាធិមុត្តិយោ អាសយានុសយសង្គហិតា, តស្មា ឧទ្ទេសេ ចរិតាធិមុត្តីសុ ញាណានិ អាសយានុសយញាណេនេវ សង្គហេត្វា “អាសយានុសយេ ញាណ”ន្តិ វុត្តំ។

យមកបាដិហីរេ ញាណន្តិ ឯត្ថ អគ្គិក្ខន្ធឧទកធារាទីនំ អបុព្ពំ អចរិមំ សកឹយេវ បវត្តិតោ យមកំ, អស្សទ្ធិយាទីនំ បដិបក្ខធម្មានំ ហរណតោ បាដិហីរំ, យមកញ្ច តំ បាដិហីរញ្ចាតិ យមកបាដិហីរំ។

មហាករុណាសមាបត្តិយា ញាណន្តិ ឯត្ថ បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ ហទយកម្បនំ ករោតីតិ ករុណា, កិនាតិ វា បរទុក្ខំ ហឹសតិ វិនាសេតីតិ ករុណា, កិរិយតិ វា ទុក្ខិតេសុ ផរណវសេន បសារិយតីតិ ករុណា, ផរណកម្មវសេន កម្មគុណវសេន ច មហតី ករុណា មហាករុណា, សមាបជ្ជន្តិ ឯតំ មហាការុណិកាតិ សមាបត្តិ, មហាករុណា ច សា សមាបត្តិ ចាតិ មហាករុណាសមាបត្តិ, តស្សំ មហាករុណាសមាបត្តិយំ។ តំ សម្បយុត្តំ វា ញាណំ។

សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អនាវរណញាណន្តិ ឯត្ថ បញ្ចនេយ្យបថប្បភេទំ សព្ពំ អញ្ញាសីតិ សព្ពញ្ញូ, សព្ពញ្ញុស្ស ភាវោ សព្ពញ្ញុតា, សព្ពញ្ញុតា ឯវ ញាណំ សព្ពញ្ញុតាញាណន្តិ វត្តព្ពេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ វុត្តំ។ សង្ខតាសង្ខតាទិភេទា សព្ពធម្មា ហិ សង្ខារោ វិការោ លក្ខណំ និព្ពានំ បញ្ញត្តីតិ បញ្ចេវ នេយ្យបថា ហោន្តិ។ អាវជ្ជនបដិពទ្ធត្តា ឯវ ហិ នត្ថិ តស្ស អាវរណន្តិ តទេវ **អនាវរណញាណ**ន្តិ វុច្ចតិ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៦៨)។

សព្ពត្ថ អសង្គមប្បដិហតមនាវរណញាណន្តិ ឯត្ថ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នេសុ អសង្គំ សង្គវិរហិតំ អប្បដិហតំ បដិបក្ខវិរហិតំ ហុត្វា បវត្តំ អាវរណវិរហិតំ ញាណំ។

អនាគតម្បិ អាទិសតីតិ –

> “តមស្មិំ ភទ្ទកេ កប្បេ, តយោ អាសិសុ នាយកា;
> អហមេតរហិ សម្ពុទ្ធោ, មេត្តេយ្យោ ចាបិ ហេស្សតី”តិ។ ច –

> “អសីតិវស្សសហស្សាយុកេសុ , ភិក្ខវេ, មនុស្សេសុ មេត្តេយ្យោ នាម ភគវា លោកេ ឧប្បជ្ជិស្សតិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ”តិ ច (ទី. និ. ៣.១០៧) –

> “អថ ខោ, ភិក្ខវេ, សង្ខោ នាម រាជា យោ សោ យូបោ រញ្ញា មហាបនាទេន ការាបិតោ, តំ យូបំ ឧស្សាបេត្វា អជ្ឈាវសិត្វា តំ ទត្វា វិស្សជ្ជិត្វា សមណព្រាហ្មណកបណទ្ធិកវណិព្វកយាចកានំ ទានំ ទត្វា មេត្តេយ្យស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សន្តិកេ កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិស្សតី”តិ ច (ទី. និ. ៣.១០៨) –

> “អនាគតេ អង្គីរសោ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ (មិ. ប. ៤.១.៣) ច, “សុមនិស្សរោ នាម បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ភវិស្សតី”តិ ច –

អាទិនា នយេន ទេវទត្តាទីនំ អនាគតំ អាចិក្ខតិ។ **បច្ចុប្បន្នម្បិ អាទិសតី**តិ ឥទំ បាកដមេវ។

៨២. **វិភូតរូបសញ្ញិស្សា**តិ សមតិក្កន្តរូបសញ្ញិស្ស។ **សព្ពកាយប្បហាយិនោ**តិ តទង្គវិក្ខម្ភនវសេន សព្ពរូបកាយបហាយិនោ, បហីនរូបភវបដិសន្ធិកស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **នត្ថិ កិញ្ចីតិ បស្សតោ**តិ វិញ្ញាណាភាវទស្សនេន “នត្ថិ កិញ្ចី”តិ បស្សតោ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនលាភិនោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ញាណំ សក្កានុបុច្ឆាមី**តិ សក្កាតិ ភគវន្តំ អាលបន្តោ អាហ។ តស្ស បុគ្គលស្ស ញាណំ បុច្ឆាមិ, កីទិសំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ។ **កថំ នេយ្យោ**តិ កថញ្ច សោ នេតព្ពោ, កថមស្ស ឧត្តរិញាណំ ឧប្បាទេតព្ពន្តិ។

កតមា រូបសញ្ញាតិ ឯត្ថ **រូបសញ្ញា**តិ សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរឈានញ្ចេវ តទារម្មណញ្ច។ រូបាវចរឈានម្បិ ហិ រូបន្តិ វុច្ចតិ “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២៤៨; បដិ. ម. ១.២០៩)។ តស្ស អារម្មណម្បិ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២២៣)។ តស្មា ឥធ រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញាតិ ឯវំ សញ្ញាសីសេន រូបាវចរឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ រូបំ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញា, រូបមស្ស នាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បថវីកសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥធ បន កុសលវិបាកកិរិយវសេន បញ្ចទសឈានសង្ខាតា រូបសញ្ញា ឯវ អធិប្បេតា ។ **រូបាវចរសមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស វា**តិ រូបាវចរកុសលជ្ឈានសមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស។ **ឧបបន្នស្ស វា**តិ វិបាកជ្ឈានវសេន តស្មិំ ភវេ ឧបបន្នស្ស។ **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា**តិ ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ កិរិយាឈានំ សមាបជ្ជិត្វា សុខំ ឧប្បាទេត្វា វិហរន្តស្ស។ **អរូបសមាបត្តិយោ**តិ អាកាសានញ្ចាយតនាទីនិ។ **បដិលទ្ធស្សា**តិ ឧប្បាទេត្វា ឋិតស្ស។ **រូបសញ្ញា វិភូតា ហោន្តី**តិ រូបសញ្ញា អបគតា ហោន្តិ។ **វិគតា**តិ វិនាសិតា។ “អភាវិតា”តិបិ បាឋោ, សុន្ទរោ។

តទង្គសមតិក្កមាតិ តទង្គប្បហានវសេន អតិក្កមេន។ **វិក្ខម្ភនប្បហានេន បហីនោ**តិ អរូបជ្ឈានបដិលាភេន វិក្ខម្ភនេន បហីនោ។ **តស្ស រូបកាយោ**តិ តស្ស អរូបសមាបត្តិបដិលាភិនោ អរូបបុគ្គលស្ស រូបាវចរកាយោ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនន្តិ ឯត្ថ នាស្ស កិញ្ចនន្តិ អកិញ្ចនំ, អន្តមសោ សង្គមត្តម្បិ អស្ស អវសិដ្ឋំ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អកិញ្ចនស្ស ភាវោ អាកិញ្ចញ្ញំ, អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណាបគមស្សេតំ អធិវចនំ, តំ អាកិញ្ចញ្ញំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន ឥមិស្សា សញ្ញាយ អាយតនន្តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ, អាកាសេ បវត្តិតវិញ្ញាណាបគមារម្មណស្ស ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ **វិញ្ញាណញ្ចាយតនសមាបត្តិំ សតោ សមាបជ្ជិត្វា**តិ តំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សតោការី ហុត្វា សមាបជ្ជិត្វា។ **តតោ វុដ្ឋហិត្វា**តិ សតោការី ហុត្វា តាយ សមាបត្តិយា វុដ្ឋាយ។ **តញ្ញេវ វិញ្ញាណ**ន្តិ តំ អាកាសេ បវត្តិតំ មហគ្គតវិញ្ញាណំ។ **អភាវេតី**តិ វិនាសេតិ។ **វិភាវេតី**តិ វិវិធា នាសេតិ។ **អន្តរធាបេតី**តិ អទស្សនំ គមេតិ។

កថំ សោ នេតព្ពោតិ សោ បុគ្គលោ កេនប្បការេន ជានិតព្ពោ។ **វិនេតព្ពោ**តិ នានាវិធេន ជានិតព្ពោ។ **អនុនេតព្ពោ**តិ បុនប្បុនំ ចិត្តេន កថំ គមយិតព្ពោ។

៨៣. តស្ស ភគវា តាទិសេ បុគ្គលេ អត្តនោ អប្បដិហតញាណតំ បកាសេត្វា តំ ញាណំ ព្យាកាតុំ គាថមាហ។ តត្ថ **វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ សព្ពា, អភិជានំ តថាគតោ**តិ អភិសង្ខារវសេន ចតស្សោ បដិសន្ធិវសេន សត្តាតិ ឯវំ

សព្ពា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ អភិជានន្តោ តថាគតោ។ **តិដ្ឋន្តមេនំ ជានាតី**តិ កម្មាភិសង្ខារវសេន តិដ្ឋមេតំ បុគ្គលំ ជានាតិ – “អាយតឹ អយំ ឯវំគតិកោ ភវិស្សតី”តិ។ **ធិមុត្តន្តិ** អាកិញ្ចញ្ញាយតនាទីសុ អធិមុត្តំ។ **តប្បរាយណ**ន្តិ តម្មយំ។

វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោតិ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស ឋានានិ សវិញ្ញាណកា ខន្ធា ឯវ។ តត្ថ **សេយ្យថាបី**តិ និទស្សនត្ថេ និបាតោ យថា មនុស្សាតិ អត្ថោ។ អបរិមាណេសុបិ ហិ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណានំ មនុស្សានំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ទ្វេបិ ឯកសទិសា នត្ថិ។ យេបិ ហិ កត្ថចិ យមកភាតរោ វណ្ណេន វា សណ្ឋានេន វា សទិសា ហោន្តិ។ តេបិ អាលោកិតវិលោកិតាទីហិ វិសទិសាវ ហោន្តិ។ តស្មា **“នានត្តកាយា”**តិ វុត្តា។ បដិសន្ធិសញ្ញា បន នេសំ តិហេតុកាបិ ទុហេតុកាបិ អហេតុកាបិ ហោតិ។ តស្មា **“នានត្តសញ្ញិនោ”**តិ វុត្តា។ **ឯកច្ចេ ច ទេវា**តិ ឆ កាមាវចរទេវា។ តេសុ ហិ កេសញ្ចិ កាយោ នីលោ ហោតិ, កេសញ្ចិ បីតកាទិវណ្ណោ។ សញ្ញា បន នេសំ តិហេតុកាបិ ទុហេតុកាបិ ហោតិ, អហេតុកា ន ហោតិ។ **ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា**តិ ចតុអបាយវិនិមុត្តា បុនព្ពសុមាតា យក្ខិនី បិយង្ករមាតា ផុស្សមិត្តា ធម្មគុត្តាតិ ឯវមាទយោ អញ្ញេ ច វេមានិកា បេតា។ ឯតេសញ្ហិ ឱទាតកាឡមង្គុរច្ឆវិសាមវណ្ណាទិវសេន ចេវ កិសថូលរស្សទីឃវសេន ច កាយោ នានា ហោតិ, មនុស្សានំ វិយ តិហេតុកទុហេតុកាហេតុកវសេន សញ្ញាបិ។ តេ បន ទេវា វិយ ន មហេសក្ខា, កបណមនុស្សា វិយ អប្បេសក្ខា ទុល្លភឃាសច្ឆាទនា ទុក្ខបីឡិតា វិហរន្តិ។ ឯកច្ចេ កាឡបក្ខេ ទុក្ខិតា ជុណ្ហបក្ខេ សុខិតា ហោន្តិ, តស្មា សុខសមុស្សយតោ វិនិបតិតត្តា **វិនិបាតិកា**តិ វុត្តា។ យេ បនេត្ថ តិហេតុកា, តេសំ ធម្មាភិសមយោបិ ហោតិ បិយង្ករមាតាទីនំ វិយ។

ព្រហ្មកាយិកាតិ ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មានោ។ **បឋមាភិនិព្ពត្តា**តិ តេ សព្ពេបិ បឋមជ្ឈានេន និព្ពត្តា។ ព្រហ្មបារិសជ្ជា បន បរិត្តេន, ព្រហ្មបុរោហិតា មជ្ឈិមេន, កាយោវ នេសំ វិប្ផារិកតរោ ហោតិ។ មហាព្រហ្មានោ បណីតេន, កាយោ បន នេសំ អតិវិប្ផារិកតរោ ហោតិ។ ឥតិ តេ កាយស្ស នានត្តា, បឋមជ្ឈានវសេន សញ្ញាយ ឯកត្តា **នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ**តិ វុត្តា។ យថា ច តេ, ឯវំ ចតូសុ អបាយេសុ សត្តា។ និរយេសុ ហិ កេសញ្ចិ គាវុតំ, កេសញ្ចិ អឌ្ឍយោជនំ, កេសញ្ចិ តិគាវុតំ អត្តភាវោ ហោតិ, ទេវទត្តស្ស បន យោជនសតិកោ ជាតោ។ តិរច្ឆានេសុបិ កេចិ ខុទ្ទកា ហោន្តិ, កេចិ មហន្តា។ បេត្តិវិសយេសុបិ កេចិ សដ្ឋិហត្ថា, កេចិ អសីតិហត្ថា ហោន្តិ, កេចិ សុវណ្ណា, កេចិ ទុព្ពណ្ណា។ តថា កាលកញ្ចិកា អសុរា។ អបិ ចេត្ថ ទីឃបិដ្ឋិកបេតា នាម សដ្ឋិយោជនិកាបិ ហោន្តិ។ សញ្ញា បន សព្ពេសម្បិ អកុសលវិបាកាហេតុកាវ ហោតិ។ ឥតិ អាបាយិកាបិ **នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ**តិ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។

អាភស្សរាតិ ទណ្ឌឧក្កាយ អច្ចិ វិយ ឯតេសំ សរីរតោ អាភា ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បតន្តី វិយ សរតិ វិសរតីតិ អាភស្សរា។ តេសុ បញ្ចកនយេ ទុតិយតតិយជ្ឈានទ្វយំ បរិត្តំ ភាវេត្វា ឧបបន្នា **បរិត្តាភា** នាម ហោន្តិ។ មជ្ឈិមំ ភាវេត្វា ឧបបន្នា **អប្បមាណាភា** នាម ហោន្តិ។ បណីតំ ភាវេត្វា ឧបបន្នា អាភស្សរា នាម ហោន្តិ។ ឥធ បន ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន សព្ពេ គហិតា។ សព្ពេសញ្ហិ តេសំ កាយោ ឯកវិប្ផារោវ ហោតិ, សញ្ញា បន អវិតក្កវិចារមត្តា ច អវិតក្កអវិចារា ចាតិ នានា។

សុភកិណ្ហាតិ សុភេន វោកិណ្ណា, សុភេន សរីរប្បភាវណ្ណេន ឯកគ្ឃនាតិ អត្ថោ។ ឯតេសញ្ហិ ន អាភស្សរានំ វិយ ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បភា គច្ឆតីតិ។ ចតុក្កនយេ តតិយស្ស បញ្ចកនយេ ចតុក្កស្ស បរិត្តមជ្ឈិមបណីតស្ស ឈានស្ស វសេន បរិត្តសុភអប្បមាណសុភសុភកិណ្ហា នាម ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ។ ឥតិ សព្ពេបិ តេ **ឯកត្តកាយា** ចេវ ចតុត្ថជ្ឈានសញ្ញាយ **ឯកត្តសញ្ញិនោ** ចាតិ វេទិតព្ពា។ **វេហប្ផលា**បិ ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតិមេវ ភជន្តិ។ **អសញ្ញសត្តា** វិញ្ញាណាភាវា ឯត្ថ សង្គហំ ន គច្ឆន្តិ, សត្តាវាសេសុ គច្ឆន្តិ។

សុទ្ធាវាសា វិវដ្ដបក្ខេ ឋិតា, ន សព្ពកាលិកា, កប្បសតសហស្សម្បិ អសង្ខ្យេយ្យម្បិ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ សោឡសកប្បសហស្សព្ភន្តរេ ពុទ្ធេសុ ឧប្បន្នេសុយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ធម្មចក្កប្បវត្តិស្ស (សំ. និ. ៥.១០៨១; មហាវ. ១៣; បដិ. ម. ២.៣០) ភគវតោ ខន្ធាវារសទិសា ហោន្តិ។ តស្មា នេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតឹ, ន ច សត្តាវាសំ ភជន្តិ។ មហាសីវត្ថេរោ បន “ន ខោ បន សោ, សារិបុត្ត, អាវាសោ សុលភរូបោ, យោ មយា អនាវុដ្ឋបុព្ពោ ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា អញ្ញត្រ សុទ្ធាវាសេហិ ទេវេហីតិ ឥមិនា សុត្តេន (ម. និ. ១.១៦០) សុទ្ធាវាសាបិ ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតឹ ចតុត្ថសត្តាវាសញ្ច ភជន្តី”តិ វទតិ, តំ អប្បដិពាហិតត្តា សុត្តស្ស អនុញ្ញាតំ (អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៧.៤៤-៤៥; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.២១)។

សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមាតិ ឯត្ថ **សព្ពសោ**តិ សព្ពាការេន, សព្ពាសំ វា អនវសេសានន្តិ អត្ថោ។ **រូបសញ្ញាន**ន្តិ សញ្ញាសីសេន វុត្តរូបាវចរជ្ឈានានញ្ចេវ តទារម្មណានញ្ច។ រូបាវចរជ្ឈានម្បិ ហិ រូបន្តិ វុច្ចតិ “រូបី រូបានិ

បស្សតី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២៤៨; បដិ. ម. ១.២០៩), តស្ស អារម្មណម្បិ “ពហិទ្ធា រូបានិ បស្សតិ សុវណ្ណ ទុព្ពណ្ណានី”តិអាទីសុ (ធ. ស. ២២៣)។ តស្មា ឥធ “រូបេ សញ្ញា រូបសញ្ញា”តិ ឯវំ សញ្ញាសីសេន វុត្ត រូបាវចរជ្ឈានស្សេតំ អធិវចនំ។ រូបំ សញ្ញា អស្សាតិ រូបសញ្ញា, រូបមស្ស នាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ បថវី កសិណាទិភេទស្ស តទារម្មណស្ស ចេតំ អធិវចនន្តិ វេទិតព្ពំ។

សមតិក្កមាតិ វិរាគា និរោធា ច។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? ឯតាសំ កុសលវិបាកកិរិយវសេន បញ្ចទសន្នំ ឈានសង្ខាតានំ រូបសញ្ញានំ ឯតេសញ្ច បថវីកសិណាទិវសេន អដ្ឋន្នំ អារម្មណសង្ខាតានំ រូបសញ្ញានំ សព្ពាការេន អនវសេសានំ វា វិរាគា ច និរោធា ច វិរាគហេតុ ចេវ និរោធហេតុ ច អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ ន ហិ សក្កា សព្ពសោ អនតិក្កន្តរូបសញ្ញេន ឯតំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតុន្តិ។ តត្ថ យស្មា អារម្មណេ អវិរត្តស្ស សញ្ញាសមតិក្កមោ ន ហោតិ, សមតិក្កន្តាសុ ច សញ្ញាសុ អារម្មណំ សមតិក្កន្តមេវ ហោតិ។ តស្មា អារម្មណសមតិក្កមំ អវត្វា –

> “តត្ថ កតមា រូបសញ្ញា? រូបាវចរសមាបត្តិំ សមាបន្នស្ស វា ឧបបន្នស្ស វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារិស្ស វា សញ្ញា សញ្ជាននា សញ្ជានិតត្តំ, ឥមា វុច្ចន្តិ រូបសញ្ញាយោ។ ឥមា រូបសញ្ញាយោ អតិក្កន្តោ ហោតិ វីតិក្កន្តោ សមតិក្កន្តោ, តេន វុច្ចតិ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា”តិ –

ឯវំ **វិភង្គេ** (វិភ. ៦០២) សញ្ញានំយេវ សមតិក្កមោ វុត្តោ។ យស្មា បន អារម្មណសមតិក្កមេន បត្តព្ពា ឯតា សមាបត្តិយោ, ន ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ បឋមជ្ឈានាទីនិ វិយ, តស្មា អយំ អារម្មណសមតិក្កមវសេនាបិ អត្ថ វណ្ណនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមាតិ ចក្ខាទីនំ វត្ថូនំ រូបាទីនំ អារម្មណានញ្ច បដិឃាតេន ឧប្បន្នា សញ្ញា បដិឃសញ្ញា, រូបសញ្ញាទីនំ ឯតំ អធិវចនំ។ យថាហ – “តត្ថ កតមា បដិឃសញ្ញា? រូបសញ្ញា សទ្ទសញ្ញា គន្ធសញ្ញា រសសញ្ញា ផោដ្ឋព្ពសញ្ញា, ឥមា វុច្ចន្តិ បដិឃសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៣)។ តាសំ កុសលវិបាកានំ បញ្ចន្នំ អកុសលវិបាកានំ បញ្ចន្នន្តិ សព្ពសោ ទសន្នំ បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា បហានា អសមុប្បាទា, អប្បវត្តិំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

កាមញ្ចេតា បឋមជ្ឈានាទីនិ សមាបន្នស្សាបិ ន សន្តិ, ន ហិ តស្មិំ សមយេ បញ្ចទ្វារវសេន ចិត្តំ បវត្តតិ, ឯវំ សន្តេបិ អញ្ញត្ថ បហីនានំ សុខទុក្ខានំ ចតុត្ថជ្ឈានេ វិយ សក្កាយទិដ្ឋាទីនំ តតិយមគ្គេ វិយ ច ឥមស្មិំយេវ ឈានេ ឧស្សាហជននត្ថំ ឥមស្ស ឈានស្ស បសំសាវសេន ឯតាសំ ឯត្ថ វចនំ វេទិតព្ពំ។ អថ វា – កិញ្ចាបិ តា រូបាវចរំ សមាបន្នស្ស ន សន្តិ, អថ ខោ ន បហីនត្តា ន សន្តិ, ន ហិ រូបវិរាគាយ រូបាវចរភាវនា សំវត្តតិ, រូបាយត្តា ច ឯតាសំ បវត្តិ, អយំ បន ភាវនា រូបវិរាគាយ សំវត្តតិ ។ តស្មា តា ឯត្ថ “បហីនា”តិ វត្តុំ វដ្តតិ។ ន កេវលញ្ច វត្តុំ, ឯកំសេនេវ ឯវំ ធារេតុម្បិ វដ្តតិ។ តាសញ្ហិ ឥតោ បុព្ពេ អប្បហីនត្តាយេវ “បឋមជ្ឈានំ សមាបន្នស្ស សទ្ទោ កណ្ដកោ”តិ (អ. និ. ១០.៧២) វុត្តោ ភគវតា។ ឥធ ច បហីនត្តាយេវ អរូបសមាបត្តីនំ អានេញ្ជតា សន្តវិមោក្ខតា ច វុត្តា – “អាឡារោ ច កាលាមោ អរូបំ សមាបន្នោ បញ្ចមត្តានិ សកដសតានិ និស្សាយ និស្សាយ អតិក្កន្តានិ នេវ អទ្ទស, ន បន សទ្ទំ អស្សោសី”តិ (ទី. និ. ២.១៩២)។

នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការាតិ នានត្តេ គោចរេ បវត្តានំ សញ្ញានំ, នានត្តានំ វា សញ្ញានំ។ យស្មា ហិ ឯតា –

> “តត្ថ កតមា នានត្តសញ្ញា? អសមាបន្នស្ស មនោធាតុសមង្គិស្ស វា មនោវិញ្ញាណធាតុសមង្គិស្ស វា សញ្ញា សញ្ជាននា សញ្ជានិតត្តំ, ឥមា វុច្ចន្តិ នានត្តសញ្ញាយោ”តិ (វិភ. ៦០៤) –

ឯវំ **វិភង្គេ** វិភជិត្វា វុត្តាវ ឥធ អធិប្បេតា អសមាបន្នស្ស មនោធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុសង្គហិតា សញ្ញា រូបសទ្ទាទិភេទេ នានត្តេ នានាសភាវេ គោចរេ បវត្តន្តិ។ យស្មា ចេតា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា ទ្វាទស អកុសលសញ្ញា ឯកាទស កាមាវចរកុសលវិបាកសញ្ញា ទ្វេ អកុសលវិបាកសញ្ញា ឯកាទស កាមាវចរកិរិយសញ្ញាតិ ឯវំ ចតុចត្តាលីសម្បិ សញ្ញា នានត្តា នានាសភាវា អញ្ញមញ្ញំ អសទិសា, តស្មា “នានត្តសញ្ញា”តិ វុត្តា។ តាសំ សព្ពសោ នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា អនាវជ្ជនា អសមន្នាហារា អបច្ចវេក្ខណា។ យស្មា តា នាវជ្ជតិ ន មនសិករោតិ ន បច្ចវេក្ខតិ, តស្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។

យស្មា ចេត្ថ បុរិមា រូបសញ្ញា បដិឃសញ្ញា ច ឥមិនា ឈានេន និព្ពត្តេ ភវេបិ ន វិជ្ជន្តិ, បគេវ តស្មិំ ភវេ ឥមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរណកាលេ, តស្មា តាសំ “សមតិក្កមា អត្ថង្គមា”តិ ទ្វេធាបិ អភាវោយេវ វុត្តោ។

នានត្តសញ្ញាសុ បន យស្មា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលសញ្ញា នវ កិរិយសញ្ញា ទស អកុសលសញ្ញាតិ, ឥមា សត្តវីសតិ សញ្ញា ឥមិនា ឈានេន និព្ពត្តេ ភវេ វិជ្ជន្តិ, តស្មា តាសំ "អមនសិការា"តិ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តត្រាបិ ហិ ឥមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរន្តោ តាសំ អមនសិការាយេវ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ, តា បន មនសិករោន្តោ អសមាបន្នោ ហោតីតិ។ សង្ខេបតោ ចេត្ថ "រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា"តិ ឥមិនា សព្ពរូបាវចរធម្មានំ បហានំ វុត្តំ។ "បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា"តិ ឥមិនា សព្ពេសំ កាមាវចរចិត្តចេតសិកានញ្ច បហានំ អមនសិការោ ច វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.២១៣)។

ឥតិ ភគវា បន្នរសន្នំ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមេន ទសន្នំ បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមេន ចតុចត្តាលីសាយ នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការេនាតិ តីហិ បទេហិ អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិយា វណ្ណំ កថេសិ។ កឹ ការណាតិ ចេ? សោតូនំ ឧស្សាហជននត្ថញ្ចេវ បលោភនត្ថញ្ច។ សចេ ហិ កេចិ អបណ្ឌិតា វទេយ្យុំ – "សត្ថា អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តឹ និព្ពត្តេថាតិ វទតិ, កោ នុ ខោ ឯតាយ និព្ពត្តិតាយ អត្ថោ, កោ អានិសំសោ"តិ។ "តេ ឯវំ វត្តុំ មា លភន្តូ"តិ ឥមេហិ អាការេហិ សមាបត្តិយា វណ្ណំ កថេសិ។ តញ្ហិ នេសំ សុត្វា ឯវំ ភវិស្សតិ – "ឯវំ សន្តា កិរ អយំ សមាបត្តិ ឯវំ បណីតា, និព្ពត្តេស្សាម ន"ន្តិ, អថស្សា និព្ពត្តនត្ថាយ ឧស្សាហំ ករិស្សន្តីតិ។

បលោភនត្ថញ្ចាបិ តេសំ ឯតិស្សា វណ្ណំ កថេសិ វិសកណ្ឋកវាណិជោ វិយ, វិសកណ្ឋកវាណិជោ នាម គុឡវាណិជោ វុច្ចតិ។ សោ កិរ គុឡផាណិតខណ្ឌសក្ខរាទីនិ សកដេន អាទាយ បច្ចន្តគាមំ គន្ត្វា "វិសកណ្ឋកំ គណ្ហថ, វិសកណ្ឋកំ គណ្ហថា"តិ ឧគ្ឃោសេសិ។ តំ សុត្វា គាមិកា "វិសំ នាម កក្ខឡំ, យោ នំ ខាទតិ, សោ មរតិ, កណ្ឋកោបិ វិជ្ឈិត្វា មារេតិ, ឧភោបេតេ កក្ខឡា, កោ ឯត្ថ អានិសំសោ"តិ គេហទ្វារានិ ថកេសុំ, ទារកេ ច បលាបេសុំ។ តំ ទិស្វា វាណិជោ "អវោហារកុសលា ឥមេ គាមិកា, ហន្ទ នេ ឧបាយេន គណ្ហាបេមី"តិ "អតិមធុរំ គណ្ហថ, អតិសាទុំ គណ្ហថ, គុឡំ ផាណិតំ សក្ករំ សមគ្ឃំ លព្ភតិ, កូដមាសកកូដកហាបណាទីហិបិ លព្ភតី"តិ ឧគ្ឃោសេសិ។ តំ សុត្វា គាមិកា ហដ្ឋបហដ្ឋា និក្ខន្តា ពហុម្បិ មូលំ ទត្វា គហេសុំ។

តត្ថ វាណិជស្ស "វិសកណ្ឋកំ គណ្ហថា"តិ ឧគ្ឃោសនំ វិយ ភគវតោ "អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តឹ និព្ពត្តេថា"តិ វចនំ។ "ឧភោបេតេ កក្ខឡា, កោ ឯត្ថ អានិសំសោ"តិ គាមិកានំ ចិន្តនំ វិយ "ភគវា 'អាកាសានញ្ចាយតនំ និព្ពត្តេថា'តិ អាហ, កោ នុ ខោ ឯត្ថ អានិសំសោ, នាស្ស គុណំ ជានាមា"តិ សោតូនំ ចិន្តនំ។ អថស្ស វាណិជស្ស "អតិមធុរំ គណ្ហថា"តិអាទិវចនំ វិយ ភគវតោ រូបសញ្ញាសមតិក្កមនាទិកំ អានិសំសប្បកាសនំ។ ឥទញ្ហិ សុត្វា តេ ពហុម្បិ មូលំ ទត្វា គាមិកា វិយ គុឡំ "ឥមិនា អានិសំសេន បលោភិតចិត្តា មហន្តម្បិ ឧស្សាហំ កត្វា ឥមំ សមាបត្តឹ និព្ពត្តេស្សន្តី"តិ ឧស្សាហជននត្ថំ បលោភនត្ថញ្ច កថេសិ។

អាកាសានញ្ចាយតនូបគាតិ ឯត្ថ នាស្ស អន្តោតិ អនន្តំ, អាកាសំ អនន្តំ អាកាសានន្តំ, អាកាសានន្តំ ឯវ អាកាសានញ្ចំ, តំ អាកាសានញ្ចំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស ទេវានំ ទេវាយតនមិវាតិ អាកាសានញ្ចាយតនំ។ កសិណុគ្ឃាដិមាកាសស្សេតំ អធិវចនំ។ តត្ថ ឈានំ និព្ពត្តេត្វា បដិសន្ធិវសេន អាកាសានញ្ចាយតនភវំ ឧបគតា អាកាសានញ្ចាយតនូបគា។ ឥតោ បរេសុ វិសេសមត្តមេវ វណ្ណយិស្សាម (ធ. ស. អដ្ឋ. ២៦៥, ១៤៣៦-៧)។

អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មាតិ ឯត្ថ តាវ បុព្ពេ វុត្តនយេន អាកាសានញ្ចំ អាយតនមស្ស អធិដ្ឋានដ្ឋេនាតិ ឈានម្បិ អាកាសានញ្ចាយតនំ, វុត្តនយេនេវ អារម្មណម្បិ។ ឯវមេតំ ឈានញ្ច អារម្មណញ្ចាតិ ឧភយម្បិ អប្បវត្តិករណេន ច អមនសិករណេន ច សមតិក្កមិត្វាវ យស្មា ឥទំ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតព្ពំ, តស្មា ឧភយម្បេតំ ឯកជ្ឈំ កត្វា "អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មា"តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនូបគាតិ ឯត្ថ បន "អនន្ត"ន្តិ មនសិកាតព្ពវសេន នាស្ស អន្តោតិ អនន្តំ, អនន្តមេវ អានញ្ចំ, វិញ្ញាណំ អានញ្ចំ "វិញ្ញាណានញ្ច"ន្តិ អវត្វា "វិញ្ញាណញ្ច"ន្តិ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ រុឡ្ហីសទ្ទោ។ តទេវ វិញ្ញាណញ្ចំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ។ តត្ថ ឈានំ និព្ពត្តេត្វា វិញ្ញាណញ្ចាយតនភវំ ឧបគតា វិញ្ញាណញ្ចាយតនូបគា។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មាតិ ឯត្ថបិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិញ្ញាណញ្ចំ អាយតនមស្ស អធិដ្ឋានដ្ឋេនាតិ ឈានម្បិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ, វុត្តនយេនេវ ច អារម្មណម្បិ។ ឯវមេតំ ឈានញ្ច អារម្មណញ្ចាតិ ឧភយម្បិ អប្បវត្តិករណេន ច អមនសិករណេន ច សមតិក្កមិត្វាវ យស្មា ឥទំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរិតព្ពំ, តស្មា ឧភយម្បេតំ ឯកជ្ឈំ កត្វា "វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្មា"តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនូបគាតិ ឯត្ថ បន នាស្ស កិញ្ចនន្តិ អកិញ្ចនំ, អន្តមសោ ភង្គមត្តម្បិ អស្ស អវសិដ្ឋំ នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អកិញ្ចនស្ស ភាវោ អាកិញ្ចញ្ញំ, អាកាសានញ្ចាយតនវិញ្ញាណាបគមស្សេតំ អធិវចនំ។ តំ អាកិញ្ចញ្ញំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន អាយតនន្តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ។ តត្ថ ឈានំ និព្ពត្តេត្វា អាកិញ្ចញ្ញាយតនភាវំ ឧបគតា អាកិញ្ចញ្ញាយតនូបគា។ **អយំ សត្តមវិញ្ញាណដ្ឋិតី**តិ ឥមំ សត្តមំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស ឋានំ ជានាតិ ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ យថេវ សញ្ញាយ, ឯវំ វិញ្ញាណស្សាបិ សុខុមត្តា នេវ វិញ្ញាណំ នាវិញ្ញាណំ, តស្មា វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ន វុត្តំ។

អភូតន្តិ អភូតត្ថំ “រូបំ អត្តា”តិអាទិវចនំ។ តំ វិបល្លាសភាវតោ **អតច្ឆំ**។ ទិដ្ឋិនិស្សយតោ **អនត្ថសញ្ហិតំ**។ អថ វា **អភូត**ន្តិ អសន្តំ អវិជ្ជមានំ។ អចោរស្សេវ “ឥទំ តេ ចោរិកាយ អាភតំ, ន ឥទំ តុយ្ហំ ឃរេ ធន”ន្តិអាទិវចនំ។ **អតច្ឆ**ន្តិ អតថាការំ អញ្ញថា សន្តំ។ **អនត្ថសញ្ហិត**ន្តិ ន ឥធលោកត្ថំ វា បរលោកត្ថំ វា និស្សិតំ។ **ន តំ តថាគតោ ព្យាករោតី**តិ តំ អនិយ្យានិកកថំ តថាគតោ ន កថេតិ។ **ភូតំ តច្ឆំ អនត្ថសញ្ហិត**ន្តិ រាជកថាទិតិរច្ឆានកថំ។ **ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសញ្ហិត**ន្តិ អរិយសច្ចសន្និស្សិតំ។ **តត្រ កាលញ្ញូ តថាគតោ ហោតី**តិ តស្មិំ តតិយព្យាករណេ តស្ស បញ្ហស្ស ព្យាករណត្ថាយ តថាគតោ កាលញ្ញូ ហោតិ។ មហាជនស្ស អាទានកាលំ គហណកាលំ ជានិត្វា សហេតុកំ សការណំ កត្វា យុត្តបត្តកាលេយេវ ព្យាករោតីតិ អត្ថោ។

យុត្តបត្តកាលេ វទតីតិ **កាលវាទី**។ ភូតំ សភាវំ វទតីតិ **ភូតវាទី**។ បរមត្ថំ និព្ពានំ វទតីតិ **អត្ថវាទី**។ មគ្គផលធម្មំ វទតីតិ **ធម្មវាទី**។ សំវរាទិវិនយំ វទតីតិ **វិនយវាទី**។ តត្ថ ទិដ្ឋន្តិ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ចក្ខុទ្វារេសុ អាបាថំ អាគច្ឆន្តំ រូបារម្មណំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពាការតោ ជានាតិ បស្សតិ។ ឯវំ ជានតា បស្សតា ច តេន តំ ឥដ្ឋានិដ្ឋាទិវសេន វា ទិដ្ឋសុតមុតវិញ្ញាតេសុ លព្ភមានកបទវសេន វា “កតមំ តំ រូបំ រូបាយតនំ? យំ រូបំ ចតុន្នំ មហាភូតានំ ឧបាទាយ វណ្ណនិភា សនិទស្សនំ សប្បដិឃំ នីលំ បីតក”ន្តិអាទិនា (ធ. ស. ៦១៧-៦១៨) នយេន អនេកេហិ នាមេហិ តេរសហិ វារេហិ ទ្វិបញ្ញាសាយ នយេហិ វិភជ្ជមានំ តថមេវ ហោតិ វិតថំ នត្ថិ។ ឯស នយោ សោតទ្វារាទីសុបិ។ អាបាថមាគច្ឆន្តេសុ សទ្ទាទីសុ តេសំ វិវិធំ ទស្សេតុំ “**ទិដ្ឋំ សុត**”ន្តិ អាហ។ តត្ថ **ទិដ្ឋ**ន្តិ រូបាយតនំ។ **សុត**ន្តិ សទ្ទាយតនំ។ **មុត**ន្តិ បត្វា គហេតព្ពតោ គន្ធាយតនំ រសាយតនំ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ។ **វិញ្ញាត**ន្តិ សុខទុក្ខាទិធម្មារម្មណំ។ **បត្ត**ន្តិ បរិយេសិត្វា វា អបរិយេសិត្វា វា បត្តំ។ **បរិយេសិត**ន្តិ បត្តំ វា អបត្តំ វា បរិយេសិតំ។ **អនុវិចរិតំ មនសា**តិ ចិត្តេន អនុសញ្ចរិតំ។

តថាគតេន អភិសម្ពុទ្ធន្តិ ឥមិនា ឯតំ ទស្សេតិ – យញ្ហិ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស នីលំ បីតកន្តិអាទិ រូបារម្មណំ ចក្ខុទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម រូបារម្មណំ ទិស្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ សព្ពំ តំ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។ តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស ភេរិសទ្ទោ មុទិង្គសទ្ទោតិអាទិ សទ្ទារម្មណំ សោតទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, មូលគន្ធោ តចគន្ធោតិអាទិ គន្ធារម្មណំ ឃានទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, មូលរសោ ខន្ធរសោតិអាទិ រសារម្មណំ ជិវ្ហាទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, កក្ខឡំ មុទុកន្តិអាទិ បថវីធាតុតេជោធាតុវាយោធាតុភេទំ ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ កាយទ្វារេ អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ ផុសិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ សព្ពំ តំ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។ តថា យំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស សុខទុក្ខាទិភេទំ ធម្មារម្មណំ មនោទ្វារស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ, “អយំ សត្តោ ឥមស្មិំ ខណេ ឥមំ នាម ធម្មារម្មណំ វិជានិត្វា សុមនោ វា ទុម្មនោ វា មជ្ឈត្តោ វា ជាតោ”តិ សព្ពំ តំ តថាគតស្ស ឯវំ អភិសម្ពុទ្ធំ។

យញ្ហិ, ចុន្ទ, ឥមេសំ សត្តានំ ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ, តត្ថ តថាគតេន អទិដ្ឋំ វា អសុតំ វា អមុតំ វា អវិញ្ញាតំ វា នត្ថិ, ឥមស្ស បន មហាជនស្ស បរិយេសិត្វា អបត្តម្បិ អត្ថិ, អបរិយេសិត្វា អបត្តម្បិ អត្ថិ, បរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ, អបរិយេសិត្វា បត្តម្បិ អត្ថិ, សព្ពម្បិ តថាគតស្ស អសម្បត្តំ នាម នត្ថិ ញាណេន អសច្ឆិកតំ។ **តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតី**តិ យំ តថា លោកេន គតំ, តស្ស តថេវ គតត្តា តថាគតោតិ វុច្ចតីតិ។ បាឡិយំ បន “អភិសម្ពុទ្ធ”ន្តិ វុត្តំ, តំ គតសទ្ទេន ឯកត្ថំ។ ឥមិនា នយេន សព្ពវារេសុ តថាគតោតិ និគមស្ស អត្ថោ វេទិតព្ពោ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៨៨; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.២៣)។

“យញ្ច, ចុន្ទ, រត្តិំ តថាគតោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុជ្ឈតិ, យញ្ច រត្តិំ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយតិ, យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ភាសតិ លបតិ និទ្ទិសតិ, សព្ពំ តំ តថេវ ហោតិ, នោ អញ្ញថា, តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតី”តិ –

ឯត្ថ យំ រត្តិំ ភគវា ពោធិមណ្ឌេ អបរាជិតបល្លង្កេ និសិន្នោ តិណ្ណំ មារានំ មត្ថកំ មទ្ទិត្វា អនុត្តរសម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, យញ្ច រត្តិំ យមកសាលានមន្តរេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិ, ឯត្ថន្តរេ

បញ្ចចត្តាលីសវស្សបរិមាណេ កាលេ បឋមពោធិយាបិ មជ្ឈិមពោធិយាបិ បច្ឆិមពោធិយាបិ យំ ភគវតា ភាសិតំ សុត្តំ គេយ្យំ...បេ.... វេទល្លំ, តំ សព្ពំ អត្ថតោ ច ព្យញ្ជនតោ ច អនុបវជ្ជំ អនូនមនធិកំ សព្ពាការបរិបុណ្ណំ រាគមទនិម្មទនំ ទោសមោហមទនិម្មទនំ នត្ថិ, តត្ថ វាឡគ្គមត្តម្បិ អវក្ខលិតំ, សព្ពំ តំ ឯកមុទ្ទិកាយ លញ្ឆិតំ វិយ, ឯកនាឡិយា មិតំ វិយ, ឯកតុលាយ តុលិតំ វិយ ច តថមេវ ហោតិ វិតថំ នត្ថិ។ តេនាហ – “យញ្ច, ចុន្ទ, រត្តឹ តថាគតោ...បេ.... សព្ពំ តំ តថមេវ ហោតិ, នោ អញ្ញថា តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតី”តិ។ គទអត្ថោ ហិ ឯត្ថ គតសទ្ទោ។

អបិ ច – អាគទនំ អាគទោ, វចនន្តិ អត្ថោ។ តថោ អវិបរីតោ អាគទោ អស្សាតិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា តថាគតោតិ ឯវមេតស្មឹ អត្ថេ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

“យថាវាទី, ចុន្ទ...បេ.... វុច្ចតី”តិ ឯត្ថ ភគវតោ វាចាយ កាយោ អនុលោមេតិ កាយស្សបិ វាចា, តស្មា ភគវា យថាវាទី តថាការី, យថាការី តថាវាទី ច ហោតិ, ឯវំភូតស្ស ចស្ស យថា វាចា, កាយោបិ តថា គតោ បវត្តោតិ អត្ថោ។ យថា ច កាយោ, វាចាបិ តថា គតា បវត្តាតិ តថាគតោតិ ឯវមេត្ថ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។

អភិភូ អនភិភូតោតិ ឧបរិ ភវគ្គំ ហេដ្ឋា អវីចិបរិយន្តំ អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ សព្ពសត្តេ អភិភវតិ សីលេនបិ សមាធិនាបិ បញ្ញាយបិ វិមុត្តិយាបិ ន តស្ស តុលា វា បមាណំ វា អត្ថិ។ អតុលោ អប្បមេយ្យោ អនុត្តរោ រាជរាជា ទេវទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា។ **អញ្ញទត្ថុ**តិ ឯកំសត្ថេ និបាតោ។ ទក្ខតីតិ **ទសោ**។ វសំ វត្តេតីតិ **វសវត្តី**។

តត្រាយំ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា – អគទោ វិយ អគទោ, កោ បនេស? ទេសនាវិលាសោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច។ តេន ហេស មហានុភាវោ ភិសក្កោ ទិព្ពាគទេន សប្បេ វិយ សព្ពបរប្បវាទិនោ សទេវកញ្ច លោកំ អភិភវតិ។ ឥតិ សព្ពលោកាភិភវនេ តថោ អវិបរីតោ ទេសនាវិលាសមយោ ចេវ បុញ្ញុស្សយោ ច អគទោ អស្សាតិ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា តថាគតោតិ វេទិតព្ពោ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧)។

ឥធត្ថញ្ញេវ ជានាតិ កម្មាភិសង្ខារវសេនាតិ អបុញ្ញាភិសង្ខារវសេន ឥធត្ថញ្ញេវ ជានាតិ។ **កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា**តិ ឧបាទិន្នខន្ធភេទា មរណតោ បរំ។ **អបាយ**ន្តិអាទីសុ វុឌ្ឍិសង្ខាតសុខសាតតោ អយា អបេតត្តា អបាយោ។ ទុក្ខស្ស គតិ បដិសរណន្តិ **ទុគ្គតិ**។ ទុក្ករការិនោ ឯត្ថ វិនិបតន្តីតិ **វិនិបាតោ**។ និរតិអដ្ឋេន និរស្សាទដ្ឋេន **និរយោ**។ តំ **អបាយំ...បេ.... និរយំ**។ **ឧបបជ្ជិស្សតី**តិ បដិសន្ធិវសេន ឧប្បជ្ជិស្សតិ។ **តិរច្ឆានយោនិ**ន្តិ តិរិយំ អញ្ចន្តីតិ តិរច្ឆានា, តេសំ យោនិ តិរច្ឆានយោនិ, តំ តិរច្ឆានយោនឹ។ **បេត្តិវិសយ**ន្តិ បច្ចភាវំ បត្តានំ វិសយោតិ បេត្តិវិសយោ, តំ បេត្តិវិសយំ។ មនសោ ឧស្សន្នតាយ មនុស្សា , តេសុ **មនុស្សេសុ**។ ឥតោ បរំ **កម្មាភិសង្ខារវសេនា**តិ ឯត្ថ បុញ្ញាភិសង្ខារវសេន អត្ថោ គហេតព្ពោ។

អាសវានំ ខយាតិ អាសវានំ វិនាសេន។ **អនាសវំ ចេតោវិមុត្តិ**ន្តិ អាសវវិរហិតំ អរហត្តផលសមាធឹ។ **បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ អរហត្តផលបញ្ញំ។ អរហត្តផលសមាធិ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, អរហត្តផលបញ្ញា អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តីតិ វេទិតព្ពា។ តណ្ហាចរិតេន វា អប្បនាឈានពលេន កិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា អធិគតំ អរហត្តផលំ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, ទិដ្ឋិចរិតេន ឧបចារជ្ឈានមត្តំ និព្ពត្តេត្វា វិបស្សិត្វា អធិគតំ អរហត្តផលំ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ។ អនាគាមិផលំ វា កាមរាគំ សន្ធាយ រាគវិរាគា ចេតោវិមុត្តិ, អរហត្តផលំ សព្ពប្បការតោ អវិជ្ជាវិរាគា បញ្ញាវិមុត្តិ។

អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ធិមុត្តន្តិ វិមោក្ខេនាតិ កេនដ្ឋេន វិមោក្ខោ វេទិតព្ពោតិ? អធិមុច្ចនដ្ឋេន។ កោ អយំ អធិមុច្ចនដ្ឋោ នាម? បច្ចនីកធម្មេហិ ច សុដ្ឋុ វិមុច្ចនដ្ឋោ, អារម្មណេ ច អភិរតិវសេន សុដ្ឋុ វិមុច្ចនដ្ឋោ, បិតុ អង្កេ វិស្សដ្ឋអង្គបច្ចង្គស្ស ទារកស្ស សយនំ វិយ អនិគ្គហិតភាវេន និរាសង្កតាយ អារម្មណេ បវត្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវរូបេន វិមោក្ខេន **ធិមុត្ត**ន្តិ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ មុញ្ចិត្វា អាកិញ្ចញ្ញាយតនេ និរាសង្កវសេន ធិមុត្តំ អល្លីនំ។ **តត្រាធិមុត្ត**ន្តិ តស្មឹ សមាធិម្ហិ អល្លីនំ។ **តទធិមុត្ត**ន្តិ តស្មឹ ឈានេ អធិមុត្តំ។ **តទាធិបតេយ្យ**ន្តិ តំ ឈានំ ជេដ្ឋកំ។ **រូបាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ បញ្ច កាមគុណគរុកវសេន វុត្តានិ។ **កុលាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ តីណិ ខត្តិយាទិកុលគរុកវសេន វុត្តានិ។ **លាភាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ អដ្ឋ លោកធម្មវសេន វុត្តានិ។ **ចីវរាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ ចត្តារិ បច្ចយវសេន វុត្តានិ។ **សុត្តន្តាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ បិដកត្តយវសេន វុត្តានិ។ **អារញ្ញកង្គាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ ធុតង្គសមាទានវសេន វុត្តានិ។ **បឋមជ្ឈានាធិមុត្តោ**តិអាទីនិ បដិលាភវសេន វុត្តានិ។

កម្មបរាយណន្តិ អភិសង្ខារវសេន។ **វិបាកបរាយណ**ន្តិ បវត្តិវសេន។ **កម្មគរុក**ន្តិ ចេតនាគរុកំ។ **បដិសន្ធិគរុក**ន្តិ ឧបបត្តិគរុកំ។

៨៤. អាកិញ្ចញ្ញាសម្ភវំ ញត្វាតិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិតោ វុដ្ឋហិត្វា អាកិញ្ចញ្ញាយតនជនកកម្មាភិសង្ខារំ ញត្វា "កិន្តិ បលិពោធោ អយ"ន្តិ។ **នន្ទិសំយោជនំ ឥតិ**តិ យា ចតុក្ខន្ធអរូបរាគសង្ខាតា នន្ទី តញ្ច សំយោជនំ ញត្វា។ **តតោ តត្ថ វិបស្សតី**តិ អថ តត្ថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិតោ វុដ្ឋហិត្វា តំ សមាបត្តិំ អនិច្ចាទិវសេន វិបស្សតិ។ **ឯតំ ញាណំ តថំ តស្សា**តិ ឯតំ តស្ស បុគ្គលស្ស ឯវំ វិបស្សតោ អនុក្កមេន ឧប្បន្នំ អរហត្តញាណំ អវិបរីតំ។ **វុសីមតោ**តិ វុសិតវន្តស្ស។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា តទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បុព្ពសទិសោ ឯវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

បោសាលមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. មោឃរាជមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៥. បន្នរសមេ មោឃរាជសុត្តេ – **ទ្វាហ**ន្តិ ទ្វេ វារេ អហំ។ សោ ហិ បុព្ពេ អជិតសុត្តស្ស (សុ. និ. ១០៣៨ អាទយោ) ច តិស្សមេត្តេយ្យសុត្តស្ស (សុ. និ. ១០៤៦ អាទយោ) ច អវសានេ ទ្វិក្ខត្តុំ ភគវន្តំ បុច្ឆិ, ភគវា បនស្ស ឥន្ទ្រិយបរិបាកំ អាគមយមានោ ន ព្យាកាសិ។ តេនាហ – "ទ្វាហំ សក្កំ អបុច្ឆិស្ស"ន្តិ។ **យាវតតិយញ្ច ទេវីសិ, ព្យាករោតីតិ មេ សុត**ន្តិ យាវតតិយញ្ច សហធម្មិកំ បុដ្ឋោ វិសុទ្ធិទេវភូតោ ឥសិ ភគវា សម្មាសម្ពុទ្ធោ ព្យាករោតីតិ ឯវំ មេ សុតំ។ គោធាវរីតីរេយេវ កិរ សោ ឯវមស្សោសិ។ តេនាហ – "ព្យាករោតីតិ មេ សុត"ន្តិ។ ឥមិស្សា គាថាយ និទ្ទេសេ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយំ ឯវ។

៨៦. អយំ លោកោតិ មនុស្សលោកោ។ **បរោ លោកោ**តិ តំ ឋបេត្វា អវសេសោ។ **សទេវកោ**តិ ព្រហ្មលោកំ ឋបេត្វា អវសេសោ ឧបបត្តិទេវសម្មុតិទេវយុត្តោ។ "ព្រហ្មលោកោ សទេវកោ"តិ ឯតំ វា "សទេវកោ លោកោ"តិអាទិនយនិទស្សនមត្តំ។ តេន សព្ពោបិ តថាវុត្តប្បការលោកោ វេទិតព្ពោ។

៨៧. ឯវំ អភិក្កន្តទស្សាវិន្តិ ឯវំ អគ្គទស្សាវិំ, សទេវកស្ស លោកស្ស អជ្ឈាសយាធិមុត្តិគតិបរាយណាទីនិ បស្សិតុំ សមត្ថន្តិ ទស្សេតិ។

៨៨. សុញ្ញតោ លោកំ អវេក្ខស្សូតិ អវសិយបវត្តសល្លក្ខណវសេន វា តុច្ឆសង្ខារសមនុបស្សនាវសេន វាតិ ទ្វីហាការេហិ សុញ្ញតោ លោកំ បស្ស។ **អត្តានុទិដ្ឋឹ ឩហច្ចា**តិ សក្កាយទិដ្ឋឹ ឧទ្ធរិត្វា។

លុជ្ជតីតិ ភិជ្ជតិ។ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ**។ តទេតំ សសម្ភារចក្ខុនោ សេតមណ្ឌលបរិក្ខិត្តស្ស កណ្ហមណ្ឌលស្ស មជ្ឈេ អភិមុខេ ឋិតានំ សរីរសណ្ឋានុប្បត្តិទេសភូតេ ទិដ្ឋមណ្ឌលេ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ រូបយន្តីតិ **រូបា**, វណ្ណវិការមាបជ្ជន្តា ហទយង្គតភាវំ បកាសេន្តីតិ អត្ថោ។ ចក្ខុតោ បវត្តំ វិញ្ញាណំ , ចក្ខុស្ស វា ចក្ខុសន្និស្សិតំ វា វិញ្ញាណំ **ចក្ខុវិញ្ញាណំ**។ ចក្ខុតោ បវត្តោ សម្ផស្សោ **ចក្ខុសម្ផស្សោ។ ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណសម្បយុត្តផស្សបច្ចយា។ **វេទយិត**ន្តិ វិន្ទនំ, វេទនាតិ អត្ថោ។ តទេវ សុខយតីតិ **សុខំ**, យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ សុខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ សុដ្ឋុ វា ខាទតិ, ខនតិ ច កាយចិត្តាពាធន្តិ **សុខំ**។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខំ**។ យស្ស ឧប្បជ្ជតិ, តំ ទុក្ខិតំ ករោតីតិ អត្ថោ។ ន ទុក្ខំ ន សុខន្តិ **អទុក្ខមសុខំ។ ម**-ការោ សន្ធិបទវសេន វុត្តោ។ សោ បន ចក្ខុសម្ផស្សេ អត្តនា សម្បយុត្តាយ វេទនាយ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ, សម្បដិច្ឆនសម្បយុត្តាយ អនន្តរសមនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតវសេន បញ្ចធា, សន្តីរណាទិសម្បយុត្តានំ ឧបនិស្សយវសេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។

សុណាតីតិ **សោតំ**, តំ សសម្ភារសោតពិលស្ស អន្តោ តនុតម្ពលោមាចិតេ អង្គុលិវេធកសណ្ឋានេ បទេសេ សោតវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ សទ្ទីយន្តីតិ **សទ្ទា**, ឧទាហរីយន្តីតិ អត្ថោ។ ឃាយតីតិ **ឃានំ**, តំ សសម្ភារឃានពិលស្ស អន្តោ អជបទសណ្ឋានេ បទេសេ ឃានវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានំ តិដ្ឋតិ។ គន្ធយន្តីតិ **គន្ធា**, អត្តនោ វត្ថុំ សូចយន្តីតិ អត្ថោ។ ជីវិតំ អវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**,

សាយនដ្ឋេន វា **ជិវ្ហា**។ សា សសម្ភារជិវ្ហាយ អតិអគ្គមូលបស្សានិ វជ្ជេត្វា ឧបរិមតលមជ្ឈេ ភិន្នឧប្បលទលគ្គសណ្ឋានេ បទេសេ ជិវ្ហាវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានា តិដ្ឋតិ។ រសន្តិ តេ សត្តាតិ **រសា,** អស្សាទេន្តីតិ អត្ថោ។

កុច្ឆិតានំ អាសវធម្មានំ អាយោតិ **កាយោ**។ អាយោតិ ឧប្បត្តិទេសោ។ សោ យាវតា ឥមស្មិំ កាយេ ឧបាទិន្នបវត្តិ នាម អត្ថិ, តត្ថ យេភុយ្យេន កាយប្បសាទោ កាយវិញ្ញាណាទីនំ យថារហំ វត្ថុទ្វារភាវំ សាធយមានោ តិដ្ឋតិ។ ផុសិយន្តីតិ **ផោដ្ឋព្ពា**។ មនតីតិ **មនោ,** វិជានាតីតិ អត្ថោ។ អត្តនោ លក្ខណំ ធារេន្តីតិ **ធម្មា។ មនោ**តិ សហាវជ្ជនកវង្គំ។ **ធម្មា**តិ និព្ពានំ មុញ្ចិត្វា អវសេសា ធម្មារម្មណធម្មា។ **មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ ជវនមនោវិញ្ញាណំ។ **មនោសម្ផស្សោ**តិ តំសម្បយុត្តោ ផស្សោ, សោ សម្បយុត្តាយ វេទនាយ វិបាកបច្ចយវជ្ជេហិ សេសេហិ សត្តហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ អនន្តរាយ តេហេវ សេសានំ ឧបនិស្សយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។

អវសិយបវត្តសល្លក្ខណវសេន វាតិ អវសោ ហុត្វា បវត្តសង្ខារេ បស្សនវសេន ឱលោកនវសេនាតិ អត្ថោ។ **រូបេ វសោ ន លព្ភតី**តិ រូបស្មិំ វសវត្តិភាវោ ឥស្សរភាវោ ន លព្ភតិ។ **វេទនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

នាយំ, ភិក្ខវេ, កាយោ តុម្ហាកន្តិ អត្តនិ សតិ អត្តនិយំ នាម ហោតិ, អត្តាយេវ ច នត្ថិ។ តស្មា "នាយំ, ភិក្ខវេ, កាយោ តុម្ហាក"ន្តិ អាហ។ **នាបិ អញ្ញេស**ន្តិ អញ្ញោ នាម បរេសំ អត្តា។ តស្មិំ សតិ អញ្ញេសំ នាម សិយា, សោបិ នត្ថិ។ តស្មា "នាបិ អញ្ញេស"ន្តិ អាហ។ **បុរាណមិទំ, ភិក្ខវេ, កម្ម**ន្តិ នយិទំ បុរាណកម្មមេវ, បុរាណកម្មនិព្ពត្តោ បនេស កាយោ។ តស្មា បច្ចយវោហារេន ឯវំ វុត្តោ។ **អភិសង្ខត**ន្តិអាទិ កម្មវោហារស្សេវ វសេន បុរិមលិង្គសភាវតាយ វុត្តំ។ អយំ បនេត្ថ អត្ថោ – **អភិសង្ខត**ន្តិ បច្ចយេហិ កតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **អភិសញ្ចេតយិត**ន្តិ ចេតនាវត្ថុកោ, ចេតនាមូលកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **វេទនិយ**ន្តិ វេទនាយ វត្ថូតិ ទដ្ឋព្ពោ។

រូបេ សារោ ន លព្ភតីតិ រូបស្មិំ និច្ចាទិសារោ ន លព្ភតិ។ **វេទនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **រូបំ អស្សារំ និស្សារ**ន្តិ រូបំ អស្សារំ សារវិរហិតញ្ច។ **សារាបគត**ន្តិ សារតោ អបគតំ។ **និច្ចសារសារេន វា**តិ ភង្គំ អតិក្កមិត្វា បវត្តមានេន និច្ចសារេន វា។ កស្សចិ និច្ចសារស្ស អភាវតោ និច្ចសារេន សារោ នត្ថិ។ **សុខសារសារេន វា**តិ ឋិតិសុខំ អតិក្កមិត្វា បវត្តមានស្ស កស្សចិ សុខសារស្ស អភាវតោ សុខសារសារេន វា។ **អត្តសារសារេន វា**តិ អត្តត្តនិយសារសារេន វា។ **និច្ចេន វា**តិ ភង្គំ អតិក្កមិត្វា បវត្តមានស្ស កស្សចិ និច្ចស្ស អភាវតោ និច្ចេន វា។ **ធុវេន វា**តិ វិជ្ជមានកាលេបិ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ ថិរស្ស កស្សចិ អភាវតោ ធុវេន វា។ **សស្សតេន វា**តិ អព្ពោច្ឆិន្នស្ស សព្ពកាលេ វិជ្ជមានស្ស កស្សចិ អភាវតោ សស្សតេន វា។ **អវិបរិណាមធម្មេន វា**តិ ជរាភង្គវសេន អវិបរិណាមបកតិកស្ស កស្សចិ អភាវតោ អវិបរិណាមធម្មេន វា។

ចក្ខុ សុញ្ញំ អត្តេន វា អត្តនិយេន វាតិ "ការកោ វេទកោ សយំវសី"តិ ឯវំ បរិកប្បិតេន អត្តនា វា អត្តាភាវតោយេវ អត្តនោ សន្តកេន បរិក្ខារេន ច សុញ្ញំ។ សព្ពំ ចក្ខាទិលោកិយធម្មជាតំ យស្មា អត្តា ច ឯត្ថ នត្ថិ, អត្តនិយញ្ច ឯត្ថ នត្ថិ, តស្មា "សុញ្ញ"ន្តិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ ។ លោកុត្តរាបិ ធម្មា អត្តត្តនិយេហិ សុញ្ញាយេវ, សុញ្ញាតីតធម្មា នត្ថីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្មិំ ធម្មេ អត្តត្តនិយសារស្ស នត្ថិភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ លោកេ ច "សុញ្ញំ ឃរំ សុញ្ញោ ឃដោ"តិ វុត្តោ ឃរស្ស ឃដស្ស ច នត្ថិភាវោ ន ហោតិ, តស្មិំ ឃដេ ច អញ្ញស្ស នត្ថិភាវោ វុត្តោ ហោតិ។ ភគវតា ច ឥតិ យម្បិ កោចិ តត្ថ ន ហោតិ, តេន តំ សុញ្ញំ។ យំ បន តត្ថ អវសិដ្ឋំ ហោតិ, តំ សន្តំ ឥទមត្ថីតិ បជានាតីតិ អយមេវត្ថោ វុត្តោ។ តថា **ញាយគន្ថេ សទ្ទគន្ថេ** ច អយមេវត្ថោ។ ឥតិ ឥមស្មិំ សុត្តេ អនត្តលក្ខណមេវ កថិតំ។ **អនិស្សរិយតោ**តិ អត្តនោ ឥស្សរិយេ អវសវត្តនតោ។ **អកាមការិយតោ**តិ អត្តនោ អកាមំ អរុចិករណវសេន។ **អបាបុណិយតោ**តិ ឋាតុំ បតិដ្ឋាភាវតោ។ **អវសវត្តនតោ**តិ អត្តនោ វសេ អវត្តនតោ។ **បរតោ**តិ អនិច្ចតោ បច្ចយាយត្តវុត្តិតោ។ **វិវិត្តតោ**តិ និស្សរតោ។

សុទ្ធន្តិ កេវលំ ឥស្សរកាលបកតីហិ វិនា កេវលំ បច្ចយាយត្តបវត្តិវសេន បវត្តមានំ សុទ្ធំ នាម។ អត្តនិយវិរហិតោ សុទ្ធធម្មបុញ្ជោតិ ច។ **សុទ្ធំ ធម្មសមុប្បាទំ, សុទ្ធំ សង្ខារសន្តតិ**ន្តិ សុទ្ធំ បស្សន្តស្ស ជានន្តស្ស សង្ខារានំ សន្តតី អព្ពោច្ឆិន្នសង្ខារសន្តតី។ តថេវ សុទ្ធំ បស្សន្តស្ស សង្ខារាទីនិ, ឯកដ្ឋានិ អាទរេន ទូត្តិក្ខត្តុំ វុត្តានិ។ ឯវំ បស្សន្តស្ស មរណមុខេ ភយំ ន ហោតិ។ **គាមណី**តិ អាលបនំ។ **តិណកដ្ឋសមំ លោក**ន្តិ ឥមំ ឧបាទិន្នក្ខន្ធសង្ខាតំ លោកំ។ យទា តិណកដ្ឋសមំ បញ្ញាយ បស្សតិ។ យថា អរញ្ញេ តិណកដ្ឋាទីសុ គណ្ហន្តេសុ អត្តានំ វា អត្តនិយំ វា គណ្ហាតីតិ ន ហោតិ, តេសុ វា តិណកដ្ឋាទីសុ សយមេវ នស្សន្តេសុបិ វិនស្សន្តេសុបិ អត្តា នស្សតិ, អត្តនិយោ នស្សតីតិ ន ហោតិ។ ឯវំ ឥមស្មិំ កាយេបិ នស្សន្តេ វា វិនស្សន្តេ វា អត្តា វា អត្តនិយំ វា ភិជ្ជតីតិ អបស្សន្តោ បញ្ញាយ តិណកដ្ឋសមំ បស្សតីតិ វុច្ចតិ។ **នាញ្ញំ បត្ថយតេ កិញ្ចិ, អញ្ញត្រប្បដិសន្ធិយា**តិ បដិសន្ធិវិរហិតំ និព្ពានំ ឋបេត្វា អញ្ញំ ភវំ វា អត្តភាវំ វា ន បត្ថេតិ។

រូបំ សមន្នេសតីតិ រូបស្ស សារំ បរិយេសតិ។ **អហន្តិ វា**តិ ទិដ្ឋិវសេន។ **មមន្តិ វា**តិ តណ្ហាវសេន។ **អស្មីតិ វា**តិ មានវសេន។ **តម្បិ តស្ស ន ហោតី**តិ តំ តិវិធម្បិ តស្ស បុគ្គលស្ស ន ហោតិ។

ឥធាតិ ទេសាបទេសេ និបាតោ, ស្វាយំ កត្ថចិ លោកំ ឧបាទាយ វុច្ចតិ។ យថាហ – "ឥធ តថាគតោ លោកេ ឧប្បជ្ជតី"តិ (សំ. និ. ៣.៧៨; អ. និ. ៤.៣៣)។ កត្ថចិ សាសនំ ។ យថាហ – "ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ, ឥធ ទុតិយោ សមណោ"តិ (ម. និ. ១.១៣៩; ទី. និ. ២.២១៤)។ កត្ថចិ ឱកាសំ។ យថាហ –

"ឥធេវ តិដ្ឋមានស្ស, ទេវភូតស្ស មេ សតោ;
បុនរាយុ ច មេ លទ្ធោ, ឯវំ ជានាហិ មារិសា"តិ។ (ទី. និ. ២.៣៦៩);

កត្ថចិ បទបូរណមត្តមេវ។ យថាហ – "ឥធាហំ, ភិក្ខវេ, ភុត្តាវី អស្សំ បវារិតោ"តិ (ម. និ. ១.៣០)។ ឥធ បន លោកំ ឧបាទាយ វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ **អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ**តិ ឯត្ថ បន អាគមាធិគមាភាវា ញេយ្យោ "អស្សុតវា"ឥតិ។ យស្ស ហិ ខន្ធធាតុអាយតនបច្ចយាការសតិបដ្ឋានាទីសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាវិនិច្ឆយរហិតត្តា ទិដ្ឋិបដិសេធកោ នេវ អាគមោ, បដិបត្តិយា អធិគន្តព្ពស្ស អនធិគតត្តា នេវ អធិគមោ អត្ថិ, សោ អាគមាធិគមាភាវា ញេយ្យោ "អស្សុតវា" ឥតិ។ ស្វាយំ –

បុថូនំ ជននាទីហិ, ការណេហិ បុថុជ្ជនោ;
បុថុជ្ជនន្តោគធត្តា, បុថុវាយំ ជនោ ឥតិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៥១; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០);

សោ ហិ បុថូនំ នានប្បការានំ កិលេសាទីនំ ជននាទីហិបិ ការណេហិ **បុថុជ្ជនោ**។ យថាហ – បុថុ កិលេសេ ជនេន្តីតិ បុថុជ្ជនា , បុថុ អវិហតសក្កាយទិដ្ឋិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សត្ថារានំ មុខុល្លោកិកាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ សព្ពគតីហិ អវុដ្ឋិតាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាភិសង្ខារេ អភិសង្ខរោន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាឱឃេហិ វុយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាសន្តាបេហិ សន្តប្បេន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ នានាបរិឡាហេហិ បរិឌយ្ហន្តីតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ រត្តា គិទ្ធា គធិតា មុច្ឆិតា អជ្ឈោសន្នា លគ្គា លគ្គិតា បលិពុទ្ធាតិ បុថុជ្ជនា, បុថុ បញ្ចហិ នីវរណេហិ អាវុដា និវុដា ឱវុដា បិហិតា បដិច្ឆន្នា បដិកុជ្ជិតាតិ បុថុជ្ជនា (មហានិ. ៥១, ៩៤), បុថូនំ វា គណនបថមតីតានំ អរិយធម្មបរម្មុខានំ នីចធម្មសមាចារានំ ជនានំ អន្តោគធត្តាបិ បុថុជ្ជនា, បុថុវ អយំ វិសុំយេវ សង្ខ្យំ គតោ, វិសំសដ្ឋោ សីលសុតាទិគុណយុត្តេហិ អរិយេហិ ជនោតិបិ បុថុជ្ជនោ។ ឯវមេតេហិ "អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ"តិ ទ្វីហិ បទេហិ យេ តេ –

"ទុវេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, ពុទ្ធេនាទិច្ចពន្ធុនា;
អន្ធោ បុថុជ្ជនោ ឯកោ, កល្យាណេកោ បុថុជ្ជនោ"តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៧; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៦១; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៥១; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧) –

ទ្វេ បុថុជ្ជនា វុត្តា, តេសុ អន្ធបុថុជ្ជនោ វុត្តោ ហោតីតិ វេទិតព្ពោ។

អរិយានំ អទស្សាវីតិអាទីសុ **អរិយា**តិ អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ឥរិយនតោ, សទេវកេន ច លោកេន អរណីយតោ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច ពុទ្ធសាវកា ច វុច្ចន្តិ, ពុទ្ធា ឯវ វា ឥធ អរិយា។ យថាហ – "សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ...បេ.... តថាគតោ អរិយោតិ វុច្ចតី"តិ (សំ. និ. ៥.១០៩៨)។

សប្បុរិសាតិ ឯត្ថ បន បច្ចេកពុទ្ធា តថាគតសាវកា ច "សប្បុរិសា"តិ វេទិតព្ពា។ តេ ហិ លោកុត្តរគុណយោគេន សោភនា បុរិសាតិ សប្បុរិសា។ សព្ពេវ វា ឯតេ ទ្វិធាបិ វុត្តា។ ពុទ្ធាបិ ហិ អរិយា ច សប្បុរិសា ច បច្ចេកពុទ្ធា បិ ពុទ្ធសាវកាបិ។ យថាហ –

"យោ វេ កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ, កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតិ;
ទុខិតស្ស សក្កច្ច ករោតិ កិច្ចំ, តថាវិធំ សប្បុរិសំ វទន្តី"តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧);

"កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតី"តិ ឯត្តាវតា ហិ ពុទ្ធសាវកោ វុត្តោ។ កតញ្ញុតាទីហិ បច្ចេកពុទ្ធា ពុទ្ធាតិ, យោ ឥមេសំ អរិយានំ អទស្សនសីលោ, ន ច ទស្សនេ សាធុការី, សោ **អរិយានំ អទស្សាវី**តិ វេទិតព្ពោ។ សោ

ចក្ខុនា អទស្សាវី, ញាណេន អទស្សាវីតិ ទុវិធោ, តេសុ ញាណេន អទស្សាវី ឥធ អធិប្បេតោ។ មំសចក្ខុនា ហិ ទិព្ពចក្ខុនា វា អរិយា ទិដ្ឋាបិ អទិដ្ឋាវ ហោន្តិ តេសំ ចក្ខុនា វណ្ណមត្តគហណតោ, ន អរិយភាវគោចរតោ។ សោណសិង្គាលាទយោបិ ចក្ខុនា អរិយេ បស្សន្តិ, ន ច តេ អរិយានំ ទស្សាវិនោ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ចិត្តលបព្ពតវាសិនោ កិរ ខីណាសវត្ថេរស្ស ឧបដ្ឋាកោ វុឌ្ឍបព្ពជិតោ ឯកទិវសំ ថេរេន សទ្ធិំ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា ថេរស្ស បត្តចីវរំ គហេត្វា បិដ្ឋិតោ អាគច្ឆន្តោ ថេរំ បុច្ឆិ – “អរិយា នាម, ភន្តេ, កីទិសា”តិ? ថេរោ អាហ – “ឥធេកច្ចោ មហល្លកោ អរិយានំ បត្តចីវរំ គហេត្វា វត្តបដិបត្តិំ កត្វា សហ ចរន្តោបិ នេវ អរិយេ ជានាតិ, ឯវំ ទុជ្ជានា, អាវុសោ, អរិយា”តិ។ ឯវំ វុត្តេបិ សោ នេវ អញ្ញាសិ។ តស្មា ចក្ខុនា ទស្សនំ ន ទស្សនំ, ញាណេន ទស្សនមេវ ទស្សនំ។ យថាហ – “អលំ តេ, វក្កលិ, កិំ តេ ឥមិនា បូតិកាយេន ទិដ្ឋេន, យោ ខោ, វក្កលិ, ធម្មំ បស្សតិ, សោ មំ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៣.៨៧)។ តស្មា ចក្ខុនា បស្សន្តោបិ ញាណេន អរិយេហិ ទិដ្ឋំ អនិច្ចាទិលក្ខណំ អបស្សន្តោ, អរិយានំ អធិគតញ្ច ធម្មំ អនធិគច្ឆន្តោ, អរិយករធម្មានំ អរិយភាវស្ស ច អទិដ្ឋត្តា “អរិយានំ អទស្សាវី”តិ វេទិតព្ពោ។

អរិយធម្មស្ស អកោវិទោតិ សតិបដ្ឋានាទិភេទេ អរិយធម្មេ អកុសលោ។ **អរិយធម្មេ អវិនីតោ**តិ ឯត្ថ បន –

ទុវិធោ វិនយោ នាម, ឯកមេកេត្ថ បញ្ចធា;
អភាវតោ តស្ស អយំ, “អវិនីតោ”តិ វុច្ចតិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.ឧរគសុត្តវណ្ណនា; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧);

អយញ្ហិ សំវរវិនយោ បហានវិនយោតិ ទុវិធោ វិនយោ។ ឯត្ថ ច ទុវិធេបិ វិនយេ ឯកមេកោបិ វិនយោ បញ្ចធា ភិជ្ជតិ។ **សំវរវិនយោ**បិ ហិ សីលសំវរោ សតិសំវរោ ញាណសំវរោ ខន្តិសំវរោ វីរិយសំវរោតិ បញ្ចវិធោ។ **បហានវិនយោ**បិ តទង្គប្បហានំ វិក្ខម្ភនប្បហានំ សមុច្ឆេទប្បហានំ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ និស្សរណប្បហានន្តិ បញ្ចវិធោ។

តត្ថ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ”តិ (វិភ. ៥១១) អយំ **សីលសំវរោ**។ “រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ, ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី”តិ (ម. និ. ១.២៩៥; សំ. និ. ៤.២៣៩; អ. និ. ៣.១៦) អយំ **សតិសំវរោ**។

“យានិ សោតានិ លោកស្មិំ, (អជិតាតិ ភគវា,)
សតិ តេសំ និវារណំ;
សោតានំ សំវរំ ព្រូមិ, បញ្ញាយេតេ បិធិយ្យរេ”តិ។ (សុ. និ. ១០៤១; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៤; នេត្តិ. ១១, ៤៥; ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧) –

អយំ **ញាណសំវរោ**។ “ខមោ ហោតិ សីតស្ស ឧណ្ហស្សា”តិ (ម. និ. ១.២៤; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) អយំ **ខន្តិសំវរោ**។ “ឧប្បន្នំ កាមវិតក្កំ នាធិវាសេតី”តិ (ម. និ. ១.២៦; អ. និ. ៤.១១៤; ៦.៥៨) អយំ **វីរិយសំវរោ**។ សព្ពោបិ ចាយំ សំវរោ យថាសកំ សំវរិតព្ពានំ វិនេតព្ពានញ្ច កាយទុច្ចរិតាទីនំ សំវរណតោ “សំវរោ”, វិនយនតោ “វិនយោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តាវ សំវរវិនយោ បញ្ចធា ភិជ្ជតីតិ វេទិតព្ពោ។

តថា យំ នាមរូបបរិច្ឆេទាទីសុ វិបស្សនាញាណេសុ បដិបក្ខភាវតោ ទីបាលោកេនេវ តមស្ស, តេន តេន វិបស្សនាញាណេន តស្ស តស្ស អនត្ថស្ស បហានំ។ សេយ្យថិទំ – នាមរូបវវត្ថានេន សក្កាយទិដ្ឋិយា, បច្ចយបរិគ្គហេន អហេតុវិសមហេតុទិដ្ឋីនំ, តស្សេវ អបរភាគេន កង្ខាវិតរណេន កថំកថីភាវស្ស, កលាបសម្មសនេន “អហំ មមា”តិ គាហស្ស, មគ្គាមគ្គវវត្ថានេន អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយ, ឧទយទស្សនេន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា, វយទស្សនេន សស្សតទិដ្ឋិយា, ភយទស្សនេន សភយេ អភយសញ្ញាយ, អាទីនវទស្សនេន អស្សាទសញ្ញាយ, និព្ពិទានុបស្សនាយ អភិរតិសញ្ញាយ , មុញ្ចិតុកម្យតាញាណេន អមុញ្ចិតុកាមតាយ, ឧបេក្ខាញាណេន អនុបេក្ខាយ, អនុលោមេន ធម្មដ្ឋិតិយំ និព្ពានេ ច បដិលោមភាវស្ស, គោត្រភុនា សង្ខារនិមិត្តគ្គាហស្ស បហានំ។ ឯតំ **តទង្គប្បហានំ** នាម។

យំ បន ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិភាវនិវារណតោ ឃដប្បហារេនេវ ឧទកបិដ្ឋេ សេវាលស្ស តេសំ តេសំ នីវរណាទិធម្មានំ បហានំ, ឯតំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ** នាម។ យំ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ អត្តនោ អត្តនោ សន្តានេ “ទិដ្ឋិគតានំ បហានាយា”តិអាទិនា (ធ. ស. ២៧៧; វិភ. ៦២៨) នយេន វុត្តស្ស សមុទយបក្ខិយស្ស កិលេសគណស្ស អច្ចន្តអប្បវត្តិភាវេន បហានំ, ឥទំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ** នាម។ យំ បន

ផលក្ខណេ បដិប្បស្សទ្ធត្តំ កិលេសានំ, ឯតំ **បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានំ** នាម។ យំ សព្ពសង្ខតនិស្សដត្តា បហីនសព្ពសង្ខតំ និព្ពានំ, ឯតំ **និស្សរណប្បហានំ** នាម។ សព្ពម្បិ ចេតំ បហានំ យស្មា ចាគដ្ឋេន បហានំ, វិនយនដ្ឋេន វិនយោ, តស្មា "បហានវិនយោ"តិ វុច្ចតិ។ តំ តំ បហានវតោ វា តស្ស តស្ស វិនយស្ស សម្ភវតោបេតំ "បហានវិនយោ"តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បហានវិនយោបិ បញ្ចធា ភិជ្ជតីតិ វេទិតព្ពោ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២; សុ. និ. អដ្ឋ. ១.ឧរគសុត្តវណ្ណនា; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០)។

ឯវមយំ សង្ខេបតោ ទុវិធោ ភេទតោ ច ទសវិធោ វិនយោ ភិន្នសំវរត្តា, បហាតព្ពស្ស ច អប្បហីនត្តា យស្មា ឯតស្ស អស្សុតវតោ បុថុជ្ជនស្ស នត្ថិ, តស្មា អភាវតោ តស្ស អយំ "អវិនីតោ"តិ វុច្ចតីតិ។ ឯសេវ នយោ **សប្បុរិសានំ អទស្សាវី សប្បុរិសធម្មស្ស អកោវិទោ, សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ**តិ ឯត្ថាបិ។ និន្នានាករណញ្ហិ ឯតមត្ថតោ។ យថាហ – "យេវ តេ អរិយា, តេវ តេ សប្បុរិសា។ យេវ តេ សប្បុរិសា, តេវ តេ អរិយា។ យោ ឯវ សោ អរិយានំ ធម្មោ, សោ ឯវ សោ សប្បុរិសានំ ធម្មោ។ យោ ឯវ សោ សប្បុរិសានំ ធម្មោ, សោ ឯវ សោ អរិយានំ ធម្មោ។ យេវ តេ អរិយវិនយា, តេវ តេ សប្បុរិសវិនយា។ យេវ តេ សប្បុរិសវិនយា, តេវ តេ អរិយវិនយា។ អរិយេតិ វា, សប្បុរិសេតិ វា, អរិយធម្មេតិ វា, សប្បុរិសធម្មេតិ វា, អរិយវិនយេតិ វា, សប្បុរិសវិនយេតិ វា ឯសេសេ ឯកេ ឯកដ្ឋេ សមេ សមភាគេ តជ្ជាតេ តញ្ញេវាតិ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១០០៧; បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៣០)។

រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតីតិ ឥធេកច្ចោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, "យំ រូបំ, សោ អហំ, យោ អហំ, តំ រូប"ន្តិ រូបញ្ច អត្តានញ្ច អទ្វយំ សមនុបស្សតិ។ សេយ្យថាបិ តេលប្បទីបស្ស ឈាយតោ "យា អច្ចិ, សោ វណ្ណោ។ យោ វណ្ណោ, សា អច្ចី"តិ អច្ចិញ្ច វណ្ណញ្ច អទ្វយំ សមនុបស្សតិ, ឯវមេវ ឥធេកច្ចោ រូបំ អត្តតោ...បេ.... សមនុបស្សតីតិ (បដិ. ម. ១.១៣០-១៣១) ឯវំ រូបំ "អត្តា"តិ ទិដ្ឋិបស្សនាយ បស្សតិ។ **រូបវន្តំ វា អត្តាន**ន្តិ អរូបំ "អត្តា"តិ គហេត្វា ឆាយាវន្តំ រុក្ខំ វិយ តំ រូបវន្តំ "អត្តា"តិ សមនុបស្សតិ។ **អត្តនិ វា រូប**ន្តិ អរូបមេវ "អត្តា"តិ គហេត្វា បុប្ផស្មិំ គន្ធំ វិយ អត្តនិ រូបំ សមនុបស្សតិ។ **រូបស្មិំ វា អត្តាន**ន្តិ អរូបមេវ "អត្តា"តិ គហេត្វា ករណ្ឌកេ មណិំ វិយ តំ អត្តានំ រូបស្មិំ សមនុបស្សតិ។ **វេទនា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ "រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ សុទ្ធរូបំយេវ "អត្តា"តិ កថិតំ។ "រូបវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា រូបំ, រូបស្មិំ វា អត្តានំ។ វេទនំ អត្តតោ... សញ្ញំ... សង្ខារេ... វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី"តិ (បដិ. ម. ១.១៣១) ឥមេសុ សត្តសុ ឋានេសុ អរូបំ "អត្តា"តិ កថិតំ, "វេទនាវន្តំ វា អត្តានំ, អត្តនិ វា វេទនា, វេទនាយ វា អត្តាន"ន្តិ ឯវំ ចតូសុ ខន្ធេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ វសេន ទ្វាទសសុ ឋានេសុ រូបារូបមិស្សកោ អត្តា កថិតោ។ តត្ថ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ។ វេទនំ... សញ្ញំ... សង្ខារេ... វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតីតិ បញ្ចសុ ឋានេសុ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ កថិតា។ អវសេសេសុ សស្សតទិដ្ឋិ។ ឯវមេត្ថ បន្នរស ភវទិដ្ឋិយោ បញ្ច វិភវទិដ្ឋិយោ ហោន្តិ។ តា សព្ពាបិ មគ្គាវរណា, ន សគ្គាវរណា, បឋមមគ្គវជ្ឈាតិ វេទិតព្ពា។

អារញ្ញិកោតិ អរញ្ញេ និវាសំ។ **បវនេ**តិ មហន្តេ គម្ភីរវនេ។ **ចរមានោ**តិ តហិំ តហិំ វិចរមានោ។ **វិស្សត្ថោ គច្ឆតី**តិ និព្ភយោ និរាសង្កោ ចរតិ។ **អនាបាថគតោ លុទ្ទស្សា**តិ មិគលុទ្ទស្ស បរម្មុខគតោ។ **អន្ធមកាសិ មារ**ន្តិ កិលេសមារំ វា ទេវបុត្តមារំ វា អន្ធំ អកាសិ។ **អបទំ វធិត្វា**តិ កិលេសបទំ ហន្ត្វា នាសេត្វា។ **មារចក្ខុំ អទស្សនំ គតោ**តិ មារស្ស អទស្សនវិសយំ បត្តោ។ **អនាបាថគតោ**តិ មារស្ស បរម្មុខំ បត្តោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ភគវា ឥទម្បិ សុត្តំ អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច វុត្តសទិសោយេវ ធម្មាភិសមយោ អហោសីតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

មោឃរាជមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. បិង្គិយមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩. សោឡសមេ បិង្គិយសុត្តនិទ្ទេសេ – **ជិណ្ណោហមស្មិ អពលោ វីតវណ្ណោ**តិ សោ កិរ ព្រាហ្មណោ ជរាភិភូតោ វីសវស្សសតិកោ ជាតិយា, ទុព្ពលោ ច "ឥធ បាទំ ករិស្សាមី"តិ អញ្ញត្រេវ ករោតិ, វិនដ្ឋបុរិមឆវិវណ្ណោ ច។ តេនាហ – "ជិណ្ណោហមស្មិ អពលោ វីតវណ្ណោ"តិ។ **មាហំ នស្សំ មោមុហោ អន្តរាវា**តិ មាហំ តុយ្ហំ ធម្មំ អសច្ឆិកត្វា អន្តរា ឯវ អវិទ្វា ហុត្វា អនស្សិំ។ **ជាតិជរាយ ឥធ វិប្បហាន**ន្តិ ឥធេវ តវ បាទមូលេ បាសាណកេ ចេតិយេ វា ជាតិជរាយ វិប្បហានំ និព្ពានំ ធម្មរសំ អហំ វិជញ្ញំ, តំ មេ អាចិក្ខ។

អពាលោតិ ពលវិរហិតោ។ **ទុព្ពលោ**តិ ទុព្ពលពលោ។ **អប្បពលោ**តិ បរិត្តពលោ។ **អប្បថាមោ**តិ បរិត្តវីរិយោ។ **វីតវណ្ណោ**តិ បរិវត្តិតឆវិវណ្ណោ។ **វិគតវណ្ណោ**តិ អបគតឆវិវណ្ណោ។ **វិគច្ឆិតវណ្ណោ**តិ ទូរីភូតឆវិវណ្ណោ។ **យា សា បុរិមា សុភា វណ្ណនិភា**តិ យា សា សុភា សុន្ទរា បុរិមកាលេ សតិ, សា វណ្ណនិភា ឯតរហិ អន្តរហិតា វិគតា។ **អាទីនវោ បាតុភូតោ**តិ ឧបទ្ទវោ បាតុរហោសិ។ "យា សា បុរិមា សុភា វណ្ណនិភា"តិ បាឋំ ឋបេត្វា "យា សុភា អស្សា"តិ ឯកេ វណ្ណយន្តិ។

អសុទ្ធាតិ បងលាទីហិ អសុទ្ធា។ **អវិសុទ្ធា**តិ តិមិរាទីហិ អវិសុទ្ធា។ **អបរិសុទ្ធា**តិ សមន្តតោ ផោដបដលាទីហិ បរិយោនទ្ធត្តា អបរិសុទ្ធា។ **អវោទាតា**តិ នប្បសន្នា បសន្នសទិសា។ **នោ តថា ចក្ខុនា រូបេ បស្សាមី**តិ យថា បោរាណចក្ខុនា រូបារម្មណំ បស្សាមិ ឱលោកេមិ, តថា តេន បការេន ឥទានិ ន បស្សាមិ។ **សោតំ អសុទ្ធ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **មាហំ នស្សន្តិ** អហំ មា វិនស្សំ។

៩០. ឥទានិ យស្មា បិង្គិយោ កាយេ សាបេក្ខតាយ "ជិណ្ណោហមស្មី"តិអាទិមាហ ។ តេនស្ស ភគវា កាយេ សិនេហប្បហានត្ថំ **"ទិស្វាន រូបេសុ វិហញ្ញមានេ"**តិ គាថមាហ។ តត្ថ **រូបេសូ**តិ រូបហេតុ រូបបច្ចយា។ **វិហញ្ញមានេ**តិ កម្មការណាទីហិ ឧបហញ្ញមានេ។ **រុប្បន្តិ រូបេសូ**តិ ចក្ខុរោគាទីហិ ច រូបហេតុយេវ ជនា រុប្បន្តិ ពាធិយន្តិ។

ហញ្ញន្តីតិ ឃដីយន្តិ។ **វិហញ្ញន្តី**តិ វិហេសិយន្តិ។ **ឧបវិហញ្ញន្តី**តិ ហត្ថបាទច្ឆេទាទី លភន្តិ។ **ឧបឃាតិយន្តី**តិ មរណំ លភន្តិ។ **កុប្បន្តី**តិ បរិវត្តន្តិ។ **បីឡយន្តី**តិ វិឃាតំ អាបជ្ជន្តិ។ **ឃដ្ដយន្តី**តិ ឃដ្ដនំ បាបុណន្តិ។ **ព្យាធិតា**តិ ភីតា។ **ទោមនស្សិតា**តិ ចិត្តវិឃាតំ បត្តា។ **វេមានេ**តិ នស្សមានេ។

៩១. ឯវំ ភគវតា យាវ អរហត្តំ, តាវ កថិតំ បដិបត្តឹ សុត្វា បិង្គិយោ ជរាទុព្ពលតាយ វិសេសំ អនធិគន្ត្វា ច បុន **"ទិសា ចតស្សោ"**តិ ឥមាយ គាថាយ ភគវន្តំ ថោមេន្តោ ទេសនំ យាចតិ។

៩២. អថស្ស ភគវា បុនបិ យាវ អរហត្តំ, តាវ បដិបទំ ទស្សេន្តោ **"តណ្ហាធិបន្នេ"**តិ គាថមាហ។

តណ្ហាធិបន្នេតិ តណ្ហាយ វិមុច្ចិត្វា ឋិតេ។ **តណ្ហានុគេ**តិ តណ្ហាយ សហ គច្ឆន្តេ។ **តណ្ហានុគតេ**តិ តណ្ហាយ អនុពន្ធន្តេ។ **តណ្ហានុសដេ**តិ តណ្ហាយ សហ ធាវន្តេ។ **តណ្ហាយ បន្នេ**តិ តណ្ហាយ និមុគ្គេ។ **បដិបន្នេ**តិ តណ្ហាយ អវត្ថដេ។ **អភិភូតេ**តិ មទ្ទិតេ។ **បរិយាទិន្នចិត្តេ**តិ បរិយាទិយិត្វា គហិតកុសលចិត្តេ។

សន្តាបជាតេតិ សញ្ជាតចិត្តសន្តាបេ។ **ឦតិជាតេ**តិ រោគុប្បន្នេ។ **ឧបទ្ទវជាតេ**តិ អាទីនវជាតេ។ **ឧបសគ្គជាតេ**តិ ឧប្បន្នទុក្ខជាតេ។

វិរជំ វីតមលន្តិ ឯត្ថ **វិរជ**ន្តិ វិគតរាគាទិរជំ។ **វីតមល**ន្តិ វីតរាគាទិមលំ។ រាគាទយោ ហិ អជ្ឈោត្ថរណដ្ឋេន រជោ នាម, ទូសនដ្ឋេន មលំ នាម។ **ធម្មចក្ខុ**ន្តិ កត្ថចិ បឋមមគ្គញាណំ , កត្ថចិ អាទីនិ តីណិ មគ្គញាណានិ, កត្ថចិ ចតុត្ថមគ្គញាណម្បិ។ ឥធ បន ជដិលសហស្សស្ស ចតុត្ថមគ្គញាណំ។ បិង្គិយស្ស តតិយមគ្គញាណមេវ។ **យំ កិញ្ចិ សមុទយធម្មំ, សព្ពំ តំ និរោធធម្ម**ន្តិ វិបស្សនាវសេន ឯវំ បវត្តស្ស ធម្មចក្ខុំ ឧទបាទីតិ អត្ថោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

ឯវំ ឥទម្បិ សុត្តំ ភគវា អរហត្តនិកូដេនេវ ទេសេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ ច បិង្គិយោ អនាគាមិផលេ បតិដ្ឋាសិ។ សោ កិរ អន្តរន្តរា ចិន្តេសិ – "ឯវំ វិចិត្របដិភានំ នាម ទេសនំ ន លភតិ មយ្ហំ មាតុលោ ពាវរី សវនាយា"តិ។ តេន សិនេហវិក្ខេបេន អរហត្តំ បាបុណិតុំ នាសក្ខិ។ អន្តេវាសិកា បនស្ស សហស្សជដិលា អរហត្តំ បាបុណឹសុ។ សព្ពេវ ឥទ្ធិមយបត្តចីវរធរា ឯហិភិក្ខុនោ អហេសុន្តិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

បិង្គិយមាណវសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៣. ឥតោ បរំ សង្គីតិការា ទេសនំ ថោមេន្តា **"ឥទមវោច ភគវា"**តិអាទិមាហំសុ។ តត្ថ **ឥទមវោចា**តិ ឥទំ បារាយនំ អវោច។ **បរិចារកសោឡសាន**ន្តិ ពាវរិស្ស បរិចារកេន បិង្គិយេន សហ សោឡសានំ, ពុទ្ធស្ស វា

ភគវតោ បរិចារកានំ សោឡសានន្តិ បរិចារកសោឡសានំ។ តេ ឯវ ច ព្រាហ្មណា តត្ថ សោឡសសុ ទិសាសុ បុរតោ ច បច្ឆតោ ច វាមបស្សតោ ច ទក្ខិណបស្សតោ ច ឆ ឆ យោជនា និសិន្នា ឧជុកេន ទ្វាទសយោជនិកា អហោសិ។ **អជ្ឈិដ្ឋោ**តិ យាចិតោ។

៩៤-៩៧. **អត្ថមញ្ញាយា**តិ បាឡិអត្ថមញ្ញាយ។ **ធម្មមញ្ញាយា**តិ បាឡិមញ្ញាយ។ **បារាយន**ន្តិ ឯវំ ឥមស្ស ធម្មបរិយាយស្ស អធិវចនំ អារោបេត្វា តេសំ ព្រាហ្មណានំ នាមានិ កិត្តយន្តោ "**អជិតោ...បេ.... ពុទ្ធសេដ្ឋមុបាគមុំ**"ន្តិ អាហំសុ។ តត្ថ **សម្បន្នចរណ**ន្តិ និព្ពានបទដ្ឋានភូតេន បាតិមោក្ខសីលាទិនា សម្បន្នំ។ **ឥសិ**ន្តិ មហេសិំ។

និទ្ទេសេ **ឧបាគមិំសូ**តិ សមីបំ គមិំសុ។ **ឧបសង្កមិំសូ**តិ អវិទូរដ្ឋានំ គមិំសុ។ **បយិរុបាសិំសូ**តិ សមីបេ និសីទិំសុ។ **បរិបុច្ឆិំសូ**តិ បរិបុច្ឆំ អាហរិំសុ។ **បរិគណ្ហិំសូ**តិ តុលយិំសុ។ "ចោទយិំសូ"តិ កេចិ។

សីលាចារនិព្ពត្តីតិ ឧត្តមសីលាចារនិព្ពត្តិ, មគ្គេន និប្ផន្នសីលន្តិ អត្ថោ។

គម្ភីរេតិ ឧត្តានភាវបដិក្ខេបវចនំ។ **ទុទ្ទសេ**តិ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសេ, ទុក្ខេន ទដ្ឋព្ពេ, ន សក្កា សុខេន ទដ្ឋុំ។ ទុទ្ទសត្តាវ **ទុរនុពោធេ**, ទុក្ខេន អវពុជ្ឈិតព្ពេ, ន សក្កា សុខេន អវពុជ្ឈិតុំ។ **សន្តេ**តិ និព្ពុតេ។ **បណីតេ**តិ អតប្បកេ។ ឥទំ ទ្វយំ លោកុត្តរមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អតក្កាវចរេ**តិ តក្កេន ន អវចរិតព្ពេ ន ឱគាហិតព្ពេ ញាណេនេវ អវចរិតព្ពេ។ **និបុណេ**តិ សណ្ហេ។ **បណ្ឌិតវេទនីយេ**តិ សម្មា បដិបន្នេហិ បណ្ឌិតេហិ វេទិតព្ពេ។

៩៨. **តោសេសី**តិ តុដ្ឋិំ អាបាទេសិ។ **វិតោសេសី**តិ វិវិធា តេសំ សោមនស្សំ ឧប្បាទេសិ។ **បសាទេសី**តិ តេសំ ចិត្តប្បសាទំ អកាសិ ។ **អារាធេសី**តិ អារាធយិ សិទ្ធិំ បាបេសិ។ **អត្តមនេ អកាសី**តិ សោមនស្សវសេន សកមនេ អកាសិ។

៩៩. តតោ បរំ **ព្រហ្មចរិយមចរិំសូ**តិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ អចរិំសុ។

១០១. **តស្មា បារាយន**ន្តិ តស្ស បារភូតស្ស និព្ពានស្ស អាយតនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា

១០២. **បារាយនមនុគាយិស្ស**ន្តិ អស្ស អយំ សម្ពន្ធោ – ភគវតា ហិ បារាយនេ ទេសិតេ សោឡសសហស្ស ជដិលា អរហត្តំ បាបុណិំសុ, អវសេសានញ្ច ចុទ្ទសកោដិសង្ខានំ ទេវមនុស្សានំ ធម្មាភិសមយោ អហោសិ។ វុត្តញ្ចេតំ បោរាណេហិ –

> "តតោ បាសាណកេ រម្មេ, បារាយនសមាគមេ;
> អមតំ បាបយី ពុទ្ធោ, ចុទ្ទស បាណកោដិយោ"តិ។ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.១១៣៨);

និដ្ឋិតាយ បន ធម្មទេសនាយ តតោ តតោ អាគតា មនុស្សា ភគវតោ អានុភាវេន អត្តនោ អត្តនោ គាមនិគមាទីស្វេវ បាតុរហេសុំ។ ភគវាបិ សាវត្ថិមេវ អគមាសិ បរិចារកសោឡសាទីហិ អនេកេហិ ភិក្ខុសហស្សេហិ បរិវុតោ។ តត្ថ បិង្គិយោ ភគវន្តំ វន្ទិត្វា អាហ – "គច្ឆាមហំ, ភន្តេ, ពាវរិស្ស ពុទ្ធុប្បាទំ អារោចេតុំ, បដិស្សុតញ្ហិ តស្សេវ មយា"តិ។ អថ ភគវតា អនុញ្ញាតោ ញាណគមនេនេវ គោធាវរីតីរំ គន្ត្វា បាទគមនេន អស្សមាភិមុខោ អគមាសិ។ តមេនំ ពាវរី ព្រាហ្មណោ មគ្គំ ឱលោកេន្តោ និសិន្នោ ទូរតោវ តំ ខារិជដាទិវិរហិតំ ភិក្ខុវេសេនាគច្ឆន្តំ ទិស្វា "ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បន្នោ"តិ និដ្ឋមគមាសិ។ សម្បត្តញ្ចាបិ នំ បុច្ឆិ – "កឹ, បិង្គិយ, ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បន្នោ"តិ? "អាម, ព្រាហ្មណ, ឧប្បន្នោ, បាសាណកេ ចេតិយេ និសិន្នោ អម្ហាកំ ធម្មំ ទេសេសិ, តមហំ តុយ្ហំ ទេសេស្សាមី"តិ។ តតោ ពាវរី មហតា សក្ការេន សបរិសោ តំ បូជេត្វា អាសនំ បញ្ញាបេសិ។ តត្ថ និសីទិត្វា បិង្គិយោ "**បារាយនមនុគាយិស្សំ**"ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ **អនុគាយិស្សន្តិ** ភគវតោ គីតំ អនុគាយិស្សំ។ **យថាទក្ខីតិ** យថា សាមំ សច្ចាភិសម្ពោធេន អសាធារណញាណេន ច អទ្ទក្ខិ។ **និក្កាមោតិ** បហីនកាមោ។ “និក្កមោ”តិបិ បាឋោ, វីរិយវាតិ អត្ថោ។ និក្ខន្តោ វា អកុសលបក្ខា។ **និព្ពានោតិ** កិលេសវនវិរហិតោ, តណ្ហាវិរហិតោ ឯវ វា។ **កិស្ស ហេតុ មុសា ភណេតិ** យេហិ កិលេសេហិ មុសា ភណេយ្យ, ឯតេ តស្ស បហីនាតិ ទស្សេតិ។ ឯតេន ព្រាហ្មណស្ស សវនេ ឧស្សាហំ ជនេតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.១១៣៨)។

អមលោតិ កិលេសមលវិរហិតោ។ **វិមលោតិ** វិគតកិលេសមលោ។ **និម្មលោតិ** កិលេសមលសុទ្ធោ។ **មលាបគតោតិ** កិលេសមលា ទូរីភូតោ ហុត្វា ចរតិ។ **មលវិប្បហីនោតិ** កិលេសមលប្បហីនោ។ **មលវិមុត្តោតិ** កិលេសេហិ វិមុត្តោ។ **សព្ពមលវីតិវត្តោតិ** វាសនាទិសព្ពកិលេសមលំ អតិក្កន្តោ។ **តេ វនាតិ** ឯតេ វុត្តប្បការា កិលេសា។

១០៣. វណ្ណុបសំហិតន្តិ គុណូបសំហិតំ។

១០៤. **សច្ចវ្ហយោតិ** ពុទ្ធោ ហិ សច្ចេនេវ អវ្ហានេន នាមេន យុត្តោ។ **ព្រហ្មេតិ** តំ ព្រាហ្មណំ អាលបតិ។

តត្ថ **លោកោតិ** លុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ។ **ឯកោ លោកោ ភវលោកោតិ** តេភូមកវិបាកោ។ សោ ហិ ភវតីតិ ភវោ, ភវោ ឯវ លោកោ ភវលោកោ។ **ភវលោកោ ច សម្ភវលោកោ ចាតិ** ឯត្ថ ឯកេកោ ទ្វេ ទ្វេ ហោតិ។ ភវលោកោ ហិ សម្បត្តិភវវិបត្តិភវវសេន ទុវិធោ។ សម្ភវលោកោបិ សម្បត្តិសម្ភវវិបត្តិសម្ភវវសេន ទុវិធោ។ តត្ថ **សម្បត្តិភវលោកោតិ** សុគតិលោកោ។ សោ ហិ ឥដ្ឋផលត្តា សុន្ទរោ លោកោតិ សម្បត្តិ, ភវតីតិ ភវោ, សម្បត្តិ ឯវ ភវោ សម្បត្តិភវោ, សោ ឯវ លោកោ សម្បត្តិភវលោកោ។ **សម្បត្តិសម្ភវលោកោតិ** សុគតូបគំ កម្មំ។ តញ្ហិ សម្ភវតិ ឯតស្មា ផលន្តិ សម្ភវោ, សម្បត្តិយា សម្ភវោ សម្បត្តិសម្ភវោ, សម្បត្តិសម្ភវោ ឯវ លោកោ សម្បត្តិសម្ភវលោកោតិ។

វិបត្តិភវលោកោតិ អបាយលោកោ។ សោ ហិ អនិដ្ឋផលត្តា វិរូបោ លោកោតិ វិបត្តិ, ភវតីតិ ភវោ, វិបត្តិ ឯវ ភវោ វិបត្តិភវោ, វិបត្តិភវោ ឯវ លោកោ វិបត្តិភវលោកោ។ **វិបត្តិសម្ភវលោកោតិ** អបាយូបគំ កម្មំ។ តញ្ហិ សម្ភវតិ ឯតស្មា ផលន្តិ សម្ភវោ, វិបត្តិយា សម្ភវោ វិបត្តិសម្ភវោ, វិបត្តិសម្ភវោ ឯវ លោកោ វិបត្តិសម្ភវលោកោតិ។ **តិស្សោ វេទនាតិ** សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា, អទុក្ខមសុខា វេទនា លោកិយា ឯវ។ **អាហារាតិ** បច្ចយា។ បច្ចយា ហិ អត្តនោ ផលំ អាហរន្តីតិ អាហារា។ កពឡីការាហារោ ផស្សាហារោ មនោសញ្ចេតនាហារោ វិញ្ញាណាហារោតិ ចត្តារោ។ វត្ថុវសេន កពឡីកត្តព្ពត្តា កពឡីការោ, អជ្ឈោហរិតព្ពត្តា អាហារោ, ឱទនកុម្មាសាទិវត្ថុកាយ ឱជាយេតំ នាមំ។ សា ហិ ឱជដ្ឋមករូបានិ អាហរតីតិ អាហារោ។ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ឆព្ពិធោ ផស្សោ តិស្សោ វេទនា អាហរតីតិ អាហារោ។ មនសោ សញ្ចេតនា ន សត្តស្សាតិ មនោសញ្ចេតនា យថា ចិត្តេកគ្គតា, មនសា វា សម្បយុត្តា សញ្ចេតនា មនោសញ្ចេតនា យថា អាជញ្ញរថោ, តេភូមកកុសលាកុសលចេតនា។ សា ហិ តយោ ភវេ អាហរតីតិ អាហារោ។ វិញ្ញាណន្តិ ឯកូនវីសតិភេទំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ។ តញ្ហិ បដិសន្ធិនាមរូបំ អាហរតីតិ អាហារោ។

ឧបាទានក្ខន្ធាតិ ឧបាទានគោចរា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា, មជ្ឈេ បទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឧបាទានសម្ភូតា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា តិណគ្គិ, ថុសគ្គិ។ ឧបាទានវិធេយ្យា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា រាជបុរិសោ។ ឧបាទានប្បភវា វា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធា យថា បុប្ផរុក្ខោ, ផលរុក្ខោ។ ឧបាទានានិ បន កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ អត្តវាទុបាទានន្តិ ចត្តារិ។ អត្ថតោ បន ភុសំ អាទានន្តិ ឧបាទានំ។ រូបុបាទានក្ខន្ធោ, វេទនុបាទានក្ខន្ធោ, សញ្ញុបាទានក្ខន្ធោ, សង្ខារុបាទានក្ខន្ធោ, វិញ្ញាណុបាទានក្ខន្ធោតិ បញ្ច។ **ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានីតិ** ចក្ខាយតនំ, សោតាយតនំ, ឃានាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, កាយាយតនំ, មនាយតនំ។ **សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ** វុត្តនយា ឯវ។ តថា **អដ្ឋ លោកធម្មា**។ អបិ ច – លាភោ, អលាភោ, យសោ, អយសោ, និន្ទា, បសំសា, សុខំ, ទុក្ខន្តិ ឥមេ អដ្ឋ លោកប្បវត្តិយា សតិ អនុបរិវត្តនធម្មកត្តា លោកស្ស ធម្មាតិ លោកធម្មា។ ឯតេហិ មុត្តោ សត្តោ នាម នត្ថិ, ពុទ្ធានម្បិ ហោន្តិយេវ។ យថាហ –

> “អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, លោកធម្មា លោកំ អនុបរិវត្តន្តិ, លោកោ ច អដ្ឋ លោកធម្មេ អនុបរិវត្តតិ។ កតមេ អដ្ឋ? លាភោ ច អលាភោ ច…បេ… សុខញ្ច ទុក្ខញ្ច។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, អដ្ឋ លោកធម្មា លោកំ អនុបរិវត្តន្តិ, លោកោ ច ឥមេ អដ្ឋ លោកធម្មេ អនុបរិវត្តតី”តិ (អ. និ. ៨.៦)។

តត្ថ **អនុបរិវត្តន្តីតិ** អនុពន្ធន្តិ នប្បជហន្តិ, លោកតោ ន និវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **លាភោតិ** បព្ពជិតស្ស ចីវរាទិ, គហដ្ឋស្ស ធនធញ្ញាទិលាភោ។ សោយេវ អលព្ភមានោ លាភោ អលាភោ ន លាភោ **អលាភោតិ** វុច្ចតិ, នោ ច

អត្ថាភាវប្បត្តិតោ បរិញ្ញេយ្យោ សិយា។ **យសោ**តិ បរិវារោ។ សោយេវ អលព្ភមានោ យសោ **អយសោ។ និន្ទា**តិ អ
វណ្ណភណនំ។ **បសំសា**តិ វណ្ណភណនំ។ **សុខ**ន្តិ កាមាវចរកាយិកចេតសិកំ។ **ទុក្ខ**ន្តិ បុថុជ្ជនសោតាបន្ន
សកទាគាមីនំ កាយិកចេតសិកំ, អនាគាមិអរហន្តានំ កាយិកមេវ។ **សត្តាវាសា**តិ សត្តានំ អាវាសា, វសនដ្ឋានា
នីតិ អត្ថោ។ តានិ បន តថា បកាសិតា ខន្ធា ឯវ។ សត្តសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ អសញ្ញសត្តេន ច នេវសញ្ញានា
សញ្ញាយតនេន ច សទ្ធឹ នវ សត្តាវាសា។ **ទសាយតនានី**តិ ចក្ខាយតនំ, រូបាយតនំ, សោតាយតនំ, សទ្ទាយតនំ,
ឃានាយតនំ, គន្ធាយតនំ, ជិវ្ហាយតនំ, រសាយតនំ, កាយាយតនំ, ផោដ្ឋព្ពាយតនន្តិ ឯវំ ទស។
ទ្វាទសាយតនានីតិ មនាយតនធម្មាយតនេហិ សទ្ធឹ ឯវំ ទ្វាទស។ **អដ្ឋារស ធាតុយោ**តិ ចក្ខុធាតុ, រូបធាតុ, ចក្ខុ
វិញ្ញាណធាតុ…បេ…. មនោធាតុ, ធម្មធាតុ, មនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឯកេកស្មឹ តីណិ តីណិ កត្វា អដ្ឋារស
ធាតុយោ។

សទិសនាមោតិ តេសំ សទិសនាមោ ឯកគុណវណ្ណនាមោ។ **សទិសវ្ហយោ**តិ ឯកគុណវណ្ណនាមេន អវ្ហាយនោ។
សច្ចសទិសវ្ហយោតិ អវិតថឯកគុណវណ្ណនាមេន អវិបរីតេន អវ្ហាយនោ។

អាសិតោតិ ឧបសង្កមិតោ។ **ឧបាសិតោ**តិ ឧបគន្ត្វា សេវិតោ។ **បយិរុបាសិតោ**តិ ភត្តិវសេន អតីវ
សេវិតោ។

១០៥. កុព្ពនកន្តិ បរិត្តវនំ។ **ពហុប្ផលំ កាននមាវសេយ្យា**តិ អនេកផលាទិវិកតិភរិតកាននំ អាគម្ម
វសេយ្យ។ **អប្បោទស្មេ**តិ ពារិប្បភុតិកេ បរិត្តបញ្ចេ។ **មហោទធិ**ន្តិ អនោតត្តាទី មហន្តំ ឧទករាសឹ។

អប្បទស្សាតិ មន្ទទស្សិនោ។ **បរិត្តទស្សា**តិ អតិមន្ទទស្សិនោ។ **ថោកទស្សា**តិ បរិត្តតោបិ អតិបរិត្ត
ទស្សិនោ។ **ឱមកទស្សា**តិ ហេដ្ឋិមទស្សិនោ។ **លាមកទស្សា**តិ អប្បធានទស្សិនោ។ **ឆតុក្កទស្សា**តិ ន ឧត្តម
ទស្សិនោ។ **អប្បមាណទស្ស**ន្តិ បមាណំ អតិក្កមិត្វា អប្បមាណំ និព្ពានទស្សំ។ **អគ្គទស្ស**ន្តិ “អគ្គតោ វេ
បសន្នាន”ន្តិអាទិនា (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) នយេន អគ្គធម្មទស្សំ។ **សេដ្ឋទស្ស**ន្តិ សម្ពុទ្ធោ ទ្វិបទសេដ្ឋោតិ
សេដ្ឋទស្សំ។ **វិសេដ្ឋទស្ស**ន្តិអាទីនិ ចត្តារិ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតានិ។ **អសម**ន្តិ ន សមំ អសមំ សព្ពញ្ញុំ។ **អសមសម**ន្តិ
អសមេហិ អតីតពុទ្ធេហិ សមំ អសមសមំ។ **អប្បដិសម**ន្តិ អត្តនោ សទិសវិរហិតំ។ **អប្បដិភាគ**ន្តិ អត្តនោ បដិ
ពិម្ពវិរហិតំ។ **អប្បដិបុគ្គល**ន្តិ បដិមល្លបុគ្គលវិរហិតំ។ **ទេវាតិទេវ**ន្តិ វិសុទ្ធិទេវានម្បិ អតិទេវំ។ អភិមង្គល
សម្មតដ្ឋេន **ឧសភំ**។ អឆម្ភិតដ្ឋេន **បុរិសសីហំ**។ និទ្ទោសដ្ឋេន **បុរិសនាគំ**។ ឧត្តមដ្ឋេន **បុរិសាជញ្ញំ**។ អដ្ឋ
បរិសបថវឹ ឧប្បីឡេត្វា សទេវកេ លោកេ កេនចិ បច្ចត្ថិកេន បច្ចាមិត្តេន អកម្បិយេ អចលដ្ឋានេ តិដ្ឋនដ្ឋេន
បុរិសនិសភំ។ ធម្មទេសនាធុរវហនដ្ឋេន **បុរិសធោរយ្ហំ**។

មានសកំ វា សរន្តិ មនសា ចិន្តេត្វា កតំ បល្លំ វា នាមមេវ វា។ **អនោតត្តំ វា ទហ**ន្តិ ចន្ទិមសូរិយា ទក្ខិណេន
វា ឧត្តរេន វា គច្ឆន្តា បព្ពតន្តរេន តំ ឱភាសេន្តិ, ឧជុំ គច្ឆន្តា ន ឱភាសេន្តិ, តេនេវស្ស “អនោតត្ត”ន្តិ សង្ខា
ឧទបាទិ។ ឯវរូបំ អនោតត្តំ វា ទហំ។ **អក្ខោភំ អមិតោទក**ន្តិ ចាលេតុំ អសក្កុណេយ្យំ អបរិមិតំ ឧទកជលរាសឹ។
ឯវមេវាតិ ឱបម្មសំសន្ទនំ, ពុទ្ធំ ភគវន្តំ អក្ខោភំ អាសភំ ឋានដ្ឋានេន ចាលេតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ **អមិតតេជ**ន្តិ
អបរិមិតញាណតេជំ។ **បភិន្នញាណ**ន្តិ ទសពលញាណាទិវសេន បភេទគតញាណំ។ **វិវដចក្ខុ**ន្តិ សមន្តចក្ខុំ។

បញ្ញាបភេទកុសលន្តិ “យា បញ្ញា បជាននា វិចយោ បវិចយោ”តិអាទិនា (ធ. ស. ១៦; វិភ. ៥២៥) នយេន
បញ្ញាយ បភេទជាននេ ឆេកំ។ **អធិគតបដិសម្ភិទ**ន្តិ បដិលទ្ធចតុបដិសម្ភិទំ។ **ចតុវេសារជ្ជប្បត្ត**ន្តិ “សម្មាសម្ពុទ្ធ
ស្ស តេ បដិជានតោ ឥមេ ធម្មា អនភិសម្ពុទ្ធា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.១៥០; អ. និ. ៤.៨) នយេន វុត្តេសុ ចតូសុ
ឋានេសុ វិសារទភាវប្បត្តំ។ **សទ្ធាធិមុត្ត**ន្តិ បរិសុទ្ធេ ផលសមាបត្តិចិត្តេ អធិមុត្តំ, តត្ថ បវិដ្ឋំ។ **សេតបច្ចត្ត**ន្តិ
វាសនាយ វិប្បហីនត្តា បរិសុទ្ធំ អាវេណិកអត្តភាវំ។ **អទ្វយភាណិ**ន្តិ បរិច្ឆិន្នវចនត្តា ទ្វិវចនវិរហិតំ។ **តាទិ**ន្តិ
តាទិសំ, ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ អកម្បនំ វា។ តថា បដិញ្ញា អស្សាតិ **តថាបដិញ្ញោ**, តំ។ **អបរិត្ត**ន្តិ ន ខុទ្ទកំ។ **មហន្ត**ន្តិ តេ
ធាតុំ អតិក្កមិត្វា មហន្តប្បត្តំ។

គម្ភីរន្តិ អញ្ញេសំ ទុប្បវេសំ។ **អប្បមេយ្យ**ន្តិ អតុលដ្ឋេន អប្បមេយ្យំ។ **ទុប្បរិយោគាហ**ន្តិ បរិយោគាហិតុំ
ទុក្ខប្បវេសំ។ **បហូតរតន**ន្តិ សទ្ធាទិរតនេហិ បហូតរតនំ។ **សាគរសម**ន្តិ រតនាករតោ សមុទ្ទសទិសំ។
ឆឡង្គុបេក្ខាយ សមន្នាគតន្តិ “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ”តិ (អ. និ. ៦.១) វុត្តនយេន
ឆឡង្គុបេក្ខាយ បរិបុណ្ណំ។ **អតុល**ន្តិ តុលវិរហិតំ, តុលយិតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ **វិបុល**ន្តិ អតិមហន្តំ។ **អប្បមេយ្យ**ន្តិ ប
មេតុំ អសក្កុណេយ្យំ។ **តំ តាទិស**ន្តិ តំ ភគវន្តំ តាទិគុណសម្បន្នំ។ **បវទតំ មគ្គវាទិន**ន្តិ បវទន្តានំ កថេន្តានំ
ឧត្តមំ កថយន្តំ វទន្តំ អធិគច្ឆិន្តិ សម្ពន្ធោ។ **មេរុមិវ នគាន**ន្តិ បព្ពតានំ អន្តរេ សិនេរុំ វិយ។ **គរុឡមិវ ទិជាន**ន្តិ

បក្ខិជាតានំ អន្តរេ សុបណ្ណំ វិយ។ **សីហមិវ មិគានន្តិ** ចតុប្បទានមន្តរេ សីហំ វិយ។ **ឧទធិមិវ អណ្ណវានន្តិ** វិត្ថិណ្ណអណ្ណវានំ អន្តរេ សមុទ្ទំ វិយ អធិគច្ឆឹ។ **ជិនបវរន្តិ** ពុទ្ធុត្តមំ។

១០៦. យេមេ បុព្ពេតិ យេ ឥមេ បុព្ពេ។

១០៧. តមោនុទាសីនោតិ តមោនុទោ អាសីនោ។ **ភូរិបញ្ញាណោតិ** ញាណទ្ធជោ។ **ភូរិមេធសោតិ** វិបុលបញ្ញោ។

និទ្ទេសេ **បភង្ករោតិ** តេជំករោ។ **អាលោកករោតិ** អនន្ធការករោ។ **ឱភាសករោតិ** ឱភាសំ ជោតឹ ករោតីតិ ឱភាសករោ។ ទីបសទិសំ អាលោកំ ករោតីតិ **ទីបង្ករោ**។ បទីបសទិសំ អាលោកំ ករោតីតិ **បទីបករោ។ ឧជ្ជោតករោតិ** បតាបករោ។ **បជ្ជោតករោតិ** ទិសាវិទិសា បតាបករោ។

ភូរិបញ្ញាណោតិ បុថុលញាណោ។ **ញាណបញ្ញាណោតិ** ញាណេន បាកដោ។ **បញ្ញាធជោតិ** ឧស្សិតដ្ឋេន បញ្ញាវ ធជោ អស្សាតិ បញ្ញាធជោ, ធជោ រថស្ស បញ្ញាណន្តិអាទីសុ (ជា. ២.២២.១៨៤១; ចូឡនិ. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេស ១០៧) វិយ។ ***វិភូតវិហារីតិ*** បាកដវិហារោ។

១០៨. សន្ទិដ្ឋិកមកាលិកន្តិ សាមំ បស្សិតព្ពំ ផលំ, ន ច កាលន្តរេ បត្តព្ពផលំ។ **អនីតិកន្តិ** កិលេសាទិឦតិវិរហិតំ។

សន្ទិដ្ឋិកន្តិ លោកុត្តរធម្មោ យេន អធិគតោ ហោតិ, តេន បរសទ្ធាយ គន្តព្ពតំ ហិត្វា បច្ចវេក្ខណញាណេន សយំ ទដ្ឋព្ពោតិ សន្ទិដ្ឋិកោ, តំ សន្ទិដ្ឋិកំ។ អត្តនោ ផលំទានំ សន្ធាយ នាស្ស កាលោតិ អកាលោ, អកាលោយេវ អកាលិកោ។ យោ ឯត្ថ អរិយមគ្គធម្មោ, សោ អត្តនោ សមនន្តរមេវ ផលំ ទេតីតិ អត្ថោ, តំ **អកាលិកំ**។ ឯហិ បស្ស ឥមំ ធម្មន្តិ ឯវំ បវត្តំ ឯហិបស្សវិធឹ អរហតីតិ ឯហិបស្សិកោ, តំ **ឯហិបស្សិកំ**។ អាទិត្តំ ចេលំ វា សីសំ វា អជ្ឈុបេក្ខិត្វាបិ អត្តនោ ចិត្តេ ឧបនយំ អរហតីតិ ឱបនេយ្យិកោ, តំ **ឱបនេយ្យិកំ**។ សព្ពេហិបិ ឧគ្ឃដិតញ្ញូអាទីហិ “ភាវិតោ មេ មគ្គោ, អធិគតំ ផលំ, សច្ឆិកតោ និរោធោ”តិ អត្តនិ អត្តនិ វេទិតព្ពន្តិ **បច្ចត្តំ វេទិតព្ពំ វិញ្ញូហិ**។

១០៩. អថ នំ ពាវរី អាហ “**កឹ នុ តម្ហា**”តិ ទ្វេ គាថា។

មុហុត្តម្បីតិ ថោកម្បិ។ **ខណម្បីតិ** ន ពហុកម្បិ។ **លយម្បីតិ** មនម្បិ។ ***វយម្បីតិ*** កោដ្ឋាសម្បិ។ **អទ្ធម្បីតិ** ទិវសម្បិ។

១១១-១១៣. តតោ បិង្គិយោ ភគវតោ សន្តិកា អវិប្បវាសមេវ ទីបេន្តោ “**នាហំ តម្ហា**”តិអាទិមាហ។ **នាហំ យោ មេ...បេ.... បស្សាមិ នំ មនសា ចក្ខុនាវាតិ** តំ ពុទ្ធំ មំសចក្ខុនា វិយ មនសា បស្សាមិ។ **នមស្សមានោ វិវសេមិ រត្តិន្តិ** នមស្សមានោវ រត្តឹ អតិនាមេមិ។

១១៤. តេន **តេនេវ នតោតិ** យេន យេន ទិសាភាគេន ពុទ្ធោ, តេន តេនេវាហម្បិ នតោ, តន្និន្នោ តប្បោណោតិ ទស្សេតិ។

១១៥. ទុព្ពលថាមកស្សាតិ អប្បថាមកស្ស។ អថ វា ទុព្ពលស្ស ទុត្ថាមកស្ស ច, ពលវីរិយហីនស្សាបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តេនេវ កាយោ ន បលេតីតិ** តេនេវ ទុព្ពលត្ថាមកត្តេន កាយោ ន គច្ឆតិ, យេន ពុទ្ធោ, ន តេន គច្ឆតិ។ “ន បរេតី”តិបិ បាឋោ, សោ ឯវត្ថោ។ **តត្ថាតិ** ពុទ្ធស្ស សន្តិកេ។ **សង្កប្បយន្តាយាតិ** សង្កប្បគមនេន។ **តេន យុត្តោតិ** យេន ពុទ្ធោ, តេន យុត្តោ បយុត្តោ អនុយុត្តោតិ ទស្សេតិ។

យេន ពុទ្ធោតិ យេន ទិសាភាគេន ពុទ្ធោ ឧបសង្កមិតព្ពោ, តេន ទិសាភាគេន ន បលេតិ។ អថ វា ភុម្មត្ថេ ករណវចនំ។ យត្ថ ពុទ្ធោ តត្ថ ន បលេតិ ន គច្ឆតិ។ **ន វជតីតិ** បុរតោ ន យាតិ។ **ន គច្ឆតីតិ** និវត្តតិ។ **នាតិក្កមតីតិ** ន ឧបសង្កមតិ។

១១៦. បង្កេ សយានោតិ កាមកទ្ទមេ សយមានោ។ **ទីបា ទីបំ ឧបល្លវិន្តិ** សត្ថារាទិតោ សត្ថារាទី អធិគច្ឆឹ។ **អថទ្ទសាសិ សម្ពុទ្ធន្តិ** សោហំ ឯវំ ទុទ្ទិដ្ឋឹ គហេត្វា អន្វាហិណ្ឌន្តោ អថ បាសាណកចេតិយេ ពុទ្ធមទ្ទក្ខឹ។

តត្ថ **សេមានោ**តិ និសជ្ជមានោ។ **សយមានោ**តិ សេយ្យំ កប្បយមានោ។ **អាវសមានោ**តិ វសមានោ។ **បរិវសមានោ**តិ និច្ចំ វសមានោ។

ប្លវន្តិ ឧគ្គមិ។ **ឧប្លវន្តិ** ឧត្តរិ , **សម្ប្លវន្តិ** ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **អទ្ទស**ន្តិ និទ្ទេសស្ស ឧទ្ទេសបទំ។ **អទ្ទស**ន្តិ បស្សិ។ **អទ្ទក្ខិ**ន្តិ ឱលោកេសិ។ **អបស្សិ**ន្តិ ឯសិ។ **បដិវិជ្ឈិ**ន្តិ វិនិវិជ្ឈិ។

១១៧. ឥមិស្សា គាថាយ អវសានេ បិង្គិយស្ស ច ពាវរិស្ស ច ឥន្ទ្រិយបរិបាកំ វិទិត្វា ភគវា សាវត្ថិយំ ឋិតោយេវ សុវណ្ណោភាសំ មុញ្ចិ។ បិង្គិយោ ពាវរិស្ស ពុទ្ធគុណេ វណ្ណយន្តោ និសិន្នោ ឯវ តំ ឱភាសំ ទិស្វា “កឹ ឥទ”ន្តិ ឱលោកេន្តោ ភគវន្តំ អត្តនោ បុរតោ ឋិតំ វិយ ទិស្វា ពាវរិព្រាហ្មណស្ស “ពុទ្ធោ អាគតោ”តិ អារោចេសិ។ ព្រាហ្មណោ ឧដ្ឋាយាសនា អញ្ជលិំ បគ្គហេត្វា អដ្ឋាសិ។ ភគវាបិ ឱភាសំ ផរិត្វា ព្រាហ្មណស្ស អត្តានំ ទស្សេន្តោ ឧភិន្នម្បិ សប្បាយំ វិទិត្វា បិង្គិយមេវ អាលបមានោ “**យថា អហូ, វក្កលី**”តិ ឥមំ គាថមភាសិ។

តស្សត្ថោ – **យថា វក្កលិ**ត្ថេរោ សទ្ធាធិមុត្តោ អហោសិ, សទ្ធាធុរេនេវ អរហត្តំ បាបុណិ, យថា ច សោឡសន្នំ ឯកោ **ភទ្រាវុធោ** នាម, យថា ច **អាឡវិគោតមោ ច។ ឯវមេវ ត្វម្បិ បមុញ្ចស្សុ សទ្ធំ** , តតោ សទ្ធាយ អធិមុច្ចន្តោ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនា (ធ. ប. ២៧៧; ថេរគា. ៦៧៦; បដិ. ម. ១.៣១; កថា. ៧៥៣) នយេន វិបស្សនំ អារភិត្វា **មច្ចុធេយ្យស្ស បារំ** និព្ពានំ គមិស្សសីតិ អរហត្តនិកូដេន ទេសនំ និដ្ឋាបេសិ, ទេសនាបរិយោសានេ បិង្គិយោ អរហត្តេ, ពាវរី អនាគាមិផលេ បតិដ្ឋហិ, ពាវរិព្រាហ្មណស្ស សិស្សា បន បញ្ចសតា សោតាបន្នា អហេសុំ។

តត្ថ **មុញ្ចស្សូ**តិ មោចស្សុ។ **បមុញ្ចស្សូ**តិ មោចេហិ។ **អធិមុញ្ចស្សូ**តិ តត្ថ អធិមោក្ខំ ករស្សុ។ **ឱកប្បេហី**តិ ពហុមានំ ឧប្បាទេហីតិ។ **សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា**តិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន។ **សព្ពេ សង្ខារា ទុក្ខា**តិ ទុក្ខមដ្ឋេន។ **សព្ពេ ធម្មា អនត្តា**តិ អវសវត្តនដ្ឋេន។

១១៨. ឥទានិ បិង្គិយោ អត្តនោ បសាទំ និវេទេន្តោ “**ឯស ភិយ្យោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **បដិភានវា**តិ បដិភានប្បដិសម្ភិទាយ ឧបេតោ។

ភិយ្យោ ភិយ្យោតិ ឧបរូបរិ។

១១៩. **អធិទេវេ អភិញ្ញាយា**តិ អធិទេវករេ ធម្មេ ញត្វា។ **បរោបរ**ន្តិ ហីនបណីតំ, អត្តនោ ច បរស្ស ច អធិទេវត្តករំ សព្ពធម្មជាតំ អវេទីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កង្ខីនំ បដិជានត**ន្តិ កង្ខីនំយេវ សតំ “និក្កង្ខម្ហា”តិ បដិជានន្តានំ។

និទ្ទេសេ **បារាយនិកបញ្ហាន**ន្តិ បារាយនិកព្រាហ្មណានំ បុច្ឆានំ។ អវសានំ ករោតីតិ **អន្តករោ**។ កោដឹ ករោតីតិ **បរិយន្តករោ**។ សីមំ មរិយាទំ ករោតីតិ **បរិច្ឆេទករោ**។ និគមំ ករោតីតិ **បរិវដុមករោ**។ **សភិយបញ្ហាន**ន្តិ ន កេវលំ បារាយនិកព្រាហ្មណានំ បញ្ហានំ ឯវ, អថ ខោ សភិយបរិព្ពាជកាទីនម្បិ បញ្ហានំ អន្តំ ករោតីតិ ទស្សេតុំ “**សភិយបញ្ហាន**”ន្តិអាទិមាហ។

១២០. **អសំហីរ**ន្តិ រាគាទីហិ អសំហារិយំ។ **អសង្កុប្ប**ន្តិ អសង្កុប្បំ អវិបរិណាមធម្មំ។ ទ្វីហិបិ បទេហិ និព្ពានំ ភណតិ។ **អទ្ធា គមិស្សាមី**តិ ឯកំសេនេវ តំ អនុបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ គមិស្សាមិ។ **ន មេត្ថ កង្ខា**តិ នត្ថិ មេ ឯត្ថ និព្ពានេ កង្ខា។ **ឯវំ មំ ធារេហិ អធិមុត្តចិត្ត**ន្តិ បិង្គិយោ “ឯវមេវ ត្វម្បិ បមុញ្ចស្សុ សទ្ធ”ន្តិ ឥមិនា ភគវតោ ឱវាទេន អត្តនិ សទ្ធំ ឧប្បាទេត្វា សទ្ធាធុរេនេវ ច វិមុញ្ចិត្វា តំ សទ្ធាធិមុត្តិំ បកាសេន្តោ ភគវន្តំ អាហ – “ឯវំ មំ ធារេហិ អធិមុត្តចិត្ត”ន្តិ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ “យថា មំ ត្វំ អវច, ឯវមេវ មំ អធិមុត្តចិត្តំ ធារេហី”តិ។

ន សំហរិយតីតិ គហេត្វា សំហរិតុំ ន សក្កា។ **និយោគវចន**ន្តិ យុត្តវចនំ។ **អវត្ថាបនវចន**ន្តិ សន្និដ្ឋានវចនំ។ ឥមស្មឹ បារាយនវគ្គេ យំ អន្តរន្តរា ន វុត្តំ, តំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន គហេតព្ពំ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវ។

សទ្ធម្មប្បជ្ជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

បារាយនវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសោ

ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា

១. បឋមវគ្គវណ្ណនា

១២១. ឥតោ បរំ ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនាយ ឱកាសោ អនុប្បត្តោ។ តត្ថ “សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌ”ន្តិ ឥតោ បរំ អតិរេកបទមត្តមេវ វណ្ណយិស្សាម។ តត្ថ **សព្ពេសូ**តិ អនវសេសេសុ។ **ភូតេសូ**តិ សត្តេសុ។ ឯត្ថ ភូតេសូតិ កិញ្ចាបិ ភូតសទ្ទោ “ភូតស្មិំ បាចិត្តិយ”ន្តិ ឯវមាទីសុ (បាចិ. ៦៩) វិជ្ជមានេ, “ភូតមិទំ, សារិបុត្ត, សមនុបស្សសី”តិ ឯវមាទីសុ ខន្ធបញ្ចកេ, “ចត្តារោ ខោ, ភិក្ខុ, មហាភូតា ហេតូ”តិ ឯវមាទីសុ (ម. និ. ៣.៨៦) ចតុព្ពិធេ បថវីធាត្វាទិរូបេ, “យោ ច កាលឃសោ ភូតោ”តិ ឯវមាទីសុ (ជា. ១.២.១៩០) ខីណាសវេ, “សព្ពេវ និក្ខិបិស្សន្តិ, ភូតា លោកេ សមុស្សយ”ន្តិ ឯវមាទីសុ (ទី. និ. ២.២២០) សព្ពសត្តេ, “ភូតគាមបាតព្យតាយា”តិ ឯវមាទីសុ (បាចិ. ៩០) រុក្ខាទិកេ, “ភូតំ ភូតតោ បជានាតី”តិ ឯវមាទីសុ (ម. និ. ១.៣) ចាតុមហារាជិកានំ ហេដ្ឋា សត្តនិកាយំ ឧបាទាយ វត្តតិ។ ឥធ បន អវិសេសតោ បថវិបព្ពតាទីសុ ជាតា សត្តា ភូតាតិ វេទិតព្ពា។ តេសុ ភូតេសុ។ **និធាយា**តិ និក្ខិបិត្វា។

ទណ្ឌន្តិ កាយវចីមនោទណ្ឌំ, កាយទុច្ចរិតាទីនមេតំ អធិវចនំ។ កាយទុច្ចរិតញ្ហិ ទណ្ឌយតីតិ ទណ្ឌោ, ពាធេតិ អនយព្យសនំ បាបេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯវំ វចីទុច្ចរិតញ្ច មនោទុច្ចរិតញ្ច។ បហរណទណ្ឌោ ឯវ វា ទណ្ឌោ, តំ និធាយាតិបិ វុត្តំ ហោតិ។ **អវិហេឋយ**ន្តិ អវិហេឋយន្តោ។ **អញ្ញតរម្បី**តិ យំ កិញ្ចិ ឯកម្បិ។ **តេសម្បី**តិ តេសំ សព្ពភូតានំ។ **ន បុត្តមិច្ឆេយ្យា**តិ អត្រជោ ខេត្តជោ ទិន្នកោ អន្តេវាសិកោតិ ឥមេសុ ចតូសុ បុត្តេសុ យំ កិញ្ចិ បុត្តំ ន ឥច្ឆេយ្យ។ **កុតោ សហាយ**ន្តិ សហាយំ បន ឥច្ឆេយ្យាតិ កុតោ ឯវ ឯតំ។

ឯកោតិ បព្ពជ្ជាសង្ខាតេន ឯកោ, អទុតិយដ្ឋេន ឯកោ, តណ្ហាបហានដ្ឋេន ឯកោ, ឯកន្តវិគតកិលេសោតិ ឯកោ, ឯកោ បច្ចេកសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ឯកោ។ សមណសហស្សស្សបិ ហិ មជ្ឈេ វត្តមានោ គិហិសញ្ញោជនស្ស ឆិន្នត្តា ឯកោ, ឯវំ **បព្ពជ្ជាសង្ខាតេន** ឯកោ ។ ឯកោ តិដ្ឋតិ, ឯកោ គច្ឆតិ, ឯកោ និសីទតិ, ឯកោ សេយ្យំ កប្បេតិ, ឯកោ ឥរិយតិ វត្តតីតិ ឯកោ។ ឯវំ **អទុតិយដ្ឋេន** ឯកោ។

> “តណ្ហាទុតិយោ បុរិសោ, ទីឃមទ្ធាន សំសរំ;
> ឥត្ថភាវញ្ញថាភាវំ, សំសារំ នាតិវត្តតិ។
>
> “ឯវមាទីនវំ ញត្វា, តណ្ហំ ទុក្ខស្ស សម្ភវំ;
> វីតតណ្ហោ អនាទានោ, សតោ ភិក្ខុ បរិព្ពជេ”តិ។ (ឥតិវុ. ១៥, ១០៥; មហានិ. ១៩១; ចូឡនិ. បារាយនានុគីតិគាថានិទ្ទេស ១០៧) –

ឯវំ **តណ្ហាបហានដ្ឋេន** ឯកោ។ សព្ពកិលេសាស្ស បហីនា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតឹ អនុប្បាទធម្មាតិ ឯវំ **ឯកន្តវិគតកិលេសោ**តិ ឯកោ។ អនាចរិយកោ ហុត្វា សយម្ភូ សាមញ្ញេវ បច្ចេកសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ឯវំ **ឯកោ បច្ចេកសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ**តិ ឯកោ។

ចរេតិ យា ឥមា អដ្ឋ ចរិយាយោ។ សេយ្យថិទំ – យា បណិធិសម្បន្នានំ ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ ឥរិយាបថចរិយា, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានំ អជ្ឈត្តិកាយតនេសុ អាយតនចរិយា, អប្បមាទវិហារីនំ ចតូសុ សតិបដ្ឋានេសុ សតិចរិយា, អធិចិត្តមនុយុត្តានំ ចតូសុ ឈានេសុ សមាធិចរិយា, ពុទ្ធិសម្បន្នានំ ចតូសុ អរិយសច្ចេសុ ញាណចរិយា, សម្មា បដិបន្នានំ ចតូសុ អរិយមគ្គេសុ មគ្គចរិយា, អធិគតផលានំ ចតូសុ សាមញ្ញផលេសុ បដិបត្តិចរិយា, តិណ្ណំ ពុទ្ធានំ សព្ពសត្តេសុ លោកត្ថចរិយា, តត្ថ បទេសតោ បច្ចេកពុទ្ធសាវកានន្តិ។ យថាហ – “ចរិយាតិ អដ្ឋ ចរិយាយោ យា ឥរិយាបថចរិយា”តិ (ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២១; បដិ. ម. ១.១៩៧; ៣.២៨) វិត្ថារោ។ តាហិ ចរិយាហិ សមន្នាគតោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ អថ វា យា ឥមា “អធិមុច្ចន្តោ សទ្ធាយ ចរតិ, បគ្គណ្ហន្តោ វីរិយេន ចរតិ, ឧបដ្ឋហន្តោ សតិយា ចរតិ, អវិក្ខិត្តោ សមាធិនា ចរតិ, បជានន្តោ បញ្ញាយ ចរតិ, វិជានន្តោ វិញ្ញាណេន ចរតិ, ឯវំ បដិបន្នស្ស កុសលា ធម្មា អាយាបេន្តីតិ អាយតនចរិយាយ ចរតិ, ឯវំ បដិបន្នោ វិសេសមធិគច្ឆតីតិ វិសេសចរិយាយ ចរតី”តិ (ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២១; បដិ. ម. ១.១៩៧; ៣.២៩)

ឯវំ អបរាបិ អដ្ឋ ចរិយា វុត្តា។ តាហិ សមន្នាគតោ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ខគ្គវិសាណកប្បោ**តិ ខគ្គវិសាណោ នាម ខគ្គមិគសិង្គំ។

កប្ប -សទ្ទោ បនាយំ អភិសទ្ទហនវោហារកាលបញ្ញត្តិច្ឆេទនវិកប្បលេសសមន្តភាវសទិសាទិអនេកត្ថោ។ តថា ហិស្ស "ឱកប្បនីយមេតំ ភោតោ គោតមស្ស។ យថា តំ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា"តិ ឯវមាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) អភិសទ្ទហនត្ថោ។ "អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, បញ្ចហិ សមណកប្បេហិ ផលំ បរិភុញ្ជិតុ"ន្តិ ឯវមាទីសុ (ចូឡវ. ២៥០) វោហារោ។ "យេន សុទំ និច្ចកប្បំ វិហរាមី"តិ ឯវមាទីសុ (ម. និ. ១.៣៨៧) កាលោ។ "ឥច្ចាយស្មា កប្បោ"តិ ឯវមាទីសុ (សុ. និ. ១០៩៨; ចូឡនិ. កប្បមាណវបុច្ឆា ១១៧, កប្បមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៦១) បញ្ញត្តិ។ "អលង្កតោ កប្បិតកេសមស្សូ"តិ ឯវមាទីសុ (ជា. ២.២២.១៣៦៨) ឆេទនំ។ "កប្បតិ ទ្វង្គុលកប្បោ"តិ ឯវមាទីសុ (ចូឡវ. ៤៤៦) វិកប្បោ។ "អត្ថិ កប្បោ និបជ្ជិតុ"ន្តិ ឯវមាទីសុ (អ. និ. ៨.៨០) លេសោ។ "កេវលកប្បំ វេឡុវនំ ឱភាសេត្វា"តិ ឯវមាទីសុ (សំ. និ. ១.៩៤) សមន្តភាវោ។ "សត្ថុកប្បេន វត កិរ, ភោ, សាវកេន សទ្ធឹ មន្តយមានា ន ជានិម្ហា"តិ ឯវមាទីសុ (ម. និ. ១.២៦០) សទិសោ, បដិភាគោតិ អត្ថោ។ ឥធ បនស្ស សទិសោ បដិភាគោតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ, ខគ្គវិសាណសទិសោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អយំ តាវេត្ថ បទតោ អត្ថវណ្ណនា។

អធិប្បាយានុសន្ធិតោ បន ឯវំ វេទិតព្ពោ – យ្វាយំ វុត្តប្បការោ ទណ្ឌោ ភូតេសុ បវត្តិយមានោ អហិតោ ហោតិ, តំ តេសុ អប្បវត្តិយមានេសុ តប្បដិបក្ខភូតាយ មេត្តាយ ហិតូបសំហារេន ច សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ, និហិតទណ្ឌត្តា ឯវ ច យថា អនិហិតទណ្ឌា សត្តា ភូតានិ ទណ្ឌេន វា សត្ថេន វា បាណិនា វា លេឌ្ឌុនា វា វិហេឋេន្តិ, តថា អវិហេឋយំ, អញ្ញតរម្បិ តេសំ ឥមំ មេត្តាកម្មដ្ឋានមាគម្ម យទេវ តត្ថ វេទនាគតំ សញ្ញាសង្ខារវិញ្ញាណគតំ តញ្ច តទនុសារេនេវ តទញ្ញញ្ច សង្ខារគតំ វិបស្សិត្វា ឥមំ បច្ចេកពោធឹ អធិគតោម្ហី"តិ អយំ តាវ អធិប្បាយោ។

អយំ បន អនុសន្ធិ – ឯវំ វុត្តេ តេ អមច្ចា អាហំសុ – "ឥទានិ, ភន្តេ, កុហឹ គច្ឆថា"តិ? តតោ តេន "បុព្ពបច្ចេកសម្ពុទ្ធា កត្ថ វសន្តី"តិ អាវជ្ជេត្វា ញត្វា "គន្ធមាទនបព្ពតេ"តិ វុត្តេ បុនាហំសុ – "អម្ហេ ទានិ, ភន្តេ, បជហថ, ន ឥច្ឆថា"តិ។ អថ បច្ចេកពុទ្ធោ អាហ – "ន បុត្តមិច្ឆេយ្យា"តិ សព្ពំ។ តត្រាយំ អធិប្បាយោ – អហំ ឥទានិ អត្រជាទីសុ យំ កិញ្ចិ បុត្តម្បិ ន ឥច្ឆេយ្យំ, កុតោ បន តុម្ហាទិសំ សហាយំ។ តស្មា តុម្ហេសុបិ យោ មយា សទ្ធឹ គន្តុកាមោ មាទិសោ វា ហោតុំ ឥច្ឆតិ, សោ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ។ អថ វា តេហិ "អម្ហេ ទានិ, ភន្តេ, បជហថ, ន ឥច្ឆថា"តិ វុត្តេ សោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ "ន បុត្តមិច្ឆេយ្យ, កុតោ សហាយ"ន្តិ វត្វា អត្តនោ យថាវុត្តេនដ្ឋេន ឯកចរិយាយ គុណំ ទិស្វា បមុទិតោ បីតិសោមនស្សជាតោ ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៥)។

តត្ថ **តសា**តិ វិបាសកិរិយា។ **ថាវរា**តិ ខីណាសវា។ **ភយភេរវា**តិ ឧទ្ទានុខុទ្ទកា ចិត្តុត្រាសា។ **និធាយា**តិ ឆឌ្ឌេត្វា។ **និទហិត្វា**តិ បបេត្វា។ **ឱរោបយិត្វា**តិ អធោករិត្វា។ **សមោរោបយិត្វា**តិ អធោគតំ វិស្សជ្ជេត្វា។ **និក្ខិបិត្វា**តិ តតោ អបនេត្វា។ **បដិប្បស្សម្ភិត្វា**តិ សន្និសីទាបេត្វា។

អាលបនន្តិ អាទិតោ លបនំ។ **សល្លបន**ន្តិ សម្មា លបនំ។ **ឧល្លបន**ន្តិ ឧទ្ធំ កត្វា លបនំ។ **សមុល្លបន**ន្តិ បុនប្បុនំ ឧទ្ធំ កត្វា លបនំ។

ឥរិយាបថចរិយាតិ ឥរិយាបថានំ ចរិយា, បវត្តនន្តិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អាយតនចរិយា បន អាយតនេសុ សតិសម្បជញ្ញានំ ចរិយា។ **បត្តី**តិ ផលានិ។ តានិ ហិ បាបុណីយន្តីតិ "បត្តី"តិ វុត្តានិ។ សត្តលោកស្ស ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកា អត្ថា **លោកត្ថា**តិ អយំ វិសេសោ។

ឥទានិ តាសំ ចរិយានំ ភូមឹ ទស្សេន្តោ **"ចតូសុ ឥរិយាបថេសូ"**តិអាទិមាហ ។ **សតិបដ្ឋានេសូ**តិ អារម្មណសតិបដ្ឋានេសុបិ វុច្ចមានេសុ សតិតោ អនញ្ញានិ, វោហារវសេន បន អញ្ញានិ វិយ កត្វា វុត្តំ។ **អរិយសច្ចេសូ**តិ បុព្ពភាគេ លោកិយសច្ចញាណេន វិសុំ វិសុំ សច្ចបរិគ្គហវសេន វុត្តំ។ **អរិយមគ្គេសុ សាមញ្ញផលេសូ**តិ ច វោហារវសេនេវ វុត្តំ។ **បទេសតោ**តិ លោកត្ថចរិយាយ ឯកទេសេ។ និប្បទេសតោ ហិ លោកត្ថចរិយំ ពុទ្ធា ឯវ ករោន្តិ។ បុន តា ឯវ ចរិយាយោ ការកបុគ្គលវសេន ទស្សេន្តោ **"បណិធិសម្បន្នាន"**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បណិធិសម្បន្នា នាម ឥរិយាបថានំ សន្តត្តា ឥរិយាបថាវ បិតិយា សម្បន្នា អកម្បិតឥរិយាបថា ភិក្ខុភាវានុរូបេន សន្តេន ឥរិយាបថេន សម្បន្នា។

ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារានន្តិ ចក្ខាទីសុ ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ អត្តនោ អត្តនោ វិសយេ បវត្តំ ឯកេកទ្វារវសេន គុត្តំ ទ្វារំ ឯតេសន្តិ គុត្តទ្វារា, តេសំ គុត្តទ្វារានំ។ ទ្វារន្តិ ចេត្ថ ឧប្បត្តិទ្វារវសេន ចក្ខាទយោ ឯវ។ **អប្បមាទវិហារីន**ន្តិ សីលាទីសុ អប្បមាទវិហារវតំ។ **អធិចិត្តមនុយុត្តាន**ន្តិ វិបស្សនាយ បាទកភាវេន អធិចិត្តសង្ខាតំ សមាធឹ អនុយុត្តានំ។ **ពុទ្ធិសម្បន្នាន**ន្តិ នាមរូបវវត្ថានំ អាទឹ កត្វា យាវ គោត្រភុ, តាវ បវត្តេន ញាណេន សម្បន្នានំ ។ **សម្មា បដិបន្នាន**ន្តិ ចតុមគ្គក្ខណេ។ **អធិគតផលាន**ន្តិ ចតុផលក្ខណេ។ **តថាគតាន**ន្តិ តថា អាគតានំ។ **អរហន្តាន**ន្តិ ទូរកិលេសានំ។ **សម្មាសម្ពុទ្ធាន**ន្តិ សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មពុទ្ធានំ។ ឥមេសំ បទានំ អត្ថោ ហេដ្ឋា បកាសិតោ ឯវ។

បទេសតោ បច្ចេកពុទ្ធានន្តិ បច្ចេកសម្ពុទ្ធានំ ឯកទេសតោ។ **សាវកាន**ន្តិ សាវកានម្បិ ឯកទេសតោ។ **អធិមុច្ចន្តោ**តិ អធិមោក្ខំ ករោន្តោ។ **សទ្ធាយ ចរតី**តិ សទ្ធាវសេន បវត្តតិ។ **បគ្គណ្ហន្តោ**តិ ចតុសម្មប្បធានវីរិយេន បទហន្តោ។ **ឧបដ្ឋបេន្តោ**តិ សតិយា អារម្មណំ ឧបដ្ឋបេន្តោ។ **អវិក្ខេបំ ករោន្តោ**តិ សមាធិវសេន វិក្ខេបំ អករោន្តោ។ **បជានន្តោ**តិ ចតុសច្ចជាននបញ្ញាយ បការេន ជានន្តោ។ **វិជានន្តោ**តិ ឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តជវនបុព្ពង្គមេន អាវជ្ជនវិញ្ញាណេន អារម្មណំ វិជានន្តោ។ **វិញ្ញាណចរិយាយា**តិ អាវជ្ជនវិញ្ញាណចរិយាវសេន។ **ឯវំ បដិបន្នស្សា**តិ សហាវជ្ជនាយ ឥន្ទ្រិយចរិយាយ បដិបន្នស្ស។ **កុសលា ធម្មា អាយាបេន្តី**តិ សមថវិបស្សនាវសេន បវត្តា កុសលា ធម្មា ភុសំ យាបេន្តិ, បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **អាយតនចរិយាយា**តិ កុសលានំ ធម្មានំ ភុសំ យតនចរិយាយ, បវត្តនចរិយាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិសេសមធិគច្ឆតី**តិ វិក្ខម្ភនតទង្គសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិវសេន វិសេសំ អធិគច្ឆតិ។

ទស្សនចរិយា ច សម្មាទិដ្ឋិយាតិអាទីសុ សម្មា បស្សតិ, សម្មា វា តាយ បស្សន្តិ, បសដ្ឋា សុន្ទរា វា ទិដ្ឋីតិ **សម្មាទិដ្ឋិ,** តស្សា សម្មាទិដ្ឋិយា និព្ពានបច្ចក្ខករណេន ទស្សនចរិយា។ សម្មា សង្កប្បេតិ, សម្មា វា តេន សង្កប្បេន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា សង្កប្បោតិ **សម្មាសង្កប្បោ**។ តស្ស អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបនចរិយា។ សម្មា វទតិ, សម្មា វា តាយ វទន្តិ, បសដ្ឋា សុន្ទរា វា វាចាតិ **សម្មាវាចា,** មិច្ឆាវាចាវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ តស្សា ចតុព្ពិធវចីសំវរបរិគ្គហចរិយា។ សម្មា ករោតិ, សម្មា វា តេន ករោន្តិ, បសដ្ឋំ សុន្ទរំ វា កម្មន្តិ សម្មាកម្មំ, សម្មាកម្មមេវ **សម្មាកម្មន្តោ,** មិច្ឆាកម្មន្តវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ តស្ស តិវិធកាយសំវរសមុដ្ឋានចរិយា។ សម្មា អាជីវតិ, សម្មា វា តេន អាជីវន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា អាជីវោតិ **សម្មាអាជីវោ,** មិច្ឆាអាជីវវិរតិយា ឯតំ នាមំ។ តស្ស វោទានចរិយា បរិសុទ្ធចរិយា។ សម្មា វាយមតិ, សម្មា វា តេន វាយមន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា វាយាមោតិ **សម្មាវាយាមោ,** តស្ស បគ្គហចរិយា។ សម្មា សរតិ, សម្មា វា តាយ សរន្តិ, បសដ្ឋា សុន្ទរា វា សតីតិ **សម្មាសតិ,** តស្សា ឧបដ្ឋានចរិយា។ សម្មា សមាធិយតិ, សម្មា វា តេន សមាធិយន្តិ, បសត្ថោ សុន្ទរោ វា សមាធីតិ **សម្មាសមាធិ,** តស្ស អវិក្ខេបចរិយា។

តក្កប្បោតិ តេន កប្បោ, ឯវរូបោតិ អត្ថោ។ **តស្សទិសោ**តិ តេន សទិសោ, “តស្សទិកោ”តិ វា បាឋោ។ **តប្បដិភាគោ**តិ តេន បដិភាគោ តប្បដិភាគោ, ឯទិសោតិ អត្ថោ។ សាទុរសំ អតិក្កន្តំ លោណំ **អតិលោណំ។ លោណកប្បោ**តិ លោណសទិសោតិ វុច្ចតិ។ **អតិតិត្តក**ន្តិ អតិក្កន្តតិត្តកំ, បុចិមន្ទាទិកប្បោ តិត្តកសទិសោតិ វុច្ចតិ។ **អតិមធុរ**ន្តិ ខីរបាយាសាទិកំ។ **ហិមកប្បោ**តិ ហិមោទកសទិសោ។ **សត្ថុកប្បោ**តិ សត្ថុនា ពុទ្ធេន សទិសោ។ **ឯវមេវា**តិ ឱបម្មសម្បដិបាទនំ។

តត្រាយំ ឯតស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស សង្ខេបេន វិបស្សនាអាចិក្ខនវិធី ទស្សេត្វា គមិស្សាម។ តត្ថ នាមរូបបរិគ្គហំ កាតុកាមោ បច្ចេកពោធិសត្តោ រូបារូបអដ្ឋសមាបត្តីសុ យំ កិញ្ចិ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ វិតក្កាទីនិ ឈានង្គានិ ច តំសម្បយុត្តេ ច ផស្សាទយោ ធម្មេ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានវសេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា “សព្ពម្បេតំ អារម្មណាភិមុខំ នមនតោ នមនដ្ឋេន នាម”ន្តិ វវត្ថបេតិ។ តតោ តស្ស បច្ចយំ បរិយេសន្តោ “ហទយវត្ថុំ និស្សាយ បវត្តតី”តិ បស្សតិ។ បុន វត្ថុស្ស បច្ចយភូតានិ ច ឧបាទារូបានិ ច បស្សិត្វា “ឥទំ សព្ពំ រុប្បនតោ រូប”ន្តិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ បុន តទុភយំ “នមនលក្ខណំ នាមំ, រុប្បនលក្ខណំ រូប”ន្តិ ឯវំ សង្ខេបតោ នាមរូបំ វវត្ថបេតិ។ សមថយានិកវសេនេតំ វុត្តំ។ វិបស្សនាយានិកោ បន ចតុធាតុវវត្ថានមុខេន ភូតុបាទាយរូបានិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា “សព្ពម្បេតំ រុប្បនតោ រូប”ន្តិ បស្សតិ។ តតោ ឯវំ បរិច្ឆិន្នរូបស្ស ចក្ខាទីនិ និស្សាយ បវត្តមានា អរូបធម្មា អាបាថមាគច្ឆន្តិ។ តតោ សព្ពេបិ តេ អរូបធម្មេ នមនលក្ខណេន ឯកតោ កត្វា “ឥទំ នាម”ន្តិ បស្សតិ, សោ “ឥទំ នាមំ, ឥទំ រូប”ន្តិ ទ្វេធា វវត្ថបេតិ។ ឯវំ វវត្ថបេត្វា “នាមរូបតោ ឧទ្ធំ អញ្ញោ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា ទេវោ វា ព្រហ្មា វា នត្ថី”តិ បស្សតិ។

យថា ហិ អង្គសម្ភារា, ហោតិ សទ្ទោ រថោ ឥតិ;
ឯវំ ខន្ធេសុ សន្តេសុ, ហោតិ “សត្តោ”តិ សម្មុតិ។ (សំ. និ. ១.១៧១; មិ. ប. ២.១.១; កថា. ២៣៣);

ឯវមេវ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សន្តេសុ “សត្តោ បុគ្គលោ”តិ វោហារមត្តំ ហោតីតិ ឯវមាទិនា នយេន នាមរូបានំ យាថាវទស្សនសង្ខាតេន ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិភូតេន ញាណេន នាមរូបំ បរិគ្គហេត្វា បុន តស្ស បច្ចយម្បិ បរិគ្គណ្ហន្តោ វុត្តនយេន នាមរូបំ បរិគ្គហេត្វា “កោ នុ ខោ ឥមស្ស ហេតូ”តិ បរិយេសន្តោ អហេតុវាទវិសមហេតុវាទេសុ ទោសំ ទិស្វា រោគំ ទិស្វា តស្ស និទានំ សមុដ្ឋានម្បិ បរិយេសន្តោ វេជ្ជោ វិយ តស្ស ហេតុញ្ច បច្ចយញ្ច បរិយេសន្តោ អវិជ្ជា តណ្ហា ឧបាទានំ កម្មន្តិ ឥមេ ចត្តារោ ធម្មេ នាមរូបស្ស ឧប្បាទបច្ចយត្តា “ហេតូ”តិ ។ អាហារំ ឧបត្ថម្ភនបច្ចយត្តា “បច្ចយោ”តិ ច បស្សតិ។ ឥមស្ស ហិ កាយស្ស អវិជ្ជាទយោ តយោ ធម្មា មាតា វិយ ទារកស្ស ឧបនិស្សយា ហោន្តិ, កម្មំ បិតា វិយ បុត្តស្ស ជនកំ, អាហារោ ធាតិ វិយ ទារកស្ស សន្ធារកោតិ។ ឯវំ រូបកាយស្ស បច្ចយបរិគ្គហំ កត្វា បុន “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ”ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ៤.៦០; កថា. ៤៦៥) នយេន នាមកាយស្សបិ បច្ចយំ បរិគ្គណ្ហាតិ, ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ “អតីតានាគតាបិ ធម្មា ឯវមេវ វត្តន្តី”តិ សន្និដ្ឋានំ ករោតិ។

តស្ស យា សា បុព្ពន្តំ អារព្ភ “អហោសិំ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធានំ, ន នុ ខោ អហោសិំ, កិំ នុ ខោ, កថំ នុ ខោ, កិំ ហុត្វា កិំ អហោសិំ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិ បញ្ចវិធា វិចិកិច្ឆា វុត្តា។

យាបិ អបរន្តំ អារព្ភ “ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហំ អនាគតមទ្ធានំ, ន នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កិំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កថំ នុ ខោ ភវិស្សាមិ, កិំ ហុត្វា កិំ ភវិស្សាមិ នុ ខោ អហំ អនាគតមទ្ធាន”ន្តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) បញ្ចវិធា វិចិកិច្ឆា វុត្តា។

យាបិ ឯតរហិ វា បន បច្ចុប្បន្នំ អទ្ធានំ អារព្ភ កថំកថី ហោតិ “អហំ នុ ខោស្មិ, នោ នុ ខោស្មិ, កិំ នុ ខោស្មិ, កថំ នុ ខោស្មិ, អយំ នុ ខោ សត្តោ កុតោ អាគតោ, សោ កុហិំ គាមី ភវិស្សតី”តិ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) ឆព្ពិធា វិចិកិច្ឆា វុត្តា, សា សព្ពាបិ បហិយ្យតិ។ ឯវំ បច្ចយបរិគ្គហណេន តីសុ អទ្ធាសុ កង្ខំ វិតរិត្វា ឋិតំ ញាណំ “កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធី”តិបិ “ធម្មដ្ឋិតិញាណ”ន្តិបិ “យថាភូតញាណ”ន្តិបិ “សម្មាទស្សន”ន្តិបិ វុច្ចតិ។

ឯត្ថ បន តិស្សោ ហិ លោកិយបរិញ្ញា ញាតបរិញ្ញា តីរណបរិញ្ញា បហានបរិញ្ញាតិ។ តត្ថ “រុប្បនលក្ខណំ រូបំ, វេទយិតលក្ខណា វេទនា”តិ ឯវំ តេសំ តេសំ ធម្មានំ បច្ចត្តលក្ខណសល្លក្ខណវសេន បវត្តា បញ្ញា ញាតបរិញ្ញា នាម។ “រូបំ អនិច្ចំ, វេទនា អនិច្ចា”តិអាទិនា បន នយេន តេសំយេវ ធម្មានំ សាមញ្ញលក្ខណំ អារោបេត្វា បវត្តា លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាបញ្ញា តីរណបរិញ្ញា នាម។ តេសុ ឯវ បន ធម្មេសុ និច្ចសញ្ញាទិបជហនវសេន បវត្តា លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវ បញ្ញា បហានបរិញ្ញា នាម។

តត្ថ សង្ខារបរិច្ឆេទតោ បដ្ឋាយ យាវ បច្ចយបរិគ្គហា ញាតបរិញ្ញាយ ភូមិ។ ឯតស្មិញ្ហិ អន្តរេ ធម្មានំ បច្ចត្តលក្ខណបដិវេធស្សេវ អាធិបច្ចំ ហោតិ។ កលាបសម្មសនតោ បដ្ឋាយ យាវ ឧទយព្ពយានុបស្សនា តីរណបរិញ្ញាយ ភូមិ។ ឯតស្មិញ្ហិ អន្តរេ សាមញ្ញលក្ខណបដិវេធស្សេវ អាធិបច្ចំ ហោតិ។ ភង្គានុបស្សនតោ បដ្ឋាយ ឧបរិ បហានបរិញ្ញាយ ភូមិ។ តតោ ច បដ្ឋាយ ហិ អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតិ, ទុក្ខតោ អនុបស្សន្តោ សុខសញ្ញំ, អនត្តតោ អនុបស្សន្តោ អត្តសញ្ញំ, និព្ពិន្ទន្តោ នន្ទិំ, វិរជ្ជន្តោ រាគំ, និរោធេន្តោ សមុទយំ, បដិនិស្សជ្ជន្តោ អាទានំ បជហតីតិ ឯវំ និច្ចសញ្ញាទិបហានសាធិកានំ សត្តន្នំ អនុបស្សនានំ អាធិបច្ចំ។ ឥតិ ឥមាសុ តីសុ បរិញ្ញាសុ សង្ខារបរិច្ឆេទស្ស ចេវ បច្ចយបរិគ្គហស្ស ច សាធិតត្តា ឥមិនា យោគិនា ញាតបរិញ្ញាវ អធិគតា។

បុន “យំ កិញ្ចិ រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា…បេ…. យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ រូបំ ហុត្វា អភាវតោ អនិច្ចំ, ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា ទុក្ខំ, អវសវត្តិត្តា អនត្តា។ យា កាចិ វេទនា… សញ្ញា… យេ កេចិ សង្ខារា … យំ កិញ្ចិ វិញ្ញាណំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា ឱឡារិកំ វា សុខុមំ វា ហីនំ វា បណីតំ វា យំ ទូរេ សន្តិកេ វា, សព្ពំ វិញ្ញាណំ ហុត្វា អភាវតោ អនិច្ចំ, ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា ទុក្ខំ, អវសវត្តិត្តា អនត្តា”តិ ឯវមាទិនា (សំ. និ. ៣.៤៨; បដិ. ម. ១.៤៨) នយេន កលាបសម្មសនំ ករោតិ។ ឥទំ សន្ធាយ វុត្តំ “តិលក្ខណំ អារោបេត្វា”តិ។

ឯវំ សង្ខារេ អនិច្ចទុក្ខានត្តវសេន កលាបសម្មសនំ កត្វា បុន សង្ខារានំ ឧទយព្ពយមេវ បស្សតិ។ កថំ ? “អវិជ្ជាសមុទយា រូបសមុទយោ, តណ្ហាកម្មអាហារសមុទយា រូបសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០)។ ឯវំ រូបក្ខន្ធស្ស បច្ចយាយត្តតាទស្សនេន រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ ឯវំ បញ្ចហាការេហិ រូបក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ “អវិជ្ជានិរោធា រូបនិរោធោ, តណ្ហាកម្មអាហារនិរោធា រូប

និរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយនិរោធទស្សនេន រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតីតិ ឯវំ បញ្ចហាការេហិ រូបក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។

តថា “អវិជ្ជាសមុទយា វេទនាសមុទយោ, តណ្ហាកម្មផស្សសមុទយា វេទនាសមុទយោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយាយត្តតាទស្សនេន វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ, និព្ពត្តិលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស ឧទយំ បស្សតិ។ “អវិជ្ជានិរោធា វេទនានិរោធោ, តណ្ហាកម្មផស្សនិរោធា វេទនានិរោធោ”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) បច្ចយនិរោធទស្សនេន វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ, វិបរិណាមលក្ខណំ បស្សន្តោបិ វេទនាក្ខន្ធស្ស វយំ បស្សតិ។ ឯវំ សញ្ញាក្ខន្ធាទីសុបិ។

អយំ បន វិសេសោ – វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ផស្សដ្ឋានេ “នាមរូបសមុទយា, នាមរូបនិរោធា”តិ យោជេតព្ពំ។ ឯវំ ឯកេកស្មិំ ខន្ធេ បច្ចយសមុទយវសេន ច និព្ពត្តិលក្ខណវសេន ច បច្ចយនិរោធវសេន ច វិបរិណាមលក្ខណវសេន ច ឧទយព្ពយទស្សនេន ច ទស ទស កត្វា បញ្ញាស លក្ខណានិ វុត្តានិ។ តេសំ វសេន “ឯវម្បិ រូបស្ស ឧទយោ, ឯវម្បិ រូបស្ស វយោ”តិ បច្ចយតោ ចេវ ខណតោ ច វិត្ថារេន មនសិការំ ករោតិ។

តស្សេវំ ករោតោ “ឥតិ កិរ ឥមេ ធម្មា អហុត្វា សម្ភោន្តិ, ហុត្វា បដិវេន្តី”តិ ញាណំ វិសទំ ហោតិ។ “ឯវំ កិរ ឥមេ ធម្មា អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា និរុជ្ឈន្តី”តិ និច្ចនវា ហុត្វា សង្ខារា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ន កេវលញ្ច និច្ចនវា, សូរិយុគ្គមនេ ឧស្សាវពិន្ទុ វិយ ឧទកពុព្ពុឡោ វិយ ឧទកេ ទណ្ឌរាជិ វិយ អារគ្គេ សាសបោ វិយ វិជ្ជុប្បាទោ វិយ ច បរិត្តដ្ឋាយិនោ, មាយាមរីចិសុបិនាលាតចក្កគន្ធព្ពនគរផេណកទលិអាទយោ វិយ អសារា និស្សារា វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ឯត្តាវតា ច បន អនេន “វយធម្មមេវ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នញ្ច វយំ ឧបេតី”តិ ឥមិនា អាការេន សម្មសនបញ្ញាយ លក្ខណានិ បដិវិជ្ឈិត្វា ឋិតំ **ឧទយព្ពយានុបស្សនំ** នាម បឋមំ តរុណវិបស្សនាញាណំ អធិគតំ ហោតិ។ យស្សាធិគមា “អារទ្ធវិបស្សកោ”តិ សង្ខំ គច្ឆតិ។

អថស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស កុលបុត្តស្ស ឱភាសោ ញាណំ បីតិ បស្សទ្ធិ សុខំ អធិមោក្ខោ បគ្គហោ ឧបដ្ឋានំ ឧបេក្ខា និកន្តីតិ ទស វិបស្សនុបក្កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯត្ថ **ឱភាសោ** នាម វិបស្សនក្ខណេ ញាណស្ស ពលវត្តា លោហិតំ សន្និសីទតិ, តេន ច ចិត្តោភាសោ និព្ពត្តតិ។ តំ ទិស្វា អកុសលោ យោគី “មគ្គោ មេ បត្តោ”តិ តមេវ ឱភាសំ អស្សាទេតិ។ **ញាណ**ម្បិ វិបស្សនាញាណមេវ។ តំ សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស សុទ្ធំ បសន្នំ ហុត្វា បវត្តតិ។ តំ ទិស្វា បុព្ពេ វិយ “មគ្គោ”តិ អស្សាទេតិ។ **បីតិ**បិ វិបស្សនាបីតិ ឯវ។ តស្ស ហិ តស្មិំ ខណេ បញ្ចវិធា បីតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **បស្សទ្ធី**តិ វិបស្សនាបស្សទ្ធិ។ តស្មិំ សមយេ នេវ កាយចិត្តានំ ទរថោ, ន គារវំ, ន កក្ខឡតា, ន អកម្មញ្ញតា, ន គេលញ្ញតា, ន វង្កតា ហោតិ។ **សុខ**ម្បិ វិបស្សនាសុខមេវ។ តស្ស កិរ តស្មិំ សមយេ សកលសរីរំ អភិសន្ទយមានំ អតិបណីតំ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ។

អធិមោក្ខោ នាម វិបស្សនក្ខណេ បវត្តា សទ្ធា។ តស្មិញ្ហិ ខណេ ចិត្តចេតសិកានំ អតិវិយ បសាទភូតា ពលវតី សទ្ធា ឧប្បជ្ជតិ។ **បគ្គហោ** នាម វិបស្សនាសម្បយុត្តំ វីរិយំ។ តស្មិញ្ហិ ខណេ អសិថិលំ អនច្ចារទ្ធំ សុបគ្គហិតំ វីរិយំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឧបដ្ឋាន**ន្តិ វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ។ តស្មិញ្ហិ ខណេ សុបដ្ឋិតា សតិ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឧបេក្ខា** ទុវិធា វិបស្សនាវជ្ជនវសេន។ តស្មិញ្ហិ ខណេ សព្ពសង្ខារគតេសុ មជ្ឈត្តភូតំ វិបស្សនុបេក្ខាសង្ខាតំ ញាណំ ពលវន្តំ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ មនោទ្វារាវជ្ជនុបេក្ខា ច។ សា ច តំ តំ ឋានំ អាវជ្ជន្តស្ស សូរា តិខិណា ហុត្វា វហតិ។ **និកន្តី**តិ វិបស្សនានិកន្តិ។ ឱភាសាទីសុ ហិ អាលយំ កុរុមានា សុខុមា សន្តាការា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯត្ថ ឱភាសាទយោ កិលេសវត្ថុតាយ “ឧបក្កិលេសា”តិ វុត្តា ន អកុសលត្តា។ និកន្តិ បន ឧបក្កិលេសោ ចេវ កិលេសវត្ថុ ច។

បណ្ឌិតោ បន ភិក្ខុ ឱភាសាទីសុ ឧប្បន្នេសុ វិក្ខេបំ អគច្ឆន្តោ “ឱភាសាទយោ ធម្មា ន មគ្គោ, ឧបក្កិលេសវិមុត្តំ បន វីថិបដិបន្នំ វិបស្សនាញាណំ មគ្គោ”តិ មគ្គញ្ច អមគ្គញ្ច វវត្ថបេតិ។ តស្សេវំ “អយំ មគ្គោ, អយំ ន មគ្គោ”តិ ញត្វា ឋិតំ ញាណំ **មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធី**តិ វុច្ចតិ។ ឥតោ បដ្ឋាយ អដ្ឋន្នំ វិបស្សនាញាណានំ វសេន សិខាបត្តវិបស្សនាញាណំ នវមញ្ច សច្ចានុលោមិកំ ញាណន្តិ អយំ **បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ** នាម ហោតិ។ ឧទយព្ពយានុបស្សនាញាណំ ភង្គានុបស្សនាញាណំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ អាទីនវានុបស្សនាញាណំ និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ សង្ខារុបេក្ខាញាណន្តិ ឥមានិ អដ្ឋ ញាណានិ នាម។ នវមំ សច្ចានុលោមិកំ ញាណន្តិ អនុលោមស្សេតំ នាមំ។

តស្មា តំ សម្បាទេតុកាមេន ឧបក្កិលេសវិមុត្តំ ឧទយព្ពយញាណំ អាទឹកត្វា ឯតេសុ ញាណេសុ យោគោ ករណីយោ។ ឧទយព្ពយំ បស្សន្តស្ស ហិ អនិច្ចលក្ខណំ យថាភូតំ ឧបដ្ឋាតិ, ឧទយព្ពយបដិបីឡនំ បស្សតោ ទុក្ខ

លក្ខណញ្ច, “ទុក្ខមេវ ហិ សម្ភោតិ, ទុក្ខំ តិដ្ឋតិ វេតិ ចា”តិ (សំ. និ. ១.១៧១; កថា. ២៣៣) បស្សតោ អនត្តលក្ខណញ្ច។

ឯត្ថ ច អនិច្ចំ អនិច្ចលក្ខណំ ទុក្ខំ ទុក្ខលក្ខណំ អនត្តា អនត្តលក្ខណន្តិ អយំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **អនិច្ចន្តិ** ខន្ធបញ្ចកំ។ កស្មា? ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវា, ហុត្វា អភាវតោ វា។ អញ្ញថត្តំ នាម ជរា។ ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ **អនិច្ចលក្ខណំ**, ហុត្វា អភាវសង្ខាតោ វា អាការវិការោ។ “យទនិច្ចំ, តំ ទុក្ខ”ន្តិ វចនតោ តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ **ទុក្ខំ**។ កស្មា? អភិណ្ហំ បដិបីឡនតោ។ អភិណ្ហំ បដិបីឡនាការោ **ទុក្ខលក្ខណំ**។ “យំ ទុក្ខំ, តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥-១៦) វចនតោ តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ **អនត្តា**។ កស្មា? អវសវត្តនតោ ។ អវសវត្តនាការោ **អនត្តលក្ខណំ**។ ត មានិ តីណិបិ លក្ខណានិ ឧទយព្ពយំ បស្សន្តស្សេវ អារម្មណានិ ហោន្តិ។

បុនបិ សោ រូបារូបធម្មេ “ឯវំ អនិច្ចា”តិអាទិនា វិបស្សតិ, តស្ស សង្ខារា លហុំ លហុំ អាបាថំ អាគច្ឆន្តិ, តតោ ឧប្បាទំ វា ឋិតឹ វា បវត្តំ វា និមិត្តំ វា អារម្មណំ អកត្វា តេសំ ខយវយនិរោធេ ឯវ សតិ សន្តិដ្ឋតិ, ឥទំ **ភង្គញាណំ** នាម។ ឥមស្ស ឧប្បាទតោ បដ្ឋាយ អយំ យោគី “យថា ឥមេ សង្ខារា ភិជ្ជន្តិ និរុជ្ឈន្តិ, ឯវំ អតីតេបិ សង្ខារគតំ ភិជ្ជិ, អនាគតេបិ ភិជ្ជិស្សតី”តិ និរោធមេវ បស្សន្តោ តិដ្ឋតិ។ តស្ស ភង្គានុបស្សនាញាណំ អាសេវន្តស្ស ពហុលីករោន្តស្ស សព្ពភវយោនិ គតិដ្ឋិតិ សត្តាវាសេសុ បភេទកា សង្ខារា ជលិតអង្គារកាសុអាទយោ វិយ មហាភយំ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ឯតំ **ភយតុបដ្ឋានញាណំ** នាម។

តស្ស តំ ភយតុបដ្ឋានញាណំ អាសេវន្តស្ស សព្ពេ ភវាទយោ អាទិត្តអង្គារំ វិយ សមុស្សិតខគ្គោ វិយ បច្ចត្ថិកោ អប្បដិសរណា សាទីនវា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ឥទំ **អាទីនវានុបស្សនាញាណំ** នាម។ តស្ស ឯវំ សង្ខារេ អាទីនវតោ បស្សន្តស្ស ភវាទីសុបិ សង្ខារានំ អាទីនវត្តា សង្ខារេសុ ឧក្កណ្ឋនា អនភិរតិ ឧប្បជ្ជតិ, ឥទំ **និព្ពិទានុបស្សនាញាណំ** នាម។

សព្ពសង្ខារេសុ និព្ពិន្ទន្តស្ស ឧក្កណ្ឋន្តស្ស តស្មា សង្ខារគតា មុញ្ចិតុកាមតា និស្សរិតុកាមតា ហោតិ។ ឥទំ **មុញ្ចិតុកម្យតាញាណំ** នាម។ បុន តស្មា សង្ខារគតា មុញ្ចិតុំ បន តេ ឯវ សង្ខារេ បដិសង្ខានុបស្សនាញាណេន តិលក្ខណំ អារោបេត្វា តីរណំ **បដិសង្ខានុបស្សនាញាណំ** នាម។

សោ ឯវំ តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ បរិគ្គណ្ហន្តោ តេសុ អនត្តលក្ខណស្ស សុទិដ្ឋត្តា “អត្តា”តិ វា “អត្តនិយ”ន្តិ វា អគណ្ហន្តោ សង្ខារេសុ ភយញ្ច នន្ទិញ្ច បហាយ សង្ខារេសុ ឧទាសីនោ ហោតិ មជ្ឈត្តោ, “អហ”ន្តិ វា “មម”ន្តិ វា ន គណ្ហាតិ, តីសុ ភវេសុ ឧបេក្ខកោ, ឥទំ **សង្ខារុបេក្ខាញាណំ** នាម។

តំ បនេស ចេ សន្តិបទំ និព្ពានំ សន្តតោ បស្សតិ, សព្ពសង្ខារបវត្តំ វិស្សជ្ជេត្វា និព្ពាននិន្នំ បក្ខន្ទំ ហោតិ។ នោ ចេ និព្ពានំ សន្តតោ បស្សតិ, បុនប្បុនំ “អនិច្ច”ន្តិ វា “ទុក្ខ”ន្តិ វា “អនត្តា”តិ វា តិវិធានុបស្សនាវសេន សង្ខារារម្មណមេវ ហុត្វា បវត្តតិ។ ឯវំ តិដ្ឋមានញ្ច ឯតំ តិវិធវិមោក្ខមុខភាវំ អាបជ្ជិត្វា តិដ្ឋតិ។ តិស្សោ ហិ អនុបស្សនា “តីណិ វិមោក្ខមុខានី”តិ វុច្ចន្តិ។ ឯវំ អនិច្ចតោ មនសិករោន្តោ អធិមោក្ខពហុលោ **អនិមិត្តំ វិមោក្ខំ** បដិលភតិ, ទុក្ខតោ មនសិករោន្តោ បស្សទ្ធិពហុលោ **អប្បណិហិតំ វិមោក្ខំ** បដិលភតិ, អនត្តតោ មនសិករោន្តោ វេទពហុលោ **សុញ្ញតំ វិមោក្ខំ** បដិលភតិ។

ឯត្ថ ច អនិមិត្តោ វិមោក្ខោតិ អនិមិត្តាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ អរិយមគ្គោ។ សោ ហិ អនិមិត្តាយ ធាតុយា ឧប្បន្នត្តា អនិមិត្តោ, កិលេសេហិ ច វិមុត្តត្តា វិមោក្ខោ។ ឯតេនេវ នយេន អប្បណិហិតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ អប្បណិហិតោ, សុញ្ញតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ សុញ្ញតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ អធិគតសង្ខារុបេក្ខស្ស កុលបុត្តស្ស វិបស្សនា សិខាប្បត្តា ហោតិ។ វុដ្ឋានគាមិនិវិបស្សនាតិ ឯតទេវ។ អស្ស តំ សង្ខារុបេក្ខាញាណំ អាសេវន្តស្ស តិក្ខតរា សង្ខារុបេក្ខា ឧប្បជ្ជតិ។ តស្ស “ឥទានិ មគ្គោ ឧប្បជ្ជិស្សតី”តិ សង្ខារេ “អនិច្ចា”តិ វា “ទុក្ខា”តិ វា “អនត្តា”តិ វា សម្មសិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ, ភវង្គានន្តរំ សង្ខារុបេក្ខាយ កថិតនយេនេវ អនិច្ចាទិអាការេន មនសិករិត្វា ឧប្បជ្ជតិ មនោទ្វារាវជ្ជនំ, តថេវ មនសិករោតោ បឋមំ ជវនចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យំ បរិកម្មន្តិ វុច្ចតិ, តទនន្តរំ តទេវ ទុតិយជវនចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យំ ឧបចារន្តិ វុច្ចតិ, តទនន្តរម្បិ តទេវ ឧប្បជ្ជតិ តតិយំ ជវនចិត្តំ។ យំ អនុលោមន្តិ វុច្ចតិ, ឥទំ តេសំ បាដិឯក្កំ នាម។

អវិសេសេន បន តិវិធម្បេតំ “អាសេវន”ន្តិបិ “បរិកម្ម”ន្តិបិ “ឧបចារ”ន្តិបិ “អនុលោម”ន្តិបិ វុច្ចតិ។ ឥទំ បន អនុលោមញាណំ សង្ខារារម្មណាយ វុដ្ឋានគាមិនិយា វិបស្សនាយ បរិយោសានំ ហោតិ, និប្បរិយាយេន បន គោត្រភុញាណមេវ វិបស្សនាយ បរិយោសានន្តិ វុច្ចតិ។ តតោ បរំ និព្ពានំ អារម្មណំ កុរុមានំ បុថុជ្ជនគោត្តំ អតិក្កមមានំ អរិយគោត្តំ ឱក្កមមានំ និព្ពានារម្មណេ បឋមសមន្នាហារភូតំ អបុនរាវត្តកំ គោត្រភុញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ បន ញាណំ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិញ្ច ញាណទស្សនវិសុទ្ធិញ្ច ន ភជតិ។ អន្តរា អព្ពោហារិកមេវ ហោតិ។ វិបស្សនាសោតេ បតិតត្តា “បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធី”តិ វា “វិបស្សនា”តិ វា សង្ខំ គច្ឆតិ។ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា គោត្រភុញាណេ និរុទ្ធេ តេន ទិន្នសញ្ញាយ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា ទិដ្ឋិសំយោជនំ សីលព្ពតបរាមាសសំយោជនំ វិចិកិច្ឆាសំយោជនន្តិ តីណិ សំយោជនានិ វិទ្ធំសេន្តោ សោតាបត្តិមគ្គោ ឧប្បជ្ជតិ, តទនន្តរំ តស្សេវ វិបាកភូតានិ ទ្វេ តីណិ វា ផលចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ អនន្តរវិបាកត្តា លោកុត្តរកុសលានំ, ផលបរិយោសានេ បនស្ស ឧប្បន្នភវង្គំ វិច្ឆិន្ទិត្វា បច្ចវេក្ខណត្ថាយ មនោទ្វារាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ។ សោ ហិ “ឥមិនា វតាហំ មគ្គេន អាគតោ”តិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតិ។ តតោ “មេ អយំ អានិសំសោ លទ្ធោ”តិ ផលំ បច្ចវេក្ខតិ។ តតោ “ឥមេ នាម កិលេសា បហីនា”តិ បហីនកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ។ តតោ “ឥមេ នាម កិលេសា អវសិដ្ឋា”តិ ឧបរិមគ្គត្តយវជ្ឈកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ។ អវសានេ ច “អយំ ធម្មោ មយា បដិវិទ្ធោ”តិ អមតំ និព្ពានំ បច្ចវេក្ខតិ។ ឥតិ សោតាបន្នស្ស អរិយសាវកស្ស បញ្ច បច្ចវេក្ខណានិ ហោន្តិ។ តថា សកទាគាមិអនាគាមិផលាវសានេ។ អរហត្តផលាវសានេ អវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណំ នាម នត្ថិ។ ឯវំ សព្ពានិបិ ឯកូនវីសតិបច្ចវេក្ខណានិ ហោន្តិ។

ឯវំ បច្ចវេក្ខិត្វា សោ យោគាវចរោ តស្មិំយេវ អាសនេ និសិន្នោ វុត្តនយេន វិបស្សិត្វា កាមរាគព្យាបាទានំ តនុភាវំ ករោន្តោ ទុតិយមគ្គំ បាបុណាតិ, តទនន្តរំ វុត្តនយេនេវ ផលញ្ច។ តតោ វុត្តនយេន វិបស្សិត្វា កាមរាគព្យាបាទានំ អនវសេសប្បហានំ ករោន្តោ តតិយមគ្គំ បាបុណាតិ, វុត្តនយេន ផលញ្ច។ តតោ តស្មិំយេវាសនេ វុត្តនយេន វិបស្សិត្វា រូបរាគារូបរាគមានុទ្ធច្ចាវិជ្ជានំ អនវសេសប្បហានំ ករោន្តោ ចតុត្ថមគ្គំ បាបុណាតិ, វុត្តនយេន ផលញ្ច។ ឯត្តាវតា ចេស ហោតិ អរហា មហាខីណាសវោ បច្ចេកពុទ្ធោ។ ឥតិ ឥមេសុ ចតូសុ មគ្គេសុ ញាណំ **ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ** នាម។

ឯត្តាវតា “សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ អវិហេឋយំ អញ្ញតរម្បិ តេស”ន្តិ ឯតេន បាតិមោក្ខសំវរាទិសីលស្ស វុត្តត្តា សីលវិសុទ្ធិ។ “ន បុត្តមិច្ឆេយ្យ កុតោ សហាយ”ន្តិ ឯតេន បដិឃានុនយវិវជ្ជនវសេន មេត្តាទីនំ វុត្តត្តា ចិត្តវិសុទ្ធិ។ “ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ”តិ ឥមិនា បន នាមរូបបរិគ្គហាទីនំ វុត្តត្តា ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិ មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ បដិបទាញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ញាណទស្សនវិសុទ្ធីតិ សត្តវិសុទ្ធិយោ វុត្តា ហោន្តិ។ អយមេត្ថ មុខមត្តនិទស្សនំ, វិត្ថារំ បន ឥច្ឆន្តេន វិសុទ្ធិមគ្គំ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៦២, ៦៧៨, ៦៩២, ៧៣៧, ៨០៦ អាទយោ) ឱលោកេត្វា គហេតព្ពំ។ ឯត្តាវតា ចេសោ បច្ចេកពុទ្ធោ –

> “ចាតុទ្ទិសោ អប្បដិឃោ ច ហោតិ, សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេន;
> បរិស្សយានំ សហិតា អឆម្ភី, ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ”តិ។ (សុ. និ. ៤២; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២៨) –

បសំសិយាទិភាវំ អាបជ្ជិត្វា គន្ធមាទនបព្ពតំ ឧបសោភយមានោ វិហាសិន្តិ ឯវំ សព្ពត្ថ។

បឋមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២២. ទុតិយេ **សំសគ្គជាតស្សា**តិ ជាតសំសគ្គស្ស។ តត្ថ ទស្សនសវនកាយសមុល្លបនសម្ភោគវសេន បញ្ចវិធោ សំសគ្គោ។ តត្ថ អញ្ញមញ្ញំ ទិស្វា ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិវសេន ឧប្បន្នរាគោ **ទស្សនសំសគ្គោ** នាម។ តត្ថ សីហឡទីបេ កាឡទីឃវាបិគាមេ បិណ្ឌាយ ចរន្តំ កល្យាណវិហារវាសី ទហរភិក្ខុំ ទិស្វា បដិពទ្ធចិត្តា កេនចិ ឧបាយេន តំ អលភិត្វា កាលកតា កុដុម្ពិយធីតា តស្សា និវាសនចោឡក្ខណ្ឌំ ទិស្វា “ឯវរូបាយ វត្ថធារិនិយា នាម សទ្ធិំ សំវាសំ នាលត្ថ”ន្តិ ហទយំ ផាលេត្វា កាលកតោ សោ ឯវ ច ទហរោ និទស្សនំ។

បរេហិ បន កថិយមានំ រូបាទិសម្បត្តិំ អត្តនា វា ហសិតលបិតគីតសទ្ទំ សុត្វា សោតវិញ្ញាណវីថិវសេន ឧប្បន្នោ រាគោ **សវនសំសគ្គោ** នាម។ តត្រាបិ គិរិគាមវាសិកម្មារធីតាយ បញ្ចហិ កុមារីហិ សទ្ធិំ បទុមស្សរំ គន្ត្វា ន្ហាយិត្វា មាលំ សីសេ អារោបេត្វា ឧច្ចាសទ្ទេន គាយន្តិយា អាកាសេន គច្ឆន្តោ សទ្ទំ សុត្វា កាមរាគេន ឈានា បរិហាយិត្វា អនយព្យសនំ បត្តោ បញ្ចគ្គឡលេណវាសី តិស្សទហរោ និទស្សនំ។

អញ្ញមញ្ញំ អង្គបរាមសនេន ឧប្បន្នរាគោ **កាយសំសគ្គោ** នាម។ ធម្មគាយនទហរភិក្ខុ ចេត្ថ និទស្សនំ។ មហាវិហារេ កិរ ទហរភិក្ខុ ធម្មំ ភាសតិ, តត្ថ មហាជនេ អាគតេ រាជាបិ អគមាសិ សទ្ធឹ អន្តេបុរេន។ តតោ រាជធីតាយ តស្ស រូបញ្ច សទ្ទញ្ច អាគម្ម ពលវរាគោ ឧប្បន្នោ តស្ស ច ទហរស្សាបិ។ តំ ទិស្វា រាជា សល្លក្ខេត្វា សាណិបាការេន បរិក្ខិបាបេសិ, តេ អញ្ញមញ្ញំ បរាមសិត្វា អាលិង្គិំសុ។ បុន សាណិបាការំ អបនេត្វា បស្សន្តា ទ្វេបិ កាលកតេយេវ អទ្ទសំសូតិ។

អញ្ញមញ្ញំ អាលបនសមុល្លបនេ ឧប្បន្នរាគោ បន **សមុល្លបនសំសគ្គោ** នាម។ ភិក្ខុភិក្ខុនីហិ សទ្ធឹ បរិភោគករណេ ឧប្បន្នរាគោ **សម្ភោគសំសគ្គោ** នាម។ ទ្វីសុបិ ច ឯតេសុ មរិចវដ្ដិវិហារេ ភិក្ខុ ច ភិក្ខុនី ច និទស្សនំ។ មរិចវដ្ដិមហាវិហារមហេ កិរ ទុដ្ឋគាមណិ អភយមហារាជា មហាទានំ បដិយាទេត្វា ឧភតោសង្ឃំ បរិវិសតិ។ តត្ថ ឧណ្ហយាគុយា ទិន្នាយ សង្ឃនវកសាមណេរី អនាធារកស្ស សត្តវស្សិកសង្ឃនវកសាមណេរស្ស ទន្តវលយំ ទត្វា សមុល្លាបំ អកាសិ, តេ ឧភោបិ ឧបសម្បជ្ជិត្វា សដ្ឋិវស្សា ហុត្វា បរតីរំ គតា អញ្ញមញ្ញំ សមុល្លាបេន បុព្ពសញ្ញំ បដិលភិត្វា តាវទេវ ជាតសិនេហា សិក្ខាបទានិ វីតិក្កមិត្វា បារាជិកា អហេសុន្តិ។

ឯវំ បញ្ចវិធេ សំសគ្គេ យេន កេនចិ សំសគ្គេន ជាតសំសគ្គស្ស **ភវន្តិ ស្នេហា,** បុរិមរាគបច្ចយា ពលវរាគោ ឧប្បជ្ជតិ។ តតោ **ស្នេហន្វយំ ទុក្ខមិទំ បហោតីតិ** តមេវ ស្នេហំ អនុគច្ឆន្តំ សន្ទិដ្ឋិកសម្បរាយិកសោកបរិទេវាទិនានប្បការកំ ទុក្ខមិទំ បហោតិ និព្ពត្តតិ ភវតិ ជាយតិ។ អបរេ បន "អារម្មណេ ចិត្តវោសគ្គោ សំសគ្គោ"តិ ភណន្តិ។ តតោ ស្នេហោ ស្នេហទុក្ខន្តិ។

ឯវមត្ថប្បភេទំ ឥមំ អឌ្ឍគាថំ វត្វា សោ បច្ចេកពុទ្ធោ អាហ – "ស្វាហំ យមិទំ ស្នេហន្វយំ សោកាទិទុក្ខំ បហោតិ, តស្ស ទុក្ខស្ស មូលំ ខនន្តោ បច្ចេកសម្ពោធឹ អធិគតោ"តិ។ ឯវំ វុត្តេ តេ អមច្ចា អាហំសុ – "អម្ហេហិ ទានិ, ភន្តេ, កឹ កត្តព្ព"ន្តិ? តតោ សោ អាហ – "តុម្ហេ វា អញ្ញេ វា យោ ឥមម្ហា ទុក្ខា មុច្ចិតុកាមោ, សោ សព្ពោបិ **អាទីនវំ ស្នេហជំ បេក្ខមានោ, ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ**តិ។ ឯត្ថ ច យំ តំ "ស្នេហន្វយំ ទុក្ខមិទំ បហោតី"តិ វុត្តំ, តទេវ សន្ធាយ "អាទីនវំ ស្នេហជំ បេក្ខមានោ"តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា យថាវុត្តេន សំសគ្គេន **សំសគ្គជាតស្ស ភវន្តិ ស្នេហា, ស្នេហន្វយំ ទុក្ខមិទំ បហោតិ,** ឯវំ យថាភូតំ អាទីនវំ ស្នេហជំ បេក្ខមានោ អហំ អធិគតោតិ ឯវម្បិ អភិសម្ពន្ធិត្វា ចតុត្ថបាទោ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ ឧទានវសេន វុត្តោតិ វេទិតព្ពោ។ តតោ បរំ សព្ពំ បុរិមគាថាយ វុត្តសទិសមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៦)។

និទ្ទេសេ **អនុប្បាទេតីតិ** រូបស្មឹ អនុព្យញ្ជនំ ទិស្វា អល្លីយតិ។ **អនុពន្ធតីតិ** រូបស្មឹ ស្នេហវសេន ពន្ធតិ។ **ភវន្តីតិ** ហោន្តិ។ **ជាយន្តីតិ** ឧប្បជ្ជន្តិ។ **និព្ពត្តន្តីតិ** វត្តន្តិ។ **បាតុភវន្តីតិ** បាកដា ហោន្តិ។ **សម្ភវន្តិ សញ្ជាយន្តិ អភិនិព្ពត្តន្តីតិ** តីណិ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតានិ។ ឥតោ បរំ អដ្ឋកវគ្គេ (មហានិ. ១ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ទុតិយគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៣. តតិយេ មេត្តាយនវសេន **មិត្តា**។ សុហទភាវេន **សុហជ្ជា**។ កេចិ ហិ ឯកន្តហិតកាមតាយ មិត្តាវ ហោន្តិ, ន សុហជ្ជា។ កេចិ គមនាគមនដ្ឋាននិសជ្ជសមុល្លាបាទីសុ ហទយសុខជននេន សុហជ្ជាវ ហោន្តិ, ន មិត្តា។ កេចិ តទុភយវសេន សុហជ្ជា ចេវ មិត្តា ច។ តេ ទុវិធា ហោន្តិ អគារិយា ច អនគារិយា ច។ តត្ថ អគារិយា តិវិធា ហោន្តិ ឧបការោ សមានសុខទុក្ខោ អនុកម្បកោតិ។ អនគារិយា វិសេសេន អត្ថក្ខាយិនោ ។ ឯវំ តេ ចតូហិ ចតូហិ អង្គេហិ សមន្នាគតា ហោន្តិ។

យថាហ –

> "ចតូហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ ឧបការោ មិត្តោ សុហទោ វេទិតព្ពោ។ បមត្តំ រក្ខតិ, បមត្តស្ស សាបតេយ្យំ រក្ខតិ, ភីតស្ស សរណំ ហោតិ, ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ តទ្ទិគុណំ ភោគំ អនុប្បទេតិ (ទី. និ. ៣.២៦១)។

តថា –

> "ចតូហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ សមានសុខទុក្ខោ មិត្តោ សុហទោ វេទិតព្ពោ។ គុយ្ហមស្ស អាចិក្ខតិ, គុយ្ហមស្ស បរិគូហតិ, អាបទាសុ ន វិជហតិ, ជីវិតម្បិស្ស អត្ថាយ បរិច្ចត្តំ ហោតិ (ទី. និ. ៣.២៦២)។

តថា –

“ចតូហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ អនុកម្បកោ មិត្តោ សុហទោ វេទិតព្ពោ។ អភវេនស្ស ន នន្ទតិ, ភវេនស្ស នន្ទតិ, អវណ្ណំ ភណមានំ និវារេតិ, វណ្ណំ ភណមានំ បសំសតិ (ទី. និ. ៣.២៦៤)។

តថា –

“ចតូហិ ខោ, គហបតិបុត្ត, ឋានេហិ អត្ថក្ខាយី មិត្តោ សុហទោ វេទិតព្ពោ។ បាបា និវារេតិ, កល្យាណេ និវេសេតិ, អស្សុតំ សាវេតិ, សគ្គស្ស មគ្គំ អាចិក្ខតី”តិ (ទី. និ. ៣.២៦៣)។

តេសុ ឥធ អគារិយា អធិប្បេតា, អត្ថតោ បន សព្ពេបិ យុជ្ជន្តិ។ តេ មិត្តេ សុហជ្ជេ។ **អនុកម្បមានោ**តិ អនុទយមានោ, តេសំ សុខំ ឧបសំហរិតុកាមោ ទុក្ខំ អបហរិតុកាមោ។

ហាបេតិ អត្ថន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថវសេន តិវិធំ, តថា អត្តត្ថបរត្ថឧភយត្ថវសេនាបិ តិវិធំ អត្ថំ លទ្ធវិនាសនេន អលទ្ធានុប្បាទនេនាតិ ទ្វិធាបិ ហាបេតិ វិនាសេតិ។ **បដិពទ្ធចិត្តោ**តិ “អហំ ឥមំ វិនា ន ជីវាមិ, ឯសោ មេ គតិ, ឯសោ មេ បរាយណ”ន្តិ ឯវំ អត្តានំ នីចេ ឋានេ ឋបេន្តោបិ បដិពទ្ធចិត្តោ ហោតិ។ “ឥមេ មំ វិនា ន ជីវន្តិ, អហំ តេសំ គតិ, អហំ តេសំ បរាយណ”ន្តិ ឯវំ អត្តានំ ឧច្ចេ ឋានេ ឋបេន្តោបិ បដិពទ្ធចិត្តោ ហោតិ។ ឥធ បន ឯវំ បដិពទ្ធចិត្តោ អធិប្បេតោ។

ឯតំ ភយន្តិ ឯតំ អត្ថហាបនភយំ, អត្តនោ សមាបត្តិហានី សន្ធាយ ភណតិ។ **សន្ថវេ**តិ តិវិធោ សន្ថវោ តណ្ហាទិដ្ឋិមិត្តសន្ថវវសេន។ តត្ថ អដ្ឋសតប្បភេទាបិ តណ្ហា តណ្ហាសន្ថវោ, ទ្វាសដ្ឋិប្បភេទាបិ ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិសន្ថវោ, បដិពទ្ធចិត្តតាយ មិត្តានុកម្បនា មិត្តសន្ថវោ។ សោ ឥធ អធិប្បេតោ ។ តេន ហិស្ស សមាបត្តិ បរិហីនា។ តេនាហ – “ឯតំ ភយំ សន្ថវេ បេក្ខមានោ”តិ។ សេសំ បុព្ពសទិសមេវាតិ វេទិតព្ពំ។ និទ្ទេសេ វត្តព្ពំ នត្ថិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៧; អប. អដ្ឋ. ១.១.៩៣-៩៤)។

តតិយគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៤. ចតុត្ថេ **វំសោ**តិ វេឡុ។ **វិសាលោ**តិ វិត្ថិណ្ណោ។ **វ**-ការោ អវធារណត្ថោ, ឯវការោ វា អយំ។ សន្ធិវសេនេត្ថ **ឯ**-ការោ នដ្ឋោ។ តស្ស បរបទេន សម្ពន្ធោ, តំ បច្ឆា យោជេស្សាម។ **យថា**តិ បដិភាគេ។ **វិសត្តោ**តិ លគ្គោ ជដិតោ សំសិព្ពិតោ។ **បុត្តេសុ ទារេសុ ចា**តិ បុត្តធីតុភរិយាសុ។ **យា អបេក្ខា**តិ យា តណ្ហា យោ ស្នេហោ ។ **វំសក្កឡីរោវ អសជ្ជមានោ**តិ វំសកឡីរោ វិយ អលគ្គមានោ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យថា វំសោ វិសាលោ វិសត្តោ ឯវ ហោតិ, បុត្តេសុ ច ទារេសុ ច យា អបេក្ខា, សាបិ ឯវំ តានិ វត្ថូនិ សំសិព្ពិត្វា ឋិតត្តា វិសត្តា ឯវ។ ស្វាហំ តាយ អបេក្ខាយ អបេក្ខវា វិសាលោ វំសោ វិយ វិសត្តោតិ ឯវំ អបេក្ខាយ អាទីនវំ ទិស្វា តំ អបេក្ខំ មគ្គញាណេន ឆិន្ទន្តោ អយំ វំសកឡីរោវ រូបាទីសុ វា ទិដ្ឋាទីសុ វា លាភាទីសុ វា កាមភវាទីសុ វា តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន អសជ្ជមានោ បច្ចេកសម្ពោធឹ អធិគតោតិ។ សេសំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឥមាយបិ និទ្ទេសេ អតិរេកំ នត្ថិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៨)។

ចតុត្ថគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៥. បញ្ចមេ **មិគោ**តិ សព្ពេសំ អារញ្ញិកចតុប្បទានំ ឯវ ឯតំ អធិវចនំ។ ឥធ បន បសទមិគោ អធិប្បេតោ។ **អរញ្ញម្ហី**តិ គាមញ្ច គាមូបចារញ្ច ឋបេត្វា អវសេសំ អរញ្ញំ, ឥធ បន ឧយ្យានំ អធិប្បេតំ, តស្មា “ឧយ្យានម្ហី”តិ វុត្តំ ហោតិ។ **យថា**តិ បដិភាគេ។ **អពទ្ធោ**តិ រជ្ជុពន្ធនាទីសុ យេន កេនចិ អពទ្ធោ។ ឯតេន វិស្សដ្ឋចរិយំ ទីបេតិ។ **យេនិច្ឆកំ គច្ឆតិ គោចរាយា**តិ យេន ទិសាភាគេន គន្តុំ ឥច្ឆតិ, តេន គោចរត្ថំ គច្ឆតិ។ តស្មា តត្ថ យត្តកំ ឥច្ឆតិ គន្តុំ, តត្តកំ គច្ឆតិ។ យំ ឥច្ឆតិ ខាទិតុំ, តំ ខាទតីតិ ទីបេតិ។ **វិញ្ញូ នរោ**តិ បណ្ឌិតបុរិសោ។ **សេរិត**ន្តិ សច្ឆន្ទវុត្តិតំ អបរាយត្តភាវំ។ **បេក្ខមានោ**តិ បញ្ញាចក្ខុនា ឱលោកយមានោ។ អថ វា ធម្មសេរិតំ បុគ្គលសេរិតញ្ច។ លោកុត្តរធម្មា ហិ កិលេសវសំ អគមនតោ សេរិនោ តេហិ សមន្នាគតា បុគ្គលា ច, តេសំ ភាវនិទ្ទេសោ សេរិតំ បេក្ខមានោតិ។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? **មិគោ អរញ្ញម្ហិ យថា អពទ្ធោ, យេនិច្ឆកំ គច្ឆតិ គោចរាយ**។ កទា នុ ខោ អហម្បិ តណ្ហាពន្ធនំ ឆិន្ទិត្វា ឯវំ គច្ឆេយ្យន្តិ ឥតិ មេ តុម្ហេហិ ឥតោ ចិតោ ច បរិវារេត្វា ឋិតេហិ ពទ្ធស្ស យេនិច្ឆកំ គន្តុំ អលភន្តស្ស តស្មឹ យេនិច្ឆកគមនាភាវេ អាទីនវំ យេនិច្ឆកគមនេ អានិសំសំ

ទិស្វា អនុក្កមេន សមថវិបស្សនាបារិបូរឹ អគមី។ តតោ បច្ចេកពោធឹ អធិគតោម្ហិ។ តស្មា អញ្ញោបិ វិញ្ញូ **នរោ សេវិតំ បេក្ខមានោ, ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ**តិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៩ អាទយោ)។

បញ្ចមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៦. ឆដ្ឋេ អយំ បិណ្ឌត្ថោ – **សហាយមជ្ឈេ** ឋិតស្ស ទិវាសេយ្យសង្ខាតេ **វាសេ** ច មហាឧបដ្ឋានសង្ខាតេ **ឋានេ** ច ឧយ្យានគមនសង្ខាតេ **គមនេ** ច ជនបទចារិកសង្ខាតាយ **ចារិកាយ** ច “ឥទំ មេ សុណ, ឥទំ មេ ទេហី”តិអាទិនា នយេន តថា តថា អាមន្តនា ហោតិ, តស្មា អហំ តត្ថ តត្ថ និព្ពិជ្ជិត្វា យាយំ អរិយជនសេវិតា អនេកានិសំសា ឯកន្តសុខា, ឯវំ សន្តេបិ លោភាភិភូតេហិ សព្ពកាបុរិសេហិ អនភិជ្ឈិតា អបត្ថិតា បព្ពជ្ជា, តំ **អនភិជ្ឈិតំ** បរេសំ អវសវត្តនេន ភព្ពបុគ្គលវសេនេវ ច **សេវិតំ បេក្ខមានោ** វិបស្សនំ អារភិត្វា អនុក្កមេន បច្ចេកសម្ពោធឹ អធិគតោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៩-៤២)។

ឆដ្ឋគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៧. សត្តមេ **ខិឌ្ឌា**តិ កីឡនា។ សា ទុវិធា ហោតិ កាយិកា ច វាចសិកា ច។ តត្ថ កាយិកា នាម ហត្ថីហិបិ កីឡន្តិ, អស្សេហិបិ រថេហិបិ ធនូហិបិ ថរូហិបីតិ ឯវមាទិ។ វាចសិកា នាម គីតំ សិលោកភណនំ មុខភេរិកន្តិ ឯវមាទិ។ **រតី**តិ បញ្ចកាមគុណរតិ។ **វិបុល**ន្តិ យាវ អដ្ឋិមិញ្ជំ អាហច្ច ឋានេន សកលត្តភាវព្យាបកំ។ សេសំ បាកដមេវ។ អនុសន្ធិយោជនាបិ ចេត្ថ សំសគ្គគាថាយ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤១)។

សត្តមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៨. អដ្ឋមេ **ចាតុទ្ទិសោ**តិ ចតូសុ ទិសាសុ យថាសុខវិហារី, “ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៥៥៦; ៣.៣០៨; អ. និ. ៤.១២៥; វិភ. ៦៤៣; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១២៨) វា នយេន ព្រហ្មវិហារភាវនាផរិតា ចតស្សោ ទិសា អស្ស សន្តីតិបិ ចាតុទ្ទិសោ។ តាសុ ទិសាសុ កត្ថចិ សត្តេ វា សង្ខារេ វា ភយេន ន បដិហញ្ញតីតិ **អប្បដិឃោ**។ **សន្តុស្សមានោ**តិ ទ្វាទសវិធស្ស សន្តោសស្ស វសេន សន្តុស្សកោ។ **ឥតរីតរេនា**តិ ឧច្ចាវចេន បច្ចយេន។ **បរិស្សយានំ សហិតា អឆម្ភី**តិ ឯត្ថ បរិស្សយន្តិ កាយចិត្តានិ, បរិហាបេន្តិ វា តេសំ សម្បត្តឹ, តានិ វា បដិច្ច សយន្តីតិ បរិស្សយា, ពាហិរានំ សីហព្យគ្ឃាទីនំ អព្ភន្តរានញ្ច កាមច្ឆន្ទាទីនំ កាយចិត្តុបទ្ទវានំ ឯតំ អធិវចនំ។ តេ បរិស្សយេ អធិវាសនខន្តិយា ច វីរិយាទីហិ ច ធម្មេហិ សហតីតិ **បរិស្សយានំ សហិតា**។ ថទ្ធភាវករភយាភាវេន **អឆម្ភី**។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យថា តេ ចត្តារោ សមណា, ឯវំ ឥតរីតរេន បច្ចយេន សន្តុស្សមានោ ឯត្ថ បដិបត្តិបទដ្ឋានេ សន្តោសេ ឋិតោ ចតូសុ ទិសាសុ មេត្តាទិភាវនាយ ចាតុទ្ទិសោ, សត្តសង្ខារេសុ បដិហននករភយាភាវេន អប្បដិឃោ ច ហោតិ។ សោ ចាតុទ្ទិសត្តា វុត្តប្បការានំ បរិស្សយានំ សហិតា, អប្បដិឃត្តា អឆម្ភី ច ហោតីតិ ឯតំ បដិបត្តិគុណំ ទិស្វា យោនិសោ បដិបជ្ជិត្វា បច្ចេកសម្ពោធឹ អធិគតោម្ហីតិ។

អថ វា តេ សមណា វិយ សន្តុស្សមានោ ឥតរីតរេន វុត្តនយេនេវ ចាតុទ្ទិសោ ហោតីតិ ញត្វា ឯវំ ចាតុទ្ទិសភាវំ បត្ថយន្តោ យោនិសោ បដិបជ្ជិត្វា អធិគតោម្ហិ។ តស្មា អញ្ញោបិ ឦទិសំ ឋានំ បត្ថយមានោ ចាតុទ្ទិសតាយ បរិស្សយានំ សហិតា អប្បដិឃតាយ ច អឆម្ភី ហុត្វា ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤២)។

និទ្ទេសេ **មេត្តា**តិ អត្ថតោ តាវ មិជ្ជតីតិ មេត្តា, សិនេហតីតិ អត្ថោ។ មិត្តេ វា ភវា, មិត្តស្ស វា ឯសា បវត្តីតិបិ មេត្តា។ **មេត្តាសហគតេនា**តិ មេត្តាយ សមន្នាគតេន។ **ចេតសា**តិ ចិត្តេន។ **ឯកំ ទិស**ន្តិ ឯកិស្សា ទិសាយ បឋមបរិគ្គហិតំ សត្តំ ឧបាទាយ ឯកំ ទិសំ បរិយាបន្នសត្តផរណវសេន វុត្តំ។ **ផរិត្វា**តិ ផុសិត្វា អារម្មណំ កត្វា។ **វិហរតី**តិ ព្រហ្មវិហារាធិដ្ឋិតំ ឥរិយាបថវិហារំ បវត្តេតិ។ **តថា ទុតិយ**ន្តិ យថា បុរត្ថិមាទីសុ ទិសាសុ យំ កិញ្ចិ ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ, តថេវ តទនន្តរំ ទុតិយំ តតិយំ ចតុត្ថញ្ចាតិ អត្ថោ។

ឥតិ ឧទ្ធន្តិ ឯតេនេវ ច នយេន ឧបរិមំ ទិសន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អធោ តិរិយ**ន្តិ អធោទិសម្បិ តិរិយំ ទិសម្បិ ឯវមេវ។ តត្ថ ច **អធោ**តិ ហេដ្ឋា។ **តិរិយ**ន្តិ អនុទិសា។ ឯវំ សព្ពទិសាសុ អស្សមណ្ឌលេ អស្សមិវ មេត្តាសហគតំ ចិត្តំ សារេតិបិ បច្ចាសារេតិបីតិ។ ឯត្តាវតា ឯកមេកំ ទិសំ បរិគ្គហេត្វា ឱធិសោ មេត្តាផរណំ ទស្សិតំ។ **សព្ពធី**តិអាទិ បន អនោធិសោ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **សព្ពធី**តិ សព្ពត្ថ។ **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេសុ ហីនមជ្ឈិមឧក្កដ្ឋមិត្តសបត្តមជ្ឈត្តាទិប្បភេទេសុ អត្តតាយ, “អយំ បរសត្តោ”តិ វិភាគំ អកត្វា អត្តសមតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

អថ វា **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេន ចិត្តភាវេន, ឦសកម្បិ ពហិ អវិក្ខិបមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពាវន្ត**ន្តិ សព្ពសត្តវន្តំ, សព្ពសត្តយុត្តន្តិ អត្ថោ។ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។ **វិបុលេនា**តិ ឯវមាទិបរិយាយទស្សនតោ បនេត្ថ បុន “**មេត្តាសហគតេនា**”តិ វុត្តំ។ យស្មា វា ឯត្ថ ឱធិសោ ផរណេ វិយ បុន តថា-សទ្ទោ ឥតិ-សទ្ទោ វា ន វុត្តោ, តស្មា បុន “មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិ វុត្តំ។ និគមនវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ វិបុលេនាតិ ឯត្ថ ច ផរណវសេន វិបុលតា ទដ្ឋព្ពា។ ភូមិវសេន បន តំ **មហគ្គតំ**។ បគុណវសេន អប្បមាណសត្តារម្មណវសេន ច **អប្បមាណំ**។ ព្យាបាទបច្ចត្ថិកប្បហានេន **អវេរំ**។ ទោមនស្សប្បហានេន **អព្យាបជ្ជំ**។ និទ្ទុក្ខន្តិ វុត្តំ ហោតិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៥៤)។ **ករុណា**ហេដ្ឋា វុត្តត្ថាយេវ។ មោទន្តិ តាយ តំសមង្គិនោ, សយំ វា មោទតិ, មោទនមត្តមេវ វា សាតិ **មុទិតា**។ “អវេរា ហោន្តូ”តិអាទិព្យាបាទប្បហានេន មជ្ឈត្តភាវូបគមនេន ច ឧបេក្ខតីតិ **ឧបេក្ខា**។

លក្ខណាទិតោ បនេត្ថ ហិតាការប្បវត្តិលក្ខណា មេត្តា, ហិតូបសំហាររសា , អាឃាតវិនយបច្ចុបដ្ឋានា, សត្តានំ មនាបភាវទស្សនបទដ្ឋានា។ ព្យាបាទូបសមោ ឯតិស្សា សម្បត្តិ, សិនេហសម្ភវោ វិបត្តិ។ ទុក្ខាបនយនាការប្បវត្តិលក្ខណា ករុណា, បរទុក្ខាសហនរសា, អវិហឹសាបច្ចុបដ្ឋានា, ទុក្ខាភិភូតានំ អនាថភាវទស្សនបទដ្ឋានា។ វិហឹសូបសមោ តស្សា សម្បត្តិ, សោកសម្ភវោ វិបត្តិ។ បមោទលក្ខណា មុទិតា, អនិស្សាយនរសា, អរតិវិឃាតបច្ចុបដ្ឋានា, សត្តានំ សម្បត្តិទស្សនបទដ្ឋានា។ អរតិវូបសមោ តស្សា សម្បត្តិ, បហាសសម្ភវោ វិបត្តិ។ សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តិលក្ខណា ឧបេក្ខា, សត្តេសុ សមភាវទស្សនរសា, បដិឃានុនយវូបសមបច្ចុបដ្ឋានា , “កម្មស្សកា សត្តា, តេ កស្ស រុចិយា សុខិតា វា ភវិស្សន្តិ, ទុក្ខតោ វា មុច្ចិស្សន្តិ, បត្តសម្បត្តិតោ វា ន បរិហាយិស្សន្តី”តិ ឯវំ បវត្តកម្មស្សកតាទស្សនបទដ្ឋានា។ បដិឃានុនយវូបសមោ តស្សា សម្បត្តិ, គេហសិតាយ អញ្ញាណុបេក្ខាយ សម្ភវោ វិបត្តិ។

តត្ថ **សន្តុដ្ឋោ ហោតី**តិ បច្ចយសន្តោសវសេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។ **ឥតរីតរេន ចីវរេនា**តិ ន ថូលសុខុមលូខបណីតថិរជិណ្ណានំ យេន កេនចិ ចីវរេន, អថ ខោ យថាលទ្ធានំ ឥតរីតរេន យេន កេនចិ សន្តុដ្ឋោ ហោតីតិ អត្ថោ។ ចីវរស្មិញ្ហិ តយោ សន្តោសា – យថាលាភសន្តោសោ, យថាពលសន្តោសោ, យថាសារុប្បសន្តោសោតិ។ បិណ្ឌបាតាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ ឥមេ តយោ សន្តោសេ សន្ធាយ “សន្តុដ្ឋោ ហោតិ ឥតរីតរេន ចីវរេន។ យថាលទ្ធាទីសុ យេន កេនចិ ចីវរេន សន្តុដ្ឋោ ហោតី”តិ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច ចីវរំ ជានិតព្ពំ, ចីវរខេត្តំ ជានិតព្ពំ, បំសុកូលំ ជានិតព្ពំ, ចីវរសន្តោសោ ជានិតព្ពោ, ចីវរបដិសំយុត្តានិ ធុតង្គានិ ជានិតព្ពានិ។ តត្ថ **ចីវរំ ជានិតព្ព**ន្តិ ខោមាទីនិ ឆ ចីវរានិ ទុកូលាទីនិ ឆ អនុលោមចីវរានិបិ ជានិតព្ពានិ។ ឥមានិ ទ្វាទស កប្បិយចីវរានិ។ កុសចីរំ វាកចីរំ ផលកចីរំ កេសកម្ពលំ វាឡកម្ពលំ បោត្ថកោ ចម្មំ ឧលូកបក្ខំ រុក្ខទុស្សំ លតាទុស្សំ ឯរកទុស្សំ កទលិទុស្សំ វេឡុទុស្សន្តិ ឯវមាទីនិ បន អកប្បិយចីវរានិ។

ចីវរខេត្តន្តិ “សង្ឃតោ វា គណតោ វា ញាតិតោ វា មិត្តតោ វា អត្តនោ វា ធនេន បំសុកូលំ វា”តិ ឯវំ ឧប្បជ្ជនតោ ឆ ខេត្តានិ, អដ្ឋន្នញ្ច មាតិកានំ វសេន អដ្ឋ ខេត្តានិ ជានិតព្ពានិ។

បំសុកូលន្តិ សោសានិកំ បាបណិកំ រថិយំ សង្ការកូដំ សោត្ថិយំ សិនានំ តិត្ថំ គតបច្ចាគតំ អគ្គិឌឌ្ឍំ គោខាយិតំ ឧបចិកាខាយិតំ ឧន្ទូរខាយិតំ អន្តច្ឆិន្នំ ទសច្ឆិន្នំ ធជាហដំ ថូបំ សមណចីវរំ សាមុទ្ទិយំ អាភិសេកិយំ បន្ថិកំ វាតាហដំ ឥទ្ធិមយំ ទេវទត្តិយន្តិ តេវីសតិ បំសុកូលានិ វេទិតព្ពានិ។ ឯត្ថ ច **សោត្ថិយ**ន្តិ គព្ភមលហរណំ។ **គតបច្ចាគត**ន្តិ មតកសរីរំ បារុបិត្វា សុសានំ នេត្វា អានីតចីវរំ។ **ធជាហដ**ន្តិ ធជំ ឧស្សាបេត្វា តតោ អានីតំ។ **ថូប**ន្តិ វម្មិកេ បូជិតចីវរំ។ **សាមុទ្ទិយ**ន្តិ សមុទ្ទវីចីហិ ថលំ បាបិតំ។ **បន្ថិក**ន្តិ បន្ថំ គច្ឆន្តេហិ ចោរភយេន បាសាណេហិ កោដ្ដេត្វា បារុតចីវរំ។ **ឥទ្ធិមយ**ន្តិ ឯហិភិក្ខុចីវរំ។ សេសំ បាកដមេវ។

ចីវរសន្តោសោតិ វីសតិ ចីវរសន្តោសា – ចីវរេ វិតក្កសន្តោសោ គមនសន្តោសោ បរិយេសនសន្តោសោ បដិលាភសន្តោសោ មត្តបដិគ្គហណសន្តោសោ លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោ យថាលាភសន្តោសោ យថាពលសន្តោសោ យថាសារុប្បសន្តោសោ ឧទកសន្តោសោ ធោវនសន្តោសោ ករណសន្តោសោ បរិមាណសន្តោសោ សុត្តសន្តោសោ សិព្ពនសន្តោសោ រជនសន្តោសោ កប្បសន្តោសោ បរិភោគសន្តោសោ សន្និធិបរិវជ្ជនសន្តោសោ វិស្សជ្ជនសន្តោសោតិ។ តត្ថ សាទកភិក្ខុនោ តេមាសំ និពទ្ធវាសំ វសិត្វា ឯកមាសមត្តំ វិតក្កិតុំ វដ្ដតិ។ សោ ហិ បវារេត្វា ចីវរមាសេ ចីវរំ ករោតិ។ បំសុកូលិកោ អឌ្ឍមាសេនេវ ករោតិ។ ឥទំ មាសឌ្ឍមាសមត្តំ វិតក្កនំ **វិតក្កសន្តោសោ**។ ចីវរត្ថាយ គច្ឆន្តស្ស បន “កត្ថ លភិស្សាមី”តិ អចិន្តេត្វា កម្មដ្ឋានសីសេនេវ គមនំ **គមនសន្តោសោ** នាម។ បរិយេសន្តស្ស បន យេន វា តេន វា សទ្ធិំ អបរិយេសិត្វា លជ្ជឹ បេសលភិក្ខុំ គហេត្វា បរិយេសនំ **បរិយេសនសន្តោសោ** នាម។ ឯវំ បរិយេសន្តស្ស អាហរិយមានំ ចីវរំ ទូរតោវ ទិស្វា “ឯតំ មនាបំ

ភវិស្សតិ, ឯតំ អមនាប”ន្តិ ឯវំ អវិតក្កេត្វា ចូលសុខុមាទីសុ យថាលទ្ធេនេវ សន្តុស្សនំ **បដិលាភសន្តោសោ** នាម។ ឯវំ លទ្ធំ គណ្ហន្តស្សាបិ “ឯត្តកំ ទុបដ្ដស្ស ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ ឯកបដ្ដស្សា”តិ អត្តនោ បហោនកមត្តេនេវ សន្តុស្សនំ **មត្តបដិគ្គហណសន្តោសោ** នាម។ ចីវរំ បរិយេសន្តស្ស បន “អសុកស្ស ឃរទ្វារេ មនាបំ លភិស្សាមី”តិ អចិន្តេត្វា ទ្វារបដិបាដិយា ចរណំ **លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោ** នាម។

លូខបណីតេសុ យេន កេនចិ យាបេតុំ សក្កោន្តស្ស យថាលទ្ធេនេវ យាបនំ **យថាលាភសន្តោសោ** នាម។ អត្តនោ ថាមំ ជានិត្វា យេន យាបេតុំ សក្កោតិ, តេន យាបនំ **យថាពលសន្តោសោ** នាម។ មនាបំ អញ្ញស្ស ទត្វា អត្តនា យេន កេនចិ យាបនំ **យថាសារុប្បសន្តោសោ** នាម។ “កត្ថ ឧទកំ មនាបំ, កត្ថ អមនាប”ន្តិ អវិចារេត្វា យេន កេនចិ ធោវនុបគេន ឧទកេន ធោវនំ **ឧទកសន្តោសោ** នាម។ តថា បណ្ឌុមត្តិកគេរុកបូតិបណ្ណរសកិលិដ្ឋានិ បន ឧទកានិ វជ្ជេតុំ វដ្ដតិ។ ធោវន្តស្ស បន មុគ្គរាទីហិ អបហរិត្វា ហត្ថេហិ មទ្ទិត្វា ធោវនំ **ធោវនសន្តោសោ** នាម។ តថា អសុជ្ឈន្តំ បណ្ណានិ បក្ខិបិត្វា តាបិតឧទកេនាបិ ធោវិតុំ វដ្ដតិ។ ឯវំ ធោវិត្វា ករោន្តស្ស “ឥទំ ថូលំ, ឥទំ សុខុម”ន្តិ អកោបេត្វា បហោនកនីហារេនេវ ករណំ **ករណសន្តោសោ** នាម។ តិមណ្ឌលបដិច្ឆាទនមត្តស្សេវ ករណំ **បរិមាណសន្តោសោ** នាម។ ចីវរករណត្ថាយ បន “មនាបំ សុត្តំ បរិយេសិស្សាមី”តិ អវិចារេត្វា រថិកាទីសុ វា ទេវដ្ឋានេ វា អាហរិត្វា បាទមូលេ វា ឋបិតំ យំ កិញ្ចិទេវ សុត្តំ គហេត្វា ករណំ **សុត្តសន្តោសោ** នាម។

កុសិពន្ធនកាលេ បន អង្គុលិមត្តេ សត្តវារេ ន វិជ្ឈិតព្ពំ។ ឯវំ ករោន្តស្ស ហិ យោ ភិក្ខុ សហាយោ ន ហោតិ, តស្ស វត្តភេទោបិ នត្ថិ។ តិវង្គុលមត្តេ បន សត្តវារេ វិជ្ឈិតព្ពំ។ ឯវំ ករោន្តស្ស មគ្គបដិបន្នេនាបិ សហាយេន ភវិតព្ពំ។ យោ ន ហោតិ, តស្ស វត្តភេទោ។ អយំ **សិព្ពនសន្តោសោ** នាម។ រជន្តេន បន កាឡកច្ឆកាទីនិ បរិយេសន្តេន ន រជិតព្ពំ, សោមវក្កលាទីសុ យំ លភតិ, តេន រជិតព្ពំ។ អលភន្តេន បន មនុស្សេហិ អរញ្ញេ វាកំ គហេត្វា ឆឌ្ឌិតរជនំ វា ភិក្ខូហិ បចិត្វា ឆឌ្ឌិតកសដំ វា គហេត្វា រជិតព្ពំ។ អយំ **រជនសន្តោសោ** នាម។ នីលកទ្ទមកាឡសាមេសុ យំ កិញ្ចិ គហេត្វា ហត្ថិបិដ្ឋេ និសិន្នស្ស បញ្ញាយមានកប្បករណំ **កប្បសន្តោសោ** នាម។

ហិរិកោបីនបដិច្ឆាទនមត្តវសេន បរិភុញ្ជនំ **បរិភោគសន្តោសោ** នាម។ ទុស្សំ បន លភិត្វា សុត្តំ វា សូចឹ វា ការកំ វា អលភន្តេន ឋបេតុំ វដ្ដតិ, លភន្តេន ន វដ្ដតិ។ កតម្បិ ចេ អន្តេវាសិកាទីនំ ទាតុកាមោ ហោតិ, តេ ច អសន្និហិតា, យាវ អាគមនា ឋបេតុំ វដ្ដតិ, អាគតមត្តេសុ តេសុ ទាតព្ពំ។ ទាតុំ អសក្កោន្តេន អធិដ្ឋាតព្ពំ។ អញ្ញស្មឹ ចីវរេ សតិ បច្ចត្ថរណម្បិ អធិដ្ឋាតុំ វដ្ដតិ។ អនធិដ្ឋិតមេវ ហិ សន្និធិ ហោតិ។ អធិដ្ឋិតំ ន ហោតីតិ មហាសីវត្ថេរោ អាហ។ អយំ **សន្និធិបរិវជ្ជនសន្តោសោ** នាម។ វិស្សជ្ជេន្តេន បន មុខំ ឱលោកេត្វា ន ទាតព្ពំ, សារណីយធម្មេ ឋត្វាវ វិស្សជ្ជេតព្ពន្តិ អយំ **វិស្សជ្ជនសន្តោសោ** នាម។

ចីវរបដិសំយុត្តានិ ធុតង្គានិ នាម បំសុកូលិកង្គញ្ចេវ តេចីវរិកង្គញ្ច។ ឥតិ ចីវរសន្តោសមហាអរិយវំសំ បូរយមានោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ឥមានិ ទ្វេ ធុតង្គានិ គោបេតិ, ឥមានិ គោបេន្តោ ចីវរសន្តោសមហាអរិយវំសវសេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។

វណ្ណវាទីតិ ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ ន កថេតិ។ ឯកោ ន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ ។ ឯកោ នេវ សន្តុដ្ឋោ ហោតិ, ន សន្តោសស្ស វណ្ណំ កថេតិ។ ឯកោ សន្តុដ្ឋោ ច ហោតិ, សន្តោសស្ស ច វណ្ណំ កថេតិ។ តថារូបោ សោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ តំ ទស្សេតុំ “**ឥតរីតរចីវរសន្តុដ្ឋិយា ច វណ្ណវាទី**”តិ វុត្តំ។

អនេសនន្តិ ទូតេយ្យបហិណគមនានុយោគប្បភេទំ នានប្បការំ អនេសនំ។ **អប្បតិរូប**ន្តិ អយុត្តំ។ **អលទ្ធា ចា**តិ អលភិត្វា។ យថា ឯកច្ចោ “កថំ នុ ខោ ចីវរំ លភិស្សាមី”តិ បុញ្ញវន្តេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធឹ ឯកតោ ហុត្វា កោហញ្ញំ ករោន្តោ ឧត្តសតិ បរិតស្សតិ, បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ឯវំ អលទ្ធា ច ចីវរំ ន បរិតស្សតិ។ **លទ្ធា ចា**តិ ធម្មេន សមេន លភិត្វា។ **អគធិតោ**តិ វិគតលោភគិទ្ធោ។ **អមុច្ឆិតោ**តិ អធិមត្តតណ្ហាយ មុច្ឆនំ អនាបន្នោ។ **អនជ្ឈាបន្នោ**តិ តណ្ហាយ អនោត្ថដោ អបរិយោនទ្ធោ។ **អាទីនវទស្សាវី**តិ អនេសនាបត្តិយញ្ច គធិតបរិភោគេ ច អាទីនវំ បស្សមានោ។ **និស្សរណបញ្ញោ**តិ “យាវទេវ សីតស្ស បដិឃាតាយា”តិ (ម. និ. ១.២៣; អ. និ. ៦.៥៨) វុត្តំ និស្សរណមេវ បជានន្តោ។

ឥតរីតរចីវរសន្តុដ្ឋិយាតិ យេន កេនចិ ចីវរេន សន្តុដ្ឋិយា។ **នេវត្តានុក្កំសេតី**តិ យថា បនិធេកច្ចោ “អហំ បំសុកូលិកោ, មយា ឧបសម្បទមាឡេយេវ បំសុកូលិកង្គំ គហិតំ, កោ មយា សទិសោ អត្ថី”តិ អត្តុក្កំសនំ ករោតិ។ ឯវំ សោ អត្តុក្កំសនំ ន ករោតិ។ **ន បរំ វម្ភេតី**តិ “ឥមេ បនញ្ញេ ភិក្ខូ ន បំសុកូលិកាតិ វា បំសុកូលិកមត្តម្បិ ឯតេសំ នត្ថី”តិ វា ឯវំ បរំ ន វម្ភេតិ។ **យោ ហិ តត្ថ ទក្ខោ**តិ យោ តស្មឹ ចីវរសន្តោសេ វណ្ណវាទីឞ។

តាសុ វា ទក្ខោ ឆេកោ ព្យត្តោ។ **អនលសោ**តិ សាតច្ចកិរិយាយ អាលសិយវិរហិតោ។ **សម្បជានោ បតិស្សតោ**តិ សម្បជានបញ្ញាយ ចេវ សតិយា ច យុត្តោ។ **អរិយវំសេ ឋិតោ**តិ អរិយវំសេ បតិដ្ឋិតោ។

ឥតរីតរេន បិណ្ឌបាតេនាតិ យេន កេនចិ បិណ្ឌបាតេន។ ឯត្ថបិ បិណ្ឌបាតោ ជានិតព្ពោ, បិណ្ឌបាតខេត្តំ ជានិតព្ពំ, បិណ្ឌបាតសន្តោសោ ជានិតព្ពោ, បិណ្ឌបាតបដិសំយុត្តំ ធុតង្គំ ជានិតព្ពំ។ តត្ថ **បិណ្ឌបាតោ**តិ ឱទនោ កុម្មាសោ សត្តុ មច្ឆោ មំសំ ខីរំ ទធិ សប្បិ នវនីតំ តេលំ មធុ ផាណិតំ យាគុ ខាទនីយំ សាយនីយំ លេហនីយន្តិ សោឡស បិណ្ឌបាតា។

បិណ្ឌបាតខេត្តន្តិ សង្ឃភត្តំ ឧទ្ទេសភត្តំ និមន្តនំ សលាកភត្តំ បក្ខិកំ ឧបោសថិកំ បាដិបទិកំ អាគន្តុកភត្តំ គមិកភត្តំ គិលានភត្តំ គិលានុបដ្ឋាកភត្តំ ធុរភត្តំ កុដិភត្តំ វារភត្តំ វិហារភត្តន្តិ បន្នរស បិណ្ឌបាតខេត្តានិ។

បិណ្ឌបាតសន្តោសោតិ បិណ្ឌបាតេ វិតក្កសន្តោសោ គមនសន្តោសោ បរិយេសនសន្តោសោ បដិលាភសន្តោសោ បដិគ្គហណសន្តោសោ មត្តបដិគ្គហណសន្តោសោ លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោ យថាលាភសន្តោសោ យថាពលសន្តោសោ យថាសារុប្បសន្តោសោ ឧបការសន្តោសោ បរិមាណសន្តោសោ បរិភោគសន្តោសោ សន្និធិបរិវជ្ជនសន្តោសោ វិស្សជ្ជនសន្តោសោតិ បន្នរស សន្តោសា។ តត្ថ សាទកោ ភិក្ខុ មុខំ ធោវិត្វា វិតក្កេតិ។ បិណ្ឌបាតិកេន បន គណេន សទ្ធឹ ចរតា សាយំ ថេរុបដ្ឋានកាលេ “ស្វេ កត្ថ បិណ្ឌាយ ចរិស្សាមា”តិ “អសុកគាមេ, ភន្តេ”តិ ឯត្តកំ ចិន្តេត្វា តតោ បដ្ឋាយ ន វិតក្កេតព្ពំ។ ឯកចារិកេន វិតក្កមាឡកេ ឋត្វា វិតក្កេតព្ពំ។ តតោ បដ្ឋាយ វិតក្កេន្តោ បន អរិយវំសា ចុតោ ហោតិ បរិពាហិរោ។ អយំ **វិតក្កសន្តោសោ** នាម។ បិណ្ឌាយ បវិសន្តេន បន “កុហឹ លភិស្សាមី”តិ អចិន្តេត្វា កម្មដ្ឋានសីសេន គន្តព្ពំ។ អយំ **គមនសន្តោសោ** នាម។ បរិយេសន្តេន យំ វា តំ វា អគ្គហេត្វា លជ្ជឹ បេសលមេវ គហេត្វា បរិយេសិតព្ពំ។ អយំ **បរិយេសនសន្តោសោ** នាម។ ទូរតោវ អាហរិយមានំ ទិស្វា “ឯតំ មនាបំ, ឯតំ អមនាប”ន្តិ ចិត្តំ ន ឧប្បាទេតព្ពំ។ អយំ **បដិលាភសន្តោសោ** នាម។ “ឥទំ មនាបំ គណ្ហិស្សាមិ, ឥទំ អមនាបំ ន គណ្ហិស្សាមី”តិ អចិន្តេត្វា យំ កិញ្ចិ យាបនមត្តំ គហេតព្ពមេវ។ អយំ **បដិគ្គហណសន្តោសោ** នាម។

ឯត្ថ បន ទេយ្យធម្មោ ពហុ, ទាយកោ អប្បំ ទាតុកាមោ, អប្បំ គហេតព្ពំ។ ទេយ្យធម្មោ ពហុ, ទាយកោបិ ពហុទាតុកាមោ, បមាណេនេវ គហេតព្ពំ។ ទេយ្យធម្មោបិ ន ពហុ, ទាយកោបិ អប្បំ ទាតុកាមោ, អប្បំ គហេតព្ពំ។ ទេយ្យធម្មោ ន ពហុ, ទាយកោ បន ពហុទាតុកាមោ, បមាណេន គហេតព្ពំ។ បដិគ្គហណស្មិញ្ហិ មត្តំ អជានន្តោ មនុស្សានំ បសាទំ មក្ខេតិ, សទ្ធាទេយ្យំ វិនិបាតេតិ, សាសនំ ន ករោតិ។ វិជាតមាតុយាបិស្ស ចិត្តំ គហេតុំ ន សក្កោតិ។ ឥតិ មត្តំ ជានិត្វាវ បដិគ្គហេតព្ពន្តិ អយំ **មត្តបដិគ្គហណសន្តោសោ** នាម។ អឌ្ឍកុលានិយេវ អគន្ត្វា ទ្វារបដិបាដិយា គន្តព្ពំ។ អយំ **លោលុប្បវិវជ្ជនសន្តោសោ** នាម។ **យថាលាភសន្តោសា**ទយោ ចីវរេ វុត្តនយា ឯវ។

បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជិត្វា “សមណធម្មំ អនុបាលេស្សាមី”តិ ឯវំ ឧបការំ ញត្វា បរិភុញ្ជនំ **ឧបការសន្តោសោ** នាម។ បត្តំ បូរេត្វា អានីតំ ន បដិគ្គហេតព្ពំ។ អនុបសម្បន្នេ សតិ តេន គាហាបេតព្ពំ, អសតិ អាហរាបេត្វា បដិគ្គហណបរិមាណមត្តំ គហេតព្ពំ។ អយំ **បរិមាណសន្តោសោ** នាម។ ជិឃច្ឆាយ បដិវិនោទនំ “ន ឥទមេត្ថ និស្សរណ”ន្តិ ឯវំ បរិភុញ្ជនំ **បរិភោគសន្តោសោ** នាម។ និទហិត្វា ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ អយំ **សន្និធិបរិវជ្ជនសន្តោសោ** នាម។ មុខំ អនោលោកេត្វា សារណីយធម្មេ ឋិតេន វិស្សជ្ជេតព្ពំ។ អយំ **វិស្សជ្ជនសន្តោសោ** នាម។

បិណ្ឌបាតបដិសំយុត្តានិ បន **បញ្ច ធុតង្គានិ** បិណ្ឌបាតិកង្គំ សបទានចារិកង្គំ ឯកាសនិកង្គំ បត្តបិណ្ឌិកង្គំ ខលុបច្ឆាភត្តិកង្គន្តិ។ ឥតិ បិណ្ឌបាតសន្តោសមហាអរិយវំសំ បូរយមានោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ឥមានិ បញ្ច ធុតង្គានិ គោបេតិ, ឥមានិ គោបេន្តោ បិណ្ឌបាតសន្តោសមហាអរិយវំសវសេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។ **វណ្ណវាទី**តិអាទីនិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

សេនាសនានីតិ ឥធ សេនាសនំ ជានិតព្ពំ, សេនាសនខេត្តំ ជានិតព្ពំ, សេនាសនសន្តោសោ ជានិតព្ពោ, សេនាសនបដិសំយុត្តធុតង្គំ ជានិតព្ពំ។ តត្ថ **សេនាសន**ន្តិ មញ្ចោ បីឋំ ភិសិ ពិម្ពោហនំ វិហារោ អឌ្ឍយោគោ បាសាទោ ហម្មិយំ គុហា លេណំ អដ្ដោ មាឡោ វេឡុគុម្ពោ រុក្ខមូលំ យត្ថ វា បន ភិក្ខូ បដិក្កមន្តីតិ ឥមានិ បន្នរស សេនាសនានិ។

សេនាសនខេត្តន្តិ សង្ឃតោ វា គណតោ វា ញាតិតោ វា មិត្តតោ វា អត្តនោ វា ធនេន បំសុកូលំ វាតិ ឆ ខេត្តានិ។

សេនាសនសន្តោសោតិ សេនាសនេ វិតក្កសន្តោសាទយោ បន្នរស សន្តោសា។ តេ បិណ្ឌបាតេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ **សេនាសនបដិសំយុត្តានិ** បន **បញ្ច ធុតង្គានិ** អារញ្ញិកង្គំ រុក្ខមូលិកង្គំ អព្ភោកាសិកង្គំ សោសានិកង្គំ យថាសន្ថតិកង្គន្តិ។ ឥតិ សេនាសនសន្តោសំ មហាអរិយវំសំ បូរយមានោ បច្ចេកសម្ពុទ្ធោ ឥមានិ បញ្ច ធុតង្គានិ គោបេតិ, ឥមានិ គោបេន្តោ សេនាសនសន្តោសមហាអរិយវំសវសេន សន្តុដ្ឋោ ហោតិ។

ឥតិ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ សារិបុត្តត្ថេរោ បថវិំ បត្ថរមានោ វិយ សាគរកុច្ឆិំ បូរយមានោ វិយ អាកាសំ វិត្ថារយមានោ វិយ ច បឋមំ ចីវរសន្តោសំ អរិយវំសំ កថេត្វា ចន្ទំ ឧដ្ឋាបេន្តោ វិយ សូរិយំ ឧល្លង្ឃេន្តោ វិយ ច ទុតិយបិណ្ឌបាតសន្តោសំ កថេត្វា សិនេរុំ ឧក្ខិបេន្តោ វិយ តតិយំ សេនាសនសន្តោសំ អរិយវំសំ កថេត្វា ឥទានិ គិលានបច្ចយសន្តោសំ អរិយវំសំ កថេតុំ “**សន្តុដ្ឋោ ហោតិ ឥតរីតរេន គិលាន បច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារេនា**”តិអាទិមាហ។ តំ បិណ្ឌបាតគតិកមេវ។ តត្ថ យថាលាភយថាពលយថាសារុប្ប សន្តោសេនេវ សន្តុស្សិតព្ពំ។ ភាវនារាមអរិយវំសោ បន ឥធ អនាគតោ, នេសជ្ជិកង្គំ ភាវនារាមអរិយវំសំ ភជតិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៩; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.២៨)។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “បញ្ច សេនាសនេ វុត្តា, បញ្ច អាហារនិស្សិតា;
> ឯកោ វីរិយសំយុត្តោ, ទ្វេ ច ចីវរនិស្សិតា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៩; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.២៨);

បោរាណេ អគ្គញ្ញេ អរិយវំសេ ឋិតោតិ ឯត្ថ **បោរាណេ**តិ ន អធុនុប្បត្តិកេ។ **អគ្គញ្ញេ**តិ អគ្គេហិ ជានិតព្ពេ។ **អរិយវំសេ**តិ អរិយានំ វំសេ។ យថា ហិ ខត្តិយវំសោ ព្រាហ្មណវំសោ វេស្សវំសោ សុទ្ទវំសោ សមណវំសោ កុលវំសោ រាជវំសោ, ឯវមយម្បិ អដ្ឋមោ អរិយវំសោ, អរិយតន្តិ អរិយបវេណិ នាម ហោតិ។ សោ ខោ បនាយំ វំសោ ឥមេសំ វំសានំ មូលគន្ធាទីនំ កាលានុសារិគន្ធាទយោ វិយ អគ្គមក្ខាយតិ។ កេ បន តេ អរិយា, យេសំ ឯសោ វំសោតិ? អរិយា វុច្ចន្តិ ពុទ្ធា ច បច្ចេកពុទ្ធា ច តថាគតសាវកា ច, ឯតេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ ឥតោ បុព្ពេ ហិ សតសហស្សកប្បាធិកានំ ចតុន្នំ អសង្ខ្យេយ្យានំ មត្ថកេ តណ្ហង្ករោ មេធង្ករោ សរណង្ករោ ទីបង្ករោតិ ចត្តារោ ពុទ្ធា ឧប្បន្នា, តេ អរិយា, តេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ តេសំ ពុទ្ធានំ បរិនិព្ពានតោ អបរភាគេ អសង្ខ្យេយ្យំ អតិក្កមិត្វា កោណ្ឌញ្ញោ នាម ពុទ្ធោ ឧប្បន្នោ…បេ… ឥមស្មិំ កប្បេ កកុសន្ធោ កោណាគមនោ កស្សបោ អម្ហាកំ ភគវា គោតមោតិ ចត្តារោ ពុទ្ធា ឧប្បន្នា, តេសំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ។ អបិ ច អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នានំ សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានំ អរិយានំ វំសោតិ អរិយវំសោ, តស្មិំ អរិយវំសេ (អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.២៨)។ **ឋិតោ**តិ បតិដ្ឋិតោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អដ្ឋមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១២៩. នវមេ អយំ យោជនា – **ទុស្សង្គហា បព្ពជិតាបិ ឯកេ,** យេ អសន្តោសាភិភូតា, តថាវិធា ឯវ ច **អថោ គហដ្ឋា ឃរមាវសន្តា**។ ឯតមហំ ទុស្សង្គហភាវំ ជិគុច្ឆន្តោ វិបស្សនំ អារភិត្វា បច្ចេកពោធិំ អធិគតោម្ហីតិ។ សេសំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

និទ្ទេសេ **អនស្សវា**តិ វចនំ អស្សុណកា។ **អវចនករា**តិ ទុព្ពចា។ **បដិលោមវុត្តិនោ**តិ បច្ចនីកំ កថនសីលា, បដិមល្លា ហុត្វា បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **អញ្ញេនេវ មុខំ ករោន្តី**តិ ឱវាទទាយកេ ទិស្វា មុខំ បរិវត្តេត្វា អញ្ញំ ទិសាភាគំ ឱលោកេន្តិ។ **អព្យាវដោ ហុត្វា**តិ អវាវដោ ហុត្វា។ **អនបេក្ខោ ហុត្វា**តិ អនល្លីនោ ហុត្វា។

នវមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

១៣០. ទសមេ **ឱរោបយិត្វា**តិ អបនេត្វា។ **គិហិព្យញ្ជនានី**តិ កេសមស្សុឱទាតវត្ថាលង្ការមាលាគន្ធ វិលេបនឥត្ថិបុត្តទាសិទាសាទីនិ។ ឯតានិ គិហិភាវំ ព្យញ្ជយន្តិ, តស្មា “គិហិព្យញ្ជនានី”តិ វុច្ចន្តិ។ **សញ្ឆិន្នបត្តោ**តិ បតិតបត្តោ។ **ឆេត្វានា**តិ មគ្គញាណេន ឆិន្ទិត្វា។ **វីរោ**តិ មគ្គវីរិយសមន្នាគតោ។ **គិហិពន្ធនានី**តិ កាម ពន្ធនានិ។ កាមា ហិ គិហីនំ ពន្ធនានិ។ អយំ តាវ បទត្ថោ។

អយំ បន អធិប្បាយោ – “អហោ វតាហម្បិ ឱរោបយិត្វា គិហិព្យញ្ជនានិ សញ្ឆិន្នបត្តោ យថា កោវិឡារោ ភវេយ្យ”ន្តិ ឯវញ្ហិ ចិន្តយមានោ វិបស្សនំ អារភិត្វា បច្ចេកពោធិំ អធិគតោម្ហីតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤៤)។ សេសំ

បុរិមនយេនេវ ជានិតព្ពំ។

និទ្ទេសេ **សារាសនញ្ចា**តិ សារំ អាសនំ។ **ឆិន្នានី**តិ គឡិតានិ។ **សញ្ឆិន្នានី**តិ និបណ្ណានិ។ **បតិតានី**តិ វណ្ដតោ មុត្តានិ។ **បរិបតិតានី**តិ ភូមិយំ បតិតានិ។

ទសមគាថានិទ្ទេសវណ្ណនា។

បឋមវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ទុតិយវគ្គវណ្ណនា

១៣១-២. ទុតិយវគ្គស្ស បឋមទ្វយេ **និបក**ន្តិ បកតិនិបុណំ បណ្ឌិតំ កសិណបរិកម្មាទីសុ កុសលំ។ **សាធុវិហារិ**ន្តិ អប្បនាវិហារេន វា ឧបចារេន វា សមន្នាគតំ។ **ធីរ**ន្តិ ធិតិសម្បន្នំ។ តត្ថ និបកត្តេន ធិតិសម្បទា វុត្តា។ ឥធ បន ធិតិសម្បន្នមេវាតិ អត្ថោ។ ធិតិ នាម អសិថិលបរក្កមតា, “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ចា”តិ (ម. និ. ២.១៨៤; អ. និ. ២.៥; មហានិ. ១៩៦) ឯវំ បវត្តវីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ អបិ ច ធិក្កតបាបោតិបិ ធីរោ។ **រាជាវ រដ្ឋំ វិជិតំ បហាយា**តិ យថា បដិរាជា “វិជិតំ រដ្ឋំ អនត្ថាវហ”ន្តិ ញត្វា រជ្ជំ បហាយ ឯកោ ចរតិ ឯវំ ពាលសហាយំ បហាយ ឯកោ ចរេ។ អថ វា **រាជាវ រដ្ឋ**ន្តិ យថា សុតសោមោ រាជា វិជិតំ រដ្ឋំ បហាយ ឯកោ ចរិ, យថា ច មហាជនកោ ឯវំ ឯកោវ ចរេតិ អយម្បិ ឯតស្សត្ថោ។ សេសំ វុត្តានុសារេន សក្កា ជានិតុន្តិ ន វិត្ថារិតំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤៥-៤៦)។ និទ្ទេសេ វត្តព្ពំ នត្ថិ។

បឋមទ្វយំ។

១៣៣. តតិយគាថា បទត្ថតោ ឧត្តានា ឯវ។ កេវលញ្ហ បន **សហាយសម្បទ**ន្តិ ឯត្ថ អសេក្ខេហិ សីលាទិក្ខន្ធេហិ សម្បន្នា សហាយា ឯវ “សហាយសម្បទា”តិ វេទិតព្ពា។ អយំ បនេត្ថ យោជនា – យា អយំ វុត្តា សហាយសម្បទា, តំ សហាយសម្បទំ **អទ្ធា បសំសាម**, ឯកំសេនេវ ថោមេមាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កថំ? **សេដ្ឋា សមាសេវិតព្ពា សហាយា**តិ។ កស្មា? អត្តនោ សីលាទីហិ សេដ្ឋេ សេវមានស្ស សីលាទយោ ធម្មា អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា វុឌ្ឍិំ វិរុឡ្ហិំ វេបុល្លំ បាបុណន្តិ។ សមេ សេវមានស្ស អញ្ញមញ្ញសមធារណេន កុក្កុច្ចវិនោទនេន ច លទ្ធា ន បរិហាយន្តិ ។ ឯតេ បន សហាយកេ សេដ្ឋេ ច សមេ ច អលទ្ធា កុហនាទិមិច្ឆាជីវំ វជ្ជេត្វា ធម្មេន សមេន ឧប្បន្នំ ភោជនំ ភុញ្ជន្តោ តត្ថ ច បដិឃានុនយំ អនុប្បាទេន្តោ អនវជ្ជភោជី ហុត្វា អត្ថកាមោ កុលបុត្តោ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ។ អហម្បិ ហិ ឯវំ ចរន្តោ ឥមំ សម្បត្តិំ អធិគតោម្ហីតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤៧)។ និទ្ទេសោ វុត្តនយោ ឯវ។

តតិយំ។

១៣៤. ចតុត្ថេ **ទិស្វា**តិ ឱលោកេត្វា។ **សុវណ្ណស្សា**តិ កញ្ចនស្ស។ “វលយានី”តិ បាឋសេសោ។ សាវសេសបាឋោ ហិ អយំ អត្ថោ។ **បភស្សរានី**តិ បភាសនសីលានិ, ជុតិមន្តានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសំ ឧត្តានបទត្ថមេវ។ អយំ បន យោជនា – ទិស្វា ភុជស្មិំ សុវណ្ណស្ស វលយានិ “គណវាសេ សតិ សង្ឃដ្ដនា, ឯកវាសេ សតិ អឃដ្ដនា”តិ ឯវំ ចិន្តេន្តោ វិបស្សនំ អារភិត្វា បច្ចេកពោធិំ អធិគតោម្ហីតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤៨)។ **នូបុរានី**តិ វលយានិ។ “និយុរា”តិ កេចិ វទន្តិ។ **ឃដ្ដេន្តី**តិ អញ្ញមញ្ញំ ហនន្តិ។

ចតុត្ថំ។

១៣៥. បញ្ចមគាថា បទត្ថតោ ឧត្តានា ឯវ។ អយំ បន ឯត្ថ អធិប្បាយោ – យ្វាយំ ឯតេន **ទុតីយេន** កុមារេន សីតុណ្ហាទីនិ និវេទេន្តេន សហវាសេន តំ សញ្ញាបេន្តស្ស មម វាចាភិលាបោ, តស្មិំ សិនេហវសេន **អភិសជ្ជនា វា** ជាតា។ សចេ អហំ ឥមំ ន បរិច្ចជាមិ, តតោ **អាយតិ**ម្បិ តថេវ ហេស្សតិ។ យថា ឥទានិ, **ឯវំ ទុតីយេន សហ មមស្ស, វាចាភិលាបោ អភិសជ្ជនា វា**។ ឧភយម្បិ ចេតំ អន្តរាយករំ វិសេសាធិគមស្សាតិ **ឯតំ ភយំ អាយតិំ បេក្ខមានោ** តំ ឆឌ្ឌេត្វា យោនិសោ បដិបជ្ជិត្វា បច្ចេកពោធិំ អធិគតោម្ហីតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៤៩)។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

បញ្ចមំ។

១៣៦. ឆដ្ឋេ **កាមា**តិ ទ្វេ កាមា វត្ថុកាមា ច កិលេសកាមា ច។ តត្ថ វត្ថុកាមា មនាបិយា រូបាទយោ ធម្មា, កិលេសកាមា ឆន្ទាទយោ សព្ពេបិ រាគប្បភេទា។ ឥធ បន វត្ថុកាមា អធិប្បេតា ។ រូបាទិអនេកប្បការេន **ចិត្រា**។ លោកស្សាទវសេន **មធុរា**។ ពាលបុថុជ្ជនានំ មនំ រមេន្តីតិ **មនោរមា។ វិរូបរូបេនា**តិ វិរូបេន រូបេន, អនេកវិធេន សភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ ហិ រូបាទិវសេន ចិត្រា, រូបាទីសុបិ នីលាទិវសេន វិវិធរូបា។ ឯវំ តេន វិរូបរូបេន តថា តថា អស្សាទំ ទស្សេត្វា **មថេន្តិ ចិត្តំ**, បព្ពជ្ជាយ អភិរមិតុំ ន ទេន្តីតិ។ សេសមេត្ថ បាកដមេវ។ និគមនម្បិ ទ្វីហិ តីហិ វា បទេហិ យោជេត្វា បុរិមគាថាសុ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥០)។

កាមគុណាតិ កាមយិតព្ពដ្ឋេន កាមា។ ពន្ធនដ្ឋេន គុណា។ “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, អហតានំ វត្ថានំ ទិគុណំ សង្ឃាដិ”ន្តិ (មហាវ. ៣៤៨) ឯត្ថ បដលដ្ឋោ គុណដ្ឋោ។ “អច្ចេន្តិ កាលា តរយន្តិ រត្តិយោ, វយោគុណា អនុបុព្ពំ ជហន្តី”តិ (សំ. និ. ១.៤) ឯត្ថ រាសដ្ឋោ គុណដ្ឋោ។ “សតគុណា ទក្ខិណា បាដិកង្ខិតព្ពា”តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩) ឯត្ថ អានិសំសដ្ឋោ គុណដ្ឋោ។ “អន្តំ អន្តគុណំ (ទី. និ. ២.៣៧៧; ម. និ. ១.១១០; ខុ. បា. ៣.ទ្វត្តឹសាការ), កយិរា មាលាគុណេ ពហូ”តិ ឯត្ថ ពន្ធនដ្ឋោ គុណដ្ឋោ។ ឥធាបិ ឯសេវ អធិប្បេតោ, តេន វុត្តំ – “ពន្ធនដ្ឋេន គុណា”តិ។ **ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន បស្សិតព្ពា។ ឯតេនុបាយេន **សោតវិញ្ញេយ្យា**ទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥដ្ឋា**តិ បរិយិដ្ឋា វា ហោន្តុ, មា វា, ឥដ្ឋារម្មណភូតាតិ អត្ថោ។ **កន្តា**តិ កាមនីយា។ **មនាបា**តិ មនវឌ្ឍនកា។ **បិយរូបា**តិ បិយជាតិកា។ **កាមូបសំហិតា**តិ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជមានេន កាមេន ឧបសំហិតា។ **រជនីយា**តិ រជ្ជនិយា, រាគុប្បត្តិការណភូតាតិ អត្ថោ។

យទិ មុទ្ទាយាតិអាទីសុ **មុទ្ទា**តិ អង្គុលិបព្ពេសុ សញ្ញំ ឋបេត្វា ហត្ថមុទ្ទា។ **គណនា**តិ អច្ឆិទ្ទគណនា។ **សង្ខាន**ន្តិ បិណ្ឌគណនា។ យាយ ខេត្តំ ឱលោកេត្វា “ឥធ ឯត្តកា វីហី ភវិស្សន្តិ”, រុក្ខំ ឱលោកេត្វា “ឥធ ឯត្តកានិ ផលានិ ភវិស្សន្តិ”, អាកាសំ ឱលោកេត្វា “ឥមេ អាកាសេ សកុណា ឯត្តកា នាម ភវិស្សន្តី”តិ ជានន្តិ។ **កសី**តិ កសិកម្មំ។ **វណិជ្ជា**តិ ជង្ឃវណិជ្ជថលវណិជ្ជាទិវណិប្បថោ។ **គោរក្ខ**ន្តិ អត្តនោ វា បរេសំ វា គាវោ រក្ខិត្វា បញ្ចគោរសវិក្កយេន ជីវនកម្មំ។ **ឥស្សត្ថោ** វុច្ចតិ អាវុធំ គហេត្វា ឧបដ្ឋានកម្មំ។ **រាជបោរិស**ន្តិ វិនា អាវុធេន រាជកម្មំ កត្វា រាជុបដ្ឋានំ។ **សិប្បញ្ញតរ**ន្តិ គហិតាវសេសហត្ថិអស្សសិប្បាទិ។

សីតស្ស បុរក្ខតោតិ លក្ខំ វិយ សរស្ស សីតស្ស បុរតោ ឋិតោ, សីតេន ពាធិយមានោតិ អត្ថោ។ ឧណ្ហេបិ ឯសេវ នយោ។ **ឌំសា**ទីសុ **ឌំសា**តិ បិង្គលមក្ខិកា។ **មកសា**តិ សព្ពមក្ខិកា។ **សរីសបា**តិ យេ កេចិ សរិត្វា គច្ឆន្តិ។ **រិស្សមានោ**តិ បីឡិយមានោ រុប្បមានោ ឃដ្ដិយមានោ។ **មីយមានោ**តិ មរមានោ។ **អយំ, ភិក្ខវេ**តិ ភិក្ខវេ, អយំ មុទ្ទាទីហិ ជីវិកកប្បនំ អាគម្ម សីតាទិបច្ចយោ អាពាធោ។ **កាមានំ អាទីនវោ**តិ កាមេសុ ឧបទ្ទវោ, ឧបសគ្គោតិ អត្ថោ។ **សន្ទិដ្ឋិកោ**តិ បច្ចក្ខោ សាមំ បស្សិតព្ពោ។ **ទុក្ខក្ខន្ធោ**តិ ទុក្ខរាសិ។ **កាមហេតូ**តិអាទីសុ បច្ចយដ្ឋេន កាមា អស្ស ហេតូតិ **កាមហេតុ**។ មូលដ្ឋេន កាមា និទានមស្សាតិ **កាមនិទានោ**។ លិង្គវិបល្លាសេន បន “កាមនិទាន”ន្តិ វុត្តោ។ ការណដ្ឋេន កាមា អធិករណំ អស្សាតិ **កាមាធិករណោ**។ លិង្គវិបល្លាសេនេវ បន “កាមាធិករណ”ន្តិ វុត្តោ។ **កាមានមេវ ហេតូ**តិ ឥទំ និយមវចនំ កាមបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិយេវាតិ អត្ថោ។

ឧដ្ឋហតោតិ អាជីវសមុដ្ឋាបកវីរិយេន ឧដ្ឋហន្តស្ស។ **ឃដតោ**តិ តំ វីរិយំ បុព្ពេនាបរំ ឃដេន្តស្ស។ **វាយមតោ**តិ វាយាមំ បរក្កមំ បយោគំ ករោន្តស្ស។ **នាភិនិប្ផជ្ជន្តី**តិ ន និប្ផជ្ជន្តិ, ហត្ថំ នាភិរុហន្តិ។ **សោចតី**តិ ចិត្តេ ឧប្បន្នពលវសោកេន សោចតិ។ **កិលមតី**តិ កាយេ ឧប្បន្នទុក្ខេន កិលមតិ។ **បរិទេវតី**តិ វាចាយ បរិទេវតិ។ **ឧរត្តាឡិ**ន្តិ ឧរំ តាឡេត្វា។ **កន្ទតី**តិ រោទតិ។ **សម្មោហំ អាបជ្ជតី**តិ វិសញ្ញី វិយ សម្មូឡ្ហោ ហោតិ។ **មោឃ**ន្តិ តុច្ឆំ។ **អផលោ**តិ និប្ផលោ។

អារក្ខាធិករណន្តិ អារក្ខការណា។ **កិន្តិ មេ**តិ កេន នុ ខោ មេ ឧបាយេន។ **យម្បិ មេ**តិ យម្បិ មយ្ហំ កសិកម្មាទីនិ កត្វា ឧប្បាទិតំ ធនំ អហោសិ។ **តម្បិ នោ នត្ថី**តិ តម្បិ អម្ហាកំ ឥទានិ នត្ថិ។

បុន ចបរំ, ភិក្ខវេ, កាមហេតូតិអាទិនាបិ ការណំ ទស្សេត្វាវ អាទីនវំ ទីបេតិ។ តត្ថ **កាមហេតូ**តិ កាមបច្ចយា **រាជានោបិ រាជូហិ វិវទន្តី**តិ អត្ថោ។ **កាមនិទាន**ន្តិ ភាវនបុំសកំ, កាមេ និទានំ កត្វា វិវទន្តីតិ អត្ថោ។ **កាមាធិករណ**ន្តិបិ ភាវនបុំសកមេវ, កាមេ អធិករណំ កត្វា វិវទន្តីតិ អត្ថោ។ **កាមានមេវ ហេតូ**តិ គាមនិគមសេនាបតិបុរោហិតដ្ឋានន្តរាទីនំ កាមានំយេវ ហេតុ វិវទន្តីតិ អត្ថោ។ **ឧបក្កមន្តី**តិ បហរន្តិ។

អសិចម្មន្តិ អសិញ្ចេវ ខេដកផលកាទីនិ ច។

ធនុកលាបំ សន្នយ្ហិត្វាតិ ធនុំ គហេត្វា សរកលាបំ សន្នយ្ហិត្វា។ **ឧភតោព្យូឡ្ហ**ន្តិ ឧភតោរាសិភូតំ។ **បក្ខន្ទន្តី**តិ បវិសន្តិ។ **ឧសូសូ**តិ កណ្ឌេសុ។ **វិជ្ជោតលន្តេសូ**តិ បរិវត្តមានេសុ។ **តេ តត្ថា**តិ តេ តស្មិំ សង្គាមេ។

អទ្ទាវលេបនា ឧបការិយោតិ ចេត្ថ មនុស្សា បាការបាទំ អស្សខុរសណ្ឋានេន ឥដ្ឋកាហិ ចិនិត្វា ឧបរិ សុធាយ លិម្បន្តិ។ ឯវំ កតបាការបាទា "ឧបការិយោ"តិ វុច្ចន្តិ។ តា តិន្តេន កលលេន សិត្តា អទ្ទាវលេបនា នាម ហោន្តិ។ **បក្ខន្ទន្តី**តិ តាសំ ហេដ្ឋា តិខិណអយសូលរុក្ខសូលាទីហិ វិជ្ឈិយមានា បាការស្ស បិច្ឆិល្លភាវេន អារោហិតុំ អសក្កោន្តាបិ ឧបធាវន្តិយេវ។ **ឆកណកាយា**តិ កុថិតគោមយេន។ **អភិវគ្គេនា**តិ សតទន្តេន។ តំ អដ្ឋទន្តាការេន កត្វា "នគរទ្វារំ ភិន្ទិត្វា បវិសិស្សាមា"តិ អាគតេ ឧបរិទ្វារេ ឋិតា តស្ស ពន្ធនយោត្តានិ ឆិន្ទិត្វា តេន អភិវគ្គេន ឱមទ្ទន្តិ។

សន្និម្បិ ឆិន្ទន្តីតិ យវសន្និម្បិ។ **និល្លេបន្តិ** គាមេ បហរិត្វា មហាវិលោបំ ករោន្តិ។ **ឯកាគារិក**ន្តិ បណ្ណាសមត្តាបិ សដ្ឋិមត្តាបិ បរិវារេត្វា ជីវគ្គាហំ គហេត្វា ធនំ អាហរាបេន្តិ។ **បរិបន្ថេបិ តិដ្ឋន្តី**តិ បន្ថទូហនកម្មំ ករោន្តិ។ **អឌ្ឍទណ្ឌកេហី**តិ មុគ្គរេហិ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៦៨)។ សេសំ វុត្តត្ថមេវ។

ឆដ្ឋំ។

១៣៧. សត្តមេ ឯតីតិ **ឦតិ,** អាគន្តុកានំ អកុសលភាគិយានំ ព្យសនហេតូនំ ឯតំ អធិវចនំ។ តស្មា កាមគុណាបិ ឯតេ អនេកព្យសនាវហដ្ឋេន ទឡ្ហសន្និបាតដ្ឋេន ច ឦតិ។ គណ្ឌោបិ អសុចិំ បគ្ឃរតិ, ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបរិភិន្នោ ហោតិ។ តស្មា ឯតេ កិលេសា អសុចិបគ្ឃរណតោ ឧប្បាទជរាភង្គេហិ ឧទ្ធុមាតបរិបក្កបរិភិន្នភាវតោ ច **គណ្ឌោ**។ ឧបទ្ទវតីតិ **ឧបទ្ទវោ,** អនត្ថំ ជនេន្តោ អភិភវតិ អជ្ឈោត្ថរតីតិ អត្ថោ, រាគគណ្ឋាទីនមេតំ អធិវចនំ។ តស្មា កាមគុណាបេតេ អវិទិតនិព្ពានត្ថាវហហេតុតាយ សព្ពុបទ្ទវវត្ថុតាយ ច ឧបទ្ទវោ។ យស្មា បនេតេ កិលេសាតុរភាវំ ជនេន្តា សីលសង្ខាតមារោគ្យំ លោលុប្បំ វា ឧប្បាទេន្តា បាកតិកមេវ អារោគ្យំ វិលុម្បន្តិ, តស្មា ឥមិនា អារោគ្យវិលុម្បនដ្ឋេន **រោគោ**។ អព្ភន្តរមនុបវិដ្ឋដ្ឋេន បនអន្តោតុទនដ្ឋេន ទុន្នីហរណីយដ្ឋេន ច **សល្លំ**។ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកភយាវហនតោ **ភយំ។ មេត**ន្តិ ឯតំ សេសមេត្ថ បាកដមេវ។ និគមនម្បិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥១)។

កាមរាគរត្តាយន្តិ កាមរាគេន រត្តោ អយំ។ **ឆន្ទរាគវិនិពទ្ធោ**តិ ឆន្ទរាគេន ស្នេហេន ពទ្ធោ។ **ទិដ្ឋធម្មិកាបិ គព្ភា**តិ ឥមស្មិំ អត្តភាវេ វត្តមានសឡាយតនគព្ភា។ **សម្បរាយិកាបិ គព្ភា**តិ បរលោកេបិ សឡាយតនគព្ភា។ **ន បរិមុច្ចតី**តិ បរិមុច្ចិតុំ ន សក្កោតិ។ **ឱតិណ្ណោ សាតរូបេនា**តិ មធុរសភាវេន រាគេន ឱតិណ្ណោ ឱគាហិតោ។ **បលិបថ**ន្តិ កាមកលលមគ្គំ។ **ទុគ្គ**ន្តិ ទុគ្គមំ។

សត្តមំ។

១៣៨. អដ្ឋមេ **សីតំ** ទុព្ពិធំ អព្ភន្តរធាតុក្ខោភបច្ចយញ្ច ពាហិរធាតុក្ខោភបច្ចយញ្ច។ តថា **ឧណ្ហំ**។ តត្ថ **ឌំសា**តិ បិង្គលមក្ខិកា។ **សរីសបេ**តិ យេ កេចិ ទីឃជាតិកា សរិត្វា គច្ឆន្តិ។ សេសំ បាកដមេវ។ និគមនម្បិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អដ្ឋមំ។

១៣៩. នវមគាថា បទត្ថតោ បាកដា ឯវ។ អយំ បនេត្ថ អធិប្បាយយោជនា – សា ច ខោ យុត្តិវសេន, ន អនុស្សវវសេន។ យថា អយំ ហត្ថី មនុស្សកន្តេសុ សីលេសុ ទន្តត្តា អទន្តភូមិំ នាគច្ឆតីតិ វា, សរីរមហន្តតាយ វា **នាគោ**។ ឯវំ កុទាស្សុ នាមាហម្បិ អរិយកន្តេសុ សីលេសុ ទន្តត្តា អទន្តភូមិំ នាគមនេន, អាគុំ អករណេន, បុន ឥត្ថត្តំ អនាគមនេន ច គុណសរីរមហន្តតាយ វា នាគោ ភវេយ្យំ។ យថា ចេស **យូថានិ វិវជ្ជយិត្វា** ឯកចរិយសុខេន **យថាភិរន្តំ វិហរ អរញ្ញេ, ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ,** កុទាស្សុ នាមាហម្បិ ឯវំ គណំ វិវជ្ជយិត្វា ឯកត្តាភិរតិសុខេន ឈានសុខេន យថាភិរន្តំ អរញ្ញេ អត្តនោ យថា យថា សុខំ, តថា តថា យត្តកំ វា ឥច្ឆាមិ, តត្តកំ អរញ្ញេ និវាសំ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ ឯកោ ចរេយ្យន្តិ អត្ថោ។ យថា ចេស សុសណ្ឋិតក្ខន្ធមហន្តតាយ **សញ្ជាតក្ខន្ធោ,** កុទាស្សុ នាមាហម្បិ ឯវំ អសេក្ខសីលក្ខន្ធមហន្តតាយ សញ្ជាតក្ខន្ធោ ភវេយ្យំ។ យថា ចេស បទុមសទិសគត្តតាយ វា, បទុមកុលេ ឧប្បន្នតាយ វា **បទុមី,** កុទាស្សុ នាមាហម្បិ ឯវំ បទុមសទិសពោជ្ឈង្គមហន្តតាយ វា, អរិយជាតិបទុមេ ឧប្បន្នតាយ វា បទុមី ភវេយ្យំ។ យថា ចេស ថាមពលជវាទីហិ

ឧឡារោ, កុទាស្ស នាមាហម្បិ ឯវំ បរិសុទ្ធកាយសមាចារតាទីហិ សីលសមាធិនិព្ពេធិកបញ្ញាទីហិ វា ឧឡារោ ភវេយ្យន្តិ ឯវំ ចិន្តេន្តោ វិបស្សនំ អារភិត្វា បច្ចេកពោធិំ អធិគតោម្ហីតិ។

នវមំ។

១៤០. ទសមេ **អដ្ឋានតន្តិ** អដ្ឋានំ តំ, អការណំ តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អនុនាសិកស្ស លោបោ កតោ “អរិយសច្ចាន ទស្សន”ន្តិអាទីសុ (ខុ. បា. ៥.១១; សុ. និ. ២៧០) វិយ។ **សង្គណិការតស្សាតិ** គណាភិរតស្ស។ **យន្តិ** ការណវចនមេតំ “យំ ហិរីយតិ ហិរីយិតព្ពេនា”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៣០) វិយ។ **ផស្សយេតិ** អធិគច្ឆេ។ **សាមយិកំ វិមុត្តិន្តិ** លោកិយសមាបត្តឹ។ សា ហិ អប្បិតប្បិតសមយេ ឯវ បច្ចនីកេហិ វិមុច្ចនតោ “សាមយិកា វិមុត្តី”តិ វុច្ចតិ។ តំ សាមយិកំ វិមុត្តឹ។ “អដ្ឋានំ តំ, ន តំ ការណំ វិជ្ជតិ សង្គណិការតស្ស, យេន ការណេន ផស្សយេ ឥតិ ឯតំ អាទិច្ចពន្ធុស្ស បច្ចេកពុទ្ធស្ស វចោ និសម្ម សង្គណិការតឹ បហាយ យោនិសោ បដិបជ្ជន្តោ អធិគតោម្ហី”តិ អាហ។ សេសំ វុត្តនយមេវ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥៤; អប. អដ្ឋ. ១.១.១១០)។

និទ្ទេសេ **នេក្ខម្មសុខន្តិ** បព្ពជ្ជាសុខំ។ **បវិវេកសុខន្តិ** កាយចិត្តឧបធិវិវេកេ សុខំ។ **ឧបសមសុខន្តិ** កិលេសុបសមំ ផលសមាបត្តិសុខំ។ **សម្ពោធិសុខន្តិ** មគ្គសុខំ។ **និកាមលាភីតិ** អត្តនោ រុចិវសេន យថាកាមលាភី។ **អកិច្ឆលាភីតិ** អទុក្ខលាភី។ **អកសិរលាភីតិ** វិបុលលាភី។ **អសាមយិកន្តិ** លោកុត្តរំ។ **អកុប្បន្តិ** កុប្បវិរហិតំ អចលិតំ លោកុត្តរមគ្គំ។

ទសមំ។

ទុតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. តតិយវគ្គវណ្ណនា

១៤១. តតិយវគ្គស្ស បឋមេ **ទិដ្ឋីវិសូកានីតិ** ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិគតានិ។ តានិ ហិ មគ្គសម្មាទិដ្ឋិយា វិសូកដ្ឋេន វិជ្ឈនដ្ឋេន វិលោមដ្ឋេន ច វិសូកានិ។ ឯវំ ទិដ្ឋិយា វិសូកានីតិ ទិដ្ឋិវិសូកានិ, ទិដ្ឋិយោ ឯវ វា វិសូកានិ ទិដ្ឋិវិសូកានិ។ **ឧបាតិវត្តោតិ** ទស្សនមគ្គេន អតិក្កន្តោ។ **បត្តោ និយាមន្តិ** អវិនិបាតធម្មតាយ សម្ពោធិបរាយនតាយ ច និយតភាវំ អធិគតោ, សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ វា បឋមមគ្គន្តិ។ ឯត្តាវតា បឋមមគ្គកិច្ចនិប្ផត្តិ ច តស្ស បដិលាភោ ច វុត្តោ។ ឥទានិ **បដិលទ្ធមគ្គោតិ** ឥមិនា សេសមគ្គបដិលាភំ ទស្សេតិ។ **ឧប្បន្នញាណោម្ហីតិ** ឧប្បន្នបច្ចេកពោធិញាណោ អម្ហិ។ ឯតេន ផលំ ទស្សេតិ។ **អនញ្ញនេយ្យោតិ** អញ្ញេហិ “ឥទំ សច្ចំ ឥទំ សច្ច”ន្តិ ននេតព្ពោ។ ឯតេន សយម្ភុតំ ទីបេតិ។ បត្តេ វា បច្ចេកពោធិញាណេ អញ្ញនេយ្យតាយ អភាវា សយំវសិតំ។ សមថវិបស្សនាយ វា ទិដ្ឋិវិសូកានិ ឧបាតិវត្តោ, អាទិមគ្គេន បត្តោ និយាមំ, សេសេហិ បដិលទ្ធមគ្គោ, ផលញាណេន ឧប្បន្នញាណោ, តំ សព្ពំ អត្តនាវ អធិគតោតិ អនញ្ញនេយ្យោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥៤; អប. អដ្ឋ. ១.១.១១១)។

ន បរនេយ្យោតិ ន អញ្ញេហិ នេតព្ពោ។ **ន បរប្បត្តិយោតិ** បច្ចក្ខធម្មត្តា ន អញ្ញេហិ សទ្ទហាបេតព្ពោ។ **ន បរប្បច្ចយោតិ** ន អស្ស បរោ បច្ចយោ, ន បរស្ស សទ្ធាយ វត្តតីតិ ន បរប្បច្ចយោ។ **ន បរបដិពទ្ធគូតិ** ន អញ្ញេសំ បដិពទ្ធញាណគមនោ។

បឋមំ។

១៤២. ទុតិយេ **និល្លោលុបោតិ** អលោលុបោ។ យោ ហិ រសតណ្ហាភិភូតោ ហោតិ, សោ ភុសំ លុប្បតិ បុនប្បុនញ្ច លុប្បតិ, តេន “លោលុបោ”តិ វុច្ចតិ។ តស្មា ឯស តំ បដិក្ខិបន្តោ អាហ “និល្លោលុបោ”តិ។ **និក្កុហោតិ** ឯត្ថ កិញ្ចាបិ យស្ស តិវិធកុហនវត្ថុ នត្ថិ, សោ “និក្កុហោ”តិ វុច្ចតិ, ឥមិស្សា បន គាថាយ មនុញ្ញភោជនាទីសុ វិម្ហយមនាបជ្ជនតោ និក្កុហោតិ អយមធិប្បាយោ។ **និប្បិបាសោតិ** ឯត្ថ បាតុមិច្ឆា បិបាសា, តស្សា អភាវេន និប្បិបាសោ, សាទុរសលោភេន ភោត្តុកម្យតាវិរហិតោតិ អត្ថោ។ **និម្មក្ខោតិ** ឯត្ថ បរគុណវិនាសនលក្ខណោ មក្ខោ, តស្ស អភាវេន និម្មក្ខោ។ អត្តនោ គហដ្ឋកាលេ សូទស្ស គុណមក្ខនាភាវំ សន្ធាយ អាហ។ **និទ្ធន្តកសាវមោហោតិ** ឯត្ថ រាគាទយោ តយោ កាយទុច្ចរិតាទីនិ ច តីណីតិ ឆ ធម្មា យថាសម្ភវំ អប្បសន្នដ្ឋេន សកភាវំ វិជហាបេត្វា បរភាវំ គណ្ហាបនដ្ឋេន កសដដ្ឋេន ច “កសាវា”តិ វេទិតព្ពា។ យថាហ –

“តត្ថ កតមេ តយោ កសាវា? រាគកសាវោ ទោសកសាវោ មោហកសាវោ, ឥមេ តយោ កសាវា។ តត្ថ កតមេ អបរេបិ តយោ កសាវា? កាយកសាវោ វចីកសាវោ មនោកសាវោ”តិ (វិភ. ៩២៤)។

តេសុ មោហំ ឋបេត្វា បញ្ចន្នំ កសាវានំ តេសញ្ច សព្ពេសំ មូលភូតស្ស មោហស្ស និទ្ធន្តត្តា និទ្ធន្តកសាវមោហោ, តិណ្ណំ ឯវ វា កាយវចីមនោកសាវានំ មោហស្ស ច និទ្ធន្តត្តា និទ្ធន្តកសាវមោហោ។ ឥតរេសុ និល្លោលុបតាទីហិ រាគកសាវស្ស, និម្មក្ខតាយ ទោសកសាវស្ស និទ្ធន្តភាវោ សិទ្ធោ ឯវ។ **និរាសសោ**តិ និត្តណ្ហោ។ **សព្ពលោកេ**តិ សកលលោកេ, តីសុ ភវេសុ ទ្វាទសសុ វា អាយតនេសុ ភវវិភវតណ្ហាវិរហិតោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ ។ អថ វា តយោបិ បាទេ វត្វា **ឯកោ ចរេ**តិ ឯកោ ចរិតុំ សក្កុណេយ្យាតិ ឯវម្បិ ឯត្ថ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៩៦)។

ទុតិយំ។

១៤៣. តតិយេ អយំ សង្ខេបត្ថោ – ឃ្វាយំ ទសវត្ថុកាយ បាបទិដ្ឋិយា សមន្នាគតត្តា **បាបោ**។ បរេសម្បិ អនត្ថំ ទស្សេតីតិ **អនត្ថទស្សី**។ កាយទុច្ចរិតាទិម្හි ច **វិសមេ និវិដ្ឋោ**។ តំ អត្ថកាមោ កុលបុត្តោ **បាបំ សហាយំ បរិវជ្ជយេថ, អនត្ថទស្សឹ វិសមេ និវិដ្ឋំ។ សយំ ន សេវេ**តិ អត្តនោ វសេន តំ ន សេវេយ្យ។ យទិ បន បរវសោ ហោតិ, កឹ សក្កា កាតុន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **បសុត**ន្តិ បសដំ, ទិដ្ឋិវសេន តត្ថ តត្ថ លគ្គន្តិ អត្ថោ។ **បមត្ត**ន្តិ កាមគុណេសុ វោស្សដ្ឋចិត្តំ, កុសលភាវនារហិតំ វា។ តំ ឯវរូបំ ន សេវេ ន ភជេ ន បយិរុបាសេ, អញ្ញទត្ថុ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោតិ។

និទ្ទេសេ **សយំ ន សេវេយ្យា**តិ សាមំ ន ឧបសង្កមេយ្យ។ **សាមំ ន សេវេយ្យា**តិ ចិត្តេនបិ ន ឧបសង្កមេយ្យ។ **ន សេវេយ្យា**តិ ន ភជេយ្យ។ **ន និសេវេយ្យា**តិ សមីបម្បិ ន គច្ឆេយ្យ។ **ន សំសេវេយ្យា**តិ ទូរេ ភវេយ្យ។ **ន បរិសំសេវេយ្យា**តិ បដិក្កមេយ្យ។

តតិយំ។

១៤៤. ចតុត្ថេ អយំ សង្ខេបត្ថោ – **ពហុស្សុត**ន្តិ ទុវិធោ ពហុស្សុតោ តីសុ បិដកេសុ អត្ថតោ និខិលោ បរិយត្តិពហុស្សុតោ ច មគ្គផលវិជ្ជាភិញ្ញានំ បដិវិទ្ធត្តា បដិវេធពហុស្សុតោ ច។ អាគតាគមោ **ធម្មធរោ**។ ឧឡារេហិ បន កាយវចីមនោកម្មេហិ សមន្នាគតោ **ឧឡារោ**។ យុត្តបដិភានោ ច មុត្តបដិភានោ ច យុត្តមុត្តបដិភានោ ច **បដិភានវា**។ បរិយត្តិបរិបុច្ឆាធិគមវសេន វា តិធា បដិភានវា វេទិតព្ពោ។ យស្ស ហិ បរិយត្តិ បដិភាតិ, សោ បរិយត្តិបដិភានវា។ យស្ស អត្ថញ្ច ញាយញ្ច លក្ខណញ្ច ឋានាដ្ឋានញ្ច បរិបុច្ឆន្តស្ស បរិបុច្ឆា បដិភាតិ, សោ បរិបុច្ឆាបដិភានវា។ យេន មគ្គាទយោ បដិវិទ្ធា ហោន្តិ, សោ អធិគមបដិភានវា។ តំ ឯវរូបំ **ពហុស្សុតំ ធម្មធរំ ភជេថ, មិត្តំ ឧឡារំ បដិភានវន្តំ**។ តតោ តស្សានុភាវេន អត្តត្ថបរត្ថឧភយត្ថភេទតោ វា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថភេទតោ វា អនេកប្បការានិ **អញ្ញាយ អត្ថានិ**, តតោ “អហោសិំ នុ ខោ អហំ អតីតមទ្ធាន”ន្តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០; មហានិ. ១៧៤) កង្ខាដ្ឋានេសុ **វិនេយ្យ កង្ខំ** វិចិកិច្ឆំ វិនេត្វា វិនាសេត្វា ឯវំ កតសព្ពកិច្ចោ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥៨)។

ចតុត្ថំ។

១៤៥. បញ្ចមេ **ខិឌ្ឌា** ច **រតិ** ច បុព្ពេ វុត្តាវ។ **កាមសុខ**ន្តិ វត្ថុកាមសុខំ។ វត្ថុកាមាបិ ហិ សុខស្ស វិសយាទិភាវេន សុខន្តិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ – “អត្ថិ រូបំ សុខំ សុខានុបតិត”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៦០)។ ឯវមេតំ ខិឌ្ឌំ រតឹ កាមសុខញ្ច ឥមស្មឹ ឱកាសលោកេ **អនលង្ករិត្វា** អលន្តិ អកត្វា “ឯតំ តប្បក”ន្តិ វា “សារភូត”ន្តិ វា ឯវំ អគ្គហេត្វា។ **អនបេក្ខមានោ**តិ តេន អនលង្ករណេន អនបេក្ខនសីលោ អបិហាលុកោ និត្តណ្ហោ។ **វិភូសដ្ឋានាវិរតោ សច្ចវាទី** ឯកោ ចរេតិ។ តត្ថ វិភូសា ទុវិធា អគារិកវិភូសា ច អនគារិកវិភូសា ច។ តត្ថ អគារិកវិភូសា សាដកវេឋនមាលាគន្ធាទិ, អនគារិកវិភូសា ច បត្តមណ្ឌនាទិ។ វិភូសា ឯវ **វិភូសដ្ឋានំ**, តស្មា វិភូសដ្ឋានា តិវិធាយបិ វិរតិយា **វិរតោ**។ អវិតថវចនតោ **សច្ចវាទី**តិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៥៩)។

បញ្ចមំ។

១៤៦. ឆដ្ឋេ **ធនានី**តិ មុត្តាមណិវេឡុរិយសង្ខសិលាបវាឡរជតជាតរូបាទីនិ រតនានិ។ **ធញ្ញានី**តិ សាលិវីហិយវគោធុមកង្គុវរកកុទ្រូសកប្បភេទានិ សត្ត សេសាបរណ្ណានិ ច។ **ពន្ធវានី**តិ ញាតិពន្ធុ, គោត្តពន្ធុ,

មិត្តពន្ធុ, សិប្បពន្ធុវសេន ចតុព្ពិធពន្ធវេ។ **យថោធិកានី**តិ សកសកឱធិវសេន ឋិតានិយេវ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦០)។

ឆដ្ឋំ។

១៤៧. សត្តមេ **សង្គោ ឯសោ**តិ អត្តនោ ឧបភោគំ និទ្ទិសតិ។ សោ ហិ សជ្ជន្តិ តត្ថ បាណិនោ កទ្ទមេ បវិដ្ឋោ ហត្ថី វិយាតិ **សង្គោ**។ **បរិត្តមេត្ថ សោខ្យ**ន្តិ ឯត្ថ បញ្ចកាមគុណូបភោគកាលេ វិបរីតសញ្ញាយ ឧប្បាទេតព្ពតោ កាមាវចរធម្មបរិយាបន្នតោ វា លាមកដ្ឋេន សោខ្យំ បរិត្តំ, វិជ្ជុប្បភាយ ឱភាសិតនច្ចទស្សនសុខំ វិយ ឥត្តរំ, តាវកាលិកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អប្បស្សាទោ ទុក្ខមេត្ថ ភិយ្យោ**តិ ឯត្ថ ច យ្វាយំ “យំ ខោ, ភិក្ខវេ, ឥមេ បញ្ច កាមគុណេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ កាមានំ អស្សាទោ”តិ វុត្តោ, សោ យមិទំ “កោ ច, ភិក្ខវេ, កាមានំ អាទីនវោ, ឥធ, ភិក្ខវេ, កុលបុត្តោ យេន សិប្បដ្ឋានេន ជីវិកំ កប្បេតិ យទិ មុទ្ទាយ យទិ គណនាយា”តិ (ម. និ. ១.១៦២) ឯវមាទិនា នយេនេត្ថ ទុក្ខំ វុត្តំ, តំ ឧបនិធាយ អប្បោទកពិន្ទុមត្តោ ហោតិ, អថ ខោ ទុក្ខមេវ ភិយ្យោ ពហុ, ចតូសុ សមុទ្ទេសុ ឧទកសទិសោ ហោតិ។ តេន វុត្តំ – “អប្បស្សាទោ ទុក្ខមេត្ថ ភិយ្យោ”តិ។ **គឡោ ឯសោ**តិ អស្សាទំ ទស្សេត្វា អាកឌ្ឍនវសេន ពឡិសោ វិយ ឯសោ, យទិទំ បញ្ច កាមគុណា។ **ឥតិ ញត្វា មតិមា**តិ ឯវំ ញត្វា ពុទ្ធិមា បណ្ឌិតោ បុរិសោ សព្ពម្បេតំ បហាយ ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦១)។

សត្តមំ។

១៤៨. អដ្ឋមគាថាយ ទុតិយបាទេ **ជាល**ន្តិ សុត្តមយំ វុច្ចតិ។ **អម្ពូ**តិ ឧទកំ, តត្ថ ចរតីតិ **អម្ពុចារី**, មច្ឆស្សេតំ អធិវចនំ។ សលិលេ អម្ពុចារី **សលិលម្ពុចារី**។ តស្មិំ នទីសលិលេ ជាលំ ភេត្វា គតអម្ពុចារីវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តតិយបាទេ **ទឌ្ឍ**ន្តិ ទឌ្ឍដ្ឋានំ វុច្ចតិ។ យថា អគ្គិ ទឌ្ឍដ្ឋានំ បុន ន និវត្តតិ, ន តត្ថ ភិយ្យោ អាគច្ឆតិ, ឯវំ មគ្គញាណគ្គិនា ទឌ្ឍំ កាមគុណដ្ឋានំ អនិវត្តមានោ, តត្ថ ភិយ្យោ អនាគច្ឆន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ។

សំយោជនានីតិ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ បុគ្គលំ វដ្ដស្មិំ សំយោជេន្តិ ពន្ធន្តីតិ សំយោជនានិ។ ឥមានិ បន សំយោជនានិ កិលេសបដិបាដិយាបិ អាហរិតុំ វដ្ដតិ មគ្គបដិបាដិយាបិ។ កាមរាគបដិឃសំយោជនានិ អនាគាមិមគ្គេន បហីយន្តិ, មានសំយោជនំ អរហត្តមគ្គេន, ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសា សោតាបត្តិមគ្គេន, ភវរាគសំយោជនំ អរហត្តមគ្គេន, ឥស្សាមច្ឆរិយានិ សោតាបត្តិមគ្គេន, អវិជ្ជា អរហត្តមគ្គេន។ មគ្គបដិបាដិយា ទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសីលព្ពតបរាមាសឥស្សាមច្ឆរិយា សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ, កាមរាគបដិឃា អនាគាមិមគ្គេន, មានភវរាគអវិជ្ជា អរហត្តមគ្គេនាតិ។ **ភិន្ទិត្វា**តិ ភេទំ បាបេត្វា។ **បភិន្ទិត្វា**តិ ឆិន្ទំ កត្វា។ **ទាលយិត្វា**តិ ផាលេត្វា។ **បទាលយិត្វា**តិ ហីរេត្វា។ **សម្បទាលយិត្វា**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។

អដ្ឋមំ។

១៤៩. នវមេ **ឱក្ខិត្តចក្ខូ**តិ ហេដ្ឋាខិត្តចក្ខុ, សត្ត គីវដ្ឋីនិ បដិបាដិយា ឋបេត្វា បរិវជ្ជនបហាតព្ពទស្សនត្ថំ យុគមត្តំ បេក្ខមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ន តុ ហនុកដ្ឋិនា ហទយដ្ឋឹ សង្ឃដ្ដេន្តោ។ ឯវញ្ហិ ឱក្ខិត្តចក្ខុតា ន សមណសារុប្បា ហោតិ។ **ន ច បាទលោលោ**តិ ឯកស្ស ទុតិយោ ទ្វិន្នំ តតិយោតិ ឯវំ គណមជ្ឈំ, បវិសិតុកាមតាយ កណ្ឌូយមានបាទោ វិយ អភវន្តោ, ទីឃចារិកអនវដ្ឋិតចារិកវិរតោ វា។ **គុត្តិន្ទ្រិយោ**តិ ឆសុ ឥន្ទ្រិយេសុ ឥធ មនិន្ទ្រិយស្ស វិសុំ វុត្តត្តា វុត្តាវសេសវសេន គោបិតិន្ទ្រិយោ។ **រក្ខិតមានសានោ**តិ មានសំយេវ មានសានំ, តំ រក្ខិតមស្សាតិ រក្ខិតមានសានោ។ យថា កិលេសេហិ ន វិលុប្បតិ, ឯវំ រក្ខិតចិត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនវស្សុតោ**តិ ឥមាយ បដិបត្តិយា តេសុ តេសុ អារម្មណេសុ កិលេសអន្វាស្សវវិរហិតោ។ **អបរិឌយ្ហមានោ**តិ ឯវំ អន្វាស្សវវិរហិតា ឯវ កិលេសគ្គីហិ អបរិឌយ្ហមានោ, ពហិទ្ធា វា អនវស្សុតោ, អជ្ឈត្តំ អបរិឌយ្ហមានោ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៣)។

ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វាតិ ការណវសេន “ចក្ខូ”តិ លទ្ធវោហារេន រូបទស្សនសមត្ថេន ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ ទិស្វា។ បោរាណា បនាហុ –

“ចក្ខុ រូបំ ន បស្សតិ អចិត្តកត្តា, ចិត្តំ ន បស្សតិ អចក្ខុកត្តា, ទ្វារារម្មណសង្ឃដ្ដនេ បន បសាទវត្ថុកេន ចិត្តេន បស្សតិ។ ឦទិសី បនេសា ‘ធនុនា វិជ្ឈតី’តិអាទីសុ វិយ សសម្ភារកថា នាម ហោតិ, តស្មា ចក្ខុវិញ្ញាណេន

រូបំ ទិស្វាតិ អយមេវេត្ថ អត្ថោ”តិ (វិសុទ្ធិ. ១.១៥; ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣៥២)។

និមិត្តគ្គាហីតិ ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តំ វា សុភនិមិត្តាទិកំ វា កិលេសវត្ថុភូតំ និមិត្តំ ឆន្ទរាគវសេន គណ្ហាតិ, ទិដ្ឋមត្តេវសេន ន សណ្ឋាតិ។ **អនុព្យញ្ជនគ្គាហី**តិ កិលេសានំ អនុព្យញ្ជនតោ បាកដភាវករណតោ “អនុព្យញ្ជន”ន្តិ លទ្ធវោហារំ ហត្ថបាទហសិតលបិតវិលោកិតាទិភេទំ អាការំ គណ្ហាតិ។

យត្វាធិករណមេនន្តិអាទិម្ហិ យំការណា យស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយាសំវរស្ស ហេតុ។ ឯតំ បុគ្គលំ សតិកវាដេន **ចក្ខុន្ទ្រិយំ អសំវុតំ** អបិហិតចក្ខុទ្វារំ ហុត្វា **វិហរន្តំ** ឯតេ អភិជ្ឈាទយោ **ធម្មា អន្វាស្សវេយ្យុំ។ តស្ស សំវរាយ ន បដិបជ្ជតី**តិ តស្ស ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស សតិកវាដេន បិទហនត្ថាយ ន បដិបជ្ជតិ។ ឯវំភូតោយេវ ច “**ន រក្ខតិ ចក្ខុន្ទ្រិយំ។ ន ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរំ អាបជ្ជតី**”តិបិ វុច្ចតិ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា នត្ថិ។ ន ហិ ចក្ខុបសាទំ និស្សាយ សតិ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា ឧប្បជ្ជតិ, អបិ ច យទា រូបារម្មណំ ចក្ខុស្ស អាបាថំ អាគច្ឆតិ, តទា ភវង្គេ ទ្វិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ កិរិយមនោធាតុ អាវជ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ចំ តតោ វិបាកមនោធាតុ សម្បដិច្ឆនកិច្ចំ តតោ វិបាកាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ សន្តីរណកិច្ចំ តតោ កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ វោដ្ឋបនកិច្ចំ សាធយមានា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ, តទនន្តរំ ជវនំ ជវតិ។ តត្រាបិ នេវ ភវង្គសមយេ, ន អាវជ្ជនាទីនំ អញ្ញតរសមយេ សំវរោ វា អសំវរោ វា អត្ថិ, ជវនក្ខណេ បន សចេ ទុស្សីល្យំ វា មុដ្ឋស្សច្ចំ វា អញ្ញាណំ វា អក្ខន្តិ វា កោសជ្ជំ វា ឧប្បជ្ជតិ, អសំវរោ ហោតិ។ ឯវំ ហោន្តោ បន សោ ចក្ខុន្ទ្រិយេ អសំវរោតិ វុច្ចតិ។ កស្មា? យស្មា តស្មឹ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ យថា កឹ? យថា នគរេ ចតូសុ ទ្វារេសុ អសំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរទ្វារកោដ្ឋកគព្ភាទយោ សុសំវុតា, តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ អរក្ខិតំ អគោបិតមេវ ហោតិ។ នគរទ្វារេន ហិ បវិសិត្វា ចោរា យទិច្ឆន្តិ, តំ ហរេយ្យុំ។ ឯវមេវ ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មឹ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបីតិ។

ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា ន និមិត្តគ្គាហី ហោតីតិអាទីសុ **ន និមិត្តគ្គាហី ហោតី**តិ ឆន្ទរាគវសេន វុត្តប្បការំ និមិត្តំ ន គណ្ហាតិ។ ឯវំ សេសបទានិបិ វុត្តបដិក្ខេបេន វេទិតព្ពានិ។ យថា ច ហេដ្ឋា “ជវនេ ទុស្សីល្យាទីសុ ឧប្បន្នេសុ តស្មឹ អសំវរេ សតិ ទ្វារម្បិ អគុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបី”តិ វុត្តំ, ឯវមិធ តស្មឹ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ យថា កឹ? យថា នគរទ្វារេសុ សំវុតេសុ កិញ្ចាបិ អន្តោឃរាទយោ អសំវុតា ហោន្តិ។ តថាបិ អន្តោនគរេ សព្ពំ ភណ្ឌំ សុរក្ខិតំ សុគោបិតមេវ ហោតិ។ នគរទ្វារេសុ បិហិតេសុ ចោរានំ បវេសោ នត្ថិ។ ឯវមេវ ជវនេ សីលាទីសុ ឧប្បន្នេសុ ទ្វារម្បិ គុត្តំ ហោតិ ភវង្គម្បិ អាវជ្ជនាទីនិ វីថិចិត្តានិបិ។ តស្មា ជវនក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានោបិ ចក្ខុន្ទ្រិយេ សំវរោតិ វុត្តោ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៣៥២; វិសុទ្ធិ. ១.១៥)។

អវស្សុតបរិយាយញ្ចតិ កិលេសេហិ តិន្តការណញ្ច។ **អនវស្សុតបរិយាយញ្ច**តិ កិលេសេហិ អតិន្តការណញ្ច។

បិយរូបេ រូបេតិ ឥដ្ឋជាតិកេ រូបារម្មណេ។ **អប្បិយរូបេ រូបេ**តិ អនិដ្ឋសភាវេ រូបារម្មណេ។ **ព្យាបជ្ជតី**តិ ទោសវសេន បូតិភាវមាបជ្ជតិ។ **ឱតារ**ន្តិ ឆិទ្ទំ អន្តរំ។ **អារម្មណ**ន្តិ បច្ចយំ។

អធិភំសូតិ មទ្ទំសុ។ **ន អធិភោសី**តិ ន មទ្ទិ។ **ពហលមត្តិកា**តិ បុនប្បុនំ ទានវសេន ឧទ្ធមាយិកា ពហលមត្តិកា។ **អទ្ទាវលេបនា**តិ អសុក្ខមត្តិកទានា។ សេសមេត្ថ ឧត្តានំ។

នវមំ។

១៥០. ទសមេ **កាសាយវត្ថោ អភិនិក្ខមិត្វា**តិ ឥមស្ស បាទស្ស គេហា អភិនិក្ខមិត្វា កាសាយវត្ថោ ហុត្វាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយេនេវ សក្កា ជានិតុន្តិ ន វិត្ថារិតន្តិ។

ទសមំ។

តតិយវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា

១៥១. ចតុត្ថវគ្គស្ស បឋមេ **រសេសូ**តិ អម្ពិលមធុរតិត្តកកដុកលោណិកខារិកកសាវាទិភេទេសុ សាយនីយេសុ។ **គេធំ អករ**ន្តិ គិទ្ធឹ អករោន្តោ, តណ្ហំ អនុប្បាទេន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អលោលោ**តិ “ឥទំ សាយិស្សាមិ, ឥទំ សាយិស្សាមី”តិ ឯវំ រសវិសេសេសុ អនាកុលោ។ **អនញ្ញបោសី**តិ បោសេតព្ពកសទ្ធិវិហារិកាទិវិរហិតោ, កាយសន្ធារណមត្តេន សន្តុដ្ឋោតិ វុត្តំ ហោតិ។ យថា វា បុព្ពេ ឧយ្យានេ រសេសុ គេធករណលោលោ ហុត្វា អញ្ញបោសី អាសិ, ឯវំ អហុត្វា យាយ តណ្ហាយ លោលោ ហុត្វា រសេសុ គេធំ ករោតិ, តំ តណ្ហំ ហិត្វា អាយតឹ តណ្ហាមូលកស្ស អញ្ញស្ស អត្តភាវស្ស អនិព្ពត្តនេន អនញ្ញបោសីតិ ទស្សេតិ។ អថ វា អត្ថភញ្ជនកដ្ឋេន កិលេសា “អញ្ញេ”តិ វុច្ចន្តិ, តេសំ អបោសនេន អនញ្ញបោសីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **សបទានចារី**តិ អវោក្កម្មចារី អនុបុព្ពចារី, ឃរបដិបាដឹ អឆឌ្ឌេត្វា អឌ្ឍកុលញ្ច ទលិទ្ទកុលញ្ច និរន្តរំ បិណ្ឌាយ បវិសមានោតិ អត្ថោ។ **កុលេ កុលេ អប្បដិពទ្ធចិត្តោ**តិ ខត្តិយកុលាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ កិលេសវសេន អលគ្គចិត្តោ, ចន្ទូបមោ និច្ចនវកោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៥; អប. អដ្ឋ. ១.១.១២១)។

បឋមំ។

១៥២. ទុតិយេ **អាវរណានី**តិ នីវរណានេវ, តានិ អត្ថតោ ឧរគសុត្តេ (សុ. និ. ១ អាទយោ) វុត្តានិ។ តានិ បន យស្មា អព្ភាទយោ វិយ ចន្ទំ សូរិយំ វា ចេតោ អាវរន្តិ, តស្មា “អាវរណានិ ចេតសោ”តិ វុត្តានិ។ តានិ ឧបចារេន វា អប្បនាយ វា **បហាយ។ ឧបក្កិលេសេ**តិ ឧបគម្ម ចិត្តំ វិពាធេន្តេ អកុសលេ ធម្មេ, **វត្ថោបមាទីសុ** (ម. និ. ១.៧០ អាទយោ) វុត្តេ អភិជ្ឈាទយោ វា។ **ព្យបនុជ្ជា**តិ បនុទិត្វា វិនាសេត្វា, វិបស្សនាមគ្គេន បជហិត្វាតិ អត្ថោ ។ **សព្ពេ**តិ អនវសេសេ។ ឯវំ សមថវិបស្សនាសម្បន្នោ បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋិនិស្សយស្ស បហីនត្តា **អនិស្សិតោ**។ សេសមគ្គេហិ ឆេត្វា តេធាតុកគតំ **សិនេហទោសំ**, តណ្ហារាគន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សិនេហោ ឯវ ហិ គុណបដិបក្ខតោ សិនេហទោសោតិ វុត្តោ។ សេសំ វុត្តនយមេវ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៦)។

ទុតិយំ។

១៥៣. តតិយេ **វិបិដ្ឋិកត្វានា**តិ បិដ្ឋិតោ កត្វា, ឆឌ្ឌេត្វា ជហិត្វាតិ អត្ថោ។ **សុខំ ទុខញ្ចា**តិ កាយិកំ សាតាសាតំ។ **សោមនស្សទោមនស្ស**ន្តិ ចេតសិកំ សាតាសាតំ។ **ឧបេក្ខ**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានុបេក្ខំ។ **សមថ**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានសមថមេវ។ **វិសុទ្ធ**ន្តិ បញ្ចនីវរណវិតក្កវិចារបីតិសុខសង្ខាតេហិ នវហិ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុត្តត្តា អតិសុទ្ធំ, និទ្ធន្តសុវណ្ណមិវ វិគតូបក្កិលេសន្តិ អត្ថោ។

អយំ បន យោជនា – វិបិដ្ឋិកត្វាន សុខំ ទុក្ខញ្ច បុព្ពេវ, បឋមជ្ឈានូបចារភូមិយំយេវ ទុក្ខំ, តតិយជ្ឈានូបចារភូមិយញ្ច សុខន្តិ អធិប្បាយោ។ បុន អាទិតោ វុត្តំ **ច**-ការំ បរតោ នេត្វា “សោមនស្សំ ទោមនស្សញ្ច វិបិដ្ឋិកត្វាន បុព្ពេវា”តិ អធិការោ។ តេន សោមនស្សំ ចតុត្ថជ្ឈានូបចារេ, ទោមនស្សញ្ច ទុតិយជ្ឈានូបចារេយេវាតិ ទីបេតិ។ ឯតានិ ហិ ឯតេសំ បរិយាយតោ បហានដ្ឋានានិ។ និប្បរិយាយតោ បន ទុក្ខស្ស បឋមជ្ឈានំ, ទោមនស្សស្ស ទុតិយជ្ឈានំ, សុខស្ស តតិយជ្ឈានំ, សោមនស្សស្ស ចតុត្ថជ្ឈានំ បហានដ្ឋានំ។ យថាហ – “បឋមជ្ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ ឯត្ថុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.៥១០)។ តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន គហេតព្ពំ។ បរតោ **បុព្ពេវា**តិ តីសុ បឋមជ្ឈានទីសុ ទុក្ខទោមនស្សសុខានិ វិបិដ្ឋិកត្វា ឯត្ថេវ ច ចតុត្ថជ្ឈានេ សោមនស្សំ វិបិដ្ឋិកត្វា ឥមាយ បដិបទាយ **លទ្ធានុបេក្ខំ សមថំ វិសុទ្ធំ ឯកោ ចរេ** ឥតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៧; អប. អដ្ឋ. ១.១.១២៣)។

តតិយំ។

១៥៤. ចតុត្ថេ អារទ្ធំ វីរិយំ អស្សាតិ **អារទ្ធវីរិយោ**។ ឯតេន អត្តនោ វីរិយារម្ភំ អាទិវីរិយំ ទស្សេតិ។ បរមត្ថោ វុច្ចតិ និព្ពានំ, តស្ស បត្តិយា **បរមត្ថបត្តិយា**។ ឯតេន វីរិយារម្ភេន បត្តព្ពផលំ ទស្សេតិ។ **អលីនចិត្តោ**តិ ឯតេន វីរិយុបត្ថម្ភានំ ចិត្តចេតសិកានំ អលីនតំ ទស្សេតិ។ **អកុសីតវុត្តី**តិ ឯតេន ឋានាសនចង្កមាទីសុ កាយស្ស អនវសីទនំ។ **ទឡ្ហនិក្កមោ**តិ ឯតេន “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ចា”តិ (ម. និ. ១.១៨៤; សំ. និ. ២.២២; អ. និ. ២.៥; មហានិ. ១៩៦) ឯវំ បវត្តំ បទហនវីរិយំ ទស្សេតិ។ យំ តំ អនុបុព្ពសិក្ខាទីសុ បទហន្តោ “កាយេន ចេវ បរមត្ថសច្ចំ សច្ឆិករោតិ, បញ្ញាយ ច នំ អតិវិជ្ឈ បស្សតី”តិ វុច្ចតិ។ អថ វា ឯតេន មគ្គសម្បយុត្តវីរិយំ ទស្សេតិ។ តញ្ហិ ទឡ្ហញ្ច ភាវនាបារិបូរិគតត្តា, និក្កមោ ច សព្ពសោ បដិបក្ខា និក្ខន្តត្តា, តស្មា តំសមង្គីបុគ្គលោបិ ទឡ្ហោ និក្កមោ អស្សាតិ “ទឡ្ហនិក្កមោ”តិ វុច្ចតិ។ **ថាមពលូបបន្នោ**តិ មគ្គក្ខណេ កាយថាមេន ញាណពលេន ច ឧបបន្នោ។ អថ វា ថាមភូតេន ពលេន ឧបបន្នោតិ **ថាមពលូបបន្នោ**, ថិរញាណពលូបបន្នោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន តស្ស

វិរិយស្ស វិបស្សនាញាណសម្បយោគំ ទីបេន្តោ យោនិសោ បទហនភាវំ សាធេតិ។ បុព្ពភាគមជ្ឈិមឧក្កដ្ឋវិរិយវសេន វា តយោបិ បាទា យោជេតព្ពា។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៨)។

ចតុត្ថំ។

១៥៥. បញ្ចមេ **បដិសល្លាន**ន្តិ តេហិ តេហិ សត្តសង្ខារេហិ បដិនិវត្តិត្វា សល្លីនំ, ឯកត្តសេវិតា ឯកីភាវោ កាយវិវេកោតិ អត្ថោ។ **ឈាន**ន្តិ បច្ចនីកឈាបនតោ អារម្មណលក្ខណូបនិជ្ឈានតោ ច ចិត្តវិវេកោ វុច្ចតិ។ តត្ថ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ នីវរណាទិបច្ចនីកឈាបនតោ កសិណាទិអារម្មណូបនិជ្ឈានតោ ច “ឈាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ វិបស្សនាមគ្គផលានិ សត្តសញ្ញាទិបច្ចនីកឈាបនតោ លក្ខណូបនិជ្ឈានតោ ច “ឈាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥធ បន អារម្មណូបនិជ្ឈានមេវ អធិប្បេតំ ។ ឯវមេតំ បដិសល្លានញ្ច ឈានញ្ច **អរិញ្ចមានោ**តិ អជហមានោ អនិស្សជ្ជមានោ។ **ធម្មេសូ**តិ វិបស្សនុបគេសុ បញ្ចក្ខន្ធាទិធម្មេសុ។ **និច្ច**ន្តិ សតតំ សមិតំ អព្ពោកិណ្ណំ។ **អនុធម្មចារី**តិ តេ ធម្មេ អារព្ភ បវត្តមានេន អនុគតំ វិបស្សនាធម្មំ ចរមានោ។ អថ វា **ធម្មេសូតិ** ឯត្ថ **ធម្មា**តិ នវ លោកុត្តរធម្មា, តេសំ ធម្មានំ អនុលោមោ ធម្មោតិ អនុធម្មោ, វិបស្សនាយេតំ អធិវចនំ។ តត្ថ “ធម្មានំ និច្ចំ អនុធម្មចារី”តិ វត្តព្ពេ គាថាពន្ធសុខត្ថំ វិភត្តិព្យត្តយេន “ធម្មេសូ”តិ វុត្តំ សិយា។ **អាទីនវំ សម្មសិតា ភវេសូ**តិ តាយ អនុធម្មចារិតាសង្ខាតាយ វិបស្សនាយ អនិច្ចាការាទិទោសំ តីសុ ភវេសុ សមនុបស្សន្តោ ឯវំ ឥមាយ កាយវិវេកចិត្តវិវេកំ អរិញ្ចមានោ សិខាប្បត្តវិបស្សនាសង្ខាតាយ បដិបទាយ អធិគតោតិ វត្តព្ពោ **ឯកោ ចរេ**តិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៦៩; អប. អដ្ឋ. ១.១.១២៥)។

បញ្ចមំ។

១៥៦. ឆដ្ឋេ **តណ្ហក្ខយ**ន្តិ និព្ពានំ, ឯវំ ទិដ្ឋាទីនវាយ តណ្ហាយ ឯវ អប្បវត្តិំ។ **អប្បមត្តោ**តិ សាតច្ចការី។ **អនេឡមូគោ**តិ អលាលាមុខោ។ អថ វា អនេឡោ ច អមូគោ ច, បណ្ឌិតោ ព្យត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ហិតសុខសម្បាបកំ សុតមស្ស អត្ថីតិ **សុតវា**, អាគមសម្បន្នោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សតីមា**តិ ចិរកតាទីនំ អនុស្សរិតា។ **សង្ខាតធម្មោ**តិ ធម្មូបបរិក្ខាយ បរិញ្ញាតធម្មោ។ **និយតោ**តិ អរិយមគ្គេន និយាមំ បត្តោ។ **បធានវា**តិ សម្មប្បធានវីរិយសម្បន្នោ។ ឧប្បដិបាដិយា ឯស បាឋោ យោជេតព្ពោ។ ឯវមេតេហិ អប្បមាទាទីហិ សមន្នាគតោ និយាមសម្បាបកេន បធានេន បធានវា, តេន បធានេន បត្តនិយាមត្តា និយតោ, តតោ អរហត្តប្បត្តិយា សង្ខាតធម្មោ។ អរហា ហិ បុន សង្ខាតព្ពាភាវតោ “សង្ខាតធម្មោ”តិ វុច្ចតិ។ យថាហ – “យេ ច សង្ខាតធម្មាសេ, យេ ច សេក្ខា បុថូ ឥធា”តិ (សំ. និ. ២.៣១; សុ. និ. ១០៤៤; ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆា ៦៣, អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៧; នេត្តិ. ១៤; បេដកោ. ៤៥)។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧០)។

ឆដ្ឋំ។

១៥៧. សត្តមេ **សីហោ**តិ ចត្តារោ សីហា – តិណសីហោ, បណ្ឌុសីហោ, កាឡសីហោ, កេសរសីហោតិ។ តេសំ កេសរសីហោ អគ្គមក្ខាយតិ, ឯសោ ឥធ អធិប្បេតោ។ **វាតោ** បុរត្ថិមាទិវសេន អនេកវិធោ។ **បទុមំ** រត្តសេតាទិវសេន។ តេសុ យោ កោចិ វាតោ យំ កិញ្ចិ បទុមំ វដ្ដតិយេវ។ តត្ថ យស្មា សន្តាសោ អត្តសិនេហេន ហោតិ, អត្តសិនេហោ ច តណ្ហាលេបោ, សោបិ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តេន វា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេន វា លោភេន ហោតិ, សោបិ ច តណ្ហាយេវ។ សជ្ជនំ បន តត្ថ ឧបបរិក្ខាវិរហិតស្ស មោហេន ហោតិ, មោហោ ច អវិជ្ជា។ តត្ថ សមថេន តណ្ហាយ បហានំ ហោតិ, វិបស្សនាយ អវិជ្ជាយ។ តស្មា សមថេន អត្តសិនេហំ បហាយ **សីហោ វិយ សទ្ទេសុ** អនិច្ចទុក្ខាទីសុ**អសន្តសន្តោ**, វិបស្សនាយ មោហំ បហាយ **វាតោវ ជាលម្ហិ** ខន្ធាយតនាទីសុ **អសជ្ជមានោ**, សមថេនេវ លោភំ, លោភសម្បយុត្តំ ឯវ ទិដ្ឋិញ្ច បហាយ, **បទុមំវ តោយេន** សព្ពភវភោគលោភេន **អលិប្បមានោ**។

ឯត្ថ ច សមថស្ស សីលំ បទដ្ឋានំ, សមថោ សមាធិ, វិបស្សនា បញ្ញាតិ ឯវំ តេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសុ សិទ្ធេសុ តយោបិ ខន្ធា សិទ្ធា ហោន្តិ។ តត្ថ សីលក្ខន្ធេន សុរតោ ហោតិ, សោ សីហោវ សទ្ទេសុ អាឃាតវត្ថូសុ អកុជ្ឈិតុកាមតាយ ន សន្តសតិ, បញ្ញាក្ខន្ធេន បដិវិទ្ធសភាវោ វាតោវ ជាលម្ហិ ខន្ធាទិធម្មភេទេ ន សជ្ជតិ, សមាធិក្ខន្ធេន វីតរាគោ បទុមំវ តោយេន រាគេន ន លិប្បតិ។ ឯវំ សមថវិបស្សនាហិ សីលសមាធិបញ្ញាក្ខន្ធេហិ ច យថាសម្ភវំ អវិជ្ជាតណ្ហានំ, តិណ្ណញ្ច អកុសលមូលានំ បហានវសេន អសន្តសន្តោ អសជ្ជមានោ អលិប្បមានោ ច វេទិតព្ពោ។ សេសំ វុត្តនយមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧១; អប. អដ្ឋ. ១.១.១២៧)។

សត្តមំ។

១៥៨. អដ្ឋមេ សហនា ច ហននា ច សីឃជវត្តា ច **សីហោ**។ កេសរសីហោវ ឥធ អធិប្បេតោ។ ទាឋា ពលមស្ស អត្ថីតិ **ទាឋពលី**។ **បសយ្ហ អភិភុយ្យា**តិ ឧភយំ **ចារី**សទ្ទេន សហ យោជេតព្ពំ **បសយ្ហចារី អភិភុយ្យ ចារី**តិ។ តត្ថ បសយ្ហ និគ្គយ្ហ បវាហេត្វា ចរណេន បសយ្ហចារី ។ អភិភវិត្វា សន្តាសេត្វា វសីកត្វា ចរណេន អភិភុយ្យចារី។ ស្វាយំ កាយពលេន បសយ្ហចារី, តេជសា អភិភុយ្យចារី។ តត្ថ សចេ កោចិ វទេយ្យ “កឹ បសយ្ហ អភិភុយ្យចារី”តិ។ តតោ **មិគាន**ន្តិ សាមិវចនំ ឧបយោគត្ថេ កត្វា “មិគេ បសយ្ហ អភិភុយ្យចារី”តិ បដិវត្តព្ពំ។ **បន្តានី**តិ ទូរានិ។ **សេនាសនានី**តិ វសនដ្ឋានានិ។ សេសំ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ សក្កា ជានិតុន្តិ ន វិត្ថារិតំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧២)។

អដ្ឋមំ។

១៥៩. នវមេ “សព្ពេ សត្តា សុខិតា ភវន្តូ”តិអាទិនា នយេន ហិតសុខូបនយនកាមតា **មេត្តា**។ “អហោ វត ឥមម្ហា ទុក្ខា វិមុច្ចេយ្យុ”ន្តិអាទិនា នយេន អហិតទុក្ខាបនយនកាមតា **ករុណា**។ “មោទន្តិ វត ភោន្តោ សត្តា, មោទន្តិ សាធុ សុដ្ឋូ”តិអាទិនា នយេន ហិតសុខាវិប្បយោគកាមតា **មុទិតា**។ “បញ្ញាយិស្សន្តិ សកេន កម្មេនា”តិ សុខទុក្ខេសុ អជ្ឈុបេក្ខនតា **ឧបេក្ខា**។ គាថាពន្ធសុខត្ថំ បន ឧប្បដិបាដិយា មេត្តំ វត្វា ឧបេក្ខា វុត្តា, មុទិតា ច បច្ឆា។ **វិមុត្តិ**ន្តិ ចតស្សោបិ ហិ វិមុត្តី។ ឯតា អត្តនោ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុត្តត្តា វិមុត្តិយោ។ តេន វុត្តំ – “មេត្តំ ឧបេក្ខំ ករុណំ វិមុត្តឹ, អាសេវមានោ មុទិតញ្ច កាលេ”តិ។

តត្ថ **អាសេវមានោ**តិ តិស្សោ តិកចតុក្កជ្ឈានវសេន ភាវយមានោ, ឧបេក្ខំ ចតុត្ថជ្ឈានវសេន ភាវយមានោ។ **កាលេ**តិ មេត្តំ អាសេវិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ ករុណំ, តតោ វុដ្ឋាយ មុទិតំ, តតោ ឥតរតោ វា និប្បីតិកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ ឧបេក្ខំ អាសេវមានោវ “កាលេ អាសេវមានោ”តិ វុច្ចតិ, អាសេវិតុំ ផាសុកាលេ វា។ **សព្ពេន លោកេន អវិរុជ្ឈមានោ**តិ ទសសុ ទិសាសុ សព្ពេន សត្តលោកេន អវិរុជ្ឈមានោ។ មេត្តាទីនញ្ហិ ភាវិតត្តា សត្តា អប្បដិក្កូលា ហោន្តិ, សត្តេសុបិ វិរោធភូតោ បដិឃោ វូបសម្មតិ។ តេន វុត្តំ – “សព្ពេន លោកេន អវិរុជ្ឈមានោ”តិ។ សេសំ វុត្តសទិសមេវាតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧៣)។

នវមំ។

១៦០. ទសមេ **សំយោជនានី**តិ ទស សំយោជនានិ, តានិ ច តេន តេន មគ្គេន **សន្ទាលយិត្វាន**។ **អសន្តសំ ជីវិតសង្ខយម្ហី**តិ ជីវិតសង្ខយោ វុច្ចតិ ចុតិចិត្តស្ស បរិភេទោ, តស្មិញ្ច ជីវិតសង្ខយេ ជីវិតនិកន្តិយា បហីនត្តា អសន្តសន្តិ។ ឯត្តាវតា សឧបាទិសេសនិព្ពានធាតុំ អត្តនោ ទស្សេត្វា គាថាបរិយោសានេ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយីតិ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧៤)។

ទសមំ។

១៦១. ឯកាទសមេ **ភជន្តី**តិ សរីរេន អល្លីយិត្វា បយិរុបាសន្តិ។ **សេវន្តី**តិ អញ្ជលិកម្មាទីហិ កឹការ បដិស្សាវិតាយ ច បរិចរន្តិ។ ការណំ អត្ថោ ឯតេសន្តិ **ការណត្ថា,** ភជនាយ សេវនាយ ច នាញ្ញំ ការណមត្ថិ, អត្ថោ ឯវ តេសំ ការណំ, អត្ថហេតុ សេវន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **និក្ការណា ទុល្លភា អជ្ជ មិត្តា**តិ “ឥតោ កិញ្ចិ លច្ឆាមា”តិ ឯវំ អត្តបដិលាភការណេន និក្ការណា, កេវលំ –

> “ឧបការោ ច យោ មិត្តោ, សុខេ ទុក្ខេ ច យោ សខា;
> អត្ថក្ខាយី ច យោ មិត្តោ, យោ ច មិត្តានុកម្បកោ”តិ។ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧៥; អប. អដ្ឋ. ១.១.១៣១; ទី. និ. ៣.២៦៥) –

ឯវំ វុត្តេន អរិយេន មិត្តភាវេន សមន្នាគតា ទុល្លភា អជ្ជ មិត្តា។ អត្តនិ ឋិតា ឯតេសំ បញ្ញា, អត្តានំយេវ ឱលោកេន្តិ, ន អញ្ញន្តិ **អត្តដ្ឋបញ្ញា**។ “ទិដ្ឋត្ថបញ្ញា”តិ អយម្បិ កិរ បោរាណបាឋោ ។ សម្បតិ ទិដ្ឋេយេវ អត្ថេ ឯតេសំ បញ្ញា, អាយតឹ ន បេក្ខន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អសុចី**តិ អសុចិនា អនរិយេន កាយវចីមនោកម្មេន សមន្នាគតាតិ។ សេសំ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ យំ អន្តរន្តរា អតិវិត្ថារភយេន ន វុត្តំ, តំ សព្ពំ បាឋានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៧៥; អប. អដ្ឋ. ១.១.១៣១)។ ឯកាទសមំ។

ចតុត្ថវគ្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

សទ្ធម្មប្បជោតិកាយ ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថាយ

ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថា

យោ សោ សុគតបុត្តានំ, អធិបតិភូតេន ហិតរតិនា;
ថេរេន ចិរគុណវតា, សុវិភត្តោ **មហានិទ្ទេសោ**។

តស្សត្ថវណ្ណនា យា, បុព្ពដ្ឋកថានយំ តថា;
យុត្តឹ និស្សាយ មយារទ្ធា, និដ្ឋានមុបគតា ឯសា។

យំ បុរំ បុរុត្តមំ, **អនុរាធបុរវ្ហយំ**;
យោ តស្ស ទក្ខិណេ ភាគេ, មហាវិហារោ បតិដ្ឋិតោ។

យោ តស្ស តិលកោ ភូតោ, មហាថូបោ សិលុច្ចយោ;
យំ តស្ស បច្ឆិមេ ភាគេ, លេខោ កថិកសញ្ញិតោ។

កិត្តិសេនោតិ នាមេន, សជីវោ រាជសម្មតោ;
សុចិចារិត្តសម្បន្នោ, លេខោ កុសលកម្មិកោ។

សីតច្ឆាយតរុបេតំ, សលិលាសយសម្បទំ;
ចារុបាការសញ្ចិតំ, បរិវេណមការយិ។

ឧបសេនោ មហាថេរោ, មហាបរិវេណវាសិយោ;
តស្សាទាសិ បរិវេណំ, លេខោ កុសលកម្មិកោ។

វសន្តេនេត្ថ ថេរេន, ចិរសីលេន តាទិនា;
ឧបសេនវ្ហយេន សា, កតា សទ្ធម្មជោតិកា។

រញ្ញោ សិរិនិវាសស្ស, សិរិសង្ឃស្ស ពោធិនោ;
ឆព្ពីសតិម្ហិ វស្សម្ហិ, និដ្ឋិតា **និទ្ទេសវណ្ណនា**។

សមយំ អនុលោមេន្តី, ថេរានំ ថេរវំសទីបានំ;
និដ្ឋំ គតា យថាយំ, អដ្ឋកថា លោកហិតជននី។

សទ្ធម្មំ អនុលោមេន្តា, អត្តហិតំ បរហិតញ្ច សាធេន្តា;
និដ្ឋំ គច្ឆន្តុ តថា, មនោរថា សព្ពសត្តានំ។

សទ្ធម្មប្បជោតិកាយ, អដ្ឋកថាយេត្ថ គណិតកុសលេហិ;
គណិតា តុ ភាណវារា, ញេយ្យាតិរេកចត្តារិសា។

អានុដ្ឋុភេន អស្សា, ឆន្ទោ ពទ្ធេន គណិយមានា តុ;
អតិរេកទសសហស្ស-សង្ខា គាថាតិ វិញ្ញេយ្យា។

សាសនចិរដ្ឋិតត្ថំ, លោកហិតត្ថញ្ច សាទរេន មយា;
បុញ្ញំ ឥមំ រចយតា, យំ បត្តមនប្បកំ វិបុលំ។

បុញ្ញេន តេន លោកោ, សទ្ធម្មរសាយនំ ទសពលស្ស;
ឧបភុញ្ជិត្វា វិមលំ, បប្បោតុ សុខំ សុខេនេវាតិ។

សទ្ទម្មប្បជ្ជោតិកា នាម

ចូឡនិទ្ទេស-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។